VÁCLAV HLAVSA

PRAHA

PRŮVODCE MĚSTEM

STN

J. Houkalová

VÁCLAV HLAVSA

PRAHA

Průvodce městem

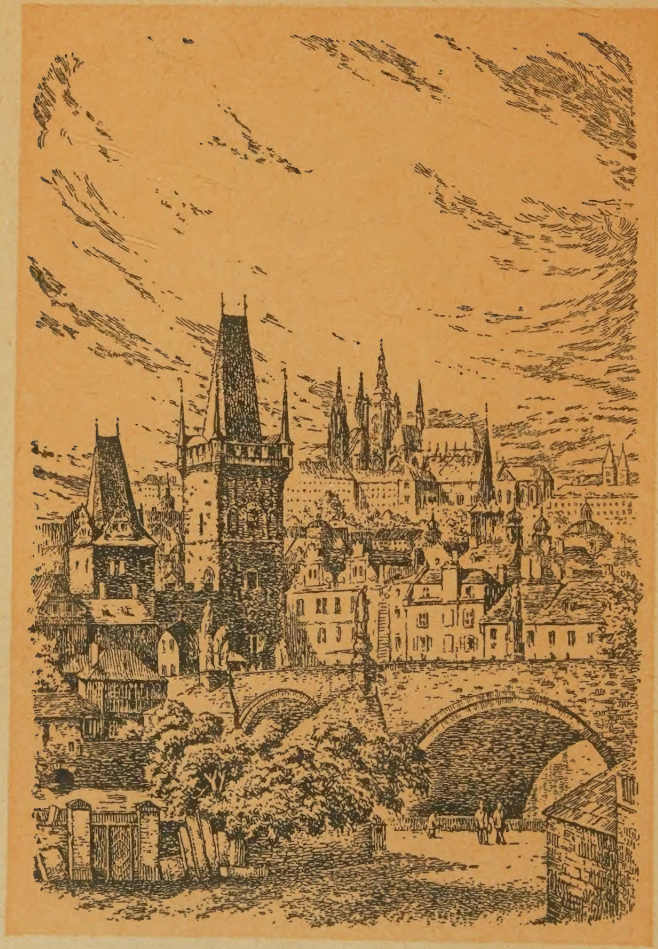

VÁCLAV HLAVSA

PRAHA

Průvodce městem

PRAHA 1960

SPORTOVNÍ A TURISTICKÉ NAKLADATELSTVÍ

rošel jsem sty měst velikých a slavných, starobylých a nových na severu a jihu, mezi nebetyčnými horami i u mocných moří, ale neuzřel jsem města nad Prahu krásnějšího a srdci bližšího...“ Tak opěvuje své rodné město v jedné ze svých vzpomínek národní umělec J. B. Foerster. Stejně cítíme všichni, kdo jsme Prahu poznali; máme ji rádi, neboť Praha je opravdu krásná, má krásnou přítomnost i krásnou minulost. Od masivních a temných klenutí románských kostelů a domů až po hrdou vzdornost svatovítských hrotů, od přísných věží, které střeží běh řeky, až po nádheru starých patricijských a šlechtických příbytků, od opuštěných mlýnů, o něž se rozbíjejí hravé vlny Vltavy, až po kruh nesčetných továren, od těsných a lomozných ulic až po visuté zahrady a zelené ostrovy, to vše je Praha. Nesmírné moře domů, zvlněné krajkou kopulí a věží, nádherný celek, skrývající stejně nádherné podrobnosti - půvabné štíty a portály domů, složité římsy, prejzové střechy, zšeřelé zahrady barokních paláců, kouzelná zákoutí starých uliček - to vše je její krása, tolikrát oslavovaná uměním básníků a malířů.

Tato kamenná pohádka, budovaná po tisíc let prací, krví a pevnou vírou, uhnětená bezpočtem lidských rukou, vypráví,

jak její lid přikládal kámen ke kameni, jak stavěl domy, paláce, kostely, jak klenul mosty přes řeku, jak budoval ulice a náměstí, jak zakládal továrny, školy a nemocnice. Vše, co vykonal pražský lid, čím trpěl a čím vítězil, to čteme v její tváři. Ožívá tu půvabná báje o Libuši, promlouvají místa velkých bojů, jež vedl husitský lid v letech plných hrdinství a nadějí, žijí památky české prohry a pokoření, ale jsou zde i díla lidu probouzejícího se i probuzeného, lidu, který dovedl tvořit duchovní i umělecké hodnoty, lidu, jenž se nikdy nebál změřit své síly a obětovat i život, když šlo o svobodu a mír jeho země.

Tato Praha, veliká svou krásou i minulostí, je dnes srdcem nového Československa, politickým i kulturním. Z jejích pokrokových a revolučních tradic zrodila se i naše přítomnost, na její těžké a hrdinné minulosti buduje i naše velká doba. Nová Praha, v jejíchž ulicích se setkáváme na každém kroku s odkazem věků minulých i s živými svědky historické přítomnosti, toť šťastná a radostná synthesa pracovního úsilí celých generací pražského lidu.

PRAŽSKOU MINULOSTÍ

nad více než milión let vytvářela příroda krajinu uprostřed země České, v níž byla na úsvitě evropských dějin zakládána první lidská sídliště. Asi v 6. století se tu usadili Slované, kteří později na pravěkých základech vybudovali Prahu historickou, slovanskou.

Již od starší doby hradištní (7.—8. století) bylo území dnešní Prahy protkáno řadou významných hradišť (Vyšehrad, Butovice, Šárka, Bohnice, Hostivař) a pravděpodobně osídleno kmenem Čechů, v jehož popředí stál rod Přemyslovců. Jméno Prahy se objevuje v historických pramenech kolem roku 850 a z téže doby jsou i nejstarší pražské hmotné nálezy. Tehdy také vznikl Pražský hrad a v jeho obvodu i první křesťanské kostely. Snad již před založením Hradu nebo nedlouho potom vzniklo pod Hradem v ohbí řeky Vltavy tržiště (dnešní Staroměstské náměstí). Stalo se středem pražského podhradí a kolem něho zvolna narůstala kupecká osada, které dala základ přirozená poloha místa - při brodech přes řeku a na křižovatce obchodních cest, spojujících evropský východ se západem. Již kolem 12. století se tu stavěly domy z kamene v románském slohu a Praha byla „velkoměstem", nejvýstavnějším v tehdejší střední

Evropě. V jejím sousedství bylo za krále Václava I. (asi roku 1232) založeno nové město u kostela sv. Havla. Celé toto osídlení bylo uzavřeno městskými hradbami, obdrželo městské zřízení a bylo nadáno výsadami. Tak vzniklo Pražské město, pozdější Staré Město. Jeho význam rostl souběžně se vzrůstem moci českého krále a za Přemysla II. se stalo středem mocné říše, postupující od Krkonoš k Jaderskému moři. O jeho rychlém budování svědčí zakládání četných klášterů městského charakteru s krásnými chrámy, které byly stavěny již v novém slohu, gotickém. Roku 1257 bylo osídlení pražského prostoru rozmnoženo o další městský celek - Malou Stranu.

Mezitím se upevňoval i ekonomický základ města, jež se počátkem 13. století stalo prvním městem v zemi svou rozlohou i hospodářským významem. Z touhy po větší svobodě a nezávislosti na panovníkovi vyrůstá pak úsilí o zřízení radního domu, jež konečně vede k cíli v době krále Jana Lucemburského (1338).

Největších úspěchů však dosáhla Praha až v době Karlově, kdy se stala hlavním městem římské říše.

Pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství, pro rozvoj kulturního života bylo zvlášť významné založení pražské university, první v zemích severně od Alp, a ve výstavbě Prahy způsobilo přímo historický převrat budovatelské úsilí Karlovo. Na rozlehlém území před hradbami Starého Města bylo založeno Nové Město a v něm stavěny četné církevní stavby, budované a zdobené předními umělci. Na Starém Městě dostávaly staré kostely většinou nové gotické formy, ale díla nejkrásnější - katedrála sv. Víta a královský palác - obohatila Pražský hrad. Stavba nového kamenného mostu přes Vltavu a další rozšíření pražského území pojetím Pohořelce a části Újezda do nově vybudovaných městských

zdí, dovršily výstavbu města. Tak Praha vyrostla na velkoměsto, rozlohou větší než tehdejší Paříž, Vídeň a Norimberk, v počtu obyvatel předstižené jen městy italskými a Londýnem.

Život této Prahy, sláva a lesk královského dvora i církve, nemohly však zakrýt silnou sociální diferenciaci městského obyvatelstva. Rozpory se ještě zvýšily v době vlády Václava IV. (1378—1419). Pokles významu Prahy způsobil tehdy pozvolnou krizi, doprovázenou snížením spotřeby. Cítili to nejen řemeslníci, ale i námezdně pracující lid a chudnutí drobného řemeslnictva bylo stejně tíživé jako zbídačování chudiny. Postavení nižších vrstev ztěžovaly ještě lichvářské platy na domech, jimiž měšťané a duchovenstvo přímo vysávali zchudlé dlužníky.

Tíživých hospodářských poměrů si všímali někteří kazatelé, kteří vystupovali proti zlořádům světské a duchovní vrchnosti, ale teprve ti z nich, kteří správně pochopili, že bída lidu pramení ze současného společenského řádu, mohli přinést revoluční myšlenky. Mezi nimi vynikl kazatel Betlémské kaple M. Jan Hus, který dovedl dát revolučnímu hnutí ideový základ. Toto hnutí nezastavila ani jeho smrt, a když roku 1419 došlo k revolučnímu výbuchu, bylo to přirozeně v Praze. Praha se také zpočátku postavila v jeho čelo a spolu s venkovským lidem, zejména táborským, vedla svou velikou válku proti církvi, Zikmundovi a jeho křižáckým vojskům, sehnaným z celé Evropy. Tak se husité a s nimi Pražané postavili první - o sto let dříve než ostatní národy evropské - na odpor proti největšímu feudálovi tehdejší doby, katolické církvi, zmocnili se jejího majetku a otřásli její politickou a ideologickou nadvládou. Pražská města tehdy dospěla k vrcholu své moci. Konfiskacemi získala ohromný majetek v městě i mimo město a revoluční cestou, jako vedoucí síla

hnutí, převahu nad ostatními husitskými městy v Čechách. Ale ani tyto úspěchy, ani revoluční boje neodstranily rozpory mezi konservativní pravicí, měšťany, a radikální levicí, chudinou. Nějaký čas se levici, vedené Janem Želivským, podařilo Prahu ovládnout, ale konzervativní měšťanstvo, po dosažení revolučních zisků, opouštělo myšlenku revoluce, pro ně nebezpečnou, a klonilo se na stranu panstva. Tato zrádná politika vedla nejprve k přepadení Nového Města, v němž stále měli převahu radikálové, a nakonec k bitvě u Lipan (30. V. 1434).

Tak Praha, která se svou zradou přiřadila k vítězům nad husitským radikalismem, zachovala si všechny zisky husitského revolučního hnutí, zejména neomezenou samosprávu a konfiskované statky. Tehdejší postavení Prahy jasně ukazuje i to, že v Staroměstské radnici byl roku 1458 zvolen český král Jiří z Poděbrad. V 2. polovině 15. století, kdy šlechta, přinucená hospodářskými změnami, rozšiřovala nové obory hospodaření na velkostatku, došlo k prudkým hospodářským rozporům mezi královskými městy a šlechtou, jež konečně byly kompromisně řešeny svatováclavskou smlouvou (roku 1517). Ani tato smlouva rozpory neodstranila a jen urychlila úpadek měst. Oslabení měst se projevilo v osudném roce 1526, když se po smrti Ludvíka Jagellovce jednalo o nového českého krále: šlechta prosadila proti Praze a městům zvolení Ferdinanda Habsburského. Tento krok byl i jinak osudný. Volbou příslušníka habsburského rodu bylo České království zataženo do zájmové sféry habsburské politiky, politiky reakčního feudalismu, ideologicky podporované katolickou církví. Z této politiky, městům veskrze nepřátelské, pramenila i nespokojenost s osobností panovníkovou, která vedla (roku 1547) k spojenectví měst s odpůrci Ferdinandovými, kteří chtěli zabránit Habsburkům ve vítěz-

ství nad Šmalkaldskými. Odbojnou politiku měst Ferdinand nadmíru krutě potrestal. Možno říci, že zrušil v zemi svobodu měst.

S novou dynastií se šířil do Čech i nový myšlenkový proud - renesance. Především renesanční umění odpovídalo rostoucí potřebě pohodlí měšťanstva a šlechty. Praha v té době měla 50 000—60 000 obyvatel a zůstávala sídelním městem; zejména za Rudolfa II., který trvale opět bydlel na Hradě, byl tu čilý společenský ruch. Dvůr, královské a zemské úřady i zemské sněmy lákaly do Prahy lidi z celé Evropy: diplomaty, vojáky, řemeslníky, obchodníky, umělce i pestrou směs dobrodruhů a příživníků. Ti všichni hledali v Praze příležitost k obohacení.

Vývoj politických poměrů v Čechách spěl zatím ke katastrofě. Zápas císaře se stavy o moc, který byl projevem rozporů mezi stavovským táborem, opírajícím se o ideologii protestantskou, a přívrženci habsburského absolutismu, stále se stupňoval a konečně na jaře 1618 vedl k zjevnému odboji. Zahájila ho pražská defenestrace, při níž vedoucí šlechtici stavovského tábora vyhodili z oken české kanceláře na Hradě místodržící Slavatu a Martinice, a pro Čechy ho uzavřela - i když válka šla dále - bělohorská prohra. Následky stavovského odboje byly těžké, neboť Ferdinand II. dovedl svého vítězství bezohledně využít. Popravy na Staroměstském náměstí, konfiskace a náboženská persekuce byly jen předehrou hrůz a krutostí, jež potom přišly. Praha byla zničena finančně i hospodářsky, vítězná rekatolisace ovládla její úřady i chrámy a nejlepší lidé, ze šlechty i měšťanstva, musili pro víru poustit zemi. Ti, kdož zůstali, především prostí lidé, jimž nebylo dáno právo exilu, úpěli pod břemeny války a trpěli drancováním vojsk. Do země se na místa vyhnanců hrnuli cizinci a bohatli, těžíce z lidské bídy.

Situaci nezměnil ani konec dlouhé války. Vestfálský mír sice ukončil obléhání Prahy i řádění švédských žoldnéřů, ale současně zmařil poslední naděje emigrantů a zpečetil osud českého lidu. Praha, válkou vyčerpaná a přestěhováním císařské residence do Vídně ponížená na provinciální město, podlehla již bez boje soustředěnému úsilí o obnovu katolicismu.

Bídu, ponížení a slabost měst pražských zakrýval lesk a nádhera nových šlechtických a církevních staveb, jichž v Praze po válce rychle přibývalo. Barok, symbol rekatolicismu i vítězství císařské moci nad českou politickou a národní samostatností, plný protikladů a vzrušení, který vystřídal vážnou a střízlivou renesanci a jenž dal Praze četné kostely, kláštery a rozlehlé paláce, dosáhl vlastně v Praze vrcholu. Živelně se zmocnil města, jež přes renesanční nátěr mělo dosud středověký charakter, a přetvořil je zvolna v město barokní. Umělci, zprvu Italové, pak Němci a později i Češi - jako Mathey, Luragho, Orsi, Santini, Dienzenhoferové, Kaňka, Reiner, Brandl, Škréta, Braun, Brokoffové, Platzerové a jiní - obohatili Prahu díly světové úrovně. Jejich umění zvedá Prahu na město evropského významu výtvarného, komponuje a dokresluje její tvář. Pod tímto okouzlujícím povrchem bylo však rozestřeno těžké duchovní temno. Politický absolutismus přenesl všechny centrální úřady z Prahy do Vídně, ochudil Prahu mocensky i hospodářsky a germanisačním úsilím, jež vystřídalo úsilí rekatolisační, ohrožoval a rozbíjel její českou povahu a podkopával samo bytí národa.

Koncem 18. století se v Praze začínají projevovat první pokusy o zřizování manufaktur, které měly oživit pokleslou hospodářskou úroveň. Hlavní překážka, která bránila jejich rozvoji, totiž nedostatek pracovních sil, byla odstraněna

zrušením poddanství roku 1781. Od toho roku se v Praze rychle šířily první závody - přádelny bavlny a tiskárny kartounů a pláten. Roku 1826 tu bylo již 58 manufaktur a továren. Rozvojem průmyslu byly posilovány také posice buržoasie, jež nastupovala jako vládnoucí třída na místo šlechty, a současně růst nové společenské třídy, továrního dělnictva. Vedle textilních továren vznikaly v 1. polovině 19. století i jiné průmyslové podniky, zejména strojírenské, a roku 1845 bylo vybudováno i první pražské nádraží (Praha-střed). To vše mělo vliv i na vzestup obyvatelstva, jež nemělo již dostatek místa uvnitř hradeb a usazovalo se v předměstích Karlíně a Smíchově, která od počátku 19. století rychle narůstala před branami města.

Postavení dělnictva se zhoršilo zaváděním strojů v kartounkách (po roce 1833). Stroje umožňovaly továrníkům snižovat mzdu dělnictvu a tím zvyšovat jeho bídu. To vedlo roku 1844 k prvním dělnickým bouřím, jež propukly v Porgesově továrně na Smíchově téměř současně s bouřemi dělníků, pracujících na stavbě olomoucké dráhy.

Konec 18. století byl pro město Prahu i jinak významný. Reformy Josefa II. způsobily mnoho změn. Vedle zrušení nevolnictví daly náboženskou svobodu. Důležité bylo i spojení měst pražských (1784) a zavedení jednotné správy, magistrátu. V té době se začíná šířit i zájem o českou minulost a o český jazyk. Čeští buditelé, Dobner, Dobrovský, Pelcl, podporováni některými šlechtici, kteří se z oposice k vládě, rušící zastaralá šlechtická privilegia, stavěli na obranu práv Českého království, založili roku 1774 Královskou českou společnost nauk, stavové převzali divadlo na Ovocném trhu a pak postupně vznikla Společnost vlasteneckých přátel umění, Vlastenecká hospodářská společnost a Společnost Národního musea. Po nich přicházela generace

mladší, Jungmann a Palacký. To se již s obrozením národním spojovalo i obrození politické.

Do pražských ulic proniká nový stavební sloh - empir. S výjimkou několika znamenitějších budov omezuje se na stavbu obytných domů, zejména v nově založeném Karlíně.

Do napjatých politických poměrů v Praze zasáhl náhle a prudce revoluční rok 1848. Čeští radikálové svolali na 11. března 1848 schůzi do Svatováclavských lázní a předložili tu shromážděným Pražanům k schválení petici vídeňské vládě, v níž se mimo ústavní požadavky žádala jazyková rovnoprávnost, zrušení roboty, svoboda slova a tisku, shromažďování a náboženství, organisace práce a mzdy. Liberální buržoasie se připojila k radikálům, ale podařilo se jí zmírnit radikální požadavky, a nakonec rozhodla o osudu celého hnutí roku 1848. Také Slovanský sjezd, který se sešel v Praze, vzrušil náladu v městě. Konečně 12. června přerostla demonstrace lidu v ozbrojený konflikt s Windischgrätzovými granátníky. Pražané - měšťané, dělníci a studenti - vybudovali po městě barikády a v ulicích se rozpoutal boj, který však po pěti dnech skončil porážkou revolucionářů.

Přes neúspěch buržoasní revoluce přinesl rok 1848 některé zisky. Byla prohlášena konstituce, uznána základní občanská práva a obnovena městská samospráva na nových základech, které slibně prohlašovaly, že svobodná obec je základem státu. Absolutismus padesátých let zastavil na čas nový vývoj. Teprve roku 1861, když byly provedeny volby podle nových zásad, nabyl v Praze převahy český živel a v čelo městské správy se postavilo české zastupitelstvo.

V období, jež následovalo, byl pro dějinný vývoj Prahy rozhodující nástup české buržoasie do boje s buržoasií německou, doprovázený nacionalistickými štvanicemi, jež často přecházely do šovinistických a krvavých srážek. Dalším

významným rysem byl rychlý vzrůst pražského průmyslu, zejména kovodělných továren, chemických závodů a podniků elektrárenských, takže roku 1900 bylo již v Praze a na předměstích celkem 1543 továren. S tím souvisel i značný vzestup obyvatelstva (roku 1843 měla Praha s předměstími, jež dnes tvoří Velkou Prahu, celkem 146 618 obyvatel a roku 1900 již 514 345). Velký počet obyvatelstva tvořilo dělnictvo. Roku 1900 bylo z 1000 zaměstnaných osob 730 dělníků. Těžké pracovní podmínky a vykořisťování fabrikantů podněcovaly dělnictvo k solidaritě a posilovaly jeho třídní uvědomění. Průkopníci socialismu pronásledovaní policií zakládají (1878) v hostinci U kaštanu první dělnickou stranu - českou sociální demokracii, jež se stává vedoucí silou dělnického hnutí. Vede je do všech politických zápasů, které se kolem roku 1900 a pak pod vlivem ruské revoluce roku 1905 v Praze rozvíjejí.

Druhá polovina 19. století, zaplněná úsilím o zprůmyslnění města a o otázky národnostní i politické, ztratila zájem o výtvarné tendence a dobrý vztah k umělecké a stavební hodnotě Prahy. Rušivě se zasahuje do starých městských celků a činžáky, jež zaplavují město, nejsou žádným přínosem. Nový výtvarný sloh, novorenesancismus, stává se sice nositelem národní representace, ale přináší Praze jen několik architektur evropského měřítka. Neodpustitelným hříchem tohoto období bylo ničení ojedinělých i souvislých památek z dob minulých (ghetto, pražská pobřeží apod.). Zlepšení nepřinesl ani novobarok a secese, které okolo roku 1900 přicházejí do Prahy jako nové, moderní umění.

V těchto letech i letech pozdějších musil pracující lid těžce bojovat o zlepšení své životní úrovně. Jeho postavení ještě zhoršila léta první světové války, jež prohloubila propast mezi dělnictvem a buržoasií. Dělníci, upevněni úspě-

chem Velké říjnové revoluce v Rusku ve víře ve vítězství své věci, aktivně se podíleli na rozbíjení Rakousko-Uherska. Když v říjnu 1918 došlo k utvoření nového Československého státu, věřili, že tento stát bude spravedlivý, že dá dělnictvu, co mu patří, a že odstraní vykořisťování a nadvládu buržoasie. Buržoasie, omámená svými úspěchy, nehodlala však ze svých posic ustoupit. Její politiku podporovali i vůdcové sociální demokracie. Proto pokrokové, revoluční dělnictvo ztratilo k nim důvěru a založilo si novou marxistickou stranu, Komunistickou stranu Československa, jež se postavila do čela dělnického hnutí ve státě v jeho boji za lepší, spravedlivější společenský řád. Buržoasii se nepodařilo dělnické hnutí zlikvidovat a nedovedla ani udržet samostatnost československého státu. Opuštěna západními spojenci, podlehla německému fašismu bez boje - 15. března 1939 vstoupily nacistické oddíly na pražské území a Praha, odvěků slovanská, prohlášena za součást velkoněmecké říše.

Období buržoasní republiky, v němž se opět stala Praha hlavou samostatného státu, bylo pro její vývoj neobyčejně významné. Buržoasie, jež ovládla pražský parlament i pražskou radnici, usilovala o zlepšení hospodářských, dopravních i stavebních poměrů, které byly předpokladem upevnění její moci. Již v roce 1922 se spojuje řada obcí, které v posledním století vyrostly kolem pražského historického jádra, s městem Prahou a tak vzniká velkoměsto, hrdě zvané Velká Praha. Staré šlechtické paláce se mění v ministerstva a Pražský hrad se přetváří v důstojné sídlo presidenta republiky. Stavějí se nové obchodní domy, banky i úřady a v připojených obcích, jež do té doby měly ráz venkovských osad, vyrůstají nová sídliště s prostými domky i s přepychovými vilami. Tak vznikly nové Dejvice, Ořechovka, Hanspaulka, Nová Libeň, Pankrác, Vršovice, Spořilov. Všude

zde vidíme díla novodobé pražské architektury, jež se ustálila kolem roku 1930 ve formách mezinárodního funkcionalismu a konstruktivismu. Domy mají charakter hladkých hranolů s fasádami bez dekoru, ale jsou účelné a dobře vybavené. Převažují domy obchodní, úřední a obytné, ale jen některé dosahují vyšší umělecké úrovně (budovy pod Emauzy, právnická fakulta, Dům ÚRO, Národní památník, Dům ÚV KSČ, Státní banka čs. apod.).

Na vývoj pražského života pronikavě působila léta nacistické okupace a druhé světové války. Pracující lid i ostatní obyvatelstvo denně poznávalo, kdo je jeho nepřítelem, a s hrdinným odporem a s nadějí v konečné vítězství prožívalo nejtěžší období svých dějin. Praha sice byla dlouho ušetřena válečných škod, ale velká část jejího průmyslu byla zničena americkými bombardéry v poslední fázi války. Hrůzy těchto let uzavřel květen 1945, kdy vítězná národně demokratická revoluce za pomoci Sovětské armády smetla nejen nacisty, ale i zrádnou buržoasii a nastolila novou vládu pracujícího lidu. Jakou cestou půjde nové Československo dále, o tom rozhodl Vítězný únor 1948.

Od té chvíle se začínají psát nové dějiny města Prahy, začíná nový život, naplněný nadšenou a cílevědomou prací. Uskutečňují se plány na reorganisaci městského života, zlepšují se životní podmínky obyvatel. Na starých základech vyrůstá nová Praha, krásnější, socialistická. Budují se nové ulice, nová náměstí, otevírají se palácové zahrady, po staletí lidu nepřístupné, stavějí se nové mosty a tunely. Současně se zachraňují a obnovují historické památky. Na Pražském hradě se nově upravuje královský letohrádek, míčovna, jízdárna a konírny, letohrádek Hvězda se mění v Museum Aloise Jiráska, bývalý Strahovský klášter v Památník národního písemnictví, provádí se rekonstrukce Betlémské kaple

a Karolina, upravují se malostranské paláce a zahrady, staré výstaviště se přestavuje v Park kultury a oddechu Julia Fučíka. Po celé Praze se rozvíjí bytová výstavba - na Pankráci, ve Strašnicích, Vršovicích, Vysočanech, Břevnově, Střešovicích, Podolí - a připravují se nová sídliště na Petřinách, v Malešicích a Hostivaři. Také kulturní úroveň pražského obyvatelstva se zvyšuje, divadla a koncertní síně nestačí pro všechny diváky, krásných úspěchů se dosahuje i v tělovýchově a sportu, stejně jako ve zdravotnictví. Rychle se rozvíjí socialistický obchod a prudce se zvýšila i výroba, především průmyslová, soustředěná hlavně do velkých závodů - ČKD Stalingrad, ČKD Dukla, ČKD Sokolovo, Tatra, Závody 9. května. Spolu s životem města se rychle mění i jeho vzhled. Praha se stává městem krásnějším a zdravějším, opravdu prvním městem republiky, okouzlujícím svou starobylostí, výstavností i historií každého, kdo přišel, aby ji poznal.

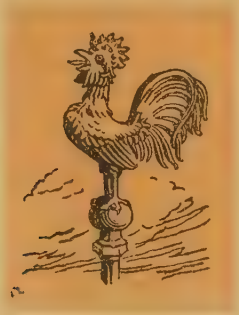

STARÉ MĚSTO A JOSEFOV

CELETNÁ - STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ - MELANTRICHOVA - TÝN - ŠTUPARTSKÁ - OVOCNÝ TRH - RYTÍŘSKÁ - UHELNÝ TRH - BETLÉMSKÉ NÁMĚSTÍ - SMETANOVO NÁBŘEŽÍ - KŘIŽOVNICKÉ NÁMĚSTÍ - KARLŮV MOST - KARLOVA - HUSOVA - MALÉ NÁMĚSTÍ - NÁMĚSTÍ PRIMÁTORA DR. V. VACKA - NÁMĚSTÍ KRASNOARMEJCŮ - MAISLOVA - U STARÉHO HŘBITOVA - U MILOSRDNÝCH - ANEŽSKÁ - HAŠTALSKÉ NÁMĚSTÍ - DLOUHÁ - REVOLUČNÍ

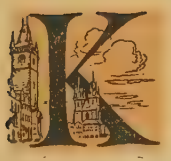

řižovatku u Prašné brány znají všichni Pražané a najde ji snadno i každý návštěvník hlavního města. Leží ve středu Prahy, blízko největších pražských nádraží - Hlavního, Praha-střed, Praha-Těšnov a Praha-Florenc. Odtud začneme první procházku Prahou.

Prašná brána připomíná staré městské hradby, které byly vybudovány kolem roku 1230 po obvodu Starého Města pražského, nejstaršího jádra dnešní Prahy, jež se od konce 9. století vyvíjelo z nevelkého podhradí v důležité obchodní místo, později město. Hradby byly prolomeny osmi branami. V místě dnešní Prašné brány stála brána Horská, kterou vedla cesta do Kutné Hory. Když za Václava IV. byl při této věži založen Králův dvůr, Staroměstští vedle staré věže vystavěli k poctě krále novou věž. Začal ji roku 1475 stavět zednický mistr Václav, ale již od roku 1476 vedl stavbu správce týnské školy Matěj Rejsek z Prostějova. Po odchodu krále Vladislava (roku 1483) na Hrad ztratila věž význam; proto její stavba, přivedená až k cimbuří, byla zastavena a věž přikryta jen provisorní střechou. Počátkem 18. století bylo v ní skladiště prachu, a proto se jí začalo říkat Prašná. Značně byla poškozena pruskou střelbou roku 1757 a v dal-

ších letech úplně zchátrala. Byla zachráněna restaurací, kterou provedl v letech 1876 — 1886 arch. Josef Mocker, který jí také dal dnešní pseudogotickou podobu. Novou plastickou výzdobu provedli sochaři Jindřich Čapek, Karel Dvořák, Bernard Seeling, Ludvík Šimek a jiní.

V 1. poschodí věže jsou na průčelí ve staré gotické obloukové výzdobě umístěny sochy českých panovníků (Přemysl II. a Karel IV. na východní, Jiří z Poděbrad a Vladislav Jagellovec na západní straně) a po stranách erby jejich zemí. Na rozích věže stojí alegorie královských ctností a výše na starých karyatidních podstavcích na každé straně čtyři andělé. Druhé poschodí zdobí sochy českých patronů (Vojtěch, Cyril, Metoděj a Prokop na východní a Vít, Václav, Ludmila a Zikmund na západní straně). Mezi nimi stojí na východní straně Kristus, doprovázený anděly a sv. Petrem a Pavlem, na západní straně Madona s dvěma anděly a s Adamem a Evou. V hlavní římse, uprostřed každé strany, jsou vytesána poprsí mužů, kteří se zasloužili o obnovu věže: pražský starosta dr. Tomáš Černý, arch. Josef Mocker, radní Josef Kandert a inž. Václav Tatoun. Na cimbuří, jež uzavírá

věž, jsou znaky českých zemí a královských měst z doby jagellonské. (Vstup do věže je schodištěm na severní straně.) Uvnitř věže jsou v poschodí klenuté místnosti, které snad měly sloužit potřebám sousedního Králova dvora, s nímž byly spojeny visutou chodbou. Ze staršího zařízení je zachován v 1. poschodí kamenný italský krb. I když brána v posledním století ztratila své dominující postavení, její půvabná krása setřena nebyla, neboť nové budovy, jež kolem ní vyrostly, byly výtvarně řešeny s ohledem na tuto vzácnou památku českého umění z období husitského revolučního hnutí.

K Prašné bráně se připojuje **Obecní dům** hlavního města **2**
Prahy, typická pražská secesní stavba, postavená v letech 1905—1911 podle projektu Antonína Balšánka a Osvalda Polívky. Na tomto místě stál Králův dvůr, který postavil po roce 1383 král Václav IV. a v němž sídlili čeští králové: Václav IV., Zikmund, Albrecht, Ladislav Pohrobek, Jiří Poděbradský a Vladislav Jagellovec. Teprve po bouři pražského lidu roku 1483 se stal opět sídlem českých králů Hrad. Dvůr potom pustl, ale roku 1631 v něm byl zřízen bohoslovecký seminář. V letech 1684—1687 byl při něm vystavěn podle plánů Jana Kř. Matheye kostel sv. Vojtěcha. Po přeložení semináře (1777) do Klementina, byly tu kasárny (Královdvorské) a od roku 1869 kadetní škola. Když byla roku 1900 postavena kadetka na Hradčanech, byl celý objekt i s kostelem zbořen. Průčelí Obecního domu, korunované kopulí, zdobí mosaika Hold Praze (Karel Špillar) a symbolické skupiny Ponížení a Vzkříšení národa (Ladislav Šaloun). Na pilířích balkónu jsou světlonoši (Karel Novák) a také nároží a vedlejší průčelí je ozdobeno plastikami: na rohu u Prašné brány socha stavitele Matěje Rejska a Duch dějin (Čeněk Vosmík), na štítě k Celetné ulici polofigury

Rozsévač a Žnečka (A. Mára), na atice schodiště v ulici U Obecního domu sochy Drama a Hudba (J. Mařatka), na rohu k ulici U Obecního domu a U Prašné brány sochy Dudák a Rusalka (František Úprka) a na rohu v ulici U Obecního domu a náměstí Republiky polofigury Architektura, Malířství, Sochařství a Věda (Ant. Štrunc). Též vnitřek budovy je bohatě vyzdoben. Smetanovu síň, v níž se konají koncerty a veřejné projevy, zdobí při pódiu alegorické skupiny Slovanské tance a Má vlast (Lad. Šaloun), na poprsnicích lóží a balkónu jsou portréty skladatelů Jana z Holešova, Bohuslava z Čechtic a Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic (L. Kofránek), Václava Jana Tomáška, Františka Škroupa a Viléma Blodka (J. Kalvoda), Karla Bendla a Zdeňka Fibicha (J. Artl). Sochy, nesoucí balkóny a střední část stropu, jsou od K. Nováka a symbolické malby na stropě, pendantivech a stěnách od K. Špillara. Medailón Smetanův vytvořil Fr. Hergesel. V témže poschodí je ještě Grégrův sál s bustou dr. Julia Grégra od Em. Hallmanna a s malbami Fr. Ženíška, Palackého sál s bustou Františka Palackého od J. V. Myslbeka a s dvěma obrazy J. Preislera, Primátorský sál s alegorickými obrazy od Alfonse Muchy, Sladkovského sál s bustou dr. K. Sladkovského od L. Kofránka a s obrazem české krajiny od J. Ullmanna a Riegrův sál s bustou dr. Fr. L. Riegra od J. V. Myslbeka a s dvěma obrazy národních buditelů od M. Švabinského. V přízemí je vestibul s reliéfy Flóry a Fauna (B. Kafka), kavárna s fontánou od J. Pekárka a restaurace s obrazy Praha přijímá své hosty, Chmelařství a vinařství (J. Wenig); vinárna v suterénu je vyzdobena osmi obrazy Mikoláše Alše, v restauraci jsou mosaiky Žně, Junák a Děvče od Jakuba Obrovského a v kójích tři pohledy na Prahu od J. Panušky, V. Jansy a R. Havelky. Do dějin českého národa se zapsal Obecní dům

v období let 1917—1918. Zde se konala památná schůze českých spisovatelů (19. V. 1917), na níž četl Alois Jirásek slavnou přísahu, odtud vyšla 6. I. 1918 tříkrálová deklarace českých spisovatelů, která se opírala o vítězství Velké říjnové revoluce. Po osvobození Československa tu zasedal Revoluční národní výbor a byl tu vydán první zákon Československé republiky. Svědčí o tom bronzová deska na průčelí domu u Prašné brány. Pro dějiny dělnického hnutí je významné, že se tu v září 1920 konal XIII. sjezd sociální demokracie, na němž se příslušníci levice přihlásili k zásadám komunistické internacionály.

Celetná ulice ještě dnes představuje typickou pražskou městskou komunikaci a zachovala si v linii i v detailu starobylý ráz, který nejlépe ukazuje středověký nepravidelný půdorys s typickými kouty a ústupky. Již v době románské byla významnou komunikací od východu k tržišti a později - spolu s ulicí Karlovou, Mosteckou a Nerudovou - stala se tepnou, kudy proudil život z východní části města k Hradu a kudy také šla korunovační cesta. Její význam vzrostl zejména v době, kdy v její blízkosti stál Králův dvůr, v němž více než sto let sídlili čeští králové a kdy byla vlastně pražskou representační ulicí. Po jejích obou stranách vyrostly domy, většinou výstavné, architektonicky i historicky cenné. Středověký ráz ulice byl porušen tím, že některé ze starých domů byly nahrazeny domy novými, méně hodnotnými.

Na rohu Královdvorské ulice stojí bývalý Pachtův palác **3**
(č. 585-33) s bohatou vrcholně barokní fasádou, postavený po roce 1689 a přestavěný kolem roku 1750 za mincmistra Františka Pachty z Rájova.

Na protilehlé straně při ústí Ovocného trhu je **Lidový** **4**
soud civilní (587-14). Budova stojí na místě domu, který kdysi náležel měšťanské rodině Velfloviců. Po přesídlení

Pařížská
Dlouhá
Týnská
Staroměstské
náměstí
Štupartská
Celetná
Malé
nám.
Železná
Ovocný trh
Melantrichova
Havířská
Michalská
Havel
V kotcích
Rytířská
Na můstku
Na příkopě
Uhelný
trh
Václavské nám.

českých králů do Králova dvora přešel do královského majetku a bylo ho používáno pro potřeby dvorské. Později, v době husitských válek a pak v letech 1539—1784, tu byly raženy české mince. Po přeložení mincovny (1784) do paulánského kláštera na Staroměstském náměstí byla budova upravena pro potřeby vojenské správy a umístěno v ní (až do r. 1849) generální vojenské velitelství. Před touto budovou začaly roku 1848 krvavé svatodušní bouře: na lid jdoucí ze mše, kterou sloužil farář Jan Arnold na Václavském náměstí, zaútočilo vojsko a několik osob poranilo. Na tento útok odpovědělo pražské obyvatelstvo stavbou barikád. Nynější dům postavil roku 1759 mincmistr Fr. Pachta z Rájova; zdobí jej barokní portál se sochami horníků a vojáků od Ignáce Platzera staršího. Po roce 1850, kdy sem byly umístěny soudní úřady, byla přestavěna i přilehlá budova (č. 578) na Ovocném trhu, která stojí na místě dvou někdejších universitních kolejí - koleje Národa českého a koleje Litevské či Jeruzalémské, založené roku 1397 polskou královnou Hedvikou.

Na protějším rohu je dům U černé Matky boží (569-19), 5
vzorná kubistická architektura, navržená Josefem Gočárem roku 1912.

Na severní straně ulice proti ústí Ovocného trhu stojí bývalý hotel U zlatého anděla (588-31) z konce 18. století, kdysi přední pražský hotel. Na téže straně dále je dům U Schönpfluků (592-23) z doby okolo r. 1750 se sochou Madony z dílny Matyáše Brauna a dům U červeného orla (593-21), v němž byla od roku 1777 kavárna, středisko českých vlastenců. Významný je dům následující (č. 595-17), zv. Šrámkův (Menhartův), postavený v letech 1700—1706. Do roku 1736 6
se tu hrálo divadlo a konaly koncerty, v letech 1752—1766 byla v budově piaristická kolej, vedená Gelasiem Dobnerem.

Dům má barokní průčelí. Za novým domem obuvi, postave-
7 ným za první republiky, který násilně porušil barokní ráz ulice, je palác Millesimovský (597-13), v němž bylo v 19. století šlechtické kasino. Dnes je tu Večerní universita marxismu-leninismu. Palác byl postaven v polovině 18. století hr. Cavrianim a od roku 1756 byl v majetku hr. Jana Caretta Millesima. Barokní průčelí domu zdobí portál se znakem cavrianovským (dvouhlavý korunovaný orel se štítem s pokosnými pruhy). Na jižní straně Celetné ulice je
8 nejcennější stavba, bývalý palác Hrzánský (558-12), který na počátku 18. století držel a v dnešní vrcholně barokní podobě dal postavit Zikmund Valentin Hrzán z Harasova pravděpodobně podle plánů Giovanni Alliprandiho. Na
9 konci ulice je krásný barokní dům Sixtův (553-2). Roku 1567 jej koupil staroměstský kancléř Sixt z Ottersdorfu, který se činně zúčastnil povstání roku 1547. Jeho syn Jan Theodor, jeden z direktorů roku 1618, byl po Bílé hoře odsouzen ke ztrátě hrdla a pak omilostněn, ale roku 1626 odešel z vlasti. Dům potom koupil písař české kanceláře Filip Fabricius, známý z pražské defenestrace. Dnešní průčelí domu, zdobené na atice bustami imperátorů asi z dílny Brokoffovy, je
10 z počátku 18. století. Na druhé straně ulice je týnská fara (601-5), kdysi nejvýznamnější pražská fara, v níž byla konsistoř podobojí. Bydlel zde i husitský arcibiskup M. Jan Rokycana. Předtím tu stával špitál pro cizí kupce, poprvé připomínaný roku 1135 a zaniklý snad v 2. polovině 13. století. Zajímavý je také sousední dům U tří králů (602-3), jenž má vzácné gotické schodovité štíty ze 14. století.

Celetnou ulicí vstoupíme na **Staroměstské náměstí,** historicky nejvýznamnější prostor pražského města. Od počátku jeho dějin tu byla křižovatka obchodních cest a tržiště a v průběhu staletí se tu odehrály historické události: počátky

husitské revoluce, poprava 27 českých šlechticů a měšťanů 21. června 1621, demonstrace dělnictva za rovné a přímé hlasovací právo roku 1905, demonstrace pražského lidu za svobodný stát v říjnu 1918, boj za osvobození Prahy v květnu 1945 a mobilisační nástup pražského dělnictva v únoru 1948. Lze plným právem říci, že tu žila, radovala se i trpěla celá Praha. Rozlehlé (9000 m²) čtvercové prostranství, vymezené již při založení Starého Města, je uzavřeno ze tří stran domy a budovami gotickými, renesančními, barokními i rokokovými, přes rozdílnost slohů malebně sdruženými v jediný harmonický celek. Jen strana čtvrtá, severní, až na bývalý paulánský klášter, je nová a velmi citelně porušuje původní vzhled náměstí.

Uprostřed náměstí se zdvihá **pomník M. Jana Husa,** dílo 11
Ladislava Šalouna. Stojí volně v prostoru a vyjadřuje jeho spojitost s dobou husitskou, nejslavnější dobou českých dějin. Ústřední postava (mistr Jan) vystupuje z těžké bronzové hmoty jako symbol revolučního hnutí, vpravo je skupina husitů, kteří odešli od pluhu, aby bojovali za svržení nesnesitelného feudálního řádu, a vlevo skupina pobělohorských českých emigrantů, kteří opustili pro víru rodnou zemi. Pomník byl v tichosti odhalen uprostřed světové války roku 1915 v den 500. výročí smrti M. Jana Husa.

Na jižní straně Staroměstského náměstí se dosud zacho- 12
valo nejvíce starobylých měšťanských domů s pěknými štíty a portály. Malebný je Štorchův dům (552-16), postavený roku 1897 na pozdně gotických základech podle plánů Bedřicha Ohmanna a Rudolfa Krieghammera v romantické novorenesanci. Průčelí zdobí figurální malby, jež podle kartonů Mikoláše Alše provedl Vojtěch Bartoněk a Felix Jenewein. Po požáru v květnu 1945 byly nedokonale obnoveny. Zvláštní cenu má i další dům U kamenného beránka

(551-17), v němž bývala lékárna U jednorožce. Zvlášť výrazný je raně renesanční portál (asi z roku 1520) a velký pozdně renesanční štít. Stavebně zajímavý je dům Zlatý
13 jednorožec (548-20) na rohu Železné ulice; má rozsáhlé románské sklepy a v průjezdu krásnou gotickou síťovou klenbu, dílo Matěje Rejska, který dům přestavoval. Svědčí o tom nápis ve svorníku klenby: Reysek me fecit - 1496. Průčelí domu je vrcholně barokní z 18. století, kdy se dům také nazýval U bílého koníčka. Dům je i historicky významný, neboť v něm bydlil biskup Augustin Lucián z Mirandoly, který světil utrakvistům kněze a byl roku 1493 pochován v Týnském kostele pod Rejskovým baldachýnem. Na domě je pamětní deska, která připomíná, že v roce 1848 tu zřídil Bedřich Smetana hudební učiliště. Za tímto domem ústí do náměstí Železná ulice a za ní pokračuje další řada domů. Je to dům č. 181-23 a 482-24 s loubím a pěkným barokním průčelím, raně barokní dům č. 479-25, zvaný U modré hvězdy, a konečně krásný nárožní dům č. 478-26, původně
14 nazývaný Na kamenu a později Štěpánovský. Má krásné gotické loubí a portál (z konce 15. století), renesanční štíty a raně barokní (ze 17. století) fasádu.

Od domu Na kamenu možno odbočit nejkrásnějším pražským průchodem do Melantrichovy ulice, snad nejživější a nejpůvabnější staroměstské uličky, spojující Václavské náměstí s náměstím Staroměstským. První dům vlevo při vstupu
15 do Kožné uličky je pozoruhodný dům **U dvou zlatých medvědů** (475-1). Jeho portál (z 2. poloviny 16. století) s jemně tesanou ornamentikou a dvěma medvědy je nesporně nejkrásnější renesanční portál pražský. I jinak je dům zajímavý. Jsou tu zachovány zbytky ostění původního gotického vchodu a v nádvoří neveliká loggie s toskánskými a ionskými sloupy. Z majitelů domu byl významný knihtiskař Jan Ko-

sořský z Kosoře, v jehož tiskárně vyšla Münsterova Kosmografie, největší česká kniha tehdejší doby, a Zřízení zemské (r. 1550). V domě se narodil (29. dubna 1885) a žil vynikající novinář a reportér Egon Ervín Kisch (pamětní deska s portrétním reliéfem od Břetislava Bendy z roku 1956).

16

V místě, kde se ulice rozšiřuje, stojí dům **U Melantrichů** (471-8), postavený roku 1895 na místě starého renesančního domu U velbloudů, který po roce 1563 přestavěl knihtiskař a první český moderní nakladatel Jiří Melantrich Rožďalovský z Aventina. Jeho spolupracovníkem a později nástupcem byl jeho zeť humanista Daniel Adam z Veleslavína. V jejich slavné tiskárně, jež byla pokračovatelkou bývalé dvorské tiskárny Bartoše Netolického, bylo vytištěno mnoho českých knih, z nichž nejvýznamnější byla Koldínova Práva městská a Mattioliho Herbář. Melantrichův dům připomíná starý klenák s Melantrichovým znakem, zasazený do novostavby.

Odtud se vrátíme po druhé straně ulice. Proti Melantrichovu domu stojí dům U pěti korun (465-11), pozdně renesanční mohutná stavba s třemi štíty a s krásnými řezanými vraty, na nichž je letopočet 1615. Zajímavý je také sousední dům Teyflův (463-15), zvaný podle dřívějšího majitele

kupce Jana Teyfla ze Zeilberka (okolo 1600). Z té doby je také vzácný portál a pozdně renesanční arkády v nádvoří.

Další dům (970-17), nad jehož vchodem je reliéf sv. Michala, je bývalý klášter servitů u sv. Michala, zřízený roku 1626 a vybudovaný někdy v 2. polovině 18. století. V nádvoří
17 domu, bývalé klášterní kvadratuře, stojí **kostel sv. Michala,** o němž je nejstarší zpráva z roku 1311. Byl významný zejména v době husitské. Již před rokem 1400 konali na jeho faře mistři pražské university učené schůzky, jichž se účastnil také Jan Hus. Když se tu roku 1406 stal farářem Křišťan z Prachatic, první administrátor konsistoře podobojí, zaujal kostel sv. Michala přední místo v husitském hnutí. Jedině Křišťan a farář Míka u sv. Benedikta nevyhlásili (15. III. 1411) ve svých kostelech klatbu na Husa a Křišťan také navštívil svého přítele v kostnickém vězení. Po Křišťanovi se stal farářem u sv. Michala Petr z Mladoňovic, jenž provázel Husa na cestě do Kostnice i v Kostnici, společně tam s ním bydlil a viděl jeho uvěznění, souzení i smrt. Zpráva o posledních měsících života M. Jana Husa, kterou Petr z Mladoňovic napsal, je nejdůležitější z dochovaných zpráv o Husovi. Její poslední část, která líčí slyšení v Kostnici i odsouzení a upálení Husovo, byla až do obnovení katolicismu v den Husova svátku čtena v kostelích vedle evangelia. Po Bílé hoře dostali kostel servité, ti jej zbořili a na jeho místě vystavěli (1640—1664) nový kostel. Je to trojlodní barokní stavba asi od Fr. M. Kaňky. Z bývalé vnitřní výzdoby se zachovala jen freska Vyhnání kupců z chrámu od Jana Spitzera v někdejší chrámové předsíni.

Ústím Melantrichovy ulice se vrátíme na Staroměstské náměstí. Před námi se otevře pohled na nejvýznamnější jeho budovu - Staroměstskou radnici.

Staroměstská radnice - její život a osudy - je kusem dějin města Prahy, je částí historie českého národa. Již koncem 13. století usilovali Staroměstští o právo vybudovat si radnici, ale teprve roku 1338 jim toto právo udělil Jan Lucemburský. Radnice se stala ohniskem snah o rozšíření politických práv i centrem městské správy a soudu. Významného postavení dosáhla v době husitského hnutí, kdy byla střediskem všeho revolučního dění, kdy do jejích síní přicházel Jan Hus, Jan Žižka, Jan Želivský, Jan Rokycana, kdy v ní byl přijímán za správce země Zikmund Korybut a pak roku 1458 zvolen Jiří z Poděbrad českým králem. V souvislosti s úpadkem města ztrácela význam i Staroměstská radnice. Obrat znamenal teprve rok 1861, kdy byla obnovena městská samospráva. Místo, jež radnici po celá staletí patřilo, zaujala teprve roku 1918, kdy Praha byla povýšena na hlavní město Československé republiky. Po celé období buržoasní republiky vládla však na Staroměstské radnici buržoasie a ještě po květnu 1945 se zde snažila udržet nadvládu. Teprve Vítězný únor 1948 rozhodl o novém poslání Staroměstské radnice. Zástupci pražského lidu, vedeni Komunistickou stranou Československa, řídí odtud všechno dění v hlavním městě, které se dalo cestou k radostnějšímu zítřku.

Radnice má zvláštní architektonický charakter. Je to část

rozlehlého stavebního bloku, který se utvářel od počátku Starého Města v prostoru mezi Staroměstským a Malým náměstím. Z jeho domů snad je nejvýznamnější Wolflínův dům. Roku 1338 ho koupila staroměstská obec a upravila pro radnici, postupem doby byly připojovány další domy - dnešní jižní a východní strana radnice. Nově byla vybudována jen radniční věž, dům mezi domem Wolflínovým a Mikšovým a v polovině 19. století východní trakt, který shořel při požáru radnice 8. května 1945.

Jednotlivé domy, z nichž radnice narůstala, ukazuje nejlépe **průčelí jižního křídla.** Při radniční věži stojí dům Wolflínův, k němu přiléhá dům postavený v 15. století, další je dům Mikšův, který obci odkázala Mikšova vdova Kačka, poslední je dům U kohouta, koupený roku 1838. Dům Wolflína od Kamene je původní radní dům, nejstarší část Staroměstské radnice; byl postaven asi ve 14. století a přestavěn koncem 15. století. V tomto domě je také hlavní vchod do radnice s honosným portálem z doby kolem roku 1480. O něco starší je vedlejší gotické okno se znakem Starého Města a s erbem království Českého, nad nimiž je iniciála W (Vladislav Jagellonec) s českou korunou. Portál a okno, pozdně gotické stavební plastiky, jsou (asi právem) připisovány Matěji Rejskovi. Vedle okna je ještě menší vchod, snad původní z doby Wolflínovy, a nad ním sdružené renesanční okno (z 2. poloviny 16. století). Při něm jsou tři staré znaky - říše římské, království Českého a Starého Města. Tento dům vyhořel při bojích v květnu 1945 a jeho část od 1. poschodí nahoru byla obnovena v letech 1946 až 1948. Sousední dům, který tvoří střed jižního průčelí, byl postaven v 2. polovině 15. století. Krásné renesanční velké okno je z doby po roce 1520 a dva jeho postranní díly z roku 1731. Z téhož roku je i barokní mříž. Okno nese nápis Praga

caput regni a tympanon se znakem Starého Města. V přízemí jsou dvoje vrata, upravená v letech 1933—1938, v 2. poschodí čtyři vysoká okna staré radní světnice a nad nimi plastický vlys se znaky městských radních z doby kolem roku 1470. Třetí díl - dům Mikšův - má novorenesanční podobu z doby přestavby roku 1879. Jeho 2. poschodí je prolomeno dvěma vysokými okny (zasedací síň); na průčelí, uzavřeném dvěma renesančními štíty, je pamětní deska a pod ní nový městský znak (J. Mára, 1933). Čtvrtý díl - dům U kohouta - má sice průčelí v podobě, jež mu byla dána při přestavbě jižního křídla radnice (po r. 1856), ale uvnitř jsou některé velmi vzácné památky (gotické detaily, renesanční stropy, nástěnné malby ze 14.—16. století a románský sál v podzemí). Jižní křídlo uzavírá dům U minuty, renesanční stavba s bohatou sgrafitovou výzdobou z počátku 17. století.

Na nároží radnice u hlavního vchodu stojí **věž,** postavená před r. 1381, vysoká 69,5 m. Na jižní straně je rozšířena přístavkem orloje a na východní straně výstupkem, v němž je presbytář radniční kaple, vybíhající v arkýř. Výstupek s arkýřem je bohatě plasticky vyzdoben. Z plastik je nejstarší Madona na rohu kaple (kopie originálu z 2. poloviny 14. století), další sochy (sv. Václav, Ludmila, Vojtěch, Vít, Zikmund a Ivan) jsou tesány podle modelů Bernarda Seelinga. Zajímavá je také výzdoba znaková, převážně z konce 14. století. Pod arkýřem je deska s nápisem Dukla, pod níž je uložena prst z bojiště u Dukly, kde svedl 1. čs. sbor po boku Sovětské armády na podzim 1944 rozhodující bitvu. Vedle na opěrném pilíři připomíná pamětní deska, že zde na místě vyznačeném v dlažbě stálo popraviště, na němž bylo 21. června 1621 popraveno 27 vůdců stavovského odboje. Při věži na severní straně stojí zbytek východního

křídla radnice, vybudovaného v letech 1838—1848 podle návrhu Pavla Sprengera a zničeného požárem v květnu 1945. Spolu s ním bylo zničeno i severní křídlo, postavené podle projektu Petra Nobileho v letech 1838—1841.

Na jižní straně věže je **orloj** z roku 1490, dílo Hanuše z Růže, zdokonalené v letech 1552—1560 písařem Janem Táborským z Klokotské Hory. Během let byl orloj poškozen a zanedbáván, teprve roku 1865 byl opět uveden v chod. Tehdy také byl nově umělecky vyzdoben měsíčníkem Josefa Mánesa. Při požáru Staroměstské radnice v květnu 1945 byla jeho vrchní část poškozena, ale do roku 1948 byl orloj opět opraven. Orloj se skládá ze tří částí. Nejvýše je chod apoštolů, kteří se objevují ve dvou okénkách v každou plnou hodinu. Starší sošky od Ed. Veselého z roku 1864 byly zničeny požárem a nahrazují je nové pěkné postavy Vojty Suchardy. Nad apoštoly v okénku sedí kohout, který po skončení chodu apoštolů zakokrhá. O něco níže je druhá část orloje - sféra (číselník), ukazující oběh slunce a měsíce i denní čas, a pod ní třetí část - kalendářní deska (měsíčník). V jejím středu je znak Starého Města, kolem něho se pohybují tři kruhy. Vnitřní kruh má dvanáct znamení zvěrokruhu a střední nese dvanáct medailónů, které představují

12 měsíců, charakterisovaných náměty ze života vesnického lidu. Jejich originály maloval Josef Mánes (r. 1866), ale dnes jsou zde kopie od Boh. Číly z roku 1946 (originál je uložen v městském museu). Vnější kruh je rozdělen na 365 dílců - dnů, označených čtyřmi různými způsoby. Kalendářní deska se každé půlnoci otočí o den, takže ukazatel umístěný nad jejím středem ukazuje datum dne. Po obou stranách sféry i měsíčníku stojí vždy dvě sošky: Kostlivec, Turek, Lakomec a Marnivec (u číselníku) a andělé a měšťané (u měsíčníku). Na nároží vpravo od orloje je zasazena pamětní deska, která připomíná, že vojsko Ukrajinské fronty slavné Sovětské armády, jíž velel maršál Ivan Stěpanovič Koněv, osvobodilo dne 5. května 1945 Prahu.

Hlavním portálem vedle věže se vstupuje do **radnice.** Prostorný vestibul zdobí mosaika, kterou provedli podle kartonů Mikoláše Alše J. Tumpach a St. Ullmann v letech 1936—1939. Na levé straně je obraz Libušina věštba, na klenbě sv. Václav, znak města Prahy, český znak a katovský meč s letopočtem 1621, na stěně vpravo obraz Hold Slovanstva Praze. V druhé místnosti vestibulu je umístěno Myslbekovo sousoší Lumír a píseň. Ve 2. patře jsou památné radniční síně. Vstup do nich je dveřmi s nápisem Senatus. Vstupní síň je zdobena dvěma obrazy V. Brožíka (Založení Karlovy university a J. Ámos Komenský v Amsterodamu). Odtud je vstup do radní světnice, původního gotického prostoru, upraveného v době Jiřího z Poděbrad. Z jeho výzdoby jsou pozoruhodné 4 plastické znaky města Prahy z různých dob, několik malých soch, z nichž je nejcennější soška Ecce homo z 15. století. Na stěnách, obložených dřevěným gotickým pažením, jsou rozvěšeny znaky cechů a staroměstských měšťanů. Zajímavá jsou také barokní kamna z roku 1776. Na oknech jsou vepsány význam-

né letopočty z dějin města Prahy (z let 1882—1884). Tato síň je historicky významná, neboť se tu scházela městská rada od jejího zřízení až do dneška; rozhodovalo se tu o všech záležitostech i potřebách města a v období husitského hnutí i o osudech celé země. Z radní světnice je vstup do Brožíkovy síně, zřízené roku 1879 podle plánů arch. A. Bauma. Její delší stěny zdobí dva velké obrazy V. Brožíka - Odsouzení M. Jana Husa v Kostnici a Volba Jiřího z Poděbrad českým králem. Brožík na obrazech zpodobnil tváře vynikajících současníků. Druhý obraz připomíná volbu, která byla provedena roku 1458 na Staroměstské radnici v síni, jež byla ve východním křídle radnice. Také Brožíkova síň je významná pro dějiny pražského města. Zasedal v ní sbor obecních starších, v předmnichovské republice ústřední zastupitelstvo a po květnu 1945 nějaký čas Ústřední národní výbor. Zde komunisté bojovali proti zástupcům buržoasie za spravedlivé požadavky dělnictva a tu také byly kladeny základy pro budování nové socialistické Prahy. K zasedací síni vpravo přiléhá Jiříkův sál - je již v domě U kohouta, má některé gotické detaily a malovaný strop. Z 3. poschodí je možno vystoupit na radniční věž, buď výtahem, nebo po šikmém točitém chodníku. Z ochozu věže je jedinečný pohled na město, zejména na jeho historické jádro.

Po prohlídce radnice vyjdeme opět hlavním vchodem na Staroměstské náměstí a za nárožím radnice jdeme vlevo - podél zeleného trávníku, který označuje místo, kde stálo východní a severní křídlo Staroměstské radnice, zničené požárem dne 8. května 1945.

19 Před námi se zdvihá průčelí **kostela sv. Mikuláše.** V těchto místech stál již v době Přemysla I. (1197—1230) kostel, první kostel nejstarší pražské osady při tržišti. Původní románská stavba byla v 2. polovině 14. století přestavěna

v gotický kostel, který pak v polovině 17. století, když se dostal do rukou emauzských benediktinů, byl nově přestavěn. Roku 1732 byl zbořen a na jeho místě vybudován (1732—1735) dnešní barokní chrám podle plánů K. I. Dienzenhofera. Roku 1787 byl kostel zrušen a nějaký čas pustl, ale začátkem 20. století byl důkladně restaurován a dnes patří k předním barokním památkám. V letech 1874—1918 sloužil ruské pravoslavné církvi, potom československé. Kostel je centrální stavba na křížovém půdoryse s hlavním průčelím na jižní straně. Bohatou sochařskou výzdobu jeho průčelí provedl Antonín Braun, synovec slavného Matyáše Brauna. Vnitřek je vlastně jediný kopulovitý prostor s kruchtou pro varhany (na západě) a s nedlouhým kněžištěm (na východě). Stěny jsou zdobeny bohatými štukaturami (Bernard Spinetti) a kopule plastikami svatých z dílny Braunovy. V kopuli, v kněžišti i v bočních kaplích jsou obrazy ze života sv. Mikuláše a Benedikta (Petr Assam). Na hlavním oltáři je obraz P. Marie od K. Špillara (1917) a na levém postranním je Šalounova busta M. Jana Husa, detail pomníku na Staroměstském náměstí a busta dr. Karla Farského, patriarchy čs. církve. Kazatelna byla přenesena z kostela v Nezamyslicích.

Severní strana Staroměstského náměstí má celkem nový ráz. Ze starých domů zůstal jen bývalý paulánský klášter, 20
vše ostatní bylo přestavěno při asanaci koncem minulého století. Budova paulánského kláštera, postavená po r. 1684 podle plánů Jana Dominika Canevalleho, má původní raně barokní průčelí s vysokým štítem, zdobeným sochami (Spasitel, František z Pauly a andělé) od M. V. Jäckla z roku 1696. Nové domy jsou vesměs v novobarokním slohu. Prostřední budova je bývalá Pražská městská pojišťovna (931-6), dnes **ministerstvo vnitřního obchodu.** Byla 21

postavena roku 1900 arch. Osvaldem Polívkou a má dvě části. Levá, připomínající barokní průčelí zbořeného domu U zlaté hvězdy (čp. 932), má pěkný portál s alegorickými postavami čtyř universitních fakult (Lad. Šaloun); pravá širší část je ve volném barokním slohu a má bohatou plastickou výzdobu; na portálu je městský znak, na balkóně v 1. poschodí světlonoši (Fr. Procházka), nad vedlejšími vchody poprsí Ohně a Vody (Lad. Šaloun) a v lunetě mosaika (Fr. Urban). Socha kn. Václava na štítě pochází ze starého domu a zlatá hvězda nad štítem připomíná jméno domu. Ve dvoře jsou zachovány barokní portály zbořených domů čp. 932 a 933. Druhá budova téhož ministerstva (935-5) stojí na nároží Pařížské ulice. Byla postavena okolo roku 1900 na místě Desfourského domu, zbořeného roku 1896. Ve dnech květnové revoluce vyhořela a po požáru byla celkem nevhodně obnovena.

První dům východní strany náměstí je dům U půlzlaté hvězdy (607-11). Je dnes částí paláce Goltz-Kinských a také je mu přizpůsoben. Hned za ním vystupuje do náměstí
22 **palác Goltz-Kinských** (606-12), nejlepší rokoková stavba v Praze. Stavěl jej podle starších plánů Kiliána Ignáce Dienzenhofera v letech 1755—1765 Anselm Luragho. Bohatě členěné průčelí vrcholí štíty, zdobenými vázami a sochami; na atice mansardových střech je řada mythologických soch (Ignác Platzer starší). Dnes je v paláci grafické oddělení Národní galerie a některé jiné instituce. Z balkónu paláce promluvil v únoru 1948 s. Klement Gottwald k pražskému lidu, když reakční ministři podali demisi a komunisté nastoupili do boje s kontrarevolučním pučem československé buržoasie. K paláci se druží starobylý dům U kamenného zvonu (607-13) s pěknou barokní fasádou a s domovním znamením zvonu na nároží.

Za úzkou Týnskou uličkou se zdvihá bývalá **Týnská škola** (604-14), snad nejstarší ze zachovaných domů na Staroměstském náměstí. Její loubí je ještě gotické (z konce 13. století), ale krásné štíty jsou již ve slohu benátské renesance (z poloviny 16. století). Průčelí zdobí freskový obraz Nanebevzetí P. Marie (1. polovina 18. století?). Od konce 14. století do poloviny 19. století tu byla farní týnská škola, na níž byl ke konci 15. století ředitelem stavitel Prašné brány Matěj Rejsek. Podobný ráz měl i sousední dům U bílého jednorožce (603-15). Původní gotické loubí se žebrovými klenbami si sice zachoval, ale renesanční štíty byly v 19. století nahrazeny nevhodnou nástavbou. 23

Průchodem v bývalé Týnské škole přijdeme do **kostela P. Marie před Týnem,** jehož průčelí s dvěma věžemi se vysoko zdvihá nad domy východní strany Staroměstského náměstí. Týnský chrám je úzce spjat s počátky pražského města. Již roku 1135 se o něm činí zmínka jako o kostele špitálu pro cizí kupce, založeného při Týně (knížecí celnici). Byla to románská stavba a stála asi v místech dnešní fary. Někdy v 2. polovině 13. století byl na jejím místě postaven trojlodní kostel raně gotický a v době předhusitské, brzy po roku 1365, stavěn dnešní chrám. Neznáme jeho stavitele, ale možno připustit určitou účast parléřovské huti aspoň v prvním stavebním období, v němž vznikl překrásný se- 24

verní portál. V letech husitského revolučního hnutí se stavba zastavila, ale bylo v ní pokračováno hned za vlády Jiřího z Poděbrad a do začátku 16. století byl kostel dokončen. V dalších letech došlo ještě k některým změnám: roku 1626 byly nahrazeny symboly husitské (kalich a socha Jiřího z Poděbrad) na štítu kostela sochou P. Marie se svatozáří, pozlacenou zlatem z husitského kalicha; roku 1679 kostel vyhořel a gotická klenba hlavní lodi, jež se zřítila, byla nahražena valenou klenbou barokní; v době rekatolisace byl vnitřek kostela obohacen řadou barokních oltářů. Jako se v Staroměstské radnici soustřeďovalo všechno úsilí Pražanů o rozmnožení městských svobod a práv, tak se Týnský chrám stal střediskem náboženského života v městě. Staroměstští již od počátku 14. století vedli zápas o jeho patronát a v době husitského revolučního hnutí učinili tento kostel, proslulý již kázáními Konráda Waldhausera a Jana Milíče z Kroměříže, hlavním chrámem husitským. Na jeho faru povolali duchovního vůdce strany podobojí, husitského arcibiskupa Jana Rokycanu. V době protireformace byl kostel vrácen církvi katolické a stal se hlavním farním kostelem Starého Města. Hodnotu tohoto chrámu ceníme vysoko, neboť je nejen dokladem českého stavitelského umění doby Karlovy, ale vedle Betlémské kaple i nejvýznamnějším památníkem nejslavnějšího údobí českých dějin - období husitského revolučního hnutí. Kostel P. Marie před Týnem je vynikající gotická stavba. Jeho hlavní průčelí, hledící do Staroměstského náměstí, člení vysoké okno s umělou kružbou, která připomíná okno martinické a zikmundovské kaple u sv. Víta. Na levém opěráku je znak Jana Rokycany (hvězda v podkově) a na pravém znak Starého Města. Průčelí uzavírá krásná galerie, nad níž vybíhá trojúhelníkový štít s dvěma výklenky: dolní, v němž do roku 1623 stála socha

krále Jiřího, je prázdný; v horním je na místě husitského kalicha socha P. Marie z roku 1626. Po stranách dolního výklenku jsou čtyři oblouky, v nichž jsou znaky staroměstský, Viléma z Perštejna, českouherský, Jana Vraždy z Kunvaldu a snad knížete minsterberského Bartoloměje. Věže, vysoké 80 m, pocházejí z doby okolo roku 1500, ale severní vyhořela roku 1819 a její vrchní část (střecha s věžičkami) byla obnovena až roku 1835. Jižní věž je o něco širší.

Vnitřek chrámu je rozdělen pilíři na tři lodě, z nichž hlavní je sklenuta barokní klenbou valenou, která po požáru roku 1679 nahradila původní vyšší klenbu gotickou; obě boční lodě si zachovaly klenbu gotickou. Výzdoba chrámu je převážně raně barokní, jen několik částí má svůj gotický ráz. Z řady oltářů jsou některé zajímavé. Při 3. pilíři vpravo (od vchodu) je oltář Jana Křtitele, nejstarší a umělecky nejcennější oltář v kostele (z doby kolem roku 1600), má podobu renesanční archy a zdobí ho reliéf Křtu Páně. U téhož oltáře stojí také kazatelna, jejíž spodní část je gotická (z 2. poloviny 15. století), svrchní je mladší. Obrazové výplně jsou z roku 1847 od Josefa Hellicha. To je místo, kde kázal Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže a Jan Rokycana. U 4. pilíře je oltář s obrazem Krista na hoře Olivetské (1663). Za pilířem na straně k hlavnímu oltáři je mramorový náhrobek slavného dánského hvězdáře Tychona Brahe (1601). Odtud přejdeme do pravé boční lodi, kde je při stěně (vedle vchodu z Celetné ulice) novogotický oltář (z r. 1869), na němž je krásná gotická Madona z doby okolo roku 1400. V závěru této lodi je kaple P. Marie s novogotickým oltářem P. Marie Bolestné, na němž jsou obrazy od Antonína Lhoty. Vlevo od oltáře je sousoší Cyrila a Metoděje, tesané z jednoho kusu kararského mramoru

(Em. Max, 1847), naproti pak gotická sedile s konsolami hlav krále a královny (snad Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny) z doby kolem 1410. Zde také stojí cínová křtitelnice z roku 1414. V této kapli byl pochován Jan Rokycana a pravděpodobně na čas (do roku 1766) hlavy 12 českých pánů popravených roku 1621, jež deset let visely na mostní věži Staroměstské, roku 1631 při saském vpádu tu byly uloženy vrátivšími se emigranty.

V závěru hlavní lodi je hlavní oltář, na němž jsou obrazy Nanebevzetí P. Marie a Trojice od Karla Škréty. Oltář z roku 1649 je darem Staroměstské obce na paměť osvobození Prahy od Švédů. Kolem nárožního pilíře vlevo od kněžiště, u něhož je oltář Zvěstování P. Marie s obrazem Karla Škréty, přejdeme do severní boční lodi. V jejím kněžišti je kaple sv. Kříže a v ní oltář s obrazem Nalezení Kříže (Jan Jiří Heintsch). Na oltáři je také gotická kalvárie z počátku 15. století, největší památka v chrámu. Vpravo ve zdi kaple je gotická sedile (z roku 1410) s konsolami hlav krále a královny (asi Václava IV. a Žofie) a náhrobní deska židovského hocha Šimona Abelesa, umučeného roku 1694 příbuznými pro přestup ke křesťanství. Od kaple sv. Kříže jdeme severní lodí. Při 2. pilíři je novogotický oltář sv. Lukáše s oltářními obrazy, malovanými na zlaté půdě (J. Hellich, 1861). Nad oltářem se klene pozdně gotický kamenný baldachýn, dílo Matěje Rejska z roku 1493. Zde byl původně hrob biskupa Augustina Luciána z Mirandoly. Proti baldachýnu při stěně lodi je oltář Františka z Pauly se sochou světcovou z konce 17. století, jež sem byla přenesena roku 1784 ze zrušeného kláštera paulánů. Na konci lodi vpravo na stěně je reliéfní obraz Kristovy rodiny (snad od F. M. Brokoffa). Význačnou památkou jsou chrámové varhany, vyrobené v letech 1670—1673.

Z Týnského kostela vyjdeme opět hlavním vchodem a jdeme vpravo do Týnské ulice. Tudy přijdeme k severnímu vchodu, jehož portál je vzácným gotickým dílem Parléřovy huti z konce 14. století. Jeho nelomený oblouk se klene mezi dvěma pilíři, plochy ke vchodu zúžené jsou zdobeny baldachýny, konsolami a výklenky, nad branou po stranách jsou znaky český a moravský a nad nimi tympanon s opukovým reliéfem, znázorňujícím výjevy z Kristova utrpení, spojené v celek malými postavami živých pohybů, vyzdvihujícími dramatický obsah námětu.

Vpravo od severního portálu Týnského kostela se rozkládá nevelké prostranství s dvěma památnými domy. Naproti portálu, kde dnes je nový dům (628-5), postavený v novogotickém slohu (Fiala, 1899), stával dům U černého jelena, v němž se roku 1604 narodil malíř Karel Škréta. Paměť o tom zachovává deska (z roku 1870) na novém domě. Vedle je dům č. 627-7 s malebnými štíty z poloviny 17. 25
století, přestavěný koncem 18. století Filipem Hegrem. Náležel (od r. 1617) manželce Václava Budovce z Budova, jednoho z vůdců stavovského odboje v letech 1618—1620, popraveného na Staroměstském náměstí 21. 6. 1621. Na nároží je Budovcova socha (Ant. Bílek, 1927) a erb, vepsána jeho poslední slova a vsazena pamětní deska. Na východní straně uzavírá prostranství renesanční dům se střílnami a se sdruženými okny. Jeho průjezdem vstoupíme do Týnského dvora (Ungeltu).

Týn bylo ohrazené či „otýněné" místo, dvůr, kde byl 26
chráněný útulek pro cizí kupce, kteří tu skládali své zboží a platili z něho clo (ungelt). Byl tedy pražskou celnicí a zůstal jí až do roku 1774, kdy celnice byla přemístěna do tzv. malého Ungeltu (č. 748-2) v Haštalské ulici. Historie Týna sahá až do 10. století, a je tedy Týn jedním z nejstarších míst

v Praze. Vedle původního administrativního domu na místě dnešního domu čp. 640 vznikly již v gotickém období některé domky s malebnými střešními štíty, zejména domy čp. 642—644. Druhou velkou stavební epochou byla doba renesanční, v níž byly upraveny staré gotické domky a vystaveny i některé domy nové. Nejvýznamnější z nich byl dům (čp. 639 a 640), který vystavěl Jakub ml. Granovský z Granova ve dvou stavebních etapách v letech 1559 a 1560. Nejprve bylo postaveno západní křídlo proti týnskému kostelu a potom severní křídlo, obrácené hlavním průčelím do Týnského dvora. Zejména tato část byla umělecky vyzrálá renesanční stavba, vynikající doklad nejstaršího měšťanského domu v Praze ve slohu severoitalské renesance s arkádovou loggií. Tehdy také byl přestavěn sousední dům U zlatého prstenu (č. 630-6), jehož štít dodnes tvoří s renesančním štítem domu Granovského malebnou stavební skupinu na konci Týnské ulice.

Goticko-renesanční charakter si Týn zachoval až do požáru roku 1689, kdy se vlastně z celého rozlehlého Týnského dvora uchoval jedině dům Granovský. Obnova shořelých domů byla potom prováděna velmi zvolna, snad jen dům čp. 636-9 byl opraven ihned po ohni. Dům, který stával v místě dnešního domu čp. 1028, nebyl vůbec obnoven a místo bylo zastaveno až v 70. letech 19. století. Z domů,

upravených ještě v barokním období, je dům čp. 641-4 a 642-6; obě stavby jsou průměrné výtvarné hodnoty. Nevysoké umělecké úrovně jsou všechny přestavby z doby po roce 1850 (např. dům čp. 1028 a čp. 633), které byly prováděny bez nejmenšího citu pro architektonickou krásu místa. Tak Týn, kdysi tvrz opevněná hradbami, má dnes již novou, jinou tvář. Přesto lze říci, že je jedním z nejzachovalejších urbanistických celků v Praze a že se jeho středověký obrys a půdorys dodnes zachoval. Jeho domy, i když z velké části byly upraveny a přestavěny v době baroka a klasicismu, mají všechny (s výjimkou domu čp. 1028) gotické či renesanční jádro.

Do Týnského dvora vstoupíme průchodem v západním křídle Granovského domu. Po levé straně je překrásné renesanční křídlo tohoto domu s arkádovou loggií, bohatě figurálně vyzdobenou. Klenák v rustikovaném portálu pod loggií je datován letopočtem 1560 a nad dveřmi domu čp. 640-2, v němž byl hotel V starém Ungeltě, je letopočet 1559 a znak Jakuba Granovského z Granova. Z ostatních domů v Týnském dvoře vyniká ještě dům č. 641-4 s pěknou vrcholně barokní fasádou, dům U černého medvěda (č. 642-6) z počátku 18. století, s barokní fasádou a vysokým štítem, na němž jsou umístěny tři sochy svatých (Jan Nep., Václav a Florián) a dům č. 636-1, 2, kdysi Vrbnovský, v němž je východní brána Týnského dvora, označená na vnější straně písmenou L. V tomto domě bývala kavárna U Komárků, kterou kolem roku 1835 navštěvovali čeští spisovatelé Čelakovský, Jablonský, Mácha, Palacký, Šafařík, Tyl a jiní.

Branou vyjdeme do Malé Štupartské ulice, v níž stál na místě domu č. 647-4 dům postavený roku 1335 Janem Lucemburským ve slohu francouzských gotických paláců.

Později dům zpustl a lid zval jeho hospodu, cechovní hospodu krejčovskou, Čertovou krčmou.

27 Velmi vzácnou památkou je bývalý **klášter a kostel sv. Jakuba** Většího, ležící vlevo proti východu z Týnského dvora. Jejich založení (1232) je v těsné souvislosti s proměnou pražského podhradí v město. V té době byly zakládány kláštery městského charakteru, tehdy také povolal král Václav I. menší bratry sv. Františka (minority) do kláštera už zčásti vybudovaného; při něm pak minorité vystavěli (před r. 1244) kostel. Obě stavby vynikaly rozlohou, a proto se tu konaly významné královské slavnosti, např. korunovační hostina Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny (1311) i svatební hostina téhož krále s Beatricí Bourbonskou (1337). Románský kostel byl přestavěn v době Karla IV. v gotickou svatyni, jež do doby dostavby Svatovítského chrámu byla nejdelší kostelní stavbou v Praze. Po požáru (1689) byl kostel (1690—1702) přestavěn v barokním slohu Janem Šimonem Pánkem, o něco později (1736—1739) byly provedeny vnitřní úpravy a fresková a štuková výzdoba. Roku 1941 byl chrám nově restaurován. Kostel sv. Jakuba je trojlodní barokní stavba s charakteristickým průčelím, zdobeným štukovými reliéfy (sv. Jakuba, Františka Serafínského a Antonína Paduánského) z roku 1695 od Ottavia Mosta. Vnitřek chrámu, členěný dvanácti pilastry, má nástropní malby s obrazy ze života P. Marie a Oslavení N. Trojice (Frant. Voget, 1736). Vzácné jsou také Brandlovy obrazy na některých oltářích - na oltáři Všech svatých, sv. Václava a Nanebevzetí P. Marie, sv. Josefa. Hlavní oltář zdobí obraz Umučení sv. Jakuba od V. V. Reinera (1739), je tu také gotická socha Piety z doby okolo roku 1500. Vzácné umělecké dílo je náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic, nejvyššího kancléře českého, nejkrásnější

pražský barokní náhrobek, vybudovaný podle návrhu Jana Bern. Fischera a zdobený sochami Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa (1716). Kazatelna, bohatě zdobená sochami, je z roku 1705 a z téhož roku jsou i krásně komponované varhany.

Portálem vedle kostela vstoupíme do bývalé konventní budovy, jejíž ambit si na severní a západní straně zachoval gotickou podobu. V prvém poli severního křídla je vstup do konventní budovy, v 1. patře je bývalý letní refektář, barokně upravený, jehož strop je zdoben obrazy z dějin řádu minoritů a kláštera (Fr. Voget, 1738). Druhými dveřmi z téhož křídla je vchod do bývalého zimního refektáře v úpravě z třicátých let 18. století, zdobeného rovněž Vogetovými obrazy (výjevy ze života sv. Františka). V sousedství kláštera byly (od 14. století až do naší doby) staroměstské masné krámy. Proto pražští řezníci pokládali kostel sv. Jakuba za svou cechovní svatyni a - jak ukazuje pamětní deska pod věžní kaplí - byli vždy jeho obětavými obránci. 28

Od kostela sv. Jakuba ulicí Jakubskou a první ulicí (Templovou) vpravo přijdeme do Celetné ulice v místě proti Lidovému soudu civilnímu (č. 587-14). Přejdeme na Ovocný trh, rozložený od Celetné ulice k Tylovu divadlu. Na jeho severní straně stojí řada měšťanských domů, na jižní několik význačných budov. Vedle budovy Lidového soudu je tu ještě Kolovratský palác (č. 579-4), již naproti Tylovu divadlu, které v něm má studijní sály. Jeho průčelí, stavěné roku 1697 snad podle návrhu Jana Dominika Orsiho, má typicky raně barokní horizontální řešení, plošné a nečleněné. 29

Západní stranu Ovocného trhu uzavírá **Tylovo divadlo** (č. 540-11). Budova byla postavena v letech 1781—1783 podle návrhu Antonína Haffeneckera v podobě antického 30

paladia, roku 1881 o něco prodloužena do Ovocného trhu podle plánů Achilla Wolfa. Jmenovalo se tehdy Nosticovo divadlo. Od roku 1799 bylo divadlo majetkem českých stavů a zváno potom Stavovské; roku 1920 bylo odevzdáno veřejnosti a spojeno s Národním divadlem, od roku 1949 se jmenuje Tylovo divadlo.

V Nosticově divadle se hrálo od 21. 4. 1783, zprvu německy a italsky, od roku 1812 i česky. Roku 1787 byla v něm hrána premiéra Mozartovy opery Don Juan, roku 1827 tu byla provedena první česká opera Dráteník od Františka Škroupa a roku 1834 premiéra Tylovy Fidlovačky, v níž operní pěvec Karel Strakatý zpíval poprvé Škroupovu píseň „Kde domov můj", která se potom stala národní a od roku 1918 státní hymnou.

31 Vedle divadla, již v Železné ulici, stojí **Karolinum**, ústřední budova Karlovy university. Tento vynikající gotický dům (č. 541-9), který postavil královský mincmistr Johlinus Rotlev někdy kolem roku 1370, získal roku 1383 král Václav IV. a věnoval jej Karlově koleji, založené roku 1366 Karlem IV. Později dům používala celá universita, takže se jeho význam zvýšil. Zejména to bylo v dobách, kdy český národ bojoval svůj zápas o právo dědiců na universitu

a v čase husitského revolučního hnutí. Po Bílé hoře se Karolinum dostalo do rukou jesuitů a bylo třeba těžkých a dlouholetých zápasů, než se opět vrátilo do služeb národa. Jako národní statek bylo předáno Karlově universitě do vlastnictví až roku 1920. Po prvních dobách rozkvětu utrpěla budova Karolina těžké škody, proto již koncem 15. století musila být obnovena a rozšířena a v následujících letech opět a opět opravována. Počátkem 18. století došlo za vedení Fr. M. Kaňky k rozsáhlé přestavbě, při níž Karolinum dostalo barokní podobu. Z gotické stavby se zdánlivě zachoval jen arkýř na jižním průčelí (asi z roku 1370). Po obnovení státní samostatnosti se ukázalo, že stav budovy je velmi chatrný, a proto se v roce 1934 přikročilo k obnově Karolina. Velmi brzy se objevilo, že budova Karolina, dnes nejstarší evropská universitní budova, je velmi cenná stavební památka, a věnováno mnoho péče i prostředků, aby se opět stala chloubou našeho města.

Vnějšek Karolina - až na spodní gotické síně na jižní straně a arkýř - má ráz barokní, jak ho dostalo při přestavbě Fr. M. Kaňky (1718). Hlavní průčelí k Železné ulici zdobí raně barokní okno z roku 1687 s nápisem Lex civium dux a barokní portál z přestavby Kaňkovy, jižní průčelí prolamuje gotický arkýř kaple se znaky krále, arcibiskupa a Rotleva (z roku 1370), renovovaný r. 1882 Josefem Mockerem. Uvnitř budovy jsou zajímavé místnosti z doby rotlevské (žebrovitě klenutá místnost z konce 13. století, loubí, chodba, dvoudílný mazhaus, posluchárna) a velká aula s kaplí v 1. poschodí. Dnešní úprava auly byla provedena v letech 1946—1950 podle projektu arch. J. Fragnera. V čele auly je gobelín s obrazem klečícího Karla IV. před knížetem Václavem (motiv z obrazu universitní pečeti), provedený podle návrhu Vlad. Sychry; vlevo u vyvýšeného místa

s křesly pro universitní hodnostáře a čestné hosty stojí socha Karla IV. od Karla Pokorného. Na stropě v přední části jsou znaky českých zemí - Čech, Moravy, Slezka a obojí Lužice, zadní část kryje speciální strop, který svým vlnitým tvarem zvyšuje akustiku prostoru. Zvláštní jsou i lustry, neboť jsou v nich umístěna také oteplovací tělesa a amplióny. Nejstarší část auly je stará gotická arkýřová kaple s oltářem z 15. století. Do stěny při kapli je vsazen mramorový památník mistra Matouše Collina z Chotěřiny, zřízený roku 1566 Řekem Jakubem Paleologem. Na severní straně auly je hudební kůr s barokními varhanami přenesenými z Chomutova, jeho zábradlí zdobí devět obrazů múz od R. Wiesnera a dva zavěšené koberce. Pod kůrem je nevelký gotický portál, kterým je vstup do přilehlých místností, v nichž je tresor s universitními insigniemi a malá aula. Strop hlavního schodiště je zdoben tabulovými obrazy představujícími alegorie věd a umění od Richarda Wiesnera, na nádvoří stojí bronzová socha M. Jana Husa od Karla Lidického (1958).

Vrátíme se zpět do Rytířské ulice. Její jižní stranu z části k Melantrichově ulici vytváří několik obchodních pozdně barokních domů, na severní straně jsou dvě význačné budovy. V první (čp. 539-31), kde býval klášter karmelitánů,
32 je dnes **Ústav dějin KSČ.** Je to raně barokní pilastrová stavba, stavěná v letech 1671—1738 Martinem Luraghem podle projektu Jana Dominika Orsiho a moderně adaptovaná arch. Jaroslavem Rösslerem roku 1938. Úzkou uličkou za Ústavem dějin KSČ projdeme do Havelské ulice, kterou
33 na východní straně uzavírá **kostel sv. Havla.** Kostel byl založen jako farní v letech 1232 až 1234 v souvislosti se založením nové pražské čtvrti v prostoru dnešního Ovocného trhu, Rytířské ulice, Uhelného trhu a Havelské ulice; čtvrť

byla zvána Havelské město nebo Nové město okolo sv. Havla. I když se později městským kostelem stal kostel Týnský, měl i nadále kostel sv. Havla značný význam. Na jeho kazatelně zahájil svou činnost v Praze vídeňský kazatel Konrád Waldhauser, kázal tu Milíč z Kroměříže i Jan Hus. Náležel jistě mezi přední pražské chrámy. Po Bílé hoře (1627) císař daroval kostel sv. Havla karmelitánům a ti ho znovu (1738) barokně přestavěli (Martin Luragho). V josefínské době byl klášter zrušen a kostel se stal farním. (V levé lodi kostela je hrobka malíře Karla Škréty.)

Po prohlídce kostela sv. Havla pokračujeme dále Rytířskou
34 ulicí. Další dům na pravé straně je **Museum Klementa Gottwalda** (č. 536-29). V místech, kde tato stavba stojí, byly kdysi menší staroměstské kotce, v nichž se od roku 1362 konaly městské trhy. Roku 1738 zde bylo vlastně první stálé české divadlo, v němž se hrálo až do otevření Stavovského divadla (1782). Zde také byla roku 1771 hrána první česká hra Kníže Honzík. Nynější novorenesanční budovu postavila v letech 1891—1894 Městská spořitelna pražská podle plánů Antonína Wiehla a Oswalda Polívky. Na jejím průčelí jsou symbolické sochy: Spořivost (St. Sucharda), Pilnost (Fr. Stránský), Průmysl (Fr. Hošek), Zámožnost (G. Zoula-Růžička), Opatrnost (Fr. Hergesel), Umírněnost (Ant. Procházka), Hospodářství (Bern. Seeling) a Orba (Boh. Schnirch). Vnitřek je zdoben štukami C. Kloučka, malbami Fr. Ženíška a K. V. Maška. Lunety ve dvoraně maloval J. Věšín podle Mikoláše Alše, stropy F. Frölich a K. Krüger. Museum Klementa Gottwalda, slavnostně předané veřejnosti 23. listopadu 1954, vystavuje v řadě sálů dokumenty o vývoji českých revolučních tradic - od počátků husitského revolučního hnutí až po současnou historickou dobu. Přízemní místnosti jsou věnovány dokumentům osvětlujícím revo-

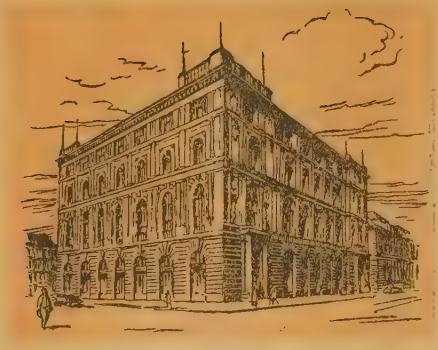

luční tradice našeho lidu, v prvním poschodí jsou doklady o bojích dělnické třídy a pracujících mas, vedených Komunistickou stranou Československa, v době předmnichovské republiky a za okupace, ve druhém poschodí dokumentují jednotlivé exponáty vývoj svobodného, lidově demokratického Československa od května 1945 až po historický X. sjezd KSČ. V tomto poschodí je také instalována pracovna presidenta Klementa Gottwalda, přenesená sem z Pražského hradu.

35 Na jižní straně Rytířské ulice je významný dům na nároží ulice Na můstku (č. 404-12). Na tomto místě stála kdysi **rychta Starého Města,** od založení Havelského Města tu sídlil staroměstský rychtář (králův zástupce v městské správě), zde se také konal městský soud. Když se městská správa soustředila do Staroměstské radnice, klesl význam rychty a budovy bylo používáno k různým obchodním účelům. Tak v 16.—18. století byl dům výsadním místem, kde se platilo clo z dovážených pláten a kde se také plátna prodávala. Koncem 16. století byl dům renesančně přestavěn, z té doby je portál a části arkád v nádvoří; v letech 1789 až 1800 dostalo průčelí i nádvoří pozdně barokní podobu (Ignác Palliardi). V domě je zachována stará Havelská brána s dvěma bočními věžemi ze 14. století. Byla objevena

při průzkumu staré rychty roku 1954 a možno říci, že je dobře zachována celá její stavba i s gotickými štíty. Nemůžeme ji však uvidět, neboť vnější průčelí zakrývá novější omítka a vnitřní je kryto pavlačemi z 18. století. Za rych- 36
tou následuje veliká novorenesanční budova Staroměstské tržnice (č. 406-10), postavená podle plánů arch. Fialky v letech 1893—1897 na místě čtyř starých domů. V jednom z těchto domů (čp. 408) se narodil roku 1771 vynálezce litografie Alois Senefelder.

Rytířská ulice vyúsťuje na nevelké náměstí - **Uhelný trh,** západní část bývalého Havelského Města. Na tomto náměstí byla dříve havířská huť, později tu byl zelinářský a květinářský trh. Starobylý ráz náměstí, roubeného drobnými jednopatrovými domy s gotickým jádrem a barokním průčelím, byl bezohledně narušen koncem 19. století přestavbou celé severní strany. Nový prvek, velmi půvabný, dodává náměstí klasicistní kašna s plastikami F. X. Lederera z roku 1797, umístěná původně na konci Nových alejí (Národní třídy) před dnešním Jungmannovým náměstím.

Z Uhelného trhu můžeme zajít do pražských kotců, stojících na místě starých kotců (tržní místo s krámky soukeníků, kráječů sukna, pláteníků a kožešníků) mezi ulicí Rytířskou a Havelskou a udržujících dodnes čilý „obchodní provoz". Souběžně s úzkou uličkou V kotcích jde stará **Havelská ulice.** Najdeme v ní ještě několik vynikajících měšťanských domů s loubím, v nichž jsou zachovány zčásti i původní gotické klenby. Historicky významný je dům U Radnických (č. 508-9), který náležel kdysi staroměstskému primasovi Janu Paškovi z Vratu a později staroměstskému 37
kancléři Sixtovi z Ottersdorfu, dále dům U Bruncvíků (č. 510-5), který před rokem 1534 patřil primasovi Janu Hlavsovi z Liboslavě, a konečně i dům U zlaté váhy (č. 38

511-3); zde býval hostinec, v němž se před rokem 1848 scházeli čeští radikálové a kde byl také založen „Český Repeal". Dva poslední domy jsou i stavebně zajímavé. První (č. 510-5) má ještě původní gotické loubí a krásné tesané renesanční ostění oken (jeden z nejkrásnějších měšťanských domů pražských), druhý má raně barokní fasádu z poloviny 17. století a z části dochované gotické loubí.

39 Jižní stranu Uhelného trhu uzavírá několik starých domů s loubím a veliký činžovní dům **Platýz.** Snad to byl kdysi nejvýnosnější dům v Praze, neboť se o něm říkalo, že každou hodinu vynese dukát. Význam domu vzrostl v době, kdy byl jeho majitelem rada dvorské komory Jan Platejs z Plattensteina (po r. 1586). V letech 1817—1825 byly zastavěny jeho dvory a zahrady při Národní třídě a vzniklo tu empirové křídlo podle projektu Martina Hausknechta. Platýz je vzácná stavební památka, nově upravená v letech 1938—1939 Fr. Krásným. Ve sklepích jsou pozůstatky staroměstských gotických hradeb, ve II. patře východního křídla je trámový strop s renesančními malbami a několik místností s nástěnnými obrazy. Proti Platýzu na západní straně Uhel-
40 ného trhu je další památný dům (č. 420-1), který koncem 18. století patřil skladateli F. X. Duškovi, manželi operní pěvkyně Josefíny Duškové. V tomto domě, nově roku 1956 pietně opraveném, bydlel roku 1787 W. A. Mozart (pamětní deska na domě od Taťány Konstantinové).

41 Uličkou (Martinskou) mezi Platýzem a domem Duškovým zajdeme ještě ke **kostelu sv. Martina** ve zdi. Kostel patřil k osadě Újezdu sv. Martina a byl založen v 1. polovině 12. století kněžnou Adlétou. Při opevňování Starého Města (1249—1253) byl pojat do městských hradeb („ve zdi"). Románská stavba byla již v 2. polovině 14. století přestavěna (loď zvýšena a prodloužena a přistavěna věž a kněžiště)

a pak ke konci 15. století rozšířena o obě boční lodi a kapli sv. Eligia. Roku 1784 byl kostel zrušen, ale po obnově, kterou provedl roku 1905—1906 Kamil Hilbert, byl vrácen bohoslužbě. Dnes slouží českobratrské evangelické církvi. Kostel je významný pro dějiny husitství - roku 1414 tu poprvé kněz Jan z Hradce z podnětu Jakoubka ze Stříbra podával pod obojí způsobou. Pamětní deska na severní straně kněžiště připomíná, že na farním hřbitově tohoto kostela byl roku 1731 pochován přední pražský sochař Ferdinand Maxmilián Brokoff a jeho otec Jan i bratr Michal (Boh. Kafka, 1909).

Od kostela sv. Martina se vrátíme k Uhelnému trhu a jdeme vlevo ulicí Skořepkou. Poslední dům vpravo je krásný novorenesanční dům (č. 527-1), postavený roku 42
1889 podle plánů A. Wiehla a zdobený v horní části sgrafity podle kartonů Mikoláše Alše. Za tímto domem odbočuje Jilská ulice, v níž po pravé straně stojí typický měšťanský renesanční dům **U Vejvodů** (353-4), postavený asi roku 43
1600 (na vratech je letopočet 1618). Je to starý nákladnický dům, v němž se již roku 1406 vařilo pivo. V polovině 17. století patřil staroměstskému primátorovi Mikuláši Frant. Turkovi z Rosenthalu a ze Šturmfeldu. Nad portálem domu je zachován jeho raně barokní znak. Jméno domu je po primasovi Janu Václavu Vejvodovi ze Stromberku, jemuž dům náležel po roce 1717. Protilehlý rohový dům č. 445-6 je snad bývalá míčovna, jak označuje deska s raketami 44
a míčky a s letopočtem 1675 na průčelí. V letech 1488—1506 dům patřil Matěji Rejskovi z Prostějova. Za domem při Vejvodově ulici je zachována stará renesanční míčovna a v podzemí domu románský sál.

Z Vejvodovy ulice se vrátíme na Perštýn a podél průčelí starého pivovaru U Hladkých, na jehož nároží stojí malebný

nejstarší zachovalý pražský patník (z 13. století), přejdeme
45 na Betlémské náměstí. Na jeho jižní straně je dům č. 258-10, pěkná barokní stavba od Jana Křtitela Alliprandiho z roku 1704 s bustou císaře Josefa I. na vrcholu štítu. Na průčelí je reliéfní portál a pamětní deska (Josef Mauder, 1887) malíře Jaroslava Čermáka, který se roku 1831 v tomto domě na-
46 rodil.

Na severní straně, kde ještě donedávna byl empirový dům č. 255-4, stojí dnes **Betlémská kaple,** vzácný památník slavného husitského období, znovu vybudovaná v letech 1950 až 1952 podle projektu prof. arch. Josefa Fragnera. Původní kaple byla založena roku 1391 Janem z Mühlheimu na pozemku kramáře Kříže a byla určena pro česká kázání. Historického významu kaple dosáhla, když se roku 1402 stal jejím kazatelem Jan Hus. Hus, který se postavil v čelo všeho reformačního úsilí a položil ideologické základy husitskému revolučnímu hnutí, učinil velmi rychle Betlémskou kapli střediskem revolučního nadšení; z její kazatelny rozséval do srdcí pražského lidu sémě, z něhož mohla vyrůst jen revoluce. Hus srostl s Betlémskou kaplí. Vzpomíná na ni a na své posluchače i v kostnickém vězení a krátce před svou smrtí prosí Pražany, aby „na Betlém laskavi byli". Betlémská kaple byla velmi prostorná - jen o čtvrtinu menší než Vladislavský sál na Pražském hradě - takže se do ní vešlo více než tři tisíce lidí. Vnitřek kaple byl prostý, měl nepatrné kněžiště a kazatelnu a stěny zdobily nápisy z traktátů Husových a Jakoubkových. Při východní straně kaple stál dům pro správce kaple, v jehož přízemí byla sakristie se vstupem na kazatelnu a v 1. poschodí byt kazatele. To je místo, které i dnes po obnovení kaple můžeme vidět. Jan Hus v něm žil a pracoval plných deset let. Bohatá byla i pozdější historie kaple. Po celá staletí byla jedním z před-

ních středisek církve podobojí a v 16. století byli jejími správci někteří administrátoři dolejší konsistoře. Po vydání Rudolfova majestátu roku 1609 ji dostala jednota bratrská. Po Bílé hoře přešla do majetku církve katolické a roku 1661 ji koupili jesuité, kteří ji připojili k semináři sv. Václava. Za Josefa II. byla zrušena a roku 1786 pobořena (snesena klenba a střecha a vylámána jižní zeď); v letech 1836—1837 byl na jejím místě postaven třípatrový dům. Přesto se tři obvodní zdi téměř v celosti zachovaly i s mnohými detaily, zejména se zlomky nástěnných nápisů z doby Husovy a Jakoubkovy. Bylo jich použito jako základu při obnově kaple.

Obnovená Betlémská kaple se velmi přiblížila kapli původní, Husově. Zachovala půdorys i výšku prostoru (strop je jen o půl metru výše). V západní stěně jsou tři původní gotická okna, hudební kruchta a nad ní husitská píseň „Povstaň...“ a zbytky dvou traktátů Jakoubka ze Stříbra o přijímání podobojí. Na severní stěně je původní východnější okno a nápis Husův o šesti bludech. Ve východní stěně je z doby husitské veliké okno, sanktuář, vchod do domu kazatelů, zbytek vchodu na kazatelnu, okno do depositáře, vchod na Křížovu oratoř a její zbytky, vchod ke studni a jiné. Studna, která je v jihovýchodní části kaple, je starší

než kaple a udržela se v jejím sklepě. Z nové výzdoby kaple jsou nástěnné obrazy provedené podle iluminací Jenského husitského kodexu, jež snad připomínají původní nástěnné obrazy v kapli, dále obrazy, malované podle vyobrazení v Richenthalově kronice a ve Velislavově bibli, a konečně přepisy písní podle Jistebnického kancionálu z roku 1420. Byla znovuzřízena Husova kazatelna, Křížova oratoř, hudební kruchta a na jižní stěnu byla opsána část Husova traktátu o šesti bludech, jehož zbytek se zachoval na severní stěně. Pod okno na východní stěně byla zasazena pamětní deska, připomínající tři mládence - Martina, Jana a Staška, kteří byli roku 1412 popraveni pro vzepření se odpustkům a pochováni v kapli Betlémské. V přilehlém domě kazatelů je zachován před vchodem na kazatelnu zbytek starého schůdku (zakryt sklem a osvětlen). Schodiště a ostatní prostory jsou dílem obnovy, jen v přízemí je původní gotický portál. V domě je malá výstavka dokumentů, osvětlujících osobnost Husovu a stavební vývoj kaple.

47 Západní frontu náměstí uzavírá bývalý dům U Halánků (č. 269-1), v němž je dnes **Náprstkovo museum.** Dům postavil roku 1590 primátor Václav Krocín z Drahobejle, po roce 1640 ho přestavěl Kryštof Turek z Rosenthalu. Tento krásný barokní dům, s dvojitou prejzovou střechou měnil často majitele. Roku 1676 jej koupil Jan Halánek z Jičína, jenž mu dal jméno, a roku 1836 sládek Ant. Fingerhut (Náprstek), jehož syn Vojta Náprstek odkázal dům museu, které roku 1862 založil a pro které dal roku 1886 v zadní části domu postavit podle plánů arch. Bauma a B. Münzbergera novou musejní budovu. Náprstkovo museum, připojené dnes k Národnímu museu, stalo se průběhem doby museem cizího, hlavně orientálního národopisu, shromažďuje předměty z Afriky, Asie, Ameriky, Austrálie a Oceánie,

Křižovnická
Platné-
Nám.
Dr. V. Vacka
Malé
nám.
Karlova
Anenská
Řetězová
Jilská
Michalská
Husova
Vltava
Smetanovo nábřeží
Náprstkova
Betlémské
náměstí
Betlémská
Konviktská
Bartolomějská
Na Perštýně
Skořepka

dokumentující kulturní vývoj jejich lidu. Při museu byla založena veliká knihovna, obsahující českou tvorbu literární od počátku 19. století a v níž se utvořilo významné kulturně literární středisko. Dnes má knihovna přes 200 000 svazků. Dále je v museu bohatý archiv fotografií a prospektů, sbírka grafiky a krajanské oddělení, pracovna Julia Zeyera a byt Anny Náprstkové.

Z Betlémského náměstí podél Halánkova domu pokračujeme dále Betlémskou ulicí a jdeme doleva ulicí Karoliny Světlé kolem budovy průmyslové školy (č. 287-16) až ke
48 **kapli sv. Kříže,** stojící na nároží ulice Konviktské; byla založena asi roku 1100 a je snad nejstarší ze tří pražských románských rotund. Ve 14. století byla při ní fara, která však později zanikla. Roku 1784 byla kaple zrušena, v letech 1861—1862 se jednalo o její zboření, ale zásluhou Umělecké besedy byla zachráněna a obnovena podle plánů B. Wachsmanna. V lodi jsou zachovány zbytky gotických maleb ze 14. století, v apsidě je malba Spasitele od Petra Maixnera, novorománská mříž okolo kaple je odlita podle návrhu Josefa Mánesa.

Od kaple sv. Kříže se vracíme ulicí Karoliny Světlé a první ulicí vlevo (Betlémskou) vyjdeme na Smetanovo nábřeží. Po levé straně se rozkládá nevelký park, v němž je
49 zajímavý novogotický pomník. Na osmihranném vodojemu, jenž tvoří podstavec pomníku, stojí 17 soch, jež představují 16 krajů a Čechii (Prahu?), na pomníku je umístěno 8 alegorických soch (obchod, průmysl, umění, věda, orba, hornictví, mír a hojnost). V otvoru věžovitého těla pomníku bývala jezdecká socha císaře Františka I. (dnes je v lapidáriu Národního musea). Pomník byl postaven roku 1846 podle plánů Josefa Krannera, jemuž byla předlohou norimberská studna z roku 1390. Sochařská výzdoba od J. Maxe a J.

Böhma. Na konci parku je dům Bellevue, v němž je dnes ústředí Svazu československo-sovětského přátelství (č. 330-16), postavený ve slohu holandské renesance roku 1895. Od Smetanova nábřeží je krásný pohled na **panoráma Malé Strany a Hradčan** - v popředí tok Vltavy s půvabnou skupinou bývalých mlýnů jako přeťatý krásnou linií Karlova mostu a na jeho druhém břehu mohutné a velkolepé panoráma Hradu, pod nímž vyrůstají z červeně malostranských střech dvě věže mostecké, kopule mikulášská a štíhlý hrot věže tomášské. Nábřeží Smetanovo bylo vybudováno v souvislosti se stavbou Řetězového mostu v letech 1841 až 1845 podle projektu B. Gruebra. Je to nejstarší část vltavského nábřeží, vybudovaná již podle moderních urbanistických zásad. Před domem č. 206-26, na němž je pamětní deska vynikajícího českého sochaře J. V. Myslbeka a na jehož místě stál kdysi románský kostelík (asi z roku 1120) sv. Jana na Zábradlí, odbočuje od nábřeží Novotného lávka. Na nároží stojí novogotická budova Karlových lázní (č. 198-39), zajímavější však je stavba staré vodárny na konci lávky, v níž je dnes umístěno **Smetanovo museum.** Průčelí domu bylo zbudováno ve slohu české renesance roku 1883 podle návrhu A. Wiehla a současně byl dům upraven pro potřeby městských vodáren. Smetanovo museum, založené

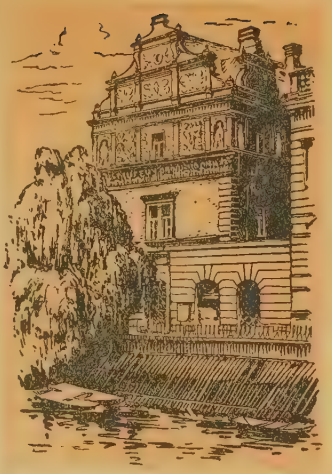

50

51

zde roku 1936 z podnětu Zdeňka Nejedlého, obsahuje památky na život a dílo Bedřicha Smetany. Z konce Novotného lávky se nám objeví opět jeden z okouzlujících pohledů na Karlův most a Hrad.

Z Novotného lávky se vrátíme na Smetanovo nábřeží, jdeme vlevo podloubím Karlových lázní a vstoupíme na Křižovnické náměstí, snad nejkrásnější náměstí v Praze. Proti Karlově ulici vyrůstá gotická mostní věž, za níž je vidět siluetu Pražského hradu a průhledem její brány kamennou alej soch na Karlově mostu. Na protilehlé straně hledí k věži půvabné průčelí kostela sv. Salvátora s mohutnou frontou Klementina a na severu je zvlášť cenná památka - kostel Františka Serafinského s budovou bývalého kláštera křižovníků s červenou hvězdou. Uprostřed zvýšeného prostranství stojí pomník Karla IV.

52 **Staroměstská mostní věž,** vstupní brána na Karlův most, je snad nejkrásnější evropská mostní věž. Byla vybudována podle plánů Petra Parléře v 2. polovině 14. století a dodnes se rozpíná ve své původní formě jako mohutný hranol na prvním mostním oblouku. V přízemí věže je brána sklenutá síťovou gotickou klenbou, jejíž pole jsou zdobena obrazy Petra Maixnera, provedenými podle zbytků starých fresek. Znázorňují snad lazebnici Zuzanu, která prý roku 1393 zachránila krále Václava IV. ze zajetí, veraikon s anděly, emblémy ledňáčka ve věníku (symbol Václava IV.) a znaky říše a města Prahy. Východní průčelí věže je členěno architektonickou a plastickou dekorací. Ve vrcholu lomeného oblouku brány je znak Starého Města pražského, ve stěnách v přízemí jsou dva ledňáčci ve věníku a na nárožích vyrůstají fiály z konsol. Zajímavé jsou i konsoly: vlevo rytíř s jeptiškou, vpravo poprsí ženy a muže. Nad branou je položen pás znaků Karlovy říše: (od středu doleva) orlice

říšská, moravská, svídnická, vratislavská a lilie niské (od středu doprava), znak český, lucemburský, budyšínský, zhořelecký a dolnolužický. V 1. poschodí uprostřed je socha sv. Víta, patrona mostu, po levé straně sedící socha Karla IV. se znakem římské říše a po pravé straně rovněž sedící socha Václava IV. s českým znakem. Obě postavy jsou vynikající portrétní plastiky středoevropského gotického sochařství (Parléřova huť). Po stranách je položen znak Starého Města a znak Moravy (později přidané) a nad sv. Vítem znak plamenné orlice svatováclavské. Ve 2. poschodí je průčelí prolomeno dvěma dvojicemi oken, mezi nimi stojí postava sv. Vojtěcha a Zikmunda (Parléřova huť), pod něž vybíhá křížová kytka nesoucí sochu lva. Nedaleko jsou opět dvě znamení ledňáčka. Na severním boku věže je vstup do věže. Schodištěm, zakončeným gotickou groteskní postavou věžníka, vyjdeme do pater věže, odkud je jedinečný pohled na hradčanské panoráma. Západní průčelí věže, jež bylo podobně zdobeno jako východní, bylo velmi poškozeno při švédském obléhání Starého Města r. 1648, takže jeho plastická výzdoba musila být odstraněna. Zůstal z ní jen věník s ledňáčkem. V letech 1650—1652 tu byla vsazena pamětní deska s nápisem o uzavření míru 1648 a se znakem Starého Města.

53 Po prohlídce mostní věže vstoupíme na **Karlův most,** nejstarší most pražský. Byl založen roku 1357 Karlem IV. a dokončen počátkem 15. století. Dříve spojoval oba vltavské břehy v těchto místech (výše k severu) most Juditin, vybudovaný někdy před rokem 1167 zásluhou Judity, choti krále Vladislava I. (odstraněn po poškození povodní roku 1342). Stavbu Karlova mostu, jež byla na obou stranách zakončena pevnostními věžemi, řídil Petr Parléř. V průběhu dějin prožíval most s městem doby zlé i radostné a pevným svým bokem čelil pohromám, kterými ho ohrožovaly časté povodně, z nichž největší byly roku 1432, 1496, 1784 a 1890. Těžké byly chvíle, když na mostní věži Staroměstské byly v železných koších vyvěšeny hlavy 12 pánů, sťatých na Staroměstském náměstí 21. června 1621, nebo když se roku 1648 Švédové, vtrhnuvší na Malou Stranu, pokoušeli přes most proniknout do Starého Města. V bouřlivém roce 1848 i u této věže postavil lid barikádu a na ní se bil. Karlův most je vynikající technické dílo; je stavěn z pískovcových kvádrů, dlouhý 520 m a 10 m široký, a spočívá na 16 pilířích.

Jižně (vlevo) od mostu vybíhá pražské město do řeky malebným shlukem domů, v nichž bývaly staroměstské mlýny. Nad nimi činí vysoká věž staroměstské vodárny z r. 1489. Byla několikrát stižena požárem (v letech 1576, 1648, 1848, 1878), ale vždy znovu obnovena. Při věži stojí bývalá čerpací stanice vodárenská, v níž je dnes Smetanovo museum. Její průčelí i boční stěny jsou zdobeny sgrafity, které provedl J. Šubič podle kartonů Fr. Ženíška a Mikoláše Alše. Představují obrazy ze švédského obléhání roku 1648 (boj Pražanů se Švédy na Karlově mostě, Königsmark, Colloredo Mannsfeld, jesuita Plachý, primátor Turek, měšťan, student a řezník). Ostatní domy náleží staré skupině staroměstských

mlýnů. Jejich počet i rozsah se měnil (roku 1396 jich bylo deset).

Dále pokračujeme po levém chodníku mostu, abychom si prohlédli jeho sochařskou výzdobu, galerii 30 soch a sousoší. Některé z nich jsou nové, novogotické a klasicistní od Josefa a Emanuela Maxe, ale většina jich vyrostla na zábradlí mostu v letech 1683—1714. Díla toho se zúčastnili vedle méně významných sochařů i přední umělci - Matyáš Bernard Braun a oba Brokoffové, Jan a Ferdinand Maxmilián.

Na levé straně (ve směru od Starého Města na Malou Stranu) jsou tyto plastiky:

1. Ivo (originál M. Braun, r. 1711; kopie Fr. Hergesel, r. 1908). Originál je v lapidáriu Národního musea.
2. Barbora, Markéta a Alžběta (F. M. Brokoff, r. 1707).
3. Pieta (E. Max, r. 1859). Stojí na místě Piety, provedené Janem Brokoffem roku 1695 a umístěné dnes v nádvoří nemocnice Pod Petřínem. Tu také stávala boží muka, připomínaná již roku 1496.
4. Josef (J. Max, r. 1854).
5. František Xaverský (originál F. M. Brokoff, r. 1711; kopie Čeněk Vosmík, r. 1913), vedle Braunovy Luitgardy nejvýznačnější dílo na mostě.
6. Kryštof (E. Max, r. 1857).
7. František Borgiáš (F. M. Brokoff, r. 1710).
8. Ludmila (dílna M. B. Brauna, okolo roku 1720). Socha sem byla přenesena roku 1784 z kostela P. Marie einsiedelské. Dříve tu stála socha kn. Václava od Ottavia Mosta z let 1695—1701, která se zřítila roku 1784 při povodni do Vltavy.
9. František Serafinský (Em. Max, r. 1855). Dříve zde bylo sousoší téhož světce, dílo F. M. Brokoffa z roku 1708, jehož hlavní postava stojí dnes ve výklenku ohrad-

ní zdi kostela sv. Josefa na náměstí Republiky.

10. Vincenc Ferrarský a sv. Prokop (F. M. Brokoff, r. 1712). Pod sousoším na hřebenu ohlaví mostního pilíře stojí socha Bruncvíka (Ludvík Šimek, 1884), jež nahradila starší sochu, postavenou tu roku 1506 - jako symbol práv Staroměstských k mostu, rozmnožených Vladislavem Jagellovcem - a poškozenou roku 1648 při bojích se Švédy. (Její zbytek je v lapidáriu Národního musea.)
11. Mikuláš Toletinský (Jan Bedřich Kohl, r. 1708). Za touto sochou možno sejít na Kampu po schodišti, postaveném roku 1785.
12. Luitgarda (M. Braun, r. 1710). Výtvarně nejcennější plastika Karlova mostu - znázorňuje vidění světice, že se k ní Kristus sklonil s kříže, aby mohla políbit jeho rány.
13. Vojtěch (Josef Michal Brokoff, r. 1709). Za sochou je výhled k jihu na Čertovku a Velkopřevorský mlýn se starým mlýnským kolem.
14. Jan z Mathy, Felix z Valois a Ivan (F. M. Brokoff, r. 1724). Sousoší proslulo postavou Turka, střežícího uvězněné křesťany.

15. Václav (Josef Kamil Böhm podle náčrtu J. Führicha, r. 1858).

Na konci mostu je nevelký dům č. 56-1, v němž bývala celnice úřadu mostu Pražského. Portál je renesanční, ale ostatní průčelí je z přestavby před polovinou 19. století. V patře domu je vzácný pozdně románský reliéf z poloviny 13. století. 54

Na západní straně uzavírají Karlův most dvě **mostní věže,** prosté, jakoby pevnostní stavby. Mezi věžemi prochází brána, ozdobená znaky zemí krále Václava IV. (k mostu lucemburský, český a moravský, k Malé Straně vratislavský, český a dolnolužický) a znakem Starého Města. Byla postavena po r. 1411 na místě starší brány, nepochybně románské. Nižší věž pochází ještě z románského opevnění Juditina mostu (2. polovina 12. století), ale v době po r. 1591 byla renesančně upravena. Vyšší věž, jež byla založena až za Jiřího z Poděbrad asi na místě starší věže románské a postavena až v 2. polovině 15. století, měla navazovat na koncepci Parléřovy věže Staroměstské, jak nasvědčují výklenky pro sochy na východní i západní straně.

Před touto věží na jižní straně Karlova mostu je krásný renesanční dům U tří pštrosů (76-12) z roku 1585. Na průčelí jsou zbytky obrazů od Daniela Alexije z Květné (po r. 1597) a v přízemí restaurace s krásným trámovým stropem z 2. poloviny 17. století. Je zajímavé, že v tomto domě zřídil roku 1714 Deodatus Damajan druhou pražskou kavárnu. 55

Od malostranských věží se vrátíme opět po levém (severním) chodníku k Starému Městu. Na této straně jsou další plastiky:

16. Salvátor s Kosmou a Damiánem (Jan Oldřich Mayer, r. 1709),

17. Vít (F. M. Brokoff, r. 1714).
18. Filip Benicius (Michal Bernard Mandl, r. 1714).
19. Kajetán (F. M. Brokoff, r. 1709). Od této sochy je nejkrásnější pohled na tzv. pražské Benátky, ležící severně od mostu.
20. Augustin (J. B. Kohl, r. 1708).
21. Juda Tadeáš (J. O. Mayer, r. 1708).
22. Antonín Paduánský (J. O. Mayer, r. 1707).
23. Jan Nepomucký. Nejstarší socha na mostě, postavená roku 1683, jediná z bronzu. Dřevěný model vyřezal Jan Brokoff podle skizzy vídeňského sochaře Matyáše Rauchmüllera.
24. Norbert, Václav a Zikmund (J. Max, r. 1853).
25. Jan Křtitel (J. Max, r. 1855).
26. Cyril a Metoděj (Karel Dvořák, r. 1938). Na tomto místě stálo sousoší Ignáce z Loyoly od F. M. Brokoffa z roku 1711, jež se zřítilo do řeky při povodni roku 1890. (Dnes v lapidáriu Národního musea.)
27. Anna (Matěj Václav Jäckel, r. 1707).
28. Kalvárie (sousoší sv. Kříže). Pochází z 1. poloviny 17. století, ale stojí na místě, kde již od 14. století stál gotický kříž, poškozený při švédském obléhání roku 1648. Bronzový zlacený korpus byl koupen roku 1657 v Drážďanech, po jeho stranách stály zprvu dvě sochy olověné, jež byly roku 1861 nahraženy pískovcovými od E. Maxe. Hebrejský nápis v oblouku na kříži - „Svatý, svatý, svatý Bůh" - byl sem pořízen roku 1696 z pokuty jakéhosi žida, který se vysmíval kříži (nápis o tom na kartuších na podstavci).
29. Madona s Dominikem a Tomášem Akv. (M. V. Jäckel, r. 1708).
30. Madona s Bernardem (M. V. Jäckel, r. 1709).

Z mostu se vrátíme na Křižovnické náměstí, abychom si prohlédli ještě další jeho památky. Uprostřed náměstí stojí pomník Karla IV., zakladatele pražské university, postavený **56** v jubilejním pětistém roce jejího založení (1848). Je to dílo drážďanského sochaře Arnošta Hähnela. Na vysokém podstavci, obklopeném alegorickými sochami čtyř fakult a postavami předních mužů z Karlovy doby (Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimě, Beneš z Kolovrat, Matyáš z Arrasu), stojí Karel IV., levicí se opírá o meč a v pravici drží listinu s pečetí (zakládací listinu university).

Severní stranu Křižovnického náměstí uzavírá bývalý **57** klášter řádu křižovníků s červenou hvězdou a **kostel sv. Františka,** který svou zelenou bání dokresluje krásu náměstí. Chrám, barokní dílo světové úrovně, byl postaven v letech 1679—1689 na základech staršího raně gotického kostela sv. Ducha Dominikem Canevallem podle plánů Jana Křtitele Matheye. Kostel je centrální stavba s kopulí. V ose průčelí je vchod s portálem a po jeho stranách krásná socha P. Marie a Jana Nep. (Richard Prachner, 1756); plocha průčelí je oživena pěti sochami českých patronů (snad Ondřej Filip Quitainer, 1724) a atiku zdobí sochy andělů (kopie soch M. V. Jäckela z roku 1722 od Fr. Hnátka). U východního nároží chrámu stojí vinařský sloup se sochou kn. Václava (J. J. Bendl, 1676), který do roku 1847 stál před mýtním domkem u Staroměstské mostní věže. Vnitřek chrámu působí velmi intimním dojmem. Stěny, členěné pilastry ze sliveneckého mramoru, jsou zdobeny postavami světců a světic od Jeremiáše a Konráda Süssnera (před r. 1690) a M. V. Jäckela (1705). Na klenbě vznosné kopule je rozměrná freska Poslední soud z let 1722—1723 od V. V. Reinera, v pendantivech kopule evangelisté a pod nimi na zdech pilířů církevní učitelé od téhož umělce. Štukovou výzdobu stěn provedl T. Soldatti.

Na hlavním oltáři je obraz Stigmatisace sv. Františka z Assisi (Jan Kr. Liška) a na bočních oltářích obrazy Povýšení sv. Kříže a Nanebevzetí P. Marie (Michal Willmann). Umělecky cenná je pozdně gotická Madona z roku 1484 na oltáři v boční pravé kapli.

58 Na severní straně se ke kostelu sv. Františka připojuje budova bývalého křižovnického generalátu. Je to prostá raně barokní stavba, v jejímž risalitu je ukryta někdejší románská věž Juditina mostu. Byla postavena na starých základech v letech 1661-62 stav. Karlem Luraghem a roku 1846 byla zvýšena o druhé poschodí. Současně byla upravena rozlehlá kapitulní síň, vyzdobená nástropními freskami Josefa Navrátila (1848). Severní část s průčelím do Platnéřské ulice je až z roku 1913.

59 Neméně půvabná je východní strana náměstí. Při ústí Karlovy ulice stojí **kostel sv. Salvátora,** stavba zajímavá i svým stavebním vývojem. Vznikl na místě bývalé kaple sv. Bartoloměje, v letech 1577—1602 vyrostl trojlodní veliký chór, v období let 1638—1648 vystavěny nad bočními loděmi tribuny a kostel vyzdoben štukaturami. Konečně v letech 1648—1649 zakončil František Caratti prostor nad křížením polygonálním tamburem a dal tak celku barokní charakter a interiéru typickou světelnou a prostorovou dominantu. V dalších letech (1653—1659) byla stavba dokončena výstavbou portika s balkónem. Věže byly přistaveny až r. 1714. Kostel je renesanční stavba na gotickém půdorysu, obměněná v 1. polovině 17. století a uzavřená barokním průčelím Zvláštní ráz dodává chrámu zejména průčelí s trojdílným portikem. Na jeho balkónu jsou sochy světců, další sochy zdobí chrámový štít, na jehož stranách je socha sv. Ignáce a Františka Xav. Všechny plastiky vytvořil Jan Jiří Bendl a jeho žáci. Vnitřek chrámu působí vážností a klidem, klenby

jsou ztemnělé, ale stěny oživují jemné reflexy a měkce modelovaná štuková výzdoba. Na hlavním oltáři je obraz Proměnění Krista (podle Rafaela Santiho provedl Jan Jiří Häring r. 1632) a v presbytáři je nástropní freska Čtyři díly světa (Karel Kovář, 1748). Z kostelního zařízení vyniká vstupní mříž (2. polovina 17. století) a raně barokní zpovědnice se sochami apoštolů (J. J. Bendl, 1675).

Na průčelí chrámu sv. Salvátora navazuje barokní fronta **Klementina** (č. 1040-4). Její monumentalita dává tušit velikost a nádheru bývalé jesuitské koleje, jež byla po Pražském hradu největším stavebním celkem v Praze. Postavili ji jesuité v období temna v letech 1650—1750 na rozlehlém pozemku, na němž dříve stálo 32 domů, 7 dvorů, 3 kostely, klášter dominikánů a několik zahrad, a zřídili tu všechny kategorie škol, knihovnu, hvězdárnu, divadlo, tiskárnu atd. Tak tu byla vybudována jesuitská pražská bašta, středisko všeho rekatolisačního úsilí v zemi. Zde také proslulý páter Koniáš spálil na 30 000 českých „kacířských" knih. Po zrušení jesuitského řádu (1773) bylo Klementinum odevzdáno universitě, která tu založila roku 1777 knihovnu, jež se pak roku 1887 stala i veřejnou a od roku 1935 Národní. Pro její potřeby bylo Klementinum v letech 1924—29 účelně a moderně adaptováno. Nejstarší částí Klementina je křídlo do Křižovnické ulice, které bylo postaveno v letech 1653—1658 (snad podle projektu Dominika Orsiho) a jehož průčelí je členěno širokými pilastry a zdobeno štukaturami s hlavami imperátorů (Jan B. Cometa). Vstup do Klementina je hlavním portálem vedle kostela sv. Salvátora, nad nímž je votivní deska Josefa II. (Ign. Palliardi). V I. nádvoří je socha pražského studenta (J. Max, 1863), připomínající boj studentů se Švédy na Karlově mostě roku 1648, a v dalším nádvoří je přístavek s novou čítárnou knihovny. Nad IV.

60

nádvořím se zdvihá stará hvězdárenská věž z let 1721—23, na jejímž vrcholu je socha Atlanta. Do knihovny vstoupíme vchodem v nové budově na II. nádvoří. Z hlavní chodby je vstup do bývalého letního refektáře, v němž je dnes odborná čítárna. Sál zdobí dva velké obrazy Návštěva Kristova u Marie a Marty a Svatba v Káni galilejské (Ondřej Pozza, r. 1710). Za tímto sálem je Zrcadlová kaple, postavená roku 1724 asi podle projektu Fr. M. Kaňky. Její vnitřek je zdoben štukováním, zrcadlovými výplněmi a nástropními malbami. V 1. poschodí je několik krásných sálů. Nad Zrcadlovou kaplí je knihovní barokní sál - stará jesuitská knihovna - rovněž z 1. poloviny 18. století snad podle plánu Fr. M. Kaňky. Jeho klenbu zdobí fresky, představující lidské kultury (Jan Hiebl, r. 1727). Chodbou v 1. poschodí přejdeme do Mozartova sálu (z poloviny 18. století), zdobeného rokokovými malbami a zařízeného knihovními skříněmi, kolmo na tento sál je sál matematický, rovněž rokokově vybavený. Architektonicky je zajímavá také čítárna rukopisů - bývalý jesuitský divadelní sál. Při jižní straně III. nádvoří v ředitelství knihovny je zasedací síň se štukovým stropem a freskovým obrazem sv. Klimenta a u hlavního schodiště je hudební sál se štukovou klenbou s alegoriemi čtyř fakult a nejasnou freskou (oba sály jsou asi z roku 1730).

Universitní knihovna vznikla ze staré knihovny Karlovy university, knihovny jesuitské koleje a knihovny církevních řádů, zrušených za Josefa II. Má dnes přes dva milióny knih a asi 5000 rukopisů, z nichž jsou nejvýznamnější Kodex vyšehradský (kolem r. 1085), Passionál abatyše Kunhuty, Velislavova bible, Antifonář sedlecký (polovina 13. století), Tomáše Štítného Knížky šestery, rukopis Husův a řada graduálů ze 16. století s renesančními iluminacemi. Vedle

Universitní knihovny je v této části Klementina ještě Národní knihovna a Slovanská knihovna.

Z Klementina se vrátíme na Křižovnické náměstí, jdeme vlevo a pokračujeme **Karlovou ulicí,** kdysi hlavní tepnou města, která odedávna spojovala pražské podhradí s Hradem. Je nerovná, úzká, půdorys má sice středověký, ale její malebnost porušilo několik nových domů na jižní straně. Při vstupu do Karlovy ulice vpravo je palác Colloredo-Mansfeld- 61
ský (č. 189-2) z doby okolo r. 1740. Vystavěl jej Fr. Ign. Prée, portál ozdobila plastikami dílna A. Brauna. Z místností je nejkrásnější oválný taneční sál, v jehož koncepci se jeví ohlas vídeňské architektury. Nástropní malba (od neznámého autora) zobrazuje Olymp a pád Titanů. Dnes je v paláci archiv Čs. akademie věd.

Naproti Colloredo-Mansfeldskému paláci - na východním konci kostela sv. Salvátora - se připojuje půvabná Vlašská 62
kaple, postavená v letech 1590—1600 kongregací vlašských stavitelů a řemeslníků, kteří od poloviny 16. století přicházeli do Prahy. Kaple je centrální raně barokní stavba, uzavřená kopulí zdobenou freskou Nanebevzetí P. Marie (1. polovina 18. století). Nad portálem kaple je barokní portikus od Fr. M. Kaňky, jehož arkády uzavírá krásná mříž a jenž spojuje vchod do Vlašské kaple s hlavním portálem sousedního
kostela sv. Klimenta. V těchto místech, ale severněji, stával 63
románský kostel, u něhož se roku 1232 usadili dominikáni, kteří přišli z kláštera v osadě na Poříčí. Dnešní chrám sv. Klimenta postavili jesuité v letech 1711—1715 podle projektu Fr. M. Kaňky. Je to jednolodní barokní stavba s prostým zevnějškem, ale uvnitř bohatě zdobená. Čistotou slohu a jednotností zařízení se řadí mezi nejkrásnější pražské kostely. Nad vstupním prostorem jsou vestavěny ve formě dvojité empory nad sebou kůr hudební a zpěvácký. Na dol-

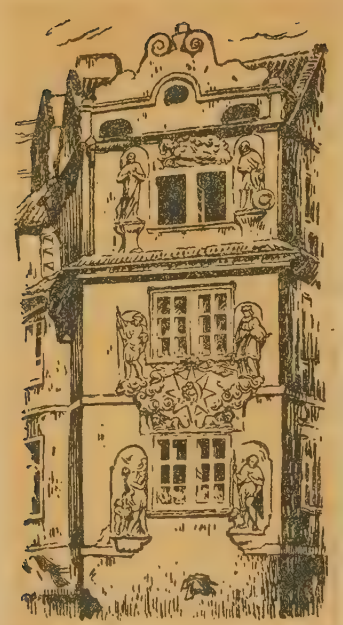

ním jsou umístěny varhany (z roku 1719), bohatě řezané a oživené půvabným rejem drobných andílků, jejichž skupiny se rozletěly také do štukové výzdoby i na zvlněné zábradlí. Na čtyřdílné klenbě jsou fresky s náměty ze života sv. Klimenta (Jan Hiebel) a pilíře jsou zdobeny osmi sochami od Matyáše Brauna a menšími obrazy světců od Ign. Raaba. Obraz na hlavním oltáři je od Václava Kramolína, obraz na oltáři sv. Linharta od Petra Brandla a pod kruchtou (Cyril a Metoděj) od Jana Mrkvičky.

Proti kostelu sv. Klimenta, na nároží Karlovy a Liliové ulice je dům U zlatého hada (181-18), v němž r. 1714 otevřel Armén Gorgos Hatalah el Damški prvou kavárnu v Praze. Na protilehlém nároží, kde je dnes moderní činžák č. 180-20, stál starobylý dům U modré štiky, v němž zřídil roku 1901 Vojtěch Ponrepo první pražský biograf. Na severní straně Karlovy ulice pokračuje Klementinum, do něhož je zde boční vstup a nad ním pamětní deska Pavla Jos. Šafaříka (Lad. Šaloun, 1926). Proti ose Karlovy ulice při ústí
64 Seminářské ulice stojí malebný dům U zlaté studně (č. 175-2)

s vypuklým arkýřem, krytými pavlačemi a bohatou reliéfní výzdobou na průčelí (Jan Oldř. Mayer, 1701). V 1. poschodí je tu postava sv. Rocha a Šebestiána, nad nimi obraz P. Marie Boleslavské, ve 2. poschodí je sv. Václav a Jan Nep., v 3. poschodí sv. Ignác a František Xaverský a nejvýše nad okny sv. Rozálie. Vlevo možno zajít do Seminářské ulice, jejíž pravá strana je zvláště půvabná. Zasahuje do ní již uvedený dům U zlaté studně boční stranou s půvabnými kamennými pavlačemi; pozoruhodný je sousední dům U černé hvězdy (č. 177-6), renesanční drobná stavba se sgrafitovým průčelím z doby okolo roku 1600, a zajímavý je i další dům - bývalý palác Trautmansdorfský (Rottenhanský) s raně barokním portálem ze 17. století. Svérázná průčelí těchto domů byla v posledních letech velmi pečlivě restaurována.

Od domu U zlaté studně jdeme dále východní částí Karlovy ulice. Na křižovatce s ulicí Husovou stojí **palác Clam-Gallasův** (č. 158-20). Na tomto místě byl kdysi veliký dvůr, který v polovině 14. století patřil synovci Karla IV., moravskému markraběti Joštovi, jenž v době nepřítomnosti Karlovy spravoval zemi. Dnešní palác patří k nejkrásnějším pražským stavbám a je vzácnou ukázkou čistě vídeňské palácové

65

barokní stavby na pražské půdě. Postavil ho v letech 1713 až 1719 Dominik Canevalle pro neapolského místokrále Jana Václava hr. Gallase podle plánu vídeňského architekta Jana Bern. Fischera z Erlachu. Průčelí, členěné třemi risality, je uzavřené atikou, osazenou třemi sochami (Jupiter, Merkur a Venuše). V krajních risalitech jsou monumentální portály: na podstavcích, jejichž sokly vyplňují reliéfy s mythologickými náměty, stojí dva giganti, podpírající balkón, na jehož zábradlí jsou dvě vázy s hrajícími si andílky. Do paláce se vstupuje jižním portálem. V ose vchodu je kašna se sochou Tritona a po levé straně je vstup k palácovému schodišti - nejmonumentálnějšímu palácovému schodišti v Praze - s nádherným zábradlím, jež zdobí kandelábry, nesené dvojicemi puttů. Všechny plastiky na průčelí a na schodišti vytvořil Matyáš Braun. Klenba dolní části schodiště je zdobena freskami s postavami antických božstev, strop v 2. poschodí je pokryt velikou freskou, představující Triumf Apollónův (Carlo Carlone, 1727—1730). Nad dveřmi vedoucími do palácových místností, jsou půvabné plastické medailóny. Některé pokoje v 2. poschodí jsou representačně upraveny. Jejich stěny jsou vykládány tapetami a stropy zdobeny freskami (Olymp a Korunování umění a věd). Největší z nich, upravený v 19. století ve slohu druhého baroka, má půvabnou štukovou dekoraci a stěny z umělého bílého mramoru. V paláci je umístěn (od roku 1945) archiv hlavního města Prahy, v jehož fondech je uložen archivní materiál měst a obcí z území dnešní Prahy, zejména listiny, městské knihy, protokoly správních orgánů a úřední spisy od roku 1784. Z listin je nejstarší privilegium Jana Lucemburského na prodej dříví v Podskalí z roku 1316, z městských knih Památná kniha Starého Města od roku 1310 (první papírová kniha na území Čs. republiky). Velikou hodnotu

mají také některé jeho sbírky, zejména knihovna pragensií a bohemik, sbírka pražských novin od roku 1783, soubor grafických listů a plánů a bohatá sbírka fotografií.

Od Clam-Gallasova paláce můžeme ještě projít severní částí **Husovy třídy.** Na její pravé straně je zajímavý renesenční dvojdům (č. 229-19) s malebnými renesančními střešními štíty benátského typu z 2. poloviny 16. století, o něco dále vlevo při ústí ulice Jalovcové je dům č. 232-10, v němž žil a roku 1808 zemřel V. M. Kramerius a v němž také byla jeho známá Česká expedice. Na pravé straně při ústí Řetězové ulice je renesanční dům (č. 243-11) se sochou Piety na nároží, kdysi majetek Kašpara Kaplíře ze Sulevic. Nad jeho portálem je znak říše římské. Můžeme zajít vpravo do Řetězové ulice a na jejím konci v domě č. 222-3 najdeme **66** zbytky velkolepého románského domu palácového typu, jehož přízemní místnosti jsou sklenuté a jejich klenbu nesou hranolové odstupněné pilíře.

V další části Husovy třídy vlevo je bývalý klášter dominikánů, jehož vchod z Jalovcové ulice má pěkný portál se znakem dominikánského řádu. V budově je pěkně zachovalý bývalý refektář, který byl roku 1945 upraven na promoční aulu pro absolventy Českého vysokého učení technického. Vedle něho se zdvihá **kostel sv. Jiljí,** jeden z nejstarších **67** pražských kostelů. Původní románský kostel se připomíná

roku 1238, dnešní gotická stavba byla stavěna pravděpodobně v letech 1339—1371 za podpory biskupa Jana IV. z Dražic a arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Od 13. století až do počátku husitských válek byl kostel sv. Jiljí sídlem kolegiátní kapituly. V době husitského revolučního hnutí hrál významnou úlohu, neboť v něm kázal Husův předchůdce Jan Milíč z Kroměříže. Po bělohorské bitvě daroval jej (1621) Ferdinand II. dominikánům. Ti k němu přistavěli klášter a později (v třicátých letech 18. století) provedli i barokní přestavbu chrámu. Při této přestavbě byla prostorová vzdušnost stavby zachována, neboť nová klenba nezakryla ani vertikálu, ani halový systém dřívějšího prostoru, čímž bylo dosaženo jedinečné působivosti vnitřku. Chrámový interiér je rozdělen šesti mohutnými pilíři a těžkými korintskými zlacenými hlavicemi na tři lodi. Plackové klenby kryjí fresky V. V. Reinera (v hlavní lodi Oslavení dominikánského řádu, v bočních lodích výjevy ze života sv. Tomáše a sv. Dominika, v presbytáři Sv. Jiljí na poušti). Na hlavním oltáři je obraz Založení dominikánského řádu (Jan Oldřich Hess, roku 1660), na oltáři sv. Václava v závěru levé boční lodi krásný obraz od V. V. Reinera. Plastickou výzdobu oltářů provedli Matyáš Schönherr a František Weis. Pod severní věží (před oltářem sv. Vincence) je pochován malíř Václav Vavřinec Reiner (1743). Pozoruhodné jsou čtyři dubové zpovědnice od Richarda Prachnera (1760—1765) a cennou rokokovou prací je pozlacený reliéf na kazatelně (Fr. Weis, 1735). Na protější straně ulice je bývalý Svatováclavský seminář (č. 240-5), vybudovaný jesuity po roce 1661 na místě staré universitní koleje Nazaretské. Roku 1786 byla zde umístěna Česká stavovská inženýrská škola (dnešní České vysoké učení technické), založená roku 1707. Když roku 1868 byla škola rozdělena na českou a německou,

zůstala v této budově německá technika. Od roku 1945 jsou zde některé fakulty Českého vysokého učení technického.

Uličkou podél jižního průčelí kostela sv. Jiljí přijdeme do Jilské ulice, jedné z typických pražských ulic, a tou vlevo až na **Malé náměstí.** Tento nevelký prostor vznikl již v dávných dobách na rozcestí hlavní spojky mezi Vyšehradem, vltavským brodem a tržištěm. Dodnes si zachoval svůj středověký půdorys, ale jeho domy podlehly vlivům pozdějších stavebních slohů. Zanechala tu stopy gotika, renesance, barok i umění 2. poloviny 19. století. Uprostřed náměstí stojí kašna s krásnou renesanční mříží z roku 1560. Pozornosti zasluhuje zvláště obchodní dům U tří bílých růží (č. 142-3), zaujímající 68
největší část západní strany náměstí, s malbami L. Nováka a A. Hofbauera podle kartónů Mikoláše Alše (ornamenty z rozvilin bodláku, růže apod. s figurálními alegoriemi řemesel a zemědělství, v lunetách obrazy nástrojů a nářadí řemeslníků). Dnešní dům v novorenesanční podobě byl postaven v letech 1895—1897. V podzemí domu je zachováno přízemí dvojlodního sálu románského domu. Z domů západní strany náměstí jsou ještě pozoruhodné domy č. 143-2 a 144-1. Dům 143-2 (U bílého lva), jehož pěkný gotický portál se dodnes zachoval, patřil v 16. století Mikuláši Konáči z Hodíštkova, který tu měl tiskárnu. Nárožní dům č. 144-1 (U anděla) má uvnitř původní pozdně gotickou místnost s krásnou klenbou asi od Matěje Rejska. Již v roce 1374 tu byla lékárna známého apatykáře a botanika Angela z Florencie. Také v nárožním domě (č. 455) na jižní straně náměstí byla lékárna, která byla roku 1887 přenesena do domu U zlaté koruny (č. 457-13).

Z domů této strany je význačný Richtrův dům (č. 459-11), postavený před rokem 1798. Dobře je zachováno jeho průčelí a velmi pěkný klasicistní portál. (V těchto místech stával

dům, v němž byla první pražská lékárna apotékáře Augustina z Florencie.) Umělecky je zajímavé i průčelí domu č. 456-14 (kolem roku 1810). Domy na východní straně náměstí mají většinou ještě některé prvky gotické (podloubí, klenby, portálová ostění). Vyniká z nich zvláště nárožní dům (č. 4-10), pozdně renesanční z doby okolo roku 1600 s nárožním arkýřem a sgrafitovou výzdobou.

69 Náměstí uzavírá nová radnice, jejíž hlavní průčelí je na straně západní. Vedle ní, již na nároží ulice Kaprové, stojí nová úřední budova hlavního města Prahy (č. 16-3). Ze sklepů budovy jsou přístupny nejvýznamnější zbytky románské Prahy - přízemí domu bývalé Andělské koleje (čp. 16) a část domu pocházejícího asi z 12. století.

Ulicí mezi těmito dvěma úředními budovami (Platnéřskou) projdeme na **náměstí primátora dr. V. Vacka.** Z jižní strany je uzavřeno ohradní zdí a severním traktem Clam-Gallasova paláce, na východě novou radnicí, na severu budovou Městské lidové knihovny a na západě Klementinem. Při zdi Clam-Gallasova paláce stojí kašna s kopií půvabné sochy Vltavy, zvané Terezka, od Václava Prachnera z roku

70 1812 (originál je v Národní galerii). **Nová radnice** byla postavena ve slohu pozdní secese podle plánů Osvalda Polívky roku 1912 na místě několika starších domů. Bohatá plastická výzdoba průčelí - dílo St. Suchardy a Jos. Mařatky

- chtěla přiblížit budovu starobylému prostředí, zvláště protilehlému Klementinu. Pověsti, jimiž byla tato místa opředena, ztělesnil Ladislav Šaloun v kamenných postavách (Rabbi Löw ben Besalel a Železný rytíř), stojících na nároží budovy. Dnes jsou v radnici některé odbory Ústředního národního výboru a kancelář primátora a jeho náměstků.

Budova **Městské lidové knihovny** (č. 98-1) byla postavena **71**
v letech 1926—1930. Jednoduché monumentální průčelí, vybíhající na křídlech vystouplým risalitem s podchodem, je uprostřed otevřeno portálem, jehož balkón zdobí šest alegorických postav (Lad. Kofránek). Městská knihovna byla založena roku 1891 a řadu let (1906—1928) ji vedl básník Antonín Sova. V budově jsou sklady knih, čítárna denního tisku, čítárna časopisů, studovna, oddělení divadelní, filmové, dětské oddělení i knihovna pro mládež. Zvláště cenné je oddělení hudební (knihovna Bedřicha Smetany), které lze pokládat za jednu z největších veřejných hudebních knihoven v Evropě. V čítárně pro mládež je devět obrazů Mikoláše Alše (život moravského lidu). Vedle knihovny je v budově loutková scéna, representační místnosti pražského primátora a sbírka nového umění Národní galerie. Je tu vystavena moderní česká a slovenská tvorba malířská (A. Slavíček, J. Preissler, M. Švabinský, V. Nechleba, V. Špála, A. Hudeček, M. Jiránek, J. Lada, O. Nejedlý, E. Filla, O. Blažíček, J. Zrzavý, V. Rabas, V. Rada, V. Beneš, L. Kuba a řada dalších) a sochařská (J. Mařatka, St. Sucharda, V. Štursa, J. Wagner, O. Španiel atd.). **Klementinum** hledí na náměstí zadním traktem, zbudovaným ve dvacátých letech 18. století podle projektu Fr. M. Kaňky. Průčelí dominuje mohutný portál s balkónem, nad nímž je heraldická výzdoba snad z dílny M. Brauna. V této části Klementina je knihovna vysokých škol technických, jedna z nejmoderněji

zařízených pražských knihoven, obsahující asi 300 000 svazků. Její čítárna je umístěna ve velkém sále s barokním trámovým stropem.

Za budovou Městské lidové knihovny jdeme vpravo ulicí Valentinskou do Kaprové, zde vlevo a za malou chvíli vstoupíme na **náměstí Krasnoarmejců.** Jeho jméno nám připomíná, že zde byli dočasně pochováni krasnoarmejci, kteří v květnu 1945 při pronikání do Prahy od vokovické vozovny až na Klárov položili život za naši svobodu. Hroby byly sice později přeneseny na Olšany, ale obětavost a hrdin-

ství našich sovětských přátel nám stále připomíná rudá hvězda v květinovém záhonu uprostřed náměstí. Na západní straně náměstí se otevírá opět jeden z kouzelných pohledů na hradčanské panoráma, ostatní strany jsou uzavřeny významnými budovami.

Vlevo je budova **Vysoké školy uměleckoprůmyslové** (č. 80-3), novorenesanční stavba z roku 1884. Sochařskou výzdobu průčelí (kopie antických plastik) provedl A. Popp a Boh. Schnirch, bustu arch. J. Kotěry, který tu učil v letech 1898—1910, vytvořil B. Kafka. Až do roku 1902 byla tu Akademie výtvarných umění. **72**

Na východní straně stojí budova filosofické fakulty Karlovy university (č 1-2), stavěná v letech 1927 - 1928. Její monumentalitu zvyšují mohutné sloupy; symboly v klenácích hlavního průčelí tesal Lad. Kofránek. Na severu uzavírá náměstí **Dům umělců** (býv. Rudolfínum, č. 79-1), jedna z nejkrásnějších novorenesančních pražských staveb, společné dílo J. Zítka a J. Schulze. Byl postaven v letech 1876—1884 pro obrazárnu Soukromé společnosti vlasteneckých přátel umění (dnešní Národní galerie), Uměleckoprůmyslové museum a konservatoř hudby. Krásu budovy zvyšuje řada soch vynikajících umělců - hudebních skladatelů a výtvarníků rozmístěných na atice budovy kolem dokola, které vytvořili většinou přední čeští sochaři (J. Čapek, B. Selling, T. Seidan, B. Schnirch, L. Šimek). V době předmnichovské republiky tu byla poslanecká sněmovna Národního shromáždění; zde došlo roku 1920 ve dnech generální stávky k velkým demonstracím a na podzim r. 1938 v době mnichovské zrady k nadšené manifestaci pražského lidu na obranu republiky proti fašismu. Po květnové revoluci byla budova vrácena původnímu poslání a zároveň v ní umístěna Akademie musických umění a Státní konservatoř hudby. Dům umělců **73** **74**

zvláště oživne každého roku na jaře, kdy se tu koná hudební festival Pražské jaro, na němž vystupují nejlepší domácí i zahraniční umělci a jehož se účastní orchestrální tělesa, sólisté i dirigenti světového jména.

75 Mezi Domem umělců a břehem Vltavy stojí pomník Josefa Mánesa, dílo Bohumila Kafky. Na severní straně - již v ulici 17. listopadu - přiléhá k Domu umělců budova bývalého akademického gymnasia (č. 77-3), postavená roku 1902.

76 Na protější straně ulice 17. listopadu je **Uměleckoprůmyslové museum,** postavené ve slohu francouzské novorenesance. Symbolické reliéfy řemesel na průčelí provedl B. Schnirch a A. Popp. V budově je umístěno ředitelství, knihovna a některé sbírky, zvláště výrobky sklářské, keramické a truhlářské. Sbírka skla je snad největší na světě. Na schodišti musea jsou dvě plastiky (Venuše a Merkur) Matyáše Brauna (1715), přenesené sem z atiky Clam-Gallasova paláce. K nevelké zahradě Uměleckoprůmyslového musea se při-

77 pojuje (při ústí Široké ulice) Pinkasova synagoga (č. 23-3), výtvarně nejcennější pražská synagoga. Původní stavba se nezachovala. Dnešní synagoga je pozdně gotická stavba, sklenutá žebrovou sítí na renesančních příporách a rozšířená přístavbou jižního křídla a empory žen začátkem 17. století. V naší době byla synagoga pečlivě restaurována a dostala nové poslání - stala se památníkem 77.297 židů z Čech a Moravy, umučených v době nacistické okupace. Jejich jména jsou vepsána na vnitřní zdi synagogy. Ulicí 17. listopadu přijdeme na nevelké prostranství před průčelím budovy

78 právnické fakulty Karlovy university, postavené v letech 1928—1929, v níž je také (po dobu obnovy Karolina) umístěn rektorát a archiv Karlovy university. Odtud je pěkný pohled na letenskou stráň, na jejímž vrcholu stojí

pomník J. V. Stalina se sousoším od Otakara Švece, vynikající technické a umělecké dílo, dokumentující vděčnost čs. lidu za osvobození v roce 1945.

Od právnické fakulty jdeme vpravo Pařížskou třídou. Za prvním domovním blokem je nevelký sad, v něm socha Mojžíše od Františka Bílka a za ním nej-

79

vzácnější památka bývalého Židovského Města - **Staronová synagoga,** nejstarší dochovaná evropská synagoga a jedna z prvních gotických staveb v Praze. Je to raně gotická stavba z doby okolo r. 1270. Vnější štíty jsou ze 14. věku a nízké přístavky jsou rovněž pozdější. Přístavek u jižní stěny synagogy vznikl asi ve 14. století a sloužil i k profánním účelům, jak svědčí dvě pokladnice, do nichž byly ukládány peníze složené židy na daně předepsané královskou komorou; přístavek u severní strany je ženská empora z poloviny 18. století, přístavba při západní straně je z roku 1732. Do synagogy vstoupíme z předsíně původním portálem s půvabným tympanonem, v němž je stylisace vinných listů (nejstarší dochovaný pražský portál). Vnitřek synagogy, nedostatečně osvětlovaný malými proudy světla, padajícího úzkými okny, působí zvláštním a tísnivým dojmem. Stavba je sklenutá křížovou klenbou, jejíž žebra vyrůstají ze dvou osmibokých sloupů,

80

které prostor dělí na dvě lodi. Při stěnách jsou kamenné lavice, mezi nimiž vyniká při východní stěně křeslo, na kterém podle pověsti sedával rabi Löw. Uprostřed mezi dvěma sloupy je vyvýšené místo (al-memr), uzavřené železnou gotickou mříží. K jednomu sloupu je připevněna červená památná korouhev, darovaná Ferdinandem III. židům za pomoc při obraně Prahy před Švédy roku 1648. Vpravo od al-memru je veliký svícen a místo (amud), u něhož předříkávač koná modlitby. Při východní stěně je nejposvátnější místo synagogy - svatostánek aron-ha-kodeš, v němž je uložena thora (pět knih Mojžíšových, psaných na svitek pergamenu). Ze stropu visí několik lustrů z 18. století. Stěny synagogy jsou zatemnělé, neboť prý nebyly od 14. století čištěny a malovány, aby nebyly setřeny stopy krve židů zavražděných tu za protižidovské bouře v roce 1389. (Tuto událost vylíčil Alois Jirásek v románu Mezi proudy.)

81 Na jih od Staronové synagogy stojí bývalá **židovská radnice** (č. 250-18). Kdy si židovská obec dům koupila, není známo, ale již roku 1570 se v městských knihách uvádí židovský rathauz. Když pražský obecní řád z 27. 4. 1850 přičlenil Židovské Město (Josefov) ku Praze a ono ztratilo vlastní správu, stala se radnice sídlem izraelitské obce náboženské. Budova byla několikrát přestavována, nynější stav ve slohu nenáročného rokoka s vížkou a hodinami je z roku 1763. Radnice je dvoupatrový dům s mansardovou střechou a s věžičkou, na které jsou na čtyřech stranách ciferníky hodin s hebrejskými číslicemi. Nad její bání je symbol židovstva - šesticípá hvězda - a ve štítu střechy jsou ještě druhé hodiny s obyčejnými číslicemi. Na východní straně se k radnici připojuje Vysoká či radniční synagoga, postavená ve 2. polovině 16. století a roku 1693 rozšířená. V přízemí synagogy je oddělení Židovského musea - část ilustrující

osídlení a náboženské zvyky českých a moravských židů v 18. století; v 1. poschodí jsou dokumenty o životě židů v 1. polovině 19. století.

Staronová synagoga stojí uprostřed bývalého židovského osídlení, jež vzniklo z osady židovských obchodníků. Okouzlující svou bizarností i tajemnou krásou, udrželo se až do konce 19. století, kdy z důvodů hygienických, regulačních a spekulačních ustoupilo nové městské čtvrti s nevkusnými činžáky, komponovanými na motivy nejrůznějších slohů. Do našich dnů se zachovalo jen několik stavebních památek této svérázné staropražské čtvrti.

Od židovské radnice jdeme protější uličkou (U Starého hřbitova) ke Klausově synagoze z roku 1680 s pěknou valenou klenbou. Zde je dnes hlavní část **Židovského musea,** **82** rozšířeného za okupace ve velký ústav, do něhož nacisté svezli všechny židovské památky z Čech a z Moravy, které jim měly sloužit k protižidovské propagandě. Je to vlastně etnografické oddělení Židovského musea, v němž je exposice památek, osvětlujících náboženské obřady a svátky. V sousedství Klausovy synagogy je nová budova, postavená roku 1907 v romantickém pojetí románského zámečku, určená původně pro mármici a obřadní síň. Tu je další oddělení Židovského musea, ukazující historický vývoj Židovského Města pražského a jeho cechů až do 18. století. Musejní exposice dokumentuje počátky židovského osídlení v Praze, vývoj pražské židovské menšiny a život pražského Židovského Města i jeho městské správy. Názorně seznamuje se životem pražských židů ve středověku a ukazuje spojitost Židovského Města s ostatními pražskými městy.

U Klausovy synagogy je vchod na **starý židovský hřbi-** **83** **tov,** snad nejpamátnější ze židovských pohřebišť na světě. Pravděpodobně již v dobách husitských získali židé toto

místo a krátce před rokem 1440 tu začali pochovávat. Stáří hřbitova potvrzují náhrobní kameny, jichž je tu rozseto asi 12 000. Ve zdi poblíže Klausovy synagogy jsou zasazeny gotické desky ze 14. století, přenesené sem ze zrušeného židovského hřbitova v dnešní Vladislavově ulici, ale většina náhrobků pochází ze 17. století; jsou také nejzajímavější a umělecky nejhodnotnější. Nejstarší datovaný náhrobek (Abigdora Kara z roku 1439) je na sever od Pinkasovy synagogy. Při zdi zahrady Uměleckoprůmyslového musea je řada krásných náhrobků ze 17. století, u zdi musejního dvorka tumba Marka Mordechaje Maisla († 1601), primasa židovské obce, a nedaleko odtud renesanční tumba rabiho Jehudy Löwa ben Besalel († 1609), podle pověsti tvůrce Golema. V popředí hřbitova je nádherný náhrobek z bílého mramoru se šlechtickým znakem a s letopočtem roku 1628, pod nímž je pochována žena dvorského „handléře" Jakuba Šmilese Basseviho z Trauenberka, prvního žida povýšeného do šlechtického stavu. Nádherná je barokní tumba s dvěma čelnými deskami a s kamennou rakví uprostřed, v níž odpočívá asketický rabi Šimon Spiro († 1639). Poslední tu byl pohřben roku 1787 Mojžíš Lipmann Beck. Téhož roku byl hřbitov zrušen. Když roku 1903 musela být z komunikačních důvodů zrušena část hřbitova na severní a jihozápadní straně, byly odtud náhrobní kameny přeneseny na zbývající území hřbitova a kosti zemřelých pochovány na pahorku zvaném „nefele" (potrat). Na památku tohoto pohřbu byla postavena tumba, na níž je nápis popisující událost. Symboly, tesané na náhrobcích, označují příslušnost k židovskému rodu (ruce symbolisují rod Aronův; konvice rod Lewi; lev rod Jehudy atd.), zaměstnání (nůžky jsou symbolem krejčích; hmoždíř lékárníků; pinceta lékařů atd.), jméno (jelen symbolisuje jméno Cebi, lev jméno Jehuda, medvěd jméno

Dobriš, růže ženské jméno Růža apod.) nebo vlastnost (hrozen je symbolem plodnosti i moudrosti).

Od židovského hřbitova jdeme zpět k Staronové synagoze, dále podél její jižní strany vlevo a první ulicí vpravo (Bílkovou); z té druhou ulicí vlevo (Dušní), na jejímž konci

stojí kostel Šimona a Judy, na který se připojuje bývalý klášter a **nemocnice Milosrdných bratří** (č. 847-1). Nemocnice stojí v místech, kde Bohuslav Olbramovic založil roku 1357 špitál. Při něm byla postavena kaple, kterou čeští bratři v letech 1615—1620 přestavěli v kostel. Roku 1620 byl kostel se špitálem odevzdán řádu milosrdných bratří, kteří celý objekt upravili. Špitál a klášterní budova byly **84**

stavěny od 1. poloviny 17. století do roku 1751. Tehdy také vzniklo dnešní barokní průčelí staré nemocnice a klášterní refektář s nástropními štukaturami z roku 1681 (roku 1931 byl vyzdoben novou malbou). Nemocnice milosrdných bratří dosáhla v prvních letech značných úspěchů. Byla tu zřízena anatomická posluchárna (1761), první pražská klinika (1779) a zavedeno také vyučování chirurgii (1784). V nemocnici byl 30 let primářem dr. Jan Theobald Held (v letech 1770—1801), o němž vypráví Alois Jirásek v románě F. L. Věk. Uvnitř kláštera jsou schody, které prý byly zhotoveny z lešení, na němž byla vykonána roku 1621 poprava na Staroměstském náměstí. Dříve tu byl i kříž s popraviště (dnes je v městském museu). Pozoruhodná je také ústavní lékárna, jejíž malba i zařízení pocházejí z doby příchodu milosrdných bratří do Prahy (1620). Kostel Šimona a Judy náleží k posledním projevům renesance v Praze, má sice ještě některé prvky gotické, ale současně již napovídá příchod baroka. Hlavní oltář je zdoben obrazem Šimona a Judy od V. V. Reinera (1731) a oltář Jana z Boha (na levé straně) má krásný obraz od J. R.
85 Bysse (1705). K staré nemocnici na straně k nábřeží přiléhá nová nemocnice Na Františku, postavená roku 1930 a ozdobená plastikami Čeňka Vosmíka.

Podél staré nemocnice a dále zúženou ulicí U milosrdných přijdeme do ulice Anežské a tou do rozsáhlé skupiny
86 budov bývalého **kláštera bl. Anežky** (č. 811-12), vzácné pražské stavební památky, první gotické architektury v Čechách.

V těchto místech založil (1234) Václav I. z podnětu své sestry Anežky klášter pro řád klarisek. O něco později (1251) byl pro jeho duchovní správu při něm zřízen klášter minoritů a pro oba kláštery byly postaveny dva kostely; pro kla-

risky kostel sv. Františka a pro minority sv. Barbory (Salvátora). Kláštery byly opuštěny, když v Praze vzplanuly první lidové bouře roku 1420, a teprve r. 1556 se zde usadili dominikáni, kteří musili své místo u kostela sv. Klimenta uvolnit jesuitům. Působili zde až do svého odchodu ke kostelu sv. Jiljí (1626), potom se sem vrátily klarisky, které zde žily až do roku 1782, kdy byl objekt zrušen. Budovy přešly do soukromých rukou, pustly a stávaly se domovem chudých. Zásluhou Jednoty pro obnovu kláštera bl. Anežky byly zachráněny před úplnou zkázou a nyní jsou postupně obnovovány. Co zatím můžeme vidět v tomto prostoru, jsou pouhé zbytky kdysi významného pražského kláštera. Bránou ve zdi na konci Anežské ulice vstoupíme do nádvoří, jež bývalo kdysi hlavní lodí kostela sv. Františka. Vpravo jsou (zazděné) arkády boční lodi, na východní straně hlavní lodi je oblouk kněžiště, pod ním stopy empory jeptišek. Kněžiště je sklenuto původní žebrovou klenbou a má obnovené okenní kružby. Vedle kněžiště byl patrně prostor bývalé kapitulní síně s původními krásnými klenbami. Na tuto síň navazuje menší kaple Maří Magdalény a na východě se otvírá velkým obloukem, neseným příporami s plastickými hlavičkami (snad členů královské rodiny), prostor kostela sv. Barbory (Salvátora), nejušlechtilejší

část kláštera podle tvarů architektonických článků, napodobující vzory rané gotiky francouzské. Proti vchodu do klášterního areálu je gotická věž (ze 14. století) a vedle ní původní brána do bývalého rajského dvora. Dvůr je obklopen ambity a na jeho stranách jsou zachovány klenby a oblouk arkád, jimiž se ambit do dvora otvíral. Ve druhém dvoře proti vchodu je bývalé obydlí abatyší kláštera (volná raně barokní stavba ze 17. století). Za touto budovou (vlevo) je severní klášterní brána (ze 17. století), zdobená sochou bl. Anežky. Branou vyjdeme na nábřeží a dáme se vpravo podél několika pozdně empirových domů. Průchodem v domě č. 840-12 přijdeme do Klášterské uličky. Po pravé straně ji lemuje klášterní křídlo, v její ose se nám objeví zevní strana kapitulní síně s kaplí Maří Magdalény a kostel sv. Barbory.

87 Odtud se vrátíme na nábřeží, kde stojí budova ministerstva těžkého strojírenství (čp. 1039) - moderní stavba s bohatou sochařskou výzdobou od J. Paukerta (1932).

88 Podél zadního průčelí budovy jdeme zpět (vpravo) ulicí Řásnovkou až na Haštalské náměstí. Na jeho prostranství volně stojí **kostel sv. Haštala.** Předchůdcem této stavby byl románský kostelík, připomínaný již roku 1234, kdy při něm byl špitál bl. Anežky. V 1. polovině 14. století byl kostel gotický přestavěn a ve 2. polovině 15. století ještě rozšířen. Tehdy na místo severní boční lodi starého kostela nastoupila nová, pozdně gotická stavba dvojlodní, takže kostel dostal zvláštní - čtyřlodní tvar. Při požáru roku 1689 kostel vyhořel a některé jeho části se zřítily. Oprava, kterou prováděl Pavel Ignác Bayer, dala pak stavbě některými barokními prvky novou podobu. Kostel je gotický, částečně zbarokisovaný. Vnitřek je polychromován podle návrhu Ant. Brauna. Zvláštností je, že má čtyři lodi. Nejstarší je

loď jižní a hlavní, která však je zbarokisována, dvě lodi severní jsou mladší, pozdně gotické, náleží však svými štíhlými pilíři k nejkrásnějším stavebním pražským památkám. Oltáře a zařízení kostela jsou barokní. Na hlavním novorenesančním oltáři je obraz Umučení sv. Haštala (J. Scheiwl, 1884), z ostatních obrazů je hodnotný obraz sv. Anny od Petra Molitora (1723) na oltáři sv. Anny, z plastik je pozoruhodná Kalvárie na oltáři sv. Kříže (Jan Pertsch, 1713). V sakristii jsou zachovány gotické nástěnné malby z konce 14. století. Od kostela sv. Haštala jdeme vpravo Haštalskou ulicí až k domu čp. 793-7. Na tomto domě je pamětní deska, která připomíná, že se v domě U zlaté váhy, který 89
stával na tomto místě, narodil dne 12. ledna 1852 Ladislav Zápotocký, průkopník socialismu a zakladatel sociální demokracie u nás. Vrátíme se zpět Haštalskou ulicí a od kostela sv. Haštala dojdeme vpravo Rybnou ulicí do Dlouhé třídy.

Dlouhá třída byla kdysi, zejména v počátcích města hlavní staroměstskou třídou, neboť spojovala střed města kolem tržiště se starou osadou při kostele sv. Petra na Poříčí. Lemovaly ji velké měšťanské domy, z nichž řada byla pravovárečných. Zůstaly tu však jen nevelké zbytky. Poslední nákladnický dům se zachoval ve východní části, po levé straně. Je to dům U zlatého stromu (čp. 729-37). Průčelí 90
domu je sice zmodernisované, ale nad vchodem je starý arkýř s domovním znamením a v nádvoří je pěkně zachovaná renesanční loggie (z roku 1608). V 17. století patřil rodině Krocínů z Drahobejle. Dlouhou třídou se dostaneme do Revoluční třídy, kterou se vrátíme do středu města, na náměstí Republiky.

NOVÉ MĚSTO A VYŠEHRAD

NA PŘÍKOPĚ - PANSKÁ - VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ - UL. 28. ŘÍJNA - JUNGMANNOVO NÁMĚSTÍ - NÁRODNÍ - SLOVANSKÝ OSTROV - GOTTWALDOVO NÁBŘEŽÍ - RESSLOVA - KARLOVO NÁMĚSTÍ - VYŠEHRADSKÁ - NA MORÁNI - PALACKÉHO NÁMĚSTÍ - NÁBŘEŽÍ BEDŘICHA ENGELSE - VYŠEHRAD - V PEVNOSTI - NA SLUPI - ALBERTOV - KE KARLOVU - KATEŘINSKÁ - ŠTĚPÁNSKÁ - SOKOLSKÁ - VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ - TŘÍDA VÍTĚZNÉHO ÚNORA - POLITICKÝCH VĚZŇŮ - JINDŘIŠSKÁ - HYBERNSKÁ - HAVLÍČKOVA - ŠVERMOVY SADY - NA POŘÍČÍ - BISKUPSKÁ - PETRSKÁ TRUHLÁŘSKÁ - NÁMĚSTÍ REPUBLIKY

Prašná brána
Senovážná
Železná
Ovocný trh
Melantrichova
Havelská
Rytířská
Havířská
Na Příkopě
Nekázanka
Na můstku
Provaznická
Panská
Jindřišská
Růžová
Uhelný trh
Perlová
Ul. 28 října
Jungman. nám.
Tř. politických vězňů
Národní třída
Jungmannova ul.
VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ
Vodičkova
Štěpánská
Opletalova
V Jámě
Ve Smečkách
Krakovská
Krocínova
Mikulandská
Voršilská
Ostrovní
V Jirchářích
Opatovická
Černá
Slovanský ostrov
Gottwaldovo nábřeží
Smetanovo náb.

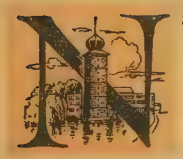

a procházku po Novém Městě vyjdeme od Prašné brány směrem jihozápadním, třídou **Na příkopě,** jednou z hlavních tepen dnešní Prahy. Její jméno připomíná, že tudy kdysi šel vodní příkop, který spolu s hradební zdí odděloval dvě pražská města - Staré Město a Nové Město.

Vedle Prašné brány, oddělena od ní jen úzkou uličkou, je moderní budova (969-33), postavená v letech 1930—1937, v níž je dnes ústředí Komunistické strany Československa. **91** Sousední dům (č. 988-31) je typická moderní pražská stavba z roku 1938. Také první dům na protější straně - **Státní banka Československá** (č. 860-824) je architektonické dílo **92** nové doby (z roku 1930). Dříve tu byl proslulý hotel U modré hvězdy. V něm bývaly ubytovány významné osobnosti, které navštívily Prahu, a zde také byl roku 1866 podepsán rakousko-pruský mír.

Vedle Státní banky stojí **Slovanský dům** (859-22), pů- **93** vodně palác Příchovských. Palác vybudoval Filip Heger v letech 1797—1798 na místě starého raně barokního paláce, který dal roku 1697 postavit Jan Bart. Vernier de Rougemont. V rozlehlém nádvoří byl roku 1934 postaven nový

dům s prostornými restauračními a společenskými sály. Od roku 1945 je v paláci pražské společenské a kulturní středisko. Při klasicistní úpravě byla ponechána původní disposice paláce a oba raně barokní portály, ale křídla byla zvýšena o patro. Průčelí, vyvrcholené uprostřed tympanonem a atikou nad bočními risality, je vyzdobeno vázami a drobnými plastikami.

94 Přilehlý dům (858-20) je **Investiční banka československá.** Byl vystavěn v letech 1894—1896 ve slohu české renesance. Výzdoby paláce se zúčastnili přední naši výtvarníci. Alegorie Technologie, Zemědělství, Průmysl a Obchod na pilířích v průčelí jsou od Suchardy, ostatní plastiku (ornamentální vlys, kartuše, městské znaky a znak zemský) na průčelí a alegorické postavy Obchod, Průmysl a Věda na atice modeloval C. Klouček, mosaikové obrazy v lunetách provedeny podle kartonů M. Alše. Neméně pečlivě je vyzdoben vnitřek budovy. Ve vestibulu jsou dvě nástěnné malby (vlevo sv. Václav, vpravo alegorie Blahobyt a Práce) od M. Švabinského z roku 1896, u paty schodiště dva světlonoši - strážci od B. Schnircha, na schodišti nástěnné malby K. V. Maška,

K. Klusáčka a J. Hofbauera a na stropě ornamentální komposice se zemským znakem uprostřed od B. Říhovského. V hlavní dvoraně jsou alegorické sochy českých krajů (Fr. Hergesel, B. Schnirch, Fr. Procházka a St. Sucharda), nad sochami na hlavní římse je asi 90 znaků českých měst. V zasedací síni jsou alegorické obrazy od F. Holárka. Novou dvoranu zdobí dva vlysy kamenných mosaik od J. Kaplického. Na místě Investiční banky stával palác Voračických z Paběnic, později Nostický, postavený roku 1757. Je památný tím, že se v něm konaly v roce 1848 schůze Slovanského sjezdu a že tu bylo Národní museum od roku 1845 až do postavení nové budovy na Václavském náměstí (roku 1891).

Protějšek této stavby na rohu Nekázanky tvoří poboční 95
budova Čedoku (857-18), postavená v letech 1911—1912. Dvorana byla upravena roku 1940. Výzdobu provedl J. Novák a J. Bauch (kamenné mosaiky), J. Lauda a Fr. Tichý (keramický vlys) a B. Stefan (symbolická socha). Další dům (856-16) je bývalé piaristické (později Akademické) gymnasium, které v letech 1816—1824 postavili piaristé jako sou- 96
část své koleje, kterou měli v Panské ulici. S touto budovou sousedí kostel sv. Kříže, dříve piaristický. Kostel je prostá empirová sálová stavba, také jeho vnitřek je střízlivý.

Za kostelem sv. Kříže můžeme projít Panskou ulicí. První dům vlevo je bývalá piaristická kolej (č. 892-1), rokoková stavba z let 1760—1766. Vedle stojí bývalý Kauni- 97
covský palác (č. 890-7), v němž je dnes sídlo Čs. výboru obránců míru. Palác dal postavit Filip Kinský roku 1782 podle plánu Mat. Hummela; po roce 1843 byly provedeny některé vnitřní úpravy (schodiště a representační sál). Nový sál byl vyzdoben malbami z mythu Niebelungů od Ad. Weidlicha. Na protější straně ulice je Stahlburgův dům

(č. 895-6), postavený v letech 1861—1862 ve slohu druhého rokoka.

98 Odtud se vrátíme do třídy Na příkopě. V domě (č. 854-14) na konci Panské ulice je Státní banka československá. V průčelí je zasazena pamětní deska s bustou Boženy Němcové, která v domě U tří lip, jenž tu dříve stál, dne 21. 6. 1862 zemřela (busta je od B. Neužila z roku 1932). Vedle stojí dům U černé růže (č. 853-12) s romantickým průčelím z roku 1847, nově upravený roku 1932. Naproti němu,
99 na nároží ulice Havířské, je Dětský dům (č. 583-15), konstruktivistická stavba z let 1927—1928, upravená na obchodní dům roku 1950. Za domem U černé růže, opět na novoměstské straně, stojí jeden z nejkrásnějších pražských palá-
100 ců - **palác Sylva-Taroucca** (č. 852-10), dnes sídlo Národního klubu. Vystavěli ho Kilián Ignác Dienzenhofer a Anselm Luragho v letech 1743—1751. Palác je ušlechtilá stavba z přechodu baroka v rokoko, s třemi dvory za sebou spojenými průhledem. Průčelí je členěno iónskými pilastry a zdobeno řadou mythologických plastik od Ignáce Platzera staršího, uvnitř je honosné rokokové schodiště, na jehož zábradlí jsou vázy a skupiny puttů od téhož umělce. Z dalších domů je zajímavý Dům bytového textilu (č. 874-4) s průčelím ve slohu severoitalské pozdní renesance, nejstarší obchodní dům v Praze, postavený v letech 1869—1871.
101 Na protější straně je dům č. 390-3 dnes Státní banka československá, jedna z prvních moderních architektur na této třídě, postavená roku 1908 a vyzdobená plastikami Fr. Metznera. Vlevo končí třída Na příkopě nárožním palácem
102 Koruna (č. 846-1), v jehož přízemí je největší pražský automat. Stavbu vyzdobil figurálními plastikami Vojta Sucharda. Stojí na místě starobylého domu U Špinků, v němž bývala proslulá Vídeňská kavárna.

Od paláce Koruna vlevo vzhůru se nám otevře krásný pohled na **Václavské náměstí,** hlavní tepnu města Prahy, středisko jejího společenského a kulturního života. Náměstí založil Karel IV. roku 1348, ale uplynulo 600 let, než na tomto prostoru, kde se dříve konaly koňské i jiné trhy, vyrostlo náměstí o délce 682 m a šířce 60 m. Úzké a nevysoké domy, které ještě před sto lety hleděly na idylický klid tohoto místa, až na malé výjimky, ustoupily moderním palácovým stavbám. V posledním století se Václavské náměstí stalo jevištěm nejvýznačnějších událostí národních dějin. Zde se konala v revolučním roce 1848 mše, po níž propukly bouře v pražských ulicích, tímto náměstím procházely manifestační průvody lidu v prvních dnech samostatnosti čs. státu, jeho prostor zaplavily tisíce dělníků a pracujících v historickém říjnu 1945, kdy tu bylo prohlášeno znárodnění těžkého průmyslu, dolů a bank, i v osudových dnech února 1948, když tehdejší předseda vlády Klement Gottwald sem přišel, aby oznámil lidu konečné vítězství naší dělnické třídy. Po tomto náměstí každoročně v radostný den 1. máje proudí masy pražského pracujícího lidu, aby manifestovaly své odhodlání bojovat za mír a za lepší budoucnost a aby nadšeně pozdravily presidenta republiky a vládu.

Od automatu Koruna jdeme po levé straně náměstí vzhůru a všimneme si alespoň nejvýznamnějších staveb. Pozoruhodný je zejména palác Praha (č. 834-17), konstruktivistická stavba se skleněným průčelím z let 1927—1928, a na rohu Jindřišské ulice dům Úřadu pro normalisaci a vynálezy, postavený v novobarokním slohu na místě krásného renesančního domu U Císařských. Bohatou plastickou výzdobu provedl St. Sucharda, B. Schnirch, A. Procházka, Č. Vosmík a j. V horní části náměstí je ještě nový hotel Jalta, 103 104 105

106 postavený v letech 1955—1957, a tuto stranu náměstí uzavírá nový Dům potravin, postavený v týchž letech. V ose náměstí stojí **pomník kn. Václava,** výtvarný doplněk průčelí Národního musea. Pomník, poslední veliké dílo Jos. V. Myslbeka, byl odhalen roku 1913. Na podstavci s románsky prostými proporcemi kvádru a bloku stojí jezdecká socha knížete Václava, u paty podstavce sochy českých patronů - Ludmila a Prokop, vzadu Anežka a Vojtěch. Architektura pomníku je podle projektu A. Dryáka, ornamentální výzdoba od C. Kloučka.

V těchto místech Václavské náměstí přejdeme a pokračujeme po jeho pravé (jižní) straně dolů. Na rohu ulice Ve smečkách stojí velký Dům módy, postavený v letech 1954—1956, dále Dům strojního exportu (Fénix), postavený roku 1928. O něco níže je budova Státní banky (č. 796-42) z let 1929—1931 na místě proslulého pivovaru U Primasů, a pod ní veliký palác Lucerna (č. 794—38), vybudovaný roku 1912 na místě bývalého paláce Aehrenthalského. Na nároží Vodičkovy ulice stojí Wiehlův dům

(č. 792—40), dnes majetek Čs. akademie věd, postavený v letech 1895—1896 arch. A. Wiehlem v novorenesančním slohu. Průčelí je bohatě vyzdobeno genrovými malbami podle návrhu Mikoláše Alše. Na protilehlém rohu je dům n. p. Turista (č. 791-41), klasicisující stavba z roku 1914, 113
vyzdobená sochami B. Kafky. Také na tomto místě kdysi stál vynikající renesanční dům U Lhotků. Vedle je palác Stýblův (č. 785-28), v němž je kino a kavárna Alfa, vynika- 114
jící moderní konstruktivistická stavba, provedená v letech 1926—1928. Moderní stavbou je i hotel Tatran (č. 782-22) 115
z roku 1932 a novodobé architektonické zásady vrcholí ve dvou skleněných palácích, provedených v letech 1927—1929 116
- Dům obuvi (č. 774-6) a Lindtův dům (773-4).

Z Václavského náměstí jdeme vlevo ulicí 28. října, spojující Národní třídu s třídou Na příkopě. Výstavnější jsou domy na straně staroměstské, kde zvláště vyniká dům č. 373-13, 117
postavený roku 1902, který bohatou secesní dekorací vyzdobil C. Klouček, a obchodní dům Perla (čp. 371-5), postavený 118
v letech 1930—1931.

U domu Perla končí ulice 28. října a dále pokračuje Národní třída. Zde odbočuje vlevo Jungmannova ulice. Při této křižovatce leží nevelké **Jungmannovo náměstí,** v jehož stře- 119
du stojí pomník Josefa Jungmanna, filologa a představitele českého národního obrození. Pomník, společné dílo architekta A. Barvitia a L. Šimka, byl odhalen 17. 5. 1878. Pozadí pomníku tvoří průčelí bývalé františkánské fary (z roku 1788), za níž se zdvihá **kostel P. Marie Sněžné,** založený 120
před rokem 1378 Karlem IV. pro karmelitány. Dnešní stavba je vlastně jen kněžištěm projektovaného trojlodního chrámu, který měl sahat až na dnešní Jungmannovo náměstí, ale z něhož byl proveden jen chór a část jižní boční lodi (dnešní barokní kaple v nádvoří). Stavba byla zastavena

v době husitského revolučního hnutí a nikdy již nebyla dokončena. V bouřích, jež v té době zaplnily pražská města, stal se kostel P. Marie Sněžné střediskem revolučního hnutí, zejména po odchodu Jana Husa z Betlémské kaple, a předním kostelem pražského lidu. Odtud

také jeho kazatel Jan Želivský, stojící v čele pražské chudiny a řemeslnictva, vedl dne 30. července 1419 ozbrojené procesí, jehož účastníci zaútočili na Novoměstskou - církvi věrnou - radnici. Tato událost vznítila revoluční síly k rozhodujícímu boji s největším feudálem tehdejší doby, s církví římskou. Současně s poklesem vlivu radikálního Nového Města a s narůstáním moci měšťanské opozice, ztrácel význam i kostel P. Marie Sněžné; když pak Staroměstští s panskou jednotou zlomili roku 1434 revolučnost Novoměstských, dozněla i jeho sláva a zvolna pustl. Teprve po roce 1606 byl obnoven. Při této (renesanční) úpravě dostal novou klenbu a střechu, nižší, a byl definitivně uzavřen na západě vysokou průčelní stěnou a hudební kruchtou. Koncem 18. století (r. 1788) byla postavena v klasicistním slohu dnešní dvorní budova a tím vzniklo chrámové předdvoří. Kostel je jednolodní, neobyčejně vysoký prostor (klenba je 33 m nad zemí), stavěný ve slohu karlovské gotiky. Jednoduché průčelí je zdobeno mosaikovým obrazem Madony (V. Foerster) a kruhovým

novogotickým oknem. Z vnitřku kostela je zajímavý hlavní oltář, nejvyšší v Praze, s obrazem P. Marie nad zasněženou horou, a na levém bočním oltáři obraz Zvěstování P. Marie od V. V. Reinera (1724). Vlevo od oltáře je stará cínová křtitelnice z r. 1459, přenesená sem ze zbořeného kostela P. Marie na Louži. Nádvoří uzavírají ze stran ještě dvě barokní kaple - na jihu kaple P. Marie Pomocné, na severu Jana Nep. Bývalá klášterní zahrada, do níž je vstup vraty vpravo od vchodu do kostelního nádvoří, je od roku 1950 zpřístupněna veřejnosti. Uličkou na severní straně chrámu přijdeme k brance na bývalý klášterní hřbitov. Branka je zdobena vysokým tympanonem, na němž je vzácný, bohužel značně poškozený gotický reliéf z doby kolem roku 1360, znázorňující korunovaci P. Marie (dole), Strom života (nahoře) a Karla IV. s chotí Blankou (klečící postavy dole v rozích) Na západní straně náměstí je palác 121
Moskva (č. 36-40), postavený v letech 1923-25. Plastická bronzová skupina Mořeplavby na severní straně je od J. Štursy, ostatní plastiky od O. Gutfreunda, B. Kafky a K. Dvořáka. V budově je Laterna magika, studijní scéna Národního divadla, nová forma, použitá na světové výstavě v Bruselu 1958.

Od Jungmannova náměstí pokračujeme dále **Národní třídou.** Příkop a městské hradby, které se původně tudy táhly, ustoupily roku 1781 této nové komunikaci, která průběhem dalších let dosáhla v dějinách města takového významu, že se stala třídou Národní. Podobně jako třídu Na příkopě vroubí ji po obou stranách většinou moderní budovy. Vedle nárožního domu č. 36-40 je klasicistní palác Porgesů z Portheimu (č. 37-38), na jehož průčelí je busta 122
generála A. V. Suvorova na paměť jeho pobytu v tomto domě v letech 1799—1800. Dále po pravé straně je veliký

123 obchodní dům Platýz (č. 413-37), o němž byla již zmínka. Jeho průčelí do Národní třídy je empirové (arch. Hausknecht, v letech 1817—1825), nová úprava domu je z let 1938—1939. Prázdné místo na rohu Perštýna a Národní třídy nám připomíná, že zde stával až do roku 1950 dům Braunerův se známou kavárnou literátů a umělců Union (č. 342-29), klasicistní stavba z konce 18. století. Další význačná budova je až na nároží ulice Karolin.y Světlé -
124 dům č. 313-13, v němž jsou dnes umístěny Pražské vodárny. Dům byl postaven roku 1861 a je velmi rozsáhlý, takže zasahuje až do Bartolomějské ulice. V jeho nádvoří jsou zachovány dvě věže bývalého staroměstského opevnění z 13. století.

Na novoměstské straně Národní třídy je ještě stavebně
125 zajímavý barokní dům Kaňkův (č. 118-16) s krásnou štukovou fasádou z doby kolem roku 1730 a o něco dále palác Dunaj (č. 138-10) s travertinovou fasádou, postavený v letech 1928—1930. Ve Voršilské ulici se k němu pojí bývalý palác Valterův, novobarokní stavba (z r. 1891) se štukaturami C. Kloučka. Na protější straně Voršilské ulice, na rozsáhlém území mezi Národní třídou, ulicí Voršilskou,
126 Ostrovní a Divadelní, je rozložen **klášter voršilek** (č. 139-8) s kostelem sv. Voršily. Řád voršilek, usazený v Praze od roku 1655, zakoupil v těchto místech palác Příchovských a několik domů se zahradami a založil tu klášter (1674). Později (1704) byl při něm postaven kostel podle projektu Marka Antonia Canevalleho. Roku 1882 byl klášter zvýšen a současně jeho průčelí přestavěno, rok nato kostel obnoven. Kostel je jednolodní barokní stavba, na průčelí zdobená plastikami, tesanými asi Fr. Preisem. Před kostelem stojí skupina Jana Nep. s dvěma anděly (Ignác Platzer, r. 1747). Vnitřek chrámu je bohatě zdoben, nástropní fresky

znázorňují Oslavení Trojice (Jan Jakub Steinfels, 1707), na stěnách jsou malby novější (A. Barvitius, 1888). Na hlavním oltáři je obraz Glorifikace sv. Voršily (Jan Kr. Liška, 1706) a veliké sochy sv. Augustina a Karla Boromejského (Fr. Preiss), na oltáři vedle kazatelny obraz Nanebevzetí P. Marie (Petr Brandl) a naproti oltář s obrazem sv. Josefa (Jan Br. Rissi). Na staroměstské straně Národní třídy je zajímavá budova (č. 1009-5) **Československé akademie věd.** Pravá část byla postavena v letech 1858—1861, levá část v letech 1894—1896. Plastická výzdoba na průčelí starší části (alegorická skupina Čechie, přijímající úspory lidu) je od sochaře R. Wildta podle nákresu Josefa Mánesa z let 1854—1860, výzdoba na novější části od O. Mentzla. Vnitřní plastická výzdoba - lvi ve vstupní hale a sochy Hospodárnost a Spořivost ve dvoraně - je od J. V. Myslbeka (1895). 127

Poslední budovou na této straně (staroměstské) je palác Lažanských (č. 1012-1), postavený v letech 1861—1863 ve slohu francouzské renesance v místech, kde ve 14. století bývala lázeň „písaná" (malovaná) a v letech 1689—1784 křižovnický špitál u sv. Anežky. V přízemí je známá kavárna Slávie. 128

Novoměstskou stranu Národní třídy uzavírá **Národní divadlo,** v Praze nejpamátnější a z české architektury 19. století nejkrásnější budova. Bylo postaveno podle projektu arch. Josefa Zítka ve slohu severoitalské pozdní renesance. Za účasti celého národa byl dne 16. května 1868 položen základní kámen a v červenci r. 1881 se tu již poprvé hrálo. Dříve než mohlo být divadlo slavnostně odevzdáno národu, zničil je požár, který na stavbě vznikl 12. srpna. Ze sbírek lidu bylo divadlo potom za vedení Jos. Schulze obnoveno a dne 18. listopadu 1883 otevřeno, aby se v něm podle slov 129

Palackého předváděla národu všeliká mravní pravda a krása. Budova Národního divadla, která vyrostla na jednom z nejmalebnějších míst Prahy, ovládla osové průhledy z Národní třídy a její architektonická hmota s mohutnou loggií a půvabnou kopulovitou střechou, dílo budované silnou výtvarnou myšlenkou i uměleckou vůlí, neobyčejně obohatilo tvář města. V hlavním průčelí vystupuje portikus a nad ním otevřená loggie, zakončená terasou a rámovaná pylony. Architektonickou krásu doplňují vynikající plastická díla. V nikách po stranách loggie stojí postavy Lumíra a Záboje (Antonín Wagner), atiku loggie zdobí postavy Apollóna a Mus (Boh. Schnirch) a na nárožních pylonech se zdvihají dvě mohutné trigy (trojspřeží s bohyní Vítězství) podle návrhu Boh. Schnircha, přepracované sochaři Fr. Rousem, Em. Halmanem a Lad. Šalounem. Na západním průčelí (do Gottwaldova nábřeží) je ozdoben menší portál sochami Činohry a Zpěvohry (J. V. Myslbek), na atice jsou umístěny dvě plastické skupiny, znázorňující rovněž Činohru a Zpěvohru, a symbolické sochy Hudebního dramatu, Komedie, Poesie a Historie (A. Wagner). Význačná díla výtvarná zdobí i vnitřek divadla. Ve vestibulu nad levými dveřmi je reliéf, zpodobující oba stavitele Národního di-

vadla - Josefa Zítka a Josefa Schulze (Otakar Španiel), v přízemním ochozu a v 1. poschodí před foyerem řada bronzových bust osobností, zasloužilých o rozvoj českého divadla - J. Seifert (L. Šaloun), M. Hübnerová, Ed. Vojan, Al. Jirásek, H. Kvapilová a O. Sklenářová-Malá (J. Štursa), J. Mošna a J. Vrchlický (B. Kafka), M. Laudová (K. Vobišová), J. Šmaha (K. Opatrný), F. A. Šubrt (L. Kofránek), K. Kovařovic (O. Španiel), G. Schmoranz (J. Drahoňovský) a Vojtěch Hynais (J. Obrovský). V lunetách na chodbě 1. poschodí jsou alegorické malby - Opera, Epos, Melodram, Opereta, Veselohra, Drama, Fraška, Balet (A. Liebscher). Foyer, representační a promenádní prostor divadla, je zdoben freskami a plastikami. Na stěnách jsou čtyři obrazy: Život, Mythus, Národní zpěv a hudba a Historie (M. Aleš a F. Ženíšek), v lunetách je 14 komposic na téma Vlast (M. Aleš, 1878) a v zrcadle klenutí triptych Úpadek, Znovuvzkříšení a Zlatý věk umění (Fr. Ženíšek). Malířskou výzdobu doplňují díla sochařská: bronzová socha Hudby (J. V. Myslbek, 1914) a další busty osobností, které se zasloužily o divadlo. Jsou to Fr. L. Rieger (V. Amort), K. Sladkovský (L. Šaloun), F. V. Jeřábek a K. Bendl (St. Sucharda), E. Bozděch a Ant. Dvořák (J. Mařatka), Zd. Fibich (V. Vlček), J. K. Tyl (A. Popp), J. J. Kolár (J. V. Myslbek), B. Smetana (J. V. Myslbek), V. K. Klicpera (A. Popp) a Fr. Kolár (V. Vlček). Z foyeru je možno vyjít na průčelní loggii - v jejích nástropních lunetách je cyklus Píseň - Poesie bohy národu dávající, Píseň lásky, Píseň zbožnosti, Píseň utlačené svobody a Píseň odboje (J. Tulka, 1881). Hlediště je zdobeno osmi alegoriemi umění: Lyrika, Epika, Tanec, Mimika, Hudba, Malířství, Sochařství a Architektura (Fr. Ženíšek). Proscénium tvoří široký rám, nad kterým běží vlys se znaky zemí koruny české, s nápisem Národ so-

bě a s tympanonem, na němž je alegorická skupina sochou Vítězné Čechie, věnčící hlavy mus Melpomeny a Thálie, provázených Apollónem a Dionýsem (B. Schnirch). Jeviště uzavírá opona, jejíž obraz na téma „Národ sobě" oslavil obětavost a nadšení českého lidu, budujícího na troskách nové Národní divadlo (Vojtěch Hynais, 1883). Pod obrazem jsou znaky českých měst, po stranách karyatidy a znaky (Jiřího z Poděbrad a Jana Žižky z Trocnova) a nahoře v kartuších letopočet 1850—1883—1868. Lóže presidenta republiky má zvláštní oddělení, položené do nábřežního křídla. Patří k němu malý vestibul, schodiště, předsíň, salón a dámský budoár s příslušenstvím. Všechny tyto prostory jsou honosně vyzdobeny. Ve vestibulu je vlysový cyklus, spojující alegorii Mír s alegorií Zemí koruny české, mezi okny obraz Historie a na průčelní stěně Pastýř a pastýřka (V. Hynais, 1880). V předsíni jsou nástěnné obrazy památných míst českých - Říp, Hradčany, Blaník, Vyšehrad, Tábor, Domažlice, Velehrad, Radhošť a Hostýn (Jul. Mařák). Historické obrazy v salóně - Povolání Přemysla Oráče na český trůn, Hold Karlu IV. a Rudolf II. v kruhu učenců - oslavují tři české panovnické dynastie (Václav Brožík). V budoáru jsou vlysové obrazy s alegoriemi Jara, Léta, Podzimu a Zimy od V. Hynaise.

130 Z Národního divadla vyjdeme na nábřeží - odtud je opět půvabný pohled na kouzelné panoráma Pražského hradu a Malé Strany - a pokračujeme vlevo po Gottwaldově nábřeží. Za budovou Národního divadla přijdeme vpravo po betonovém můstku na **Slovanský ostrov,** zvaný dříve Barvířský, později Žofín. Na ostrově je pěkný sad, upravený roku 1884, kdy ostrov přešel do majetku města Prahy, a uprostřed representační budova s velikým sálem, přestavěná v novorenesančním slohu. Velký sál má kasetový strop,

Gottwaldovo nábř.
Jiráskovo nám.
Vltava
B. Engelse
Nábřeží
Palackého náměstí
Gorazdova
Dittrichova
Resslova
Trojanova
Na Moráni
Pod Slovany
Mysíková
Na Zderaze
Václavské
KARLOVO NÁMĚSTÍ
U nemocnice

malovaný Fr. Duchoslavem a čtyři figurální výplně od Viktora Olivy. Od poloviny minulého století byl Slovanský ostrov střediskem kulturního a společenského života. Roku 1841 se tu konal druhý český ples pražský, téhož roku tú byla předváděna první česká lokomotiva a 2. června 1848 tu byl zahájen Slovanský sjezd. V sále se odbývaly nejen politické schůze, ale především koncerty - koncertoval tu Liszt a Berlioz a poprvé v Praze zde vystoupil Jan Kubelík. Od roku 1946, kdy byla budova pronajata Umělecké besedě, se tu pořádají významné pražské výstavy. Na severní cípu ostrova v sadovém prostředí je pomník Boženy Němcové (K. Pokorný, 1955). U jižního cípu ostrova, na místě starých Šítkovských mlýnů při věži novoměstské vodárny z roku 1495, jež jediná zůstala z tohoto kdysi malebného koutu Prahy, stojí budova bývalého spolku Mánes, dnes Svazu čs. výtvarných umělců. V budově, postavené v moderním konstruktivistickém slohu roku 1930, jsou výstavní sály, společenské a restaurační místnosti a na druhé straně k řece vyhlídková terasa. Od budovy Mánesa můžeme zajít do Myslíkovy ulice, která tu odbočuje vlevo. Na pravé straně ulice je nový moderní dům č. 257-6; zde měl v letech 1921—1932 sídlo Ústřední výbor KSČ.

131 132 134

Z nábřežních domů je zajímavý secesní dům Hlaholu (č. 248—16) z roku 1905, na jehož průčelí jsou tři bronzové desky sbormistrů Hlaholu - Bedřicha Smetany, Karla Bendla a Karla Knittla. O něco dále přerušuje souvislou řadu domovních průčelí neveliké Jiráskovo náměstí. Ústí do něho vlevo Resslova ulice a v jejím prodloužení vybíhá směrem ke Smíchovu Jiráskův most, postavený v letech 1929—1931. V těchto místech opustíme vltavské nábřeží a půjdeme dále Resslovou ulicí. První dům vlevo (1775-1) je pobočka Jiráskova musea. Pietně je zde zachován byt

133 135 136

Mistra Aloise Jiráska, který tu žil a tvořil v letech 1903—1930.

O něco výše na levé straně Resslovy ulice je dům bývalého Ženského výrobního spolku českého, založeného r. 1871 Karolinou Světlou a po mnoho let vedeného Eliškou Krásnohorskou. Na protější straně ulice vysoko nad úrovní svého okolí se zdvíhá **kostel sv. Václava na Zderaze,** dnes sbor 137
církve československé. Je to gotická stavba ze 14. století s některými zbytky (kvádříkové zdivo a na západní straně sdružená románská okénka) z původního románského kostela asi z roku 1170. Regotisace kostela byla provedena roku 1906 a pak opět roku 1926. Vnitřek je zaklenut pozdně gotickou klenbou z let 1586—1587, vyzdobenou pozdně barokními freskami s náměty ze života kn. Václava. Čtyři toskánské sloupy nesou pozdně renesanční kruchtu, pod níž jsou (v stejném slohu) obrazy Skutky tělesného milosrdenství a Oslava Boha žalmy (1. polovina 17. století). V průčelí je trojdílné okno, v jehož skle jsou ryté tři postavy - praotec Čech, Jan Žižka a Jan Hus (K. Brousek, 1930). V kněžišti jsou zachovány zbytky gotické nástěnné malby (Rodokmen Kristův) asi z roku 1400. Vedle kněžiště je raně barokní sakristie bohatě zdobená freskami ze 17. století (Korunování P. Marie a dva výjevy z legendy o sv. Václavu). Uvnitř kostela jsou některá moderní umělecká díla, např. Bílkova socha Ukřižovaného, kopie sochy Dobrého pastýře od J. Drahoňovského a odlitek hlavy M. J. Husa ze Šalounova pomníku. Kostel kn. Václava je posledním zbytkem bývalé osady Zderaz, která v těchto místech byla již před založením Nového Města. Patřila řádu křižovníků, kteří zde měli klášter s kostelem Petra a Pavla. Kostel byl zbořen roku 1905, z klášterní budovy jsou zachovány některé části v dnešní technice (např. v barokním domě čp. 269 v ulici Na

Zderaze bylo proboštství kláštera). V místě pod tímto kostelem stávaly Svatováclavské lázně, v nichž se konala v březnu roku 1848 první revoluční schůze pražského obyvatelstva, a poblíž také stála Svatováclavská trestnice, přestavěná kolem roku 1822 z bývalého augustiniánského kláštera. Byla zbořena r. 1889, když byla postavena trestnice na Pankráci.

138 O něco výše na protější straně je **kostel Cyrila a Metoděje.** Dnes je památný tím, že se v jeho kryptě ukryli a pak dne 18. 6. 1942 skončili v boji život českoslovenští parašutisté, kteří provedli atentát na R. Heydricha. Pod oknem krypty je zasazena pamětní deska s jejich jmény (F. Bělský, 1947). Kostel byl postaven při domě pro zestárlé kněze (dnešní dům č. 307-9), jehož stavbu provedl roku 1730 Kilián Ignác Dienzenhofer a nástropní fresky (v chóru Neposkvrněné Početí P. Marie a v lodi obrazy z legendy o Karlu Boromejském) Karel Schöpfer. Ústav i kostel byly zrušeny roku 1784, později použity pro účely české techniky, ale kostel byl v letech 1934—1935 obnoven a odevzdán české církvi pravoslavné.

Resslovou ulicí vstoupíme na **Karlovo náměstí.** Tento prostor o rozloze 80.552 m² (největší náměstí v Praze) byl sice založen při vzniku Nového Města, ale dlouho zůstal neupraveným a nevzhledným místem. Poněvadž se na něm konaly trhy, zejména na dobytek, byl nazýván Dobytčím trhem. V jeho středu bylo postaveno několik domků a při radnici skladiště slanečků. Nejzajímavější a historicky významná byla kaple Božího těla, postavená roku 1382 uprostřed náměstí. Každého roku v den svátostí byly v ní vystavovány korunovační klenoty. V tomto kostele byla dne 12. dubna 1437 vyhlášena kompaktáta, v nichž církevní koncil v Basileji prohlásil, že Čechové a Moravané, přijíma-

jíc(e) pod obojí způsobou, jsou věrní křesťané a praví synové církve. Kompaktáty dosáhla panská jednota smíření s církví a se Zikmundem. Církev jimi uznala kalich a tak z taktických důvodů a dočasně vyhověla jednomu (jedinému) z požadavků husitského revolučního hnutí. Kališníci, aby oklamali lid, prohlašovali kompaktáta za úspěch a dali je vytesat do kamenných desek a zazdít do zdí kaple Božího těla (dnes jsou desky v Národním museu). Dnešní úpravu dostalo náměstí teprve v 2. polovině 19. století, kdy bylo proměněno v příjemný sad (jižní polovina roku 1843 a severní 1863). Od té doby až do dneška se také přestavovaly domy, které lemují jeho obvod, a do stínu vzácného stromoví se osazovaly pomníky významných osob.

Na rohu Resslovy ulice a náměstí je budova **České techniky** (č. 293-13), postavená roku 1867 arch. J. Ullmannem v novorenesančním slohu. Vyniká hmotnou rustikou a zdobí ji v průčelí sochy Práce a Vědy (A. Popp) a nad okny 2. poschodí plastiky geniů (J. V. Myslbek, 1879). České vysoké učení technické - první v Evropě - bylo založeno roku 1707. Nazývalo se zprvu Česká stavovská inženýrská škola, roku 1803 byla přeměněna na Královské stavovské technické učiliště, od roku 1920 má dnešní název. Od roku 1786 byla umístěna v domě č. 240-5 v Husově ulici, od roku 1868, kdy škola byla rozdělena na českou a německou, byla Česká technika přemístěna do této budovy. V roce 1929 byla část umístěna do nové budovy v Dejvicích a po roce 1945 - po zrušení německé techniky - také do starodávného domu v Husově třídě. **139**

V sadu proti budově techniky je pomník Karoliny Světlé (G. Zoula, 1910), naproti v severní části sadu pomník Elišky Krásnohorské (K. Vobišová, 1931). Dále jdeme podél západní strany náměstí až k ústí Spálené ulice. Na nároží **140** **141**

142

Spálené ulice a Karlova náměstí stojí nová budova Lidového trestního soudu (2-22), postavená v letech 1901—1903. Vedle této budovy, která sahá až k ulici Lazarské, je na náměstí ještě stará soudní budova v bývalé Novoměstské radnici (č. 1-23).

143

Radnice Nového Města byla postavena jako správní a soudní dům brzy po založení města, nejpozději před rokem 1367. Roku 1419, když ozbrojené procesí vedené Janem Želivským marně žádalo o propuštění uvězněných stoupenců kalicha, zmocnil se lid radnice a konšely, věrné katolické církvi, vyházel z okna. To byla jiskra, jež zapálila husitské revoluční hnutí. V čase dalších bojů a zápasů si Novoměstská radnice udržela vůdčí postavení v Praze, ba často i soutěžila se Staroměstskou radnicí. Novoměstští o ni pečovali a jakmile po válkách nastalo uklidnění, důkladně ji opravili. V těch letech (1451—1455) byla postavena také dnešní radniční věž s kaplí. Po roce 1520 byla radnice přestavěna v renesančním slohu, při čemž vystoupila poněkud do náměstí. Když roku 1784 byla pražská města spojena a sídlem správy sjednocené Prahy se stala Staroměstská radnice, byl v Novoměstské radnici umístěn kriminální soud, složka postátněné městské správní organizace. Protože budova brzy nestačila potřebám

soudu, byla roku 1803 rozšířena a současně stará část přestavěna v empirovém slohu, při čemž byla ochuzena o krásné průčelní štíty. Byla v ní samozřejmě i věznice. V té trpěli čeští vlastenci v roce 1848, průkopníci dělnického hnutí a Omladináři roku 1893. Při rozsáhlé restauraci roku 1905 byla budově vrácena renesanční podoba, kterou dostala v letech 1520—1526. Přízemí a 1. poschodí jsou renesanční, vrchní poschodí a štíty gotisující. Věž má čtyři poschodí, na straně do Vodičkovy ulice jsou stopy zazděné brány, visí tu zbytek řetězu, jímž se na noc zavírala ulice a ve zdi je (ve výši 2 m) zasazen český loket jako vzorná míra. V 1. poschodí věže na jižní straně je znak Nového Města z roku 1649 a pod okny jižní a východní strany jsou vyryty nápisy, vztahující se k dějinám města a věže. V 2. poschodí na jižní straně je znak Nového Města z roku 1477, znak říšský, polský a český. Uvnitř věže je v 1. poschodí kaple P. Marie a sv. Václava. Dnešní úprava je z 1. poloviny 18. století. Na klenbě, zdobené štukem, je uprostřed alegorická freska Právo a Spravedlnost, na oltáři je obraz P. Marie a sv. Benedikta.

Před radnicí v rohu náměstí stojí kašna z doby Leopolda I. s barokním sloupem, na němž je socha sv. Josefa a znak Nového Města (V. Jäckl, 1698), opodál pomník Vítězslava **144**
Hálka s básníkovou bustou (B. Schnirch, 1881). Od radnice jdeme podél domů východní strany náměstí. Mezi domy vyniká moderní dům Fakultní polikliniky (554-32, 33), **145**
postavený v letech 1936—50. Za ním je další nový dům (551-34), na jehož místě stál do roku 1937 dům, v němž měli rodiče K. H. Máchy krupařství a v němž Mácha napsal v letech 1834—1836 romantickou báseň Máj. (Na domě je pamětní deska.)

Na nároží Karlova náměstí a Ječné ulice stojí **kostel sv. Ignáce** a k němu se připojuje budova bývalé novoměstské **146**

jesuitské koleje, dnes část Fakultní nemocnice. Kostel, monumentální stavba z doby největšího rozkvětu jesuitského řádu, dominuje celému okolí. Jesuité, kteří dostali roku 1623 od císaře Ferdinanda II. kapli Božího těla, postavili na místě 23 domů a 13 zahrad nejprve kolej s kaplí sv. Františka na jejím jižním křídle a teprve v letech 1665—1678 nový kostel; roku 1686—1687 přistavěli věž a v letech 1697—1699 portikus. Kostel snad navrhl Dominik Orsi a stavěl Karel Luragho, přistavěné části jsou dílem Pavla Ignáce Bayera. Na průčelí chrámu je socha sv. Ignáce v paprscích (1671) a na portiku sochy - sv. Salvátor, František Borgiáš, Alois a Jan de Goto, František Xav., Stanislav Kostka a Pavel Miki (Tomáš Soldatti, 1686). Vnitřek chrámu působí bohatstvím dekoru a kouzelnými účinky rozptýleného světla. Nad římsou pod klenebními pásy jsou veliké vypuklé štukové postavy jesuitských světců a při klenbě na hrotech lunet busty českých patronů (T. Soldatti, v letech 1697—9). Hlavní oltář je neobyčejně vysoký, je na něm obraz sv. Ignáce (J. J. Heintsch, 1688) a po stranách sochy Petra a Pavla. Od J. J. Heintsche je ještě obraz Trojice a Přenesení sv. Václava v kapli českých patronů. Pěkné jsou také kopie Führichových obrazů Podobenství o marnotratném synu od I. Umlaufa z roku 1875 v kapli Dušiček.

147 Jdeme dále podél hlavního průčelí nemocnice, na konci sadu si prohlédneme pomník Benedikta Roezla, cestovatele a botanika (Č. Vosmík, 1898) a za nemocnicí jdeme doleva, do ulice U nemocnice. Tak jsme se dostali do nemocniční čtvrti pražské, která odtud postupuje až na Albertov. V budovách po obou stranách ulice jsou umístěny ústavy lékařské fakulty a také ve Fakultní nemocnici jsou začleněny některé
148 universitní ústavy a kliniky. **Fakultní nemocnice** je prostá pozdně empirová stavba (č. 499-2), vybudovaná po roce

1790. K nemocnici jsou připojeny i okolní budovy, takže Fakultní nemocnice dnes zaujímá oblast mezi ulicí U nemocnice, Karlovým náměstím a ulicemi Na hrádku, Benáteckou, Kateřinskou a Pod Větrovem.

Na jižní straně se k hlavní budově nemocnice připojuje 149
Faustův dům (č. 502-43), jedna z nejznámějších pražských staveb. Nějaký čas patřil anglickému alchymistovi Ed. Kelleyovi a roku 1724 Mladotům ze Solopysk. Snad proto, že si jeden z Mladotů liboval v alchymii a fysice, rozšířily se o domě různé pověsti. Stavebně je dům velmi zajímavý. Je to v jádru renesanční stavba z 2. poloviny 16. století, renesanční jsou sdružená okna a nárožní arkýř - ale je barokně přizpůsobená a má bohatou mansardovou střechu.

Za Faustovým domem ústí do Karlova náměstí Vyšehrad- 150
ská ulice. Odbočíme do ní a podél vysoké zahradní zdi přijdeme ke **kostelu sv. Jana na Skalce.** Tato první stavba K. I. Dienzenhofera byla postavena v letech 1730—1749. Je to polocentrální barokní stavba s dvěma kose postavenými věžemi v průčelí. Uvnitř je zdobena freskou Oslavení Jana Nep. od Karla Kováře z roku 1748. Na hlavním oltáři je dřevěná socha Jana Nep., kterou vyřezal Jan Brokoff (1682). Tato socha byla modelem bronzové sochy světcovy na Karlově mostě.

Proti kostelu na západní straně ulice stojí jedna z nej-
významnějších uměleckých a historických pražských památek, chrám P. Marie a slovanských patronů a bývalý klášter benediktinů v Emauzích či **Na Slovanech.** Klášter 151
byl založen Karlem IV. při starém podskalském farním kostelíku Kosmy a Damiána roku 1347 a byli do něho uvedeni jihoslovanští benediktini. Podle nich byl klášter nazván Na Slovanech. Nějaký čas užívali kostelík Kosmy a Damiána, ale pak si postavili nový velký chrám, který byl

dokončen a vysvěcen roku 1372 v pondělí velikonoční, tj. v den, kdy se čte evangelium o učednících jdoucích do Emauz (proto se říkalo v Emauzích). I husitské revoluční hnutí zasáhlo do dějin kláštera - husité při něm zřídili konsistoř a kališnický (jediný!) klášter. Za vpádu Pasovských roku 1611 byl kostel i klášter zpustošen, ale roku 1636 císař Ferdinand II. odevzdal obě stavby monserratským benediktinům, kteří je obnovili. Přitom klášterní gotické stavby částečně zbarokisovali, klášter zvýšili o jedno poschodí, kapitulní síň proměnili v Královskou kapli a v 2. polovině 17. století přistavěli ke kostelu dvě věže. V letech 1880—1885 byla provedena regotisace kostela i kláštera. Naše doba pak upravila okolí místa a dala stavbám významné postavení v obraze města - ale dne 14. února 1945 anglo-americké letouny při bombardování Prahy celé Emauzy těžce poškodily.

Vnitřek chrámu působí monumentální šířkou svého prostoru. Dvě řady pilířů, nesoucích křížovou klenbu, dělí ho na tři lodi. Stěny i klenbu zaplňují obrazy, jejichž základní myšlenkou je oslava Matky boží a sv. Benedikta. V chóru jsou na stěnách obrazy Korunování P. Marie a Trůnící

Madona, pod nimi dva výjevy ze života sv. Benedikta, na stěně levé boční lodi je cyklus obrazů ze života P. Marie (Gabriel Wüger a Lucas Steiner), dole vlys obrazů ze života sv. Benedikta (podle kartonu Desideria Lenza) a na okenní stěně obrazy českých patronů a světců. Hlavní oltář je nový (z r. 1881) a zdobí ho mosaikový obraz Ježíše, sedícího v Emauzích s dvěma učedníky. Na jižní straně kostela je dvoupatrová konventní budova, která má na průčelí mosaikový obraz sv. Josefa (V. Foerster, 1910). Středověká je křížová chodba a přilehlé východní a západní rameno klášterního přízemí. V ambitu se zachovala původní křížová klenba se vzácnými gotickými malbami, jejichž obsahem je dvojí řada dějů ze Starého a Nového zákona, řaděných na způsob bible chudých - Biblia pauperum (písmo svaté v obrazech pro ty, kdo neumějí číst a jsou tedy chudí - duchem). Malby pocházejí z doby okolo roku 1360, ale roku 1654 byly přemalovány. Náležejí k nejvzácnějším památkám české nástěnné malby gotické, podávají italské komposiční předlohy ve francouské slohové formě. Na východní straně přiléhá k ambitu Královská kaple.

Před západním průčelím kostela na okraji návrší stojí **152** kostelík Kosmy a Damiána, kdysi farní osady Podskalí, o němž je první zpráva z roku 1178. Když Karel IV. založil při něm klášter, ztratil význam a nějaký čas v něm byl vinný lis; koncem 16. století byl znovu vysvěcen. Z vnitřku je zajímavá nástropní štukatura. Nová část kláštera vedle kostelíka byla postavena v třicátých letech.

Z předdvoří emauzského kláštera vyjdeme vlevo opět na Karlovo náměstí a dáme se první ulicí vlevo (Na Moráni). Po levé straně jsou budovy ministerstva přesného strojírenství (č. 375-4), vybudované v letech 1924—1929 podle návrhu B. Hypšmana, jejichž výstavba s celým okolím pod **153**

Emauzy náleží k nejlepším projevům českého urbanismu v nové době. Ve středu náměstí (Palackého) pod budovami
154 ministerstva stojí **pomník Františka Palackého** vybudovaný v letech 1898—1902 podle návrhu sochaře Stanislava Suchardy. Vyjadřuje symbolicky osobnost a dílo tohoto českého historika. V ose ulice Na Moráni spojuje vltavské břehy most
155 Palackého, postavený v letech 1876—1878. Na nárožích mostu stály až do roku 1947 čtyři plastické skupiny J. V. Myslbeka (Libuše a Přemysl, Lumír a píseň, Ctirad a Šárka, Záboj a Slavoj); při rozšiřování Palackého mostu byly tři z nich přemístěny do sadu na Vyšehradě.

156 Od Palackého náměstí jdeme dále po nábřeží Bedřicha Engelse až k malému sadu, v němž stojí bývalá podskalská celnice **Na výtoni** (412-1). Stojí v místě, kde se od dávných dob „vytínalo" clo z dříví jako naturální poplatek vyšehradské kapitule. Dům je pozdně gotická zděná stavba se srubovým patrem z doby okolo r. 1500, přestavěný po roce 1561, kdy byl koupen novoměstskou obcí (městský znak z roku 1671 nad portálem). V celnici, nově upravené, je umístěno Podskalské museum (pobočka Městského musea), v němž lze zhlédnout některé památky a vyobrazení z pražského Podskalí. Výtoň je poslední zbytek starého Podskalí, kdysi významné a rozlehlé části pražského osídlení, připomínané již roku 1199 a roku 1348 spojené s Novým Městem. Žili zde především plavci, voraři a obchodníci dřívím, pražští Podskaláci. Až na kostelík Kosmy a Damiána a Výtoň bylo celé Podskalí při úpravě nábřeží počátkem tohoto století rozbořeno.

Za viaduktem státní dráhy a tělocvičnou T. J. Slavoj Vyšehrad (čp. 65) přejdeme vlevo na schodovitou cestu, po níž vystoupíme úbočím na Vyšehrad.

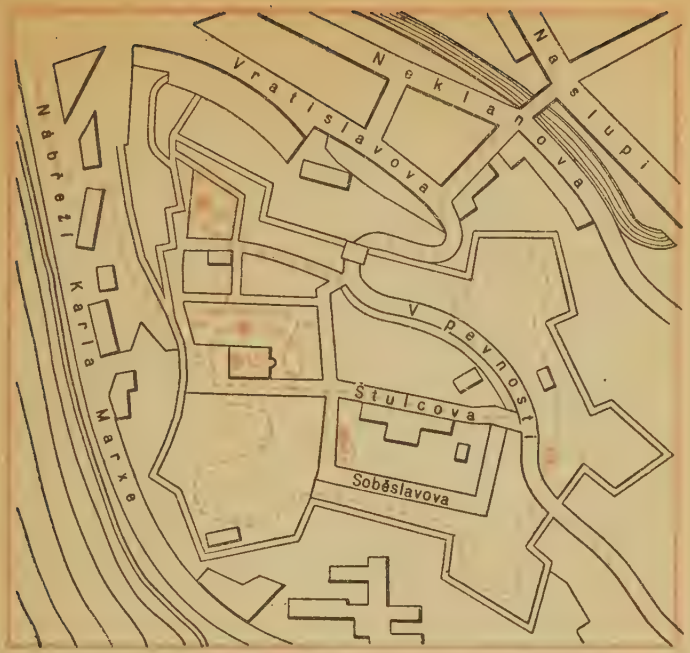

Vyšehrad, původním jménem Chrasten, byl podle nej- **157**
starších českých kronikářů kolébkou českých dějin politických a kulturních, ale podle novějších vědeckých výsledků možno klást jeho počátky až do času na rozhraní pravěku a doby historické. Nejstarší historické zprávy jsou sice pozdější, ale je jisto, že již v 1. polovině 10. století stál Vyšehrad na strmé skále nad Vltavou jako protějšek Pražského hradu, a že se v době, kdy kníže Vratislav za sporu s bratrem

Jaromírem, pražským biskupem, přeložil sem své sídlo z Pražského hradu, povznesl Vyšehrad na hlavní místo země. Vratislav jej učinil sídlem knížete, později krále, a dal mu nový vzhled podle vzoru západoevropských románských staveb. Tehdy tu vznikl kamenný románský hrad s velkým knížecím palácem, basilika Petra a Pavla s kapitulou, podřízenou (1070) přímo papeži, basilika sv. Vavřince a hřbitovní rotunda sv. Martina. Ještě Bořivoj II., Vladislav I. a Soběslav I. sídlili na Vyšehradě. Potom se stal sídlem českých panovníků Pražský hrad a Vyšehrad ustoupil do pozadí. Nové období jeho rozkvětu nastalo, když nastoupil na český trůn Karel IV. Ve snaze navázat na starou tradici přemyslovskou obnovil Karel královský palác na Vyšehradě, vybudoval tu gotický hrad, přestavěl v gotickém slohu kapitulní chrám a celý obvod temene vyšehradské skály (v letech 1348—1350) opevnil hradbami. Hradby byly kamenné, gotické, s cimbuřím, věžemi, fortnami a dvěma branami, z nichž brána východní byla výstavná, a spojily Vyšehrad v jediný celek s nově opevněným pražským městem. V boji o Vyšehrad roku 1420 byly téměř všechny stavby pobořeny. Mnoho bylo zničeno také při novém opevňování Prahy v 2. polovině 17. století, kdy byl Vyšehrad přeměněn v mohutnou „moderní" pevnost. Opevnění stavěl Karel Luragho s Janem de Capaulim a Santinem Bossim podle plánů J. M. Contiho a J. Priamiho. Uvnitř pevnosti byla postavena vojenská zbrojnice a vedle ní zůstala jen vyšehradská kapitula s kostelem Petra a Pavla, snad aby uchovala do budoucna tradici dnů velkých a dávno zašlých. Když r. 1866 byla Praha jako pevnost zrušena, bylo místo sadově upraveno a rozšířeno na hřbitov, který se potom zvolna mění v národní pohřebiště a dává starobylému Vyšehradu nový ráz.

Vyšehradský prostor je ověnčen cihlovými hradbami s ná-

rožními bastiony. Na malém náměstí, k němuž po schodech vystoupíme, stojí kapitulní a farní **kostel Petra a Pavla.** Dnešní chrám je pseudogotická přestavba z let 1885—1887. 158
Průčelí a věže jsou až z let 1902—1903. Z gotického chrámu se zachovaly jen boční lodi a přilehlé kaple. Průčelí, členěné v ose portálem a vysokým oknem, je zakončeno štítem, v němž jsou umístěny sochy Krista, Petra a Pavla. Tympanon portálu zdobí reliéf, představující Poslední soud (Št. Zálešák podle kresby A. Krisana). Vnitřek kostela je zregotisován. Klenba hlavní lodi je novogotická, v bočních lodích však jsou původní klenby křížové. Stěny kostelního prostoru i pilíře jsou vyzdobeny obrazy s motivy rostlinnými a figurálními (F. Urban a M. Urbanová-Zahradnická, 1902—1903). Na bočních stěnách presbytáře jsou fresky s výjevy ze života apoštolů Petra a Pavla (K. Jobst, 1898) a na závěrové stěně severní boční lodi barokní obraz, zachycující fantastickou představu předhusitského Vyšehradu. Vzácná umělecká památka je deskový obraz Madony na oltáři třetí kaple v jižní lodi, české gotické dílo z 2. poloviny 14. století, pocházející ze sbírek Rudolfa II. Historicky významná je také románská kamenná tumba zdobená obloučkovým vlysem a křížem, stojící v první kapli jižní lodi.

Po prohlídce kostela jdeme podél jeho jižního průčelí ulicí Štulcovou, za sadem vpravo do ulice Soběslavovy, kde je staré kapitulní děkanství (č. 14-1). Za jeho pseudoromán-
ským portálem jsou vykopané základy bývalé románské ba- 159
siliky sv. Vavřince z doby krále Vratislava, jedné z nejvýznamnějších památek českého románského stavitelství. Část severní lodi basiliky je ukryta ve zdivu kaple děkanství. Také desky z pálené hlíny s reliéfními obrazy císaře Nerona, fantastických zvířat a ornamentů, které pokrývaly podlahu kostela, se nám zachovaly. Jsou uloženy v lapidáriu Národ-

ního musea. Ze Soběslavovy ulice zajdeme zpět do ulice Štulcovy. Její pravou stranu lemuje řada kanovnických domů a vyšehradské děkanství, doleva se rozkládá Karlachův sad. Při jeho okraji stojí vzácná historická památka - časoměrný sloup, lidově zvaný „Čertův sloup". Sloup je staroslovanského původu, pravděpodobně byl vysoký 6 m (dnes rozdělen na 3 kusy), stál tu již v době knížecí (bezpochyby koncem 8. století - až první polovina 9. století) asi v místě dnešního kostela Petra a Pavla a sloužil k určování slunovratu.

Na konci Štulcovy ulice zabočíme vlevo ulicí V pevnosti, při níž vpravo stojí barokní kaple P. Marie na hradbách s kněžištěm ve tvaru umělé jeskyně, postavená kolem roku 1750. V ohybu ulice V pevnosti vystoupíme po pravé straně na severovýchodní baštu (sv. Leopolda). Odtud máme jeden z krásných pohledů na Prahu. Vidíme jižní svahy města - universitní lékařskou čtvrť, zbytky městských hradeb z doby Karla IV., kostel sv. Apolináře, Karlov, Nusle, Pankrác, Vršovice. S bašty se otvírá pohled i na západ a k severu, na zelenou stráň Petřína a na mohutnou kulisu Hradčan. S bašty sv. Leopolda sestoupíme zpět do ulice V pevnosti
160 kolem rotundy sv. Martina. Tato kaple je nejlépe dochovaná předhusitská památka na Vyšehradě, postavená pravděpodobně v 2. polovině 11. století. V 15. a 16. století byla několikrát poškozena, ale roku 1719 opět upravena pro bohoslužbu. V době Josefa II. byla zrušena a dále používána k vojenským účelům. Před zničením ji zachránila vyšehradská kapitula, která ji roku 1875 koupila a obnovila. Kaple má na východní straně odstupňovanou podkovovitou a lisenami zdobenou apsidu a kryje ji kuželovitá střecha s lucernou. Některé části, zejména portál, byly doplněny při renovaci. Nedaleko odtud je Leopoldova brána, která byla postavena

před rokem 1670 pravděpodobně podle plánů Karla Luragha a která uzavírala vnitřní část pevnosti. Její vnější průčelí je zdobeno pilastry a štítem se znaky (J. B. Allio). Po stranách brány jsou zachované cihlové barokní hradby, upravené roku 1742, s nárožními kartušemi (J. B. Allio). Nalevo od brány v příkopu možno vejít do kasemat, obranných hradeb z doby obsazení Vyšehradu francouzskými vojsky (1742). Za branou směrem k Pankráci u domku čp. 12 je nepatrný zbytek gotické hlavní vyšehradské brány z doby Karlovy. Pevnostní obvod uzavírá vnější brána, zv. Táborská, z let 1655—1656. Odtud se vrátíme a vlevo za Leopoldovou bránou ulicí Soběslavovou jdeme na jihovýchodní baštu (sv. Anežky) a dále na baštu jihozápadní (sv. Ludmily), odkud se otvírá krásný pohled proti toku Vltavy na řeku, Veslařský ostrov, Královskou louku, Braník, Podolí, Zlíchov a Smíchov. Rozlehlý stavební objekt pod Vyšehradem je Vědecký ústav pro péči o matku a dítě (býv. Podolské sanatorium), vybudovaný roku 1914.

S jihozápadní bašty sejdeme sadem zpět ke kostelu. Sad byl založen po roce 1927 na místě vyhořelé barokní zbrojnice. Tři plastické skupiny (Lumír a píseň, Ctirad a Šárka, Záboj a Slavoj) od Jos. V. Myslbeka sem byly přeneseny

(1947) s mostu Palackého. Toto místo je historicky nejvýznamnější - zde stával původní románský palác českých knížat i pozdější gotický královský palác z doby Karla IV., v těchto místech měly podle Karlova korunovačního řádu počínat korunovační slavnosti českých králů. Poblíž kostelního presbytáře jsou zachovány zbytky románského mostu z 12. století (možno je spatřit z jižní strany sadové zdi v místě proti apsidě kostela).

161 Po straně hlavního průčelí kostela vstoupíme na **Vyšehradský hřbitov,** nejvýznamnější pražský hřbitov. Od dávných let se na tomto místě pochovávalo, byl tu pochován i zakladatel původního vyšehradského chrámu Vratislav II. a jeho nástupci Soběslav I. a Soběslav II. Po staletí byl však hřbitov zapomínaný. Teprve v 90. letech 19. století dostával nové poslání, když roku 1889 tu vybudoval smíchovský starosta Petr Fischer Slavín k pohřbívání nejpřednějších a o český národ zasloužilých mužů. Od té doby jsou do jeho půdy ukládáni národní buditelé, spisovatelé, umělci a všichni, o nichž praví nápis na Slavíně: Ač zemřeli, ještě mluví.

Hřbitov leží v prostoru na sever od kostela Petra a Pavla, jehož stěna uzavírá hřbitov z jižní strany, ostatní strany lemují ozdobné arkády. Architektonickou úpravu hřbitova i jeho stavby - arkády a Slavín - vytvořil architekt A. Wiehl, sochařskou výzdobu (génius Vlasti nad rakví a po stranách dvě alegorické postavy - Vlast truchlící a Vlast vítězná) provedl J. Mauder roku 1892. Nejvýznamnější osobnosti jsou uloženy ve Slavíně, hroby ostatních jsou rozsety po celém hřbitově, mnohé ozdobeny náhrobky od předních umělců.

Na hřbitov vejdeme vstupní branou při kostele Petra a Pavla. Na kraji při první cestě vpravo je hrob jazykozpytce Václava Hanky (1), jehož jméno nám připomíná Rukopisy.

Vejdeme nejprve na druhou cestu vpravo - která jde osou hřbitova přímo k Slavínu. Na pravé straně (3. hrob) je hrob skladatele Zdeňka Fibicha (2), vedle něho Otakara Ostrčila (3), na protější straně naproti je hrob sochaře Stanislava Suchardy (4) a dále (15. hrob) hrob herce Václava Vydry s umělcovou bustou (5). Na konci oddělení vpravo je náhrobek politika Františka Braunera a malířky Zdeňky Braunerové (6). Za příční cestou vpravo je hrob přírodovědce Jana Ev. Purkyně (7) s monumentálním pomníkem, o něco dále je hrobka arch. J. P. Šebka, v níž je pochován skladatel Vincenc Maixner (8) a kterou zdobí krásná plastika J. V. Myslbeka, dále je hrob národního umělce Vítězslava Nezvala (9) a za ním prostý hrob básníka Václava Bolemíra Nebeského (10). Vedle jsou hroby dvou vynikajících houslových virtuosů Ferd. Lauba (12) a Františka Ondříčka (11), na němž je busta od O. Španiela. Na konci cesty vlevo je hrob malíře Františka Sequense (13) a spisovatele Josefa Svátka (14). Proti ose cesty se zdvihá **Slavín** (15). Pod sarkofágem je hrobka, v níž do tumb ve zdi jsou ukládáni zesnulí. Jména pohřbených jsou vyryta do desek z černého mramoru jednak na kvádru, jednak na zvýšené terase. První byl do Slavína pochován básník Julius Zeyer roku 1901 a od té doby tu bylo vyryto 35 jmen:

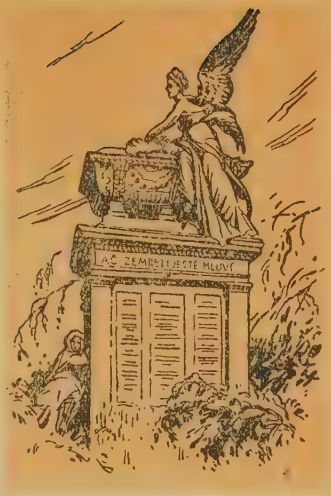

1. Julius Zeyer, básník a spisovatel († 1901)
2. Václav Vladivoj Tomek, historik († 1905)
3. Josef Ladislav Píč, archeolog († 1911)
4. Josef Václav Sládek, básník a spisovatel († 1912)
5. Jaroslav Vrchlický, spisovatel a básník († 1912)
6. Josef Král, filolog († 1917)
7. Růžena Svobodová, spisovatelka († 1920)
8. Josef V. Novák, literární historik († 1920)
9. Jan Klecanda, básník a spisovatel († 1920)
10. Josef V. Myslbek, sochař († 1922)
11. Jan Štursa, sochař († 1925)
12. Josef Gruber, národohospodář († 1925)
13. Vojtěch Hynais, malíř († 1925)
14. Ema Destinnová, operní pěvkyně († 1930)
15. Kamil Hilbert, architekt († 1933)
16. Jaroslav Hilbert, dramatický spisovatel († 1936)
17. Antonín Klášterský, básník († 1938)
18. Alfons Mucha, malíř († 1939)
19. Jan Kubelík, houslový virtuos († 1940)
20. František Křižík, technik a vynálezce († 1941)
21. Oldřich Hujer, jazykozpytec († 1942)
22. Bohumil Kafka, sochař († 1942)
23. F. X. Svoboda, spisovatel († 1943)
24. Josef Hora, básník, národní umělec († 1945)
25. Josef Gočár, architekt († 1945)
26. Václav Špála, malíř, národní umělec († 1946)
27. Karel Toman, básník, národní umělec († 1946)
28. Jan Heřman, klavírní virtuos, národní umělec († 1946)
29. Ladislav Šaloun, sochař, národní umělec († 1946)
30. Jaroslav Kocián, houslový virtuos († 1950)
31. Karel Engelmüller, spisovatel a kritik († 1952)
32. Vilém Zítek, operní pěvec, národní umělec († 1956)

33. Marie Pujmanová, spisovatelka, národní umělkyně († 1958)
34. Jan Lauda, sochař, nár. umělec († 1959)
35. E. F. Burian, dramatik, hud. skladatel, nár. umělec († 1959)

Od Slavína jdeme cestou doprava, při ní v prvním hrobu vpravo odpočívá Bedřich Smetana (16) a naproti Petr Fischer, zakladatel Slavína (17); první cestou vpravo zajdeme ještě ke třem významným hrobům při této cestě vpravo - básníka Fr. Douchy (18), spisovatele Václava Beneše Třebízského se sochou Krista od Fr. Bílka (19) a básníka Boleslava Jablonského (20). Odtud se vrátíme na cestu od Slavína a jdeme vpravo. V řadě hrobů po pravé straně je pochován básník Jan Neruda (21), spisovatel Josef Václav Frič (22), básník Adolf Heyduk (23) a sochař B. O. Seeling (24). V protilehlé řadě, pod prostým náhrobkem s reliéfním obrazem z Babičky (Tomáš Seidan) je pochována spisovatelka Božena Němcová (25). Od tohoto hrobu jdeme vpravo cestou podél jižní zdi hřbitova. Zde leží divadelník Pavel Švanda ze Semčic a Eliška Pešková-Švandová (26), tenorista Antonín Vávra (27), pražský purkmistr Václav Bělský (28) a na konci řady jsou pochováni ve společném hrobě sochař V. Levý a malíř K. Purkyně (29). Zde přejdeme vpravo podél presbytáře kostela a okolo hrobu spisovatelů dr. Jana a dr. Luboše Jeřábka (30) jdeme příční cestou, za schůdky se dáme vpravo první cestou, rovnoběžnou s hlavní, a dále okolo hrobu básníka Vítězslava Hálka (31) první cestou vlevo zajdeme ke hrobu Karla Hynka Máchy (32), do něhož byly 7. května 1939 uloženy básníkovy tělesné pozůstatky převezené z Litoměřic. Odtud zpět po téže cestě. Za křižovatkou s příční cestou po pravé straně je hrob politika dr. Pravoslava Trojana (33), dále houslového virtuosa Josefa Slavíka (34) a ke konci řady

v hrobě, na němž je výrazná busta od B. Kafky, je pochován spisovatel Ignát Hořica a jeho choť dramatická umělkyně Marie Laudová-Hořicová (35). Naproti, v posledním hrobě na levé straně, ozdobeném bronzovým sousoším, je pochován rytec skla Josef Drahoňovský (36). U východní arkády jdeme vlevo a pak pokračujeme cestou podél severní arkády. V této arkádě je bronzový náhrobek politika Fr. Lad. Riegra (37) s plastikou J. V. Myslbeka, naproti na levé straně cesty je pochován Mikoláš Aleš (38), jehož typická hlava se zdvihá s kamenného podstavce (B. Kafka), v dalším hrobě s reliéfem od R. Čermáka leží básník Ladislav Quis (39), opodál stojí bělostná boží muka se státním znakem a pod nimi rov Karla Čapka (40). V arkádě naproti je renesanční hrobka autora arkád architekta A. Wiehla (41) a hrobka historika Josefa Emlera (42). Naproti, při cestě vlevo, je hrob malíře A. Chittusiho (43), označený prostým železným křížem s kapličkou. Severní křídlo arkád přerušuje uprostřed kapitulní hrobní kaple (44), do níž jsou pohřbíváni proboštové a členové vyšehradské kapituly. V druhé západní části arkád je hrobka lékaře dr. Otokara Kukuly (45), skladatele Antonína Dvořáka (46), jehož pomník vytvořil Lad. Šaloun, a hrobka politika Josefa Kaizla (47), kterou navrhl J. Gočár a plastikami ozdobil B. Kafka. U této hrobky opustíme arkády, jdeme cestou vlevo, při níž vlevo je hrob básníka Svatopluka Čecha (48) s bronzovým poprsím od Jakuba Obrovského. Na konci této cesty zabočíme doleva na příčnou cestu od hlavního vchodu a tou vlevo k severním arkádám ke bráně, kterou vyjdeme.

Od hřbitova jdeme okolo budovy nového proboštství, postavené v novogotickém slohu roku 1872. Před ní jsou Štulcovy sady s pomníkem probošta Václava Štulce a ka-
162 mennou jezdeckou sochou kn. Václava na empirovém pod-

Významné hroby na Vyšehradském hřbitově

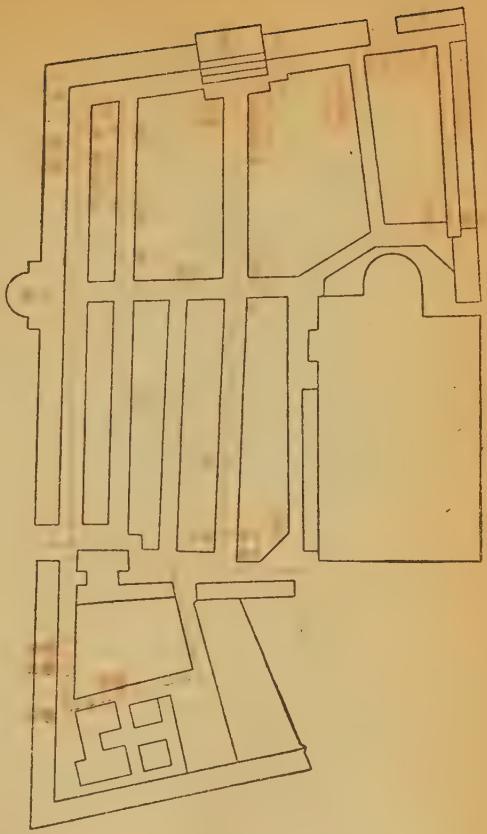

1. Václav Hanka
2. Zdeněk Fibich
3. Otakar Ostrčil
4. Stanislav Sucharda
5. Václav Vydra
6. František Brauner a Zdeňka Braunerová
7. Jan Ev. Purkyně
8. Vincenc Maixner
9. Vítězslav Nezval
10. Václav Bolemír Nebeský
11. František Ondříček
12. Ferdinand Laub
13. František Sequens
14. Josef Svátek
15. Slavín
16. Bedřich Smetana
17. Petr Fischer
18. František Doucha
19. Václav Beneš Třebízský
20. Boleslav Jablonský
21. Jan Neruda
22. Josef Václav Frič
23. Adolf Heyduk
25. Bernard Otto Seeling
25. Božena Němcová
26. Pavel Švanda ze Semčic a Eliška Pešková-Švandová
27. Antonín Vávra
28. Václav Bělský
29. Václav Levý a Karel Purkyně
30. Jan a Luboš Jeřábek
31. Vítězslav Hálek
32. Karel Hynek Mácha
33. Pravoslav Trojan
34. Josef Slavík
35. Marie Laudová-Hořicová
36. Josef Drahoňovský
37. Frant. Ladislav Rieger
38. Mikoláš Aleš
39. Ladislav Quis
40. Karel Čapek
41. Antonín Wiehl
42. Jan Emler
43. Antonín Chittussi
44. kapitulní hrobka
45. Otakar Kukula
46. Antonín Dvořák
47. Josef Kaizl
48. Svatopluk Čech

163

stavci (Jan Jiří Bendl, 1678), která stávala na Václavském náměstí a u níž byla roku 1848 sloužena památná Slovanská mše. Ze sadu jdeme po cestě vpravo k Cihelné bráně, postavené roku 1841, tou do Přemyslovy ulice a za viaduktem do ulice Na slupi.

V této ulici, vpravo při ústí Albertova, stojí **kostel P. Marie Na slupi** (též na Trávníčku) a při něm bývalý klášter servitů (č. 450-4), dnes výzkumný ústav chorob revmatických. Klášter založil roku 1360 Karel IV., roku 1420 byl při dobývání Vyšehradu velmi poškozen a náležitě obnoven teprve v letech 1664—1670. Za Josefa II. byl klášter zrušen, ale roku 1858 byl přestavěn v novogotickém slohu a zřízen tu ústav choromyslných. Kostel, který byl postaven brzy po založení kláštera, udržel si dodnes původní ryzí gotickou podobu se štíhlou věží o 5 patrech (3 hranolovitá a 2 osmiboká). Jen některé části, např. oba portály, jsou pseudogotické z doby pozdějších úprav. Vnitřek kostela je zajímavý prostor. Presbytář má jednoduchou křížovou klenbu a ve svorníku závěru nad oltářem je vytesán český lev. Loď je čtvercová a její klenbu nese jediný sloup, k němuž se sbíhají pásy a žebra (15. století). Východní polovina lodi má tři pole trojdílná, západní pak dvě pole křížová.

Další část ulice Na slupi mezi Albertovem a Apolinářskou

ulicí zabírá nemocnice alžbětinek (dnes **nemocnice Prahy 2,** 164
č. 448-6) a kostel P. Marie Bolestné, jedna z prvních prací K. I. Dienzenhofera. V těchto místech se dlouho rozkládaly vinice, teprve koncem 17. století tu byl založen ústav pro zestárlé kněze a při něm (1679) kaple P. Marie. Tyto stavby byly roku 1722 koupeny pro klášter a nemocnici alžbětinek. Protože budovy nepostačovaly stále vzrůstajícímu počtu nemocných, byl ústav v letech 1724—1731 rozšířen a na místě staré kaple postaven kostel. Po 130 letech (r. 1854) přistavěna ještě druhá, nižší nemocniční budova. Celý objekt byl nově upraven a moderně zařízen v letech 1930—1938. Kostel je prostá centrální stavba. Její portál zdobí dva kamenné znaky zakladatelky kostela Markéty Valdštejnové-Černínové a k boku je přistavěna kaple sv. Tekly. Vnitřek kostela je rovněž prostý, ale oplývá bohatou řezbářskou výzdobou. Na hlavním oltáři je obraz Bolestné P. Marie (Siard Nosecký). Kaple sv. Tekly je vyzdobena štukaturami a nástěnnými obrazy s náměty ze života sv. Tekly (Josef Kracker, 1762). Za závěrem kostela je přístavba, v níž je dole sakristie, v 1. poschodí kapitulní síň a ve 2. poschodí „svaté schody" (jako na Karlově). Do přilehlých ústavních budov byly sneseny četné obrazy a sochy z klášterů, zrušených v době Josefa II. Je tu řada obrazů od Ignáce Raaba z poloviny 18. století. Tak v refektáři jsou velké obrazy z novoměstské jesuitské koleje, v hovorně a na chodbě v 1. poschodí cykly obrazů ze života jesuitských světců. V 1. poschodí je ústavní lékárna, v níž je dosud zařízení z roku 1722, a ve 2. poschodí veliký nemocniční sál, vyzdobený na stěnách 21 obrazy českých patronů.

Odtud zpět a první ulicí vlevo - Albertovem - vyjdeme nahoru do ulice Ke Karlovu; tu se dáme vpravo a na konci ulice přijdeme **ke kostelu Nanebevzetí P. Marie a Karla** 165

Vel. s bývalým klášterem mnichů sv. Augustina. Klášter byl založen Karlem IV. roku 1350 a již roku 1377 byla posvěcena chrámová stavba, vybudovaná podle vzoru pohřebního kostela Karla Velikého v Cáchách, patrona Karla IV. Koncem 15. století byly provedeny některé pozdně gotické úpravy a před rokem 1575 vytvořena dnešní klenba lodi a sklenuta žebrovou hvězdou. Klášter byl zrušen roku 1785 a krátce nato zde byl zřízen chorobinec. Chrám má neobvyklý půdorys: presbytář původně o 1 poli a závěru 6 stran desetiúhelníka je připojen k osmiboké lodi. Na západní straně přiléhá barokní věžovité stavení. V gotické podobě se z vnějšku uchoval jen severní portál. Také vnitřek chrámu podlehl pozdějším přestavbám. Klenba kněžiště je z roku 1498, podivuhodná klenba lodi - dvě do sebe vložené osmipaprskové hvězdy - pochází z roku 1575, jak dosvědčuje její vrcholový svorník, objevený roku 1929. Výzdoba lodi je barokní, honosná (z roku 1737), naproti tomu chór je prostý a má gotický ráz. Hlavní oltář je novogotický, s trojdílným obrazem od A. Lhoty. Před severní stěnou je zajímavý balkón s plastickou skupinou Navštívení P. Marie (P. Maria, Alžběta, Josef, Zachariáš) a s polopostavami diváků v postranních oknech. Stejně je řešen balkón na jižní straně, na níž je Kristus s Pilátem. (Obě skupiny Jan Jiří Šlansovský, kolem 1738.) Pod tímto balkónem je vstup do přístavku (z roku 1708), v němž jsou „svaté schody", napodobující 28 schodů z domu Pilátova. V prostoru pod schody je Betlémská jeskyně s nástěnnými ilusivními kolorovanými štukaturami zřícenin antikisujících architektur a výklenek s nevhodně polychromovanými jeslemi (J. J. Šlansovský, okolo 1740). Na západní straně kostela je hudební kůr z roku 1733, se sochami apoštolů a proroků (J. J. Šlansovský, okolo 1740). P. Marie Karlovská na oltáři (na jižní straně) je Hellichova

kopie obrazu Madony od J. J. Heintsche (originál je v kostele sv. Apolináře). Na západ od kostela stojí bývalé klášterní budovy - stará prelatura (z let 1660—1668) a nová prelatura (z let 1716—1724 podle návrhu Fr. Maxm. Kaňky). Na východní straně je sad, před ním socha Karla IV. (Jos. Max, 1837), přenesená sem z domu čp. 186 v Starém Městě.

Od Karlova se vrátíme zpět ulicí Ke Karlovu, kde vpravo je ve dvou budovách (č. 454-4 a č. 455-2) Dětská fakultní nemocnice a naproti dvě budovy matematicko-fysikální fakulty Karlovy university. Vedle je rozlehlá cihlová novogotická budova klinické porodnice (dříve Zemské, č. 441-18) z let 1867—1875. Apolinářskou ulicí (za porodnicí vlevo) zajdeme ještě ke **kostelu sv. Apolináře.** V těchto místech, **166** kde se říkalo Na Větrově, usadila se kolegiátní kapitula, kterou roku 1362 povolal do Prahy Karel IV. ze Sadské. Brzy nato tu postavila kostel sv. Apolináře. V době husitského revolučního hnutí ztratila kapitula význam a roku 1503 splynula s kapitulou svatovítskou, kostel připadl novoměstské obci. Kostel je gotická (roku 1897 obnovená) jednolodní stavba s původními klenbami a velikými, roku 1925 objevenými gotickými nástěnnými obrazy (Kristus a apoštolové, Madona - orodovnice a světice) z doby kolem roku 1390. Na hlavním oltáři je plastická skupina od sochaře J. J. Šlansovského, na bočním oltáři obraz Madony karlovské od J. J. Heintsche z roku 1697, přenesený sem roku 1785 z Karlova.

Naproti kostelu sv. Apolináře je nová malírna kulis Národního divadla. Odtud jdeme zpět do ulice Ke Karlovu a dále vlevo. První ulicí vpravo (Na bojišti) zajdeme k hospodě U kalicha (č. 1733-12), známé z Haškových Osudů **167** dobrého vojáka Švejka. V pokračování ulice Ke Karlovu přijdeme k malé zahradě, v níž je **Michnovský letohrádek** **168**

(č. 462 - 20), jedna z nejpůvabnějších staveb pražského baroka, postavená v letech 1712—20 K. I. Dienzenhoferem pro Jana Václava Michnu z Vacínova. Vchod do zahrady má velmi pěknou barokní mříž (kopie) a nové skupiny puttů (z roku 1911), v zahradě jsou sochy a vázy z dílny Matyáše Brauna (kolem r. 1730). Uvnitř (v 1. poschodí) je krásný sál s nástropními malbami (J. F. Schor). V budově, zvané též (podle bývalého hostince) Amerika, je umístěno museum Antonína Dvořáka, v němž jsou vystaveny ukázky z Dvořákovy tvorby, osobní památky a dokumenty z cest.

169 Nedaleko odtud vlevo Kateřinskou ulicí přijdeme k ústavu pro choromyslné (č. 468-30), který zaujímá rozsáhlý prostor mezi ulicí Kateřinskou, Ke Karlovu, Apolinářskou a Vinicnou. V jeho zahradě stojí bývalý klášter řádu sv. Augustina **s kostelem sv. Kateřiny.** Klášter založil Karel IV. r. 1355 na paměť vítězství u San Felice v Itálii (26. XI. 1332). V době Josefa II. (1787) byl klášter zrušen a roku 1822 tu byl zřízen ústav pro choromyslné. Kostel sv. Kateřiny, založený při klášteře, byl roku 1367 vysvěcen arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimě. Počátkem 15. století byl zbořen a dlouho pak trvalo, než byl znovu upraven. Novou stavbu kostela

i kláštera provedl v letech 1737—1741 Fr. M. Kaňka. Roku 1787 byl také kostel zrušen a stal se součástí ústavu pro choromyslné. Kostel je jedna z nejkrásnějších staveb pražského baroka. Do barokního průčelí je včleněna stará gotická věž, čtverhran přecházející v osmihran, před věží je předsíň, na jejíž mansardové střeše je znak řádu sv. Augustina (baňka s proťatým srdcem). Vnitřek chrámu je velmi působivý, bohatě architektonicky členěný a zdobený krásnými freskami V. V. Reinera, zobrazujícími život sv. Kateřiny. Sochařská výzdoba (na oltářích pod kruchtou, na kazatelně, na kůru a v křížení) je od F. Weise (1741—1743). Z klášterních budov je nejstarší barokní část z let 1718—1730, obrácená do Kateřinské ulice. Její vchod má pěkný portál se sochou sv. Kateřiny.

Na křižovatce ulic pod Kateřinkami odbočíme vpravo 170
Viničnou ulicí a přes Ječnou ulici přejdeme do Štěpánské. Na pravé straně stojí gotický **kostel sv. Štěpána.** Byl založen Karlem IV. roku 1351 jako farní kostel horního Nového Města a byl stavěn až do počátku 15. století. Kruchta, sakristie, kornelská kaple a novogotická předsíň při severní lodi jsou pozdější přístavky. V letech 1874—1879 byl kostel puristicky zregotisován, při čemž byly provedeny kružby do oken kněžiště a upravena průčelní okna i okna vedlejších lodí. Poslední úprava vnějšku je z let 1926—1927, vnitřku 1933—1936. Kostel je trojlodní gotická basilika, hlavní loď převyšuje boční lodi, v ose průčelí stojí hranolovitá věž. K jižní boční lodi je přistavěna raně barokní kaple kornelská (z let 1684—1686) a na východní straně sakristie s vestavěnou barokní kaplí rodiny Branbergů (1739). Vnitřek kostela je gotický ze 14. století, presbytář i lodi jsou sklenuty křížovou klenbou. Na klenbě hlavní lodi jsou namalovány znaky: říšský, český, moravský, slezský, dolnolužický, hornolužický,

braniborský, lucemburský, znak pražského arcibiskupství a znak Nového Města, na stěnách obrazy ze života sv. Štěpána (J. Scheiwl, 1890—1891). Na oltáři u druhého pilíře vlevo je vzácný obraz Svatoštěpánské madony z roku 1475 v původním rámu s výjevy ze života P. Marie, na čelní stěně levé boční lodi vynikající renesanční památka - epitaf tiskaře Michala Petrle z Annaberku, malovaný Bartolomějem Sprangerem (1580). Na hlavním oltáři, který je hodnotnou raně barokní prací (Samuel Kraus, 1669), jsou obrazy od Matěje Cimprechta. Od téhož umělce je obraz Snímání s kříže v kornelské kapli. Vzácné jsou také obrazy Karla Škréty (sv. Rosálie na oltáři při 2. pilíři vpravo, Václava na levé straně kněžiště a Křtu Páně na oltáři Jana Křt. v závěru levé boční lodi). Před kornelskou kaplí je krypta s náhrobním kamenem, v níž je pochován sochař Matyáš Braun. Kazatelna, stojící u pilíře v hlavní lodi, je pozdně gotická z 2. poloviny 15. století. Za kostelem je nevysoká pozdně gotická zvonice z let 1600—1605.

171 Vlevo za kostelem jde vzhůru ulice Na Rybníčku. Po její levé straně je **kaple sv. Longina,** nejmenší a snad i nejstarší z pražských rotund, kdysi farní kostelík staré vesnice Rybníčku, původně zasvěcený sv. Štěpánu. Vznikla asi ve 12.

století, první historická zpráva o ní je z roku 1234. Roku 1782 byla kaple zrušena. V nové době byla provedena větší úprava kaple i jejího okolí.

Ulicí Na Rybníčku a jejím pokračováním Hálkovou se přijde do Sokolské třídy. Na její východní straně leží rozsáhlá budova Pražské požární ústředny (č. 1595-62), bývalý obecní dvůr, a o něco níže na levé (západní) straně stojí **Fügnerův dům,** významná budova (č. 1473-43) pro dějiny tělovýchovného hnutí u nás, dnes tělocvična T. J. Spartak Sokolovo. Byla postavena v novorenesančním slohu v letech 1863 až 1864 jako tělocvična sokolské jednoty pražské nákladem Jindřicha Fügnera, jak svědčí deska na průčelí; Jindřich Fügner Sokolu a vlasti. V zadním traktu budovy je tělocvična, připomínající antickou basiliku o třech lodích. K této historické budově byla krátce před světovou válkou přistavěna směrem do Žitné ulice nová tělocvična. Ve Fügnerově domě se soustřeďovalo všechno dění pražské tělocvičné jednoty Sokol, založené roku 1862. Četné památky na počátky sokolství a na oba zakladatele Tyrše a Fügnera jsou tu uloženy v Museu dr. M. Tyrše a J. Fügnera. 172

Dále pokračuje Mezibranská ulice. Při jejím konci vpravo se rozkládají Čelakovského sady, založené roku 1882. V jejich východní části stojí pomník dramatické umělkyně Otýlie Sklenářové-Malé z bílého mramoru (Lad. Šaloun, 1933). Za sadem přijdeme k horní části Václavského náměstí, uzavřené budovou Národního musea, s jehož rampy se otevírá pohled na náměstí a jeho velkoměstský ruch. 173

Národní museum bylo vybudováno z veřejných sbírek roku 1818. Roku 1823 byla ustavena Společnost Národního musea, která vedla správu musea až do roku 1935, kdy je odevzdala národu. Musejní sbírky byly nejprve umístěny u sv. Jakuba, od roku 1819 ve Šternberském paláci na 174

Hradčanech, od roku 1847 v bývalém Nosticovském paláci Na příkopě. V letech 1885—1891 byla pro ně vystavěna podle plánů Josefa Schulze na místě Koňské brány a hradebních pozemků novorenesanční budova - Museum regni Bohemiae. Stojí v ose Václavského náměstí na vysoké rampě, zvolna se zdvihající z plochy náměstí. Pod rampou je fontána, nad níž jsou alegorické sochy Čechie s Labem a Krkonošemi, Vltavou a Otavou po stranách (A. Wagner, 1895). Průčelí musea je zdobeno četnými plastikami českých sochařů z konce minulého století. Při vchodu do budovy jsou dvě symbolické sochy - vlevo Přírodní vědy, vpravo Historie a Literatura (Josef Mauder). Mezi sloupy středního risalitu jsou tři reliéfní výjevy z českých dějin: Václav II. zakládá zbraslavský klášter, Karel IV. zakládá pražskou universitu a Rudolf II. mezi učenci (A. Wagner). Štít zdobí tympanon s alegorií - Čechie chrání vědu a umění. Na vrcholu štítu je znak země České, držený génii (A. Popp). Nároží hlavní věže obklopují čtyři alegorická sousoší - Obětavost, Umělecké nadšení, Láska k pravdě a Láska k minulosti (B. Schnirch). V nikách čtyř nárožních

kopulí a na atikách jsou alegorické postavy, představující jednak vědní obory, zastoupené v musejních sbírkách, jednak přírodní živly a ctnosti, jež mají umění a vědu doprovázet. Vytvořili je čeští umělci z konce 19. století. Pod okny druhého poschodí obíhá kolem budovy pás žulových desek, do nichž jsou vryta jména význačných osob. Také vnitřek musejní budovy je zdoben četnými uměleckými díly. Ve vstupní sloupové hale, na schodišti a na chodbě ve 2. poschodí jsou bronzové sochy od Ludvíka Schwanthalera: Libuše a Přemysl, Přemysl II. a kníže Václav, Eliška Přemyslovna a Jiří z Poděbrad, Arnošt z Pardubic a Bohuslav Hasištejnský. Ve výši 2. poschodí probíhá římsa, která nese busty mužů zasloužilých o museum (A. Popp a B. Schnirch). Na čelech arkád, obklopujících schodiště, jsou medailóny s podobiznami českých králů od Vratislava až po Ferdinanda (A. Popp). Na stěnách arkád v 1. poschodí a na stěnách schodiště 2. poschodí je 16 nástěnných obrazů českých hradů a památných míst od Julia Mařáka: Pražský hrad, Zvíkov, Křivoklát, Karlštejn, Šternberk, Poděbrady, Krumlov, Hasištejn, Sázavský klášter, Brandýs nad Orlicí, Levý Hradec, Vyšehrad, Budeč, Libušín, Říp a Tetín. V prvním poschodí je Pantheon, ústřední síň Národního musea - místo slavnostních shromáždění i místo, v němž se loučíme se zasloužilými osobnostmi národa. Zde jsou v národním Slavíně vystavena bronzová poprsí a sochy slavných mužů a žen, kteří se zasloužili o naši národní kulturu, vědu a umění (Theodorich, Božetěch, Balbín, Karel ze Žerotína, Hájek, Všehrd, Tovačovský, Veleslavín, Pelcl, Dobrovský, Škroup, Ressl, Puchmajer, Kramerius, Reiner, Škréta, Hus, Tomáš ze Štítného, Dienzenhofer, Brokoff, Jungmann, Purkyně, Beneš z Loun, Parléř, Erben, Kollár, Hviezdoslav, Mánes, Čelakovský, Šafařík, Hollar, Brandl, Němcová, Tomek, Gerstner, Ji-

rásek, Vrchlický, Čech, Tyrš, Dvořák, Smetana, Aleš, Myslbek, Vančura, Hora, Palacký, Komenský, Jiří z Lobkovic, Kašpar ze Šternberka, Rieger). Tato vynikající umělecká díla vytvořili sochaři Šaloun, Štursa, Mařatka a jiní. Ušlechtilou krásu a lesk síně doplnila i díla českých malířů: alegorické postavy Věda, Pokrok, Umění a Inspirace pod kopulí (V. Hynais) a čtyři obrazy z českých dějin v lunetách nad balkóny: Založení Karlovy university a Komenský předkládá svá didaktická díla městské radě v Amsterodamu (V. Brožík), Libušino poselství u Přemysla a Metoděj dokončuje překlad Písma do slovanštiny (F. Ženíšek). Národní museum má v současné době 13 oddělení, z nichž je v musejní budově umístěno oddělení pravěké, historicko-archeologické, numismatické, divadelní, mineralogické, geologicko-paleontologické, zoologické a knihovna. Ostatní oddělení, lapidárium a archiv má Národní museum v jiných budovách. [Národopisné oddělení v Petřínských sadech, hudební oddělení na Velkopřevorském náměstí, všeobecného národopisu (Náprstkovo) na Betlémském náměstí, lapidárium v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka, archiv v budově Státního ústředního archivu v Dejvicích.]

Od Národního musea jdeme třídou Vítězného února. Vlevo se k ní připojuje Vrchlického sad, založený roku 1876 na místě někdejšího opevnění Nového Města pražského, a vpravo ji uzavírá několik význačných domů. Za nárožní budovou, v níž je Ústřední výbor Národní fronty, je
175 nová moderní budova **Národního shromáždění** republiky Československé (č. 52-6), postavená v letech 1936—1938.
176 Vedle budovy Národního shromáždění stojí volně **Smetanovo divadlo** (bývalé Německé divadlo, č. 101-8). Bylo postaveno na místě starého Novoměstského divadla (z roku 1859) v novorenesančním slohu v letech 1886—1888. Průčelí

Hybernská
Dlážděná
Nám.M.Gorkého
Nekázanka
Jeruzalémská
Růžová
Politických vězňů
Opletalova
Václavská nám.
Washingtonova
Vítězného února
VRCHLICKÉHO SADY

tvoří veliký portikus se štítem, ve výklencích jsou portrétní busty Goetheho a Mozarta, ve štítě je zobrazen básník, v levém pozadí truchlící musy a menády. Štít je zakončen sochou Vítězství a postranními skupinami (Thálie a Vůz Dionýsův). Vnitřek divadla sladěný do dvou tónů barvy zlaté a bílé, vyvolává slavnostní dojem. Strop je bohatě zdoben ornamenty a freskami od Ed. Veitha. Od téhož umělce je i opona.

177 Dále je tu několik hotelů, řada obchodů a za nimi **Hlavní nádraží.** Budova byla postavena v letech 1905—1907 v secesním slohu. Velmi směle vytvořená fasáda s polokruhovými okny a dvěma věžemi, ukončenými skleněnou kopulí, nese skulptury od Šalouna, Vorla, Vosmíka, Pekárka, Říhy a Suchardy. Hodinová věž je zakončena plastickou skupinou dvou geniů (Č. Vosmík). Prostorný kopulovitý vestibul je vyzdoben sochaři Kraumanem, Pikardem, Šimanovským a malířem Fröhlichem.

Od budovy Hlavního nádraží se vrátíme a jdeme zpět horní cestou u Vrchlického sadu. V jeho jižní části, nad zá-
178 honem bohatě zdobeným květinami je pomník Jana Svatopluka Presla s plastickým reliéfem (B. Kafka, 1909). Proti Smetanovu divadlu odbočíme vpravo třídou Politických
179 vězňů. Nárožní budova vlevo (č. 929-20) je bývalý **Petschkův palác,** někdy bankovní dům, postavený v letech 1923—1925, za okupace smutně proslulé sídlo nacistického gestapa (dnes ministerstvo zahraničního obchodu). Jeho kamenný chlad zůstane navždy památníkem nejtěžšího údobí dějin českého národa i hrdinného odporu a vzdoru českých vlastenců proti okupantům. Mnoho utrpení a veliká hrdinství mohou nám připomenout některé z místností paláce, zejména „biograf", kde čeští lidé čekávali nekonečné hodiny, než byli předvoláni k výslechu, mučírna v 1. poscho-

dí, jejíž mučicí nástroje jsou dodnes svědky nacistické bestiality, a cela č. 3, v níž byl vyslýchán Julius Fučík.

V dolní části ulice Politických vězňů jsou pozoruhodné ještě dva novorenesanční paláce: dům č. 1551-9, v němž je 180
Správa dráhy Praha, postavený roku 1871, a dům č. 936-7 (Státní banka československá) z let 1869—1871. 181

Při ústí do Jindřišské ulice na levém nároží stojí velká budova **hlavního poštovního úřadu** (909-2). Je postavena 182
na pozemku, který roku 1340 daroval Karel IV. dvornímu lékárníku Angelu z Florencie a na němž Angelus potom zřídil první botanickou zahradu ve střední Evropě, zvanou Andělská zahrada. Roku 1736 tu byl postaven podle plánů K. I. Diezenhofera klášter celestinek a kostel Bolestné P. Marie. Když byl klášter (1782) zrušen, byla v budově zřízena továrna na tabák, ale roku 1871 byl celý objekt zbořen a na jeho místě postavena dnešní budova. Dvorana byla nově upravena roku 1901 a vyzdobena alegorickými malbami Poštovnictví a dopravy od K. V. Maška.

Odtud pokračujeme vpravo Jindřišskou ulicí směrem k jindřišské zvonici. Na konci ulice vpravo je svatojindřišská fara (č. 973-30), empirová stavba z roku 1838, a za ní bývalá farní škola (č. 974-32) s pěkným renesančním portálem z roku 1588. Před těmito domy se rozkládá neveliký sad, v jehož středu stojí **kostel sv. Jindřicha,** založený současně 183
s Novým Městem (1348) jako farní pro dolní Nové Město; později se stal farním kostelem novoměstským. V letech 1738—1741 byly přistavěny barokní kaple a provedena úprava vnitřku, roku 1875 byl vnějšek kostela uveden do gotické podoby. Kostel je trojlodní gotická stavba s hranolovitou věží, která vyrůstá nad nejzápadnějším polem jižní lodi a je uzavřena barokní bání. Na stěnách je řada náhrobních kamenů z bývalého farního hřbitova a před vchodem

do kostela stojí socha Jana Nep. (asi z dílny M. J. Brokoffa) a socha Judy Tadeáše od neznámého umělce. Vnitřek kostela je gotický prostor, přestavěný v duchu pozdního baroka, rozdělený na tři stejně vysoké, křížovou klenbu sklenuté lodi. V bohatém zařízení je několik velmi vzácných obrazů: tabulový gotický obraz Madony z 15. století (na oltáři vpravo od vchodu), dva obrazy V. V. Reinera (Proměnění Krista a Neposkvrněné početí) v kapli Bolestné P. Marie, obrazy J. J. Heintsche (Anděl Strážce a Sv. Cecilie na oltáři v kněžišti, sv. Jindřich a Kunhuta na hlavním oltáři, Navštívení P. Marie za severním portálem, sv. Josef na severní stěně a Lukáš v severní boční kapli) a obraz Karla Škréty (Trojice) na oltáři v závěru levé boční lodi. Památná je také cínová křtitelnice z roku 1487.

Nalevo od kostela sv. Jindřicha na volném prostranství stojí svatojindřišská zvonice. Byla postavena v letech 1472 až 1476, ale roku 1879 regotisována. Z té doby je také novogotický portál a sedlová střecha s věžičkou a čtyřmi nárožními vížkami. K věži zvonice je přistavěna rozlehlá budova
184 ministerstva potravinářského průmyslu (č. 976-32) z let 1911—1912.

Za věží přijdeme na náměstí Maxima Gorkého, rozložené v místě starého Senného trhu a dnes již uzavřené vesměs novodobými stavbami. V severozápadním koutě je novoba-
185 rokní budova Státní banky (dříve Plodinová bursa). Při ní

je moderní přístavba (č. 866-29), vybudovaná v letech 1928—1929, v níž je **Ústřední loutkové divadlo.** Z náměstí Maxima Gorkého jdeme ulicí Senovážnou, na jejím konci vpravo Hybernskou ulicí. Na levé (severní) straně je bývalý **palác Swerts-Šporkův** (č. 1036, 1034—35), v němž **186** je sekretariát MV a KV KSČ. Dům vznikl spojením dvou klasicistních budov, z nichž širší dvoupatrovou postavil okolo roku 1780 Antonín Haffenecker a užší jednopatrovou po r. 1790 Ignác Palliardi. Plastickou výzdobu na průčelí budov provedla dílna Ignáce Platzera ml. V letech 1923 až 1925 byla přistavěna za nižší budovou podle projektu Josefa Gočára moderní stavba. Proti tomuto paláci na protější straně ulice je secesní dům č. 1001-10 (dnes je tu Komorní divadlo), postavený roku 1900. S ním sousedí bývalý palác Kinských (č. 1002-12), postavený kolem roku 1700, dnes Obvodní ústav národního zdraví Praha 3.

V těchto místech na severní straně ulice je **Museum Vla- 187**
dimíra Iljiče Lenina (býv. palác Kinských, později Lidový dům, č. 1033-7). Palác byl vybudován na místě tří starých domů v raně barokním slohu okolo roku 1660 podle plánů Karla Luragha. Koncem 18. století byl zevně částečně upraven a v letech 1951—1952 adaptován pro účely musejní. Při této úpravě byly objeveny a konservovány některé malované trámové stropy z 18. století a současně byla na průčelí musea osazena pamětní deska s bustou V. I. Lenina (J. Lauda) a pět bronzových reliéfů, které vytvořil sochařský kolektiv S. Hajerová, I. Sedlecká-Kodymová, L. Kodym a V. Zdrůbecký. V budově jsou vystaveny obrazové i písemné památky (většinou v kopiích) na život a dílo V. I. Lenina. Dům je historicky významný pro dějiny dělnického hnutí. V roce 1912 se tu konala Pražská konference ruské sociálně demokratické strany, které se zúčastnil Vla-

dimír Iljič Lenin a na níž se ruská sociálně demokratická strana (bolševici) očistila od oportunistické menšiny (menševiků) a ustavila se v novou stranu bolševickou. Místnost, v níž se Pražská konference konala, je pietně upravena do původního stavu. Dům má význam i pro dějinný vývoj dělnického hnutí u nás. V roce 1920 zde provedla měšťácká policie a četnictvo útok na levici sociálně demokratické strany, před domem došlo pak k prudké srážce policie s dělníky, kteří přišli z továren, aby bránili Lidový dům. Po této akci vypukla po celé republice generální stávka. Její neúspěch a vítězství buržoasie rozhodly o charakteru naší republiky na plných dvacet pět let. Přesto prosincové události roku 1920 měly velký význam: z nich se zrodila síla, která se postavila v čelo dělnické třídy a dovedla ji ke konečnému vítězství nad buržoasií - Komunistická strana Československa.

Další dům, již na rohu Hybernské a Havlíčkovy ulice, je bývalý palác Lannů (1030-11), novorenesanční stavba
188 z r. 1857. Naproti je rozsáhlý objekt **nádraží Praha-střed,** nejstarší pražské nádraží, postavené v letech 1844—1845. Provoz tu byl zahájen dne 20. srpna 1845. Toho dne přijel poprvé do Prahy parovůz „Čechy" první lokomotivní dráhy, vedoucí z Prahy přes Českou Třebovou do Olomouce.

Od nádraží jdeme Havlíčkovou ulicí. Ještě proti nádraží stojí bývalý hotel Royal (č. 1029-3), postavený v anglické 189
gotice, ve slohu v Praze nezvyklém. I jinak je dům zajímavý. Okna 1. poschodí a některé pokoje připomínají kavárnu U nádraží, první moderní pražskou kavárnu, kterou tu zřídil roku 1845 Šimon Heichenwalder. V tomto domě bydlil a dne 29. VII. 1856 po návratu z tyrolského Brixenu zemřel Karel Havlíček Borovský.

První ulicí vpravo (Na Florenci) odbočíme. Na jejím konci jsou neveliké Švermovy sady, založené na místě bý-
valých hradeb. V jejich jižní části je **Městské museum** 190
(č. 1554-52). Museum bylo založeno roku 1883 a jeho budova ve slohu italské renesance postavena v letech 1896—1898. Ke stavbě byl připojen pavilón kavárny, který pražská obec postavila po zboření hradeb roku 1876 a v němž jsou dnes kanceláře musea. Hlavní průčelí, obrácené do Švermových sadů, je uprostřed děleno risalitem, jehož tympanon zdobí reliéf, který je komponován na námět Historie, Věda, Umění a Řemesla tvoří slávu minulosti naší a na jehož vrcholu je socha Prahy (obě plastiky L. Šaloun). Nad hlavním vchodem je alegorie Křesťanství a Pohostinství (Fr. Stránský), na zadní straně Pravěk, Historie a Památky, na straně východní alegorie Historie (Fr. Hergesel) a znak města Prahy (O. Šmejkal). Uvnitř je museum zdobeno plastikami a obrazy, především schodiště. V lunetové římse jsou poprsí českých kronikářů (V. Amort), na podestě socha Herkula (Adrian de Vries), na stěnách obrazy staré Prahy (K. Liebscher a V. Jansa) a panoráma Prahy z let 1819 až 1828 (A. Sachetti). Střední sál v 1. poschodí má nástropní fresky Apotheosa minulosti Prahy (K. Klusáček). V museu jsou shromažďovány a ve výběru vystaveny památky a doklady vývoje města Prahy i jeho kulturního, politického

a hospodářského života. V těchto místech - před bývalou Špitálskou bránou - došlo v červenci r. 1844 k první krvavé srážce proletariátu s ozbrojenou státní mocí v Praze.

Od Švermových sadů jdeme zpět ulicí **Na Poříčí.** Po levé
191 straně za palácem Axa (č. 1051-40), postaveným roku 1932, v němž je významné středisko rekreační, hotel a lázně, stojí
192 dvě budovy ministerstva spotřebního průmyslu (č. 1047-26 a č. 1046-24). První budova byla postavena na místě bývalého pivovaru U Rozvařilů. V kulturních dějinách města Prahy je významná tím, že si v ní vybudoval scénu (D 34)
193 E. F. Burian, tvůrce moderního českého divadla. Stavebně zajímavější je budova druhá, vybudovaná v letech 1921 až 1925. Průčelí je v dolní části zdobeno velkými reliéfními plastikami. Na mramorových podpěrách jsou čtyři obdélníkové výplně s vojenskými náměty (J. Štursa) a nad nimi se táhne reliéf, na němž je zobrazen návrat bojovníků do vlasti (O. Gutfreund). Naproti přes ulici stojí skleněný pa-
194 lác Bílá labuť, jeden z největších pražských obchodních domů (č. 1068-23), postavený roku 1938.

Odtud se vrátíme k první ulici vlevo - Biskupské. Po její pravé straně vybíhá nevelká slepá ulička nazvaná Biskupský dvůr. V těchto místech stál od 13. do 17. století dvůr křížovníků s červenou hvězdou. Bylo to ohrazené hradiště, zpevněné věží nad vstupní bránou. Protože někteří představení řádu křížovníků v 16. a 17. století byli zároveň pražskými arcibiskupy, byl dvůr nazýván biskupský. Biskupskou ulicí přijdeme k historicky významné městské části - do okolí kostela sv. Petra na Poříčí. V této osadě při severním vltavském brodu sídlili již v 11. století cizinci, Němci, a provozovali obchody; později se odtud přesunuli ke kostelu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Středem jejich
195 osídlení na Poříčí byl farní **kostel sv. Petra.** Nejstarší

jeho stavba, postavená Němci v počátcích vzniku jejich osady, byla dřevěná, ale někdy v 2. polovině 12. století (před rokem 1178) byla nahrazena románskou trojlodní basilikou. Před rokem 1215 založil při kostele král Přemysl I. komendu německých rytířů, ale když tito se přestěhovali ke kostelu sv. Benedikta na Starém Městě, koupila roku 1233 od nich kostel královna Konstancie a věnovala ho špitálu bl. Anežky, spravovanému bratrstvem, jež dalo později základ řádu křižovníků s červenou hvězdou. Ve středověku byly k románskému jádru kostela připojeny některé části gotické. Ve třetí čtvrti 14. století byla severní loď odstraněna a nahrazena gotickým dvoulodím, v letech 1382—1441 vystavěn presbytář a dnešní hlavní loď, jíž padla za oběť i jižní polovina nového gotického dvoulodí. Konečně někdy v období let 1483—1497 byla zbořena jižní románská loď, vybudována dnešní jižní loď a zgotisovány věže. Po požáru roku 1689 byl kostel zčásti zbarokisován, ale regotisací, provedenou v letech 1874—1879, byl uveden do dnešního stavu. Kostel je románsko-gotická trojlodní basilika s dvěma věžemi v průčelí. Gotika tu obklopuje románské jádro. Tak na jižní straně lodi jsou románská okénka, neomítnuté západní průčelí

je ve zdivu až do výše dvou třetin čelního gotického okna románské a románské jsou také obě věže až do podstřeší. V západním průčelí je nový hlavní portál, pseudogotický, s reliéfem od Ludvíka Šimka (1876). Vnitřní zařízení, zejména oltáře, pochází ze čtyřicátých let 18. století. Z obrazů je hodnotný obraz sv. Petra na hlavním oltáři (V. V. Reiner, 1730) a obraz sv. Floriána na oltáři v severní lodi (J. P. Molitor, 1740). Z náhrobních kamenů, jichž je v chrámu značný počet, je významný památník Jana Karolidesa z Karlsperku (v jižní lodi). Na severozápad od kostela v ose Petrské ulice stojí pozdně gotická zvonice s barokní bránou a bání z roku 1598. Proti kostelu je novorenesanční fara (č. 1137-13) z r. 1893—1894 se sgrafity od C. Kloučka na průčelí.

Od svatopetrské zvonice jdeme dále Petrskou ulicí a přes
196 Petrské náměstí do Truhlářské ulice. Na domě č. 1117-16 připomíná pamětní deska, že zde bydlil při svém pobytu v Praze (r. 1875 a 1876) Karel Marx, zakladatel vědeckého socialismu.

Truhlářskou ulicí vstoupíme na náměstí Republiky. Budova na konci ulice vlevo, č. 1078-1, byla postavena roku 1860 na místě bývalého kapucínského kláštera, který po zrušení (1795) byl změněn v kasárny. Zde sloužil delší dobu Josef Kajetán Tyl jako vojenský furýr (účetní) a roku 1834 tu složil text písně Kde domov můj, jež se stala národní hymnou.

197 Vlevo od tohoto domu při ústí ulice Na Poříčí je kostel sv. Josefa, postavený v letech 1636—1653 Melicharem Mayerem. Je to prostá stavba kapucínského typu. V předdvoří vlevo stojí socha Judy Tadeáše (z r. 1741) a před vchodem do kostela sochy dvou andělů, které spolu se sochou Františka Seraf. při uliční zdi tvořily sousoší, jež

stávalo na Karlově mostě (F. Preis, 1708). Vnitřek chrámu je prostý, valená klenba i stěny jsou vyzdobeny freskami (Fr. Ludvík Duchoslav, 1862) a na bočních oltářích obrazy (Antonín Pad. a Felix de Cantalicio) od Karla Škréty z roku 1653.

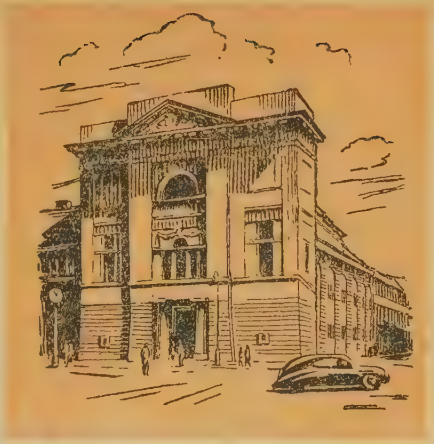

Na východní straně náměstí od ulice V celnici k ulici Hybernské stojí prostorná budova Okresního národního výboru Praha sever (č. 1037-3) a Výstavní dům **U hybernů,** **198** nejlepší pražská empirová stavba. Obě budovy mají bohatou historii; první byla klášterem, druhá kostelem. Klášter založil roku 1355 Karel IV. na paměť své korunovace v milánském kostele sv. Ambrože, uvedl k němu lombardské benediktiny z Milána, a vybudoval při něm kostel sv. Ambrože. Roku 1419 byli benediktini vypuzeni z Prahy a klášter zůstal opuštěn až do roku 1460, kdy sem přišli menší bratří observanti (bosáci). V pražské bouři roku 1483 byli z Prahy vyhnáni a klášter pobořen. Po Bílé hoře (1630) přišli do Prahy z Irska uprchlí františkáni, zvaní též hybernové (Irsko, lat. Hybernia), a usadili se v místě bývalého bosáckého kláštera. V letech 1637—1659 si tu vystavěli nový kostel P. Marie a začátkem 18. století klášter s velikou zahradou. V šedesátých letech 18. století začali v ní pěstovat

brambory, první v Čechách. Roku 1787 byl klášter zrušen a v letech 1789—1802 (po zrušení Boudy na Koňském trhu) se v něm hrálo v neděli a ve svátek české divadlo. Kostel byl zrušen roku 1790. Začátkem 19. století (1810) koupil stát obě budovy, kostel byl přestavěn v empirovém slohu a zřízena v něm celnice; také klášter byl upraven pro úřední potřeby a umístěny v něm celní a finanční úřady. V letech 1940—1942 byla bývalá celnice upravena na Výstavní dům. Je to stavba střízlivá, avšak v celkovém pojetí monumentální. Průčelí je zdobeno těžkými dorskými sloupy a ve štítu císařským orlem s českým lvem na prsou (F. X. Lederer).

MALÁ STRANA A HRADČANY

MOST LEGIÍ - VŠEHRDOVA - KARMELITSKÁ - PROKOPSKÁ - MALTÉZSKÉ NÁMĚSTÍ - VELKOPŘEVORSKÉ NÁMĚSTÍ - KAMPA - U SOVOVÝCH MLÝNŮ - DRAŽICKÉHO NÁMĚSTÍ - U LUŽICKÉHO SEMINÁŘE - KLÁROV - VALDŠTEJNSKÁ - VALDŠTEJNSKÉ NÁMĚSTÍ - SNĚMOVNÍ - TOMÁŠSKÁ - LETENSKÁ - JOSEFSKÁ - MOSTECKÁ - MALOSTRANSKÉ NÁMĚSTÍ - NERUDOVA - HRADČANSKÉ NÁMĚSTÍ - HRAD - LORETÁNSKÁ - U KASÁREN - KANOVNICKÁ - NOVÝ SVĚT LORETÁNSKÉ NÁMĚSTÍ - POHOŘELEC - STRAHOVSKÉ NÁDVOŘÍ - PETŘÍN - VLAŠSKÁ

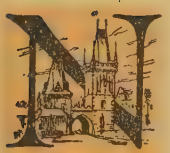

a tuto nejkrásnější pražskou procházku vyjdeme od Národního divadla a dáme se přes most Legií na levý břeh Vltavy. Most byl vystavěn v letech 1899—1901 na místě Řetězového mostu, druhého pražského mostu, zbudovaného v letech 1839—1841. Z mostu vidíme vpravo půvabné panoráma Hradčan a proti ose mostu se zdvihá zeleň petřínské stráně, dělené Hladovou zdí. Je to část pražského opevnění z doby Karla IV. a její jméno připomíná velký hlad, který v Čechách nastal v letech 1360—1361 jako důsledek velké neúrody. V těchto místech pod Petřínem se kdysi rozkládala osada Újezd, jež v době Karlově byla připojena k Malé Straně. Od počátku 18. století do roku 1932 stávaly u Újezdské brány Újezdské kasárny. V nich měli Nerudovi kantinu a tu se jim narodil syn Jan (10. 7. 1834).

Pod středem mostu leží Střelecký ostrov, na němž již od roku 1472 měli cvičiště a střelnici pražští střelci. Roku 1890 slavili zde pražští dělníci poprvé svůj 1. máj. Západně od Střeleckého ostrova vidíme ještě ostrov Židovský, na jehož severním cípu se zdvihá na vysokém podstavci, zdo-

beném reliéfy přítoků Vltavy, bronzová socha Vltavy (J. Pekárek, 1916).

Za mostem první ulicí vpravo (Všehrdovou) se dostaneme na malé prostranství, na němž stojí starobylý raně go-
199 tický **kostelík Jana na Prádle,** jedna z nejstarších malostranských stavebních památek. Tento farní kostelík osady Újezda se připomíná již roku 1142. Loď kostela si zachovala gotickou formu, kněžiště je renesanční, asi z let 1641—1644. Nádvoří před průčelím kostela uzavírá raně barokní stavba (č. 440-7) od Jana de Capauliho, v níž byl v letech 1662—1784 malostranský špitál. Kostel byl po zrušení (1784) proměněn v prádelnu a teprve roku 1935 obnoven. Nyní ho používá čs. církev. Před kostelem stojí socha Jana Nep. (M. J. Brokoff, 1715), jež sem byla přenesena roku 1938 od zbořeného domu U Šálků na Karlově náměstí.

Odbočíme doleva Říční ulicí a Besední uličkou vpravo,
200 zajdeme se podívat na středisko Svazu čs. výtvarných umělců (bývalou Uměleckou besedu, č. 487-3), která zabírá téměř celou západní stranu této ulice. V domě postaveném roku 1925 je umístěna Alšova výstavní síň.

Říční ulicí se dostaneme do ulice Újezd a pokračujeme jí vpravo. První ulice vlevo je ulice K lanové dráze a vede ke stanici lanové dráhy na Petřín, vybudované roku 1891. Domem č. 412-17 můžeme zajít do východní části Petřínských
201 sadů a prohlédnout si tu Kodetův pomník skladatele Vítěz-
202 slava Nováka a pomník básníka Máje Karla Hynka Máchy (J. V. Myslbek, 1911). U stanice lanové dráhy stojí pomník
203 houslisty Ferdinanda Lauba (Vojtěch Sapík, 1913) a uprostřed jiřinkového sadu na místě bývalých újezdských kasáren
204 pomník Jana Nerudy (Karel Dvořák). Na pravé straně ulice Újezd na rozlehlém pozemku až k Čertovce se rozkládá
205 **Tyršův dům** (č. 450-40), v němž je dnes Institut tělesné vý-

chovy a sportu a Státní museum čs. tělesné výchovy a sportu. V těchto místech, kde ve 14. století byl klášter dominikánek u sv. Anny, vystavěl si karlštejnský purkrabí Jan St. Vchynský z Vchynic před rokem 1587 drobný renesanční letohrádek podle plánů Oldřicha Avostalise. Roku 1623 dům koupil válkou zbohatlý kořistník Pavel Michna z Vacínova a dal

tu po vzoru Valdštejnova paláce vystavět italskými staviteli velký dům. Za Václava Michny byl v letech 1640—1650 k jeho obdélné stavbě, dosud zachované i se zdí dvora a s branou do Újezda, přistavěn na zadní východní straně zahradní trakt ve slohu severoitalské pozdní renesance. Později přešla stavba do rukou státu a od roku 1767 byl palác, zvaný Michnovský, proměněn ve vojenskou zbrojnici. Po světové válce (1918) dům koupila Čs. obec sokolská, která ho obnovila a upravila pro účely tělovýchovné. Současně byla v zadním nádvoří přistavěna nová budova s tělocvičnou.

Tyršův dům je vzácná stavební památka. Přední (západní) strana paláce je původní letohrádek, zbarokisovaný v polovině 17. století, má renesanční disposici s ohrazeným dvo-

rem a zbytky renesančních sgrafit, zadní (východní) část je velmi ušlechtilá stavba z doby Michnů ve slohu severoitalské pozdní renesance, pravděpodobně dílo Františka Carattiho, Petra Colomba a Zachariáše Campiona de Bossi. Na průčelí risalitu jsou štukatury od Dominika Galliho (1644—1645); krásné sály uvnitř budovy mají raně barokní nástropní a nástěnnou výzdobu od téhož umělce a zbytky maleb chiaroscurových a pestrobarevných z renesančního období před přestavbou paláce. Nová budova v zadním nádvoří (z doby po roce 1922) je na průčelí vyzdobena velkými reliéfy s náměty ze sokolského života (J. Brůha, 1922). Na
206 předním nádvoří stojí pomník dr. Miroslava Tyrše, zakladatele Sokola (L. Šaloun, 1948).

O něco dále, za ústím Hellichovy ulice, zúžuje ulici veli-
207 ký ponurý dům Státního ústředního archivu (č. 388-2), bývalý klášterní kostel Maří Magdalény, přestavěný v letech 1853—1854 ve slohu pozdního empiru. Kostel s klášterem magdalénitek (bílých paní) stál v těchto místech již před husitskými válkami, ale pak zanikl. Po roce 1606 tu dominikáni vybudovali nový kostel podle plánů Františka Carattiho. Stavbu vedl Jan de Capauli a po něm Kryštof Dienzenhofer, dokončena byla roku 1708. Po zrušení kláštera (1784) byl kostel nějaký čas skladištěm, roku 1792 byl adaptován pro poštovní ředitelství a v letech 1851—1852 přestavěn na kasárny četnictva. V kostele byl pochován Kryštof Dienzenhofer a jeho syn Kilián Ignác, nejvýznamnější architekt pražského baroka.

Naproti budově Státního ústředního archivu na protější straně Karmelitské ulice stojí dům č. 300-13. V jeho
208 dvoře je bývalý kostel sv. Vavřince pod Petřínem, kdysi farní kostel osady Nebovidy, která zde vznikla před založením Malé Strany a roku 1360 byla pojata do obvodu

nových městských hradeb. Kostel je ze 14. století, gotický, některé části jsou románské. Od roku 1784 je kostel zrušen a dnes slouží jako obytný dům.

V těchto místech končí ulice Újezd a dále pokračuje **ulice Karmelitská,** typická malostranská ulice se šlechtickými domy a paláci. Zde začíná nejmalebnější část Malé Strany, v níž se usazovala od počátku 17. století feudální šlechta - Morzinové, Nosticové, Thunové, Buquoyové, Lobkovicové, Valdštejnové a jiní.

První dům vpravo, ustupující z uliční čáry zpět, je bývalý dům hraběte Nostic-Rhienecka, dnes tiskárna Knihtisk,

n. p., závod 01. Dům následující s klasicistním průčelím (č. 368-8), dnes ministerstvo školství a kultury, je bývalý palác
209 Rohanský. Byl postaven roku 1796 a roku 1807 přestavěn. Z této přestavby je zachován taneční sál upravený Louisem Montoyerem. Poslední úprava je z roku 1838.

Proti této budově na petřínské straně ulice je prostá empirová stavba (č. 528-1), kdysi část kláštera bosých karmelitánů, od roku 1840 škola, dnes rovněž ministerstvo školství
210 a kultury. Do této školy chodil od roku 1845 Jan Neruda.
211 Dále je **kostel P. Marie Vítězné.** Chrám, původně zasvěcený N. Trojici, byl vystavěn v letech 1611—1613 pro německé luterány, ale po bělohorské porážce jej daroval císař Ferdinand II. karmelitánům. Ti zde postavili klášter, kostel zasvětili P. Marii Vítězné - na paměť vítězství bělohorského - a pokračovali v jeho stavbě. V období let 1636—1644 bylo vybudováno průčelí na východní straně (původní stavba je měla na straně západní) a v následujících letech kaple a jižní věž, severní věž zůstala nedokončena. Tehdy (1654) byl také zbořen kostelík M. Jana Husa, který stál od roku 1586 v místě dnešního domu č. 378-7. Jeho zvony - Hus a Jeroným - byly přeneseny na věž nového kostela. Roku 1784 byl klášter zrušen a kostel se stal farním. Z vnějšku chrámu je zajímavé průčelí, zdvihající se vysoko nad kamennou estrádou; bylo postaveno ve slohu vlašské renesance nákladem španělského generála císařského vojska Dona Baltazara de Marradas a zdobí je pěkný portál, znak Marradasův a socha P. Marie. Vnitřek chrámu je renesanční, jednoduchý, ale působivý bohatými raně barokními oltáři. Na středním oltáři vpravo je umístěno světoznámé Pražské Jezulátko (z r. 1628). Hlavní oltář je z roku 1723 (podle návrhu Ferdinanda Schora) a zdobí ho socha Madony od Jindřicha Čapka. Oltářní obraz představuje scénu,

jak Dominik a Jesu Maria zastavuje ustupující bavorské vojsko na Bílé hoře, a za oltářem visí veliký obraz bělohorské bitvy. Nahoře v baldachýnu je kopie Strakonické madony (kopie od Rod. Longina, 1622). V kostele jsou tři obrazy Petra Brandla (Smrt sv. Josefa, Sv. Joachim a sv. Anna, Sv. Šimon Stylita). Pod kostelem jsou rozsáhlé katakomby (krypta), do nichž byla od poloviny 17. století ukládána a suchým vzduchem podivuhodně konservována mrtvá těla karmelitánů a příznivců kostela. Ve zdi bývalého kláštera před kostelem je pamětní deska dětí, jež zahynuly v poslední světové válce (F. Adamec, 1947). Za kostelem je bývalá poustevna z roku 1659, dnes dům kostelníkův.

Vedle kostela P. Marie Vítězné je pěkný barokní palác (č. 378-17), přestavěný roku 1708, kdysi malostranský špitál na Petříně. Stavebně zajímavé domy jsou i na protilehlé straně: raně barokní dům č. 384-10 s obrazem P. Marie, stavěný Santinim de Bossi roku 1660; Šporkovský palác (č. 382-14), dnes sídlo norského vyslanectví; vedle něho bývalý palác Musconský (č. 380-16), se zajímavým raně barokním průčelím; konečně barokní palác Thun-Hohenštejnský (č. 379-18) z roku 1747.

Z domů na levé straně ulice je zajímavý barokní dům č. 374-23, v němž se roku 1810 narodil spisovatel František Doucha, a na nároží Karmelitské ulice a Tržiště **dům Vrtbovský** (č. 373-25). V době předbělohorské patřil Kryštofu Harantovi z Polžic a Bezdružic, přednímu z účastníků stavovského povstání, popravenému na Staroměstském náměstí roku 1621; konfiskací dům přešel na Sezimu z Vrtby, který jej roku 1631 spojil s domem sousedním a přestavěl do dnešní pozdně renesanční podoby. Okolo roku 1720 byla na svahu za domem založena půvabná barokní zahrada. V ná- 212

dvoří paláce u vchodu do zahrady stojí portál, na něm Atlas držící zeměkouli a po stranách alegorické sochy (Bohatství (vpravo) a Hojnost (vlevo). V dolní části zahrady je salla terrena s mythologickými malbami a sochami Baccha a Cerery, ve střední části je dvojité schodiště a v horní části terasy, oživené vázami a postavami starověkých bohů a bohyň (Diana, Apollo, Ganymédes, Mars, Jupiter, Merkur a Vulkán). Z výše položených míst se otvírá malebný pohled k severu na malostranské střechy s kopulí a věží kostela sv. Mikuláše a k jihu na kostel P. Marie Vítězné. Zahrada - nejkrásnější z barokních zahrad středoevropských - je pravděpodobně dílo dvou velkých umělců, architekta Fr. M. Kaňky a sochaře M. Brauna.

Před Vrtbovským palácem přejdeme Karmelitskou ulici a pokračujeme dále Prokopskou ulicí. Na pravé straně je dům č. 625-3, upravený po roce 1788 ze zrušeného kostela sv. Prokopa; byl přestavován v letech 1689—1693 podle projektu L. Luragha. Barokní dům (č. 295-6) proti kostelu je zajímavý tím, že je zdoben nahazovanou omítkou, což je v Praze velmi vzácné. Prokopskou ulicí přijdeme na Maltézské náměstí, v jehož středu je sousoší Jana Křtitele (F.

M. Brokoff, 1715). Na severní straně náměstí je proslulá vinárna U Malířů a na západní straně raně barokní dům č. 480-8, zvaný Stará pošta, protože zde od doby Rudolfa II. do roku 1723 byla pražská pošta.

213

Odtud podél západní strany náměstí, kterou zdobí průčelí krásného rokokového paláce rytířů Turbů (č. 477-6), postaveného v letech 1766—1777 Josefem Jägrem, a stejně ušlechtilý dům Jägrův (č. 475-5), který si umělec roku 1770 přestavěl pro sebe, přijdeme k bývalému paláci Nostickému (č. 471-1), v němž je dnes ministerstvo školství a kultury a nizozemské vyslanectví. Vystavěl jej pravděpodobně František Carratti, roku 1760 byl zčásti, hlavně na vnějšku, přestavěn. Je to raně barokní čtyřkřídlá volná stavba s rokokovým průčelím a honosným portálem z roku 1760 snad od A. Haffeneckera. Řadu oken v 1. poschodí zdobí reliéfní medailóny a na atice jsou postaveny postavy imperátorů a vázy (kopie J. Čapka podle originálů M. J. Brokoffa). V zadním křídle paláce byla proslulá Nostická obrazárna, jež byla roku 1945 jako národní majetek uložena v Národní galerii. Z majitelů paláce byl zvlášť významný nejvyšší purkrabí František Antonín z Nostic-Rhienecku. Postavil Nosticovské divadlo (dnešní Tylovo) a ve své knihovně zaměstnával historiky F. M. Pelcla a J. Schal-

214

lera, učitelem jeho synů byl (v letech 1776 — 1787) J. Dobrovský.

Podél východní strany náměstí, kterou vroubí řada domů
215 s loubím, jdeme zpět. Z domů je pozoruhodný Deylův ústav pro slepé (č. 476-14), někdejší palác Straků z Nedabylic. Je to řadová stavba klidných a ušlechtilých forem od neznámého stavitele z doby kolem roku 1700, připomínající dílo J. Kř. Matheye. Ve 2. poschodí jsou dva sály s nástropní malbou, představující antické bohy a Paridův soud a Oslavení Leopolda I. jako vítěze nad Turky roku 1699 (J. R. Ryss). Odtud projdeme krátkou spojovací uličkou ke kostelu P. Marie pod řetězem a k bývalému konventu řádu maltézských rytířů.

V těchto místech byla založena roku 1169 kancléřem
216 Gervasem první česká **komenda řádu maltézských rytířů,** vzniklého v 11. století s posláním dobýt znovu Svaté země. V letech 1169—1182 tu byl postaven klášter s kostelem P. Marie, který kolem roku 1253 byl patrně v souvislosti se založením Menšího Města pražského rozšířen o nové gotické kněžiště. Někdy ke konci 14. století měla být románská bazilika přestavěna v gotické trojlodí, ale byly postaveny jen zdi s dvěma pevnými věžemi na západě a s předsíní ve tvarech parléřovské gotiky. V období husitského revolučního hnutí byla stavba zastavena a požárem roku 1503 poškozena. Teprve v době pobělohorské byl kostel obnoven a barokně přestavěn Karlem Luraghem, klášterní stavení pak byla v 1. polovině 18. století nahrazena novostavbami. Západní průčelí s dvěma sníženými (1519) věžemi pevnostního rázu je spolu s gotickou předsíní z doby okolo roku 1400 jediný zbytek gotického nedokončeného trojlodí. V nádvoří na jižní zdi jsou dosud patrny liché arkády bývalého románského kostela. Za nádvořím stojí kostel, vlastně zbarokisované

kněžiště, raně gotického prostoru. Vnitřek kostela je barokní. Pozoruhodná je štuková výzdoba (z r. 1651) a některá umělecká díla. Obraz P. Marie na hlavním oltáři a obraz sv. Barbory na postranním oltáři jsou od Karla Škréty, sochařská výzdoba hlavního oltáře a kazatelny od Jana Petra Vendy z doby okolo r. 1730. Z četných náhrobků v chrámu je nejvýznamnější mramorový náhrobek velkopřevora Rudolfa Colloreda z Wallsee (E. Max), stojící u pilíře vpravo před chórem.

Na sever od kostela, již v Lázeňské ulici, je bývalá konventní budova řádu maltézských rytířů (č. 287-4), dnes **217**
Orientální ústav ČSAV. Je to barokní stavba z let 1728 až 1731, postavená podle plánů T. Haffeneckera. Vedlejší dům (č. 286-6), stojící na místě staré malostranské lázně, patřil **218**
v minulém století k nejlepším pražským hotelům. Mezi jeho hosty byl také ruský car Petr Veliký, který tu bydlel se svou družinou roku 1698, a francouzský básník Fr. R. Chateaubriand, jenž navštívil Prahu v roce 1833. Na protější straně Lázeňské ulice stojí bývalý rovněž vynikající hostinec U zlatého jednorožce (č. 285-11). Na jeho průčelí je pamětní deska Ludvíka van Beethovena, který zde byl ubytován roku 1769.

Vrátíme se ke kostelu a podle jeho věží dojdeme na Velkopřevorské náměstí. Severní stranu tohoto půvabného prosto-

219 ru tvoří palác maltézského velkopřevora (č. 485-4), který postavil okolo roku 1726 Bartoloměj Scotti. Půvabné jsou zvláště nástřešní vikýře a portály, jež zdobí znaky maltézského řádu a vázy z dílny M. Brauna. Uvnitř paláce je schodiště, zdobené světlonoši (z téže dílny), a kapitulní síň s pěknými štukaturami. Dnes je v budově hudební oddělení Národního musea s hudebním archivem a s pozoruhodnou sbírkou starých hudebních nástrojů.

Protější stranu uzavírá slohově příbuzný velký **palác**
220 **Buquoyský** (č. 486-2), dnes velvyslanectví Francouzské republiky. Palác vznikl na místě dvou domů valdštejnských a alumnátu maltézského řádu okolo roku 1738. Do rukou Buquoyů se dostal roku 1748. Roku 1896 byl přestavěn zadní trakt (do Nosticovy ulice). Palác je barokní stavba se symetrickým průčelím, jež vrcholí trojúhelníkovitým štítem. Sousední dům (č. 484-3) vlevo je pozdně barokní malý Buquoyský palác, v němž je pozoruhodné schodiště se sochami puttů. Na druhé straně Buquoyského paláce (směrem k řece) je renesanční, zčásti přestavěný **palác Hrzánovský**
221 (č. 490-1). Byl vystavěn okolo roku 1586 a v polovině 18. století byl jeho hlavní trakt (levé křídlo) zbarokisován. Palác je nepravidelná trojkřídlá stavba s čestným dvorem,

se štíty a s osobitým portálem ve slohu české renesance. V domě se narodil roku 1859 hudební skladatel a národní umělec J. B. Foerster.

Odtud se dostaneme přes malý můstek, který přetíná Čertovku, na Kampu. Z můstku lze zblízka pohledět na veliké mlýnské kolo Štěpánovského neboli Velkopřevorského mlýna (č. 489-7). **Kampa,** oddělená od malostranského břehu Čertovkou, ramenem Vltavy, je tiché zákoutí, kde jsou krásné procházky, zejména na její jižní části. Na Kampě byly dlouho jen zahrady a teprve v 2. polovině 16. století se tu začalo stavět. Na Kampu vstoupíme Hroznovou ulicí. V její ose při vltavském břehu stojí těžká, šestiboká, rozložitá budova, bývalý palác Lichtenštejnský (č. 506-4), dnes sídlo Státního výboru pro výstavbu. Palác, raně barokní palazzetto, byl postaven snad podle plánů J. Křt. Alliprandiho po roce 1696. Roku 1741 byl dům prodán Krakovským z Kolovrat a roku 1831 jej koupil Jan Josef Lichtenštejn, který na budově provedl některé stavební změny. Ale teprve po roce 1858 došlo k velké přestavbě, při níž byl palác zvýšen o druhé patro (1864).

Proti hlavnímu průčelí paláce volně stojí malý zahradní domek (č. 501-7). Je to někdejší koželužna, kterou dal roku 223
1797 upravit Bedřich Jan z Nostic-Rhienecku pro onemocnělého Josefa Dobrovského, který tu pak žil v letech 1798 až 1803. Před domkem stojí pomník národního buditele Josefa Dobrovského s bustou od Tomáše Seidana z roku 1891, přenesený sem z Vrchlického sadů. Naproti na rohu náměstí Kampy stojí dům U modré štiky (č. 498-1) se zajímavým domovním znamením a vedle něho vyšší renesanční dům U zlatého hroznu (č. 499-2) z doby okolo roku 1600 se zajímavou goticky sklenutou místností.

Jižně od Lichtenštejnského paláce projdeme ulicí U Sovo-

vých mlýnů do jižní části ostrova Kampy, dnes velikého veřejného sadu, upraveného z bývalých zahrad Nostické, Michnovské a Odkolkovské. Z okraje sadu u řeky se otvírá
224 jedinečný pohled na Karlův most a protilehlé staroměstské nábřeží. Při řece také stojí bývalý Odkolkovský (do r. 1850 Sovovský) mlýn, přestavěný roku 1867. V domě je dnes sídlo Kabinetu Zd. Nejedlého (Čs. akademie věd). Odtud se vrátíme stejnou cestou zpět kolem Lichtenštejnského paláce na náměstí Kampy, na němž se od roku 1606 konával každoročně hrnčířský trh. Prostranství, osázené akáty, lemují malebné domy. Zvlášť pěkný je dům U bílé boty (č. 510-13) s bohatými rokokovými štukaturami, stavěný asi J. Jägrem, a barokní dům č. 493-7 na levé straně před Karlovým mostem, přestavěný do dnešní podoby roku 1732 B. Scottim.

Potom projdeme pod obloukem Karlova mostu na nevelké prostranství, z něhož je vlevo krásný pohled na Malostranské mostní věže, vpravo pak jedinečný pohled na „pražské Benátky", dvě řady domů, které se tiše zrcadlí v temné šedi Čertovky. (V nízkém domku v klínu mezi domy a mostem jsou zachovány zbytky Juditina románského mostu z 12. století.) Odtud zajdeme ještě na náměstí Dražického u mosteckých věží. Zde vstoupíme do domu č. 62-6 a z 2. poschodí se podíváme na gotickou **věž bývalého**
225 **biskupského dvora,** která stojí ve dvoře domu č. 47-16 na severní straně Mostecké ulice. Na průčelí věže jsou znaky biskupa Jana IV. z Dražic a arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě. Biskupský dvůr, založený asi roku 1182 knížetem biskupem Jindřichem Břetislavem, za biskupa Jana z Dražic a pak v době Jana Očka z Vlašimě přestavěný, stál v těchto místech - mezi dnešními ulicemi Mosteckou, Josefskou, Letenskou a náměstím Dražického - až do roku 1420, kdy byl

v bojích o Malou Stranu pobořen. Byla to mohutná stavba, opevněná hradbami a příkopem. Roku 1410 tu dal arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka spálit Viklefovy knihy. Koncem 16. století (1560) byl dvůr arcibiskupům vrácen, ale ti již měli nový palác na Hradčanském náměstí. Některé zbytky ještě románského zdiva jsou zachovány pod novou budovou min. financí v traktu na Dražického náměstí.

Od Dražického náměstí jdeme Míšeňskou ulicí až do ulice U Lužického semináře. Jsou to typické malostranské uličky se zajímavými domy. Na nároží obou ulic je bývalý Lužický seminář (č. 90-13), pěkná barokní stavba se sochou sv. Petra, postavená roku 1726 pro hornolužické bohoslovce studující v Praze, a naproti vlevo tzv. Vysoký či Panský dům (č. 92-15), půvabná renesanční stavba ze 16. století. Pokračujeme ulicí U Lužického semináře podél zdi Vojanových sadů (dříve zahrady kláštera anglických panen). Pro dějiny českého dělnického hnutí má určitý význam dům č. 93-16, v němž bydlil roku 1882 průkopník socialismu Ladislav Zápotocký, otec pozdějšího presidenta republiky Antonína Zápotockého. Vpravo je příchod na malostranskou náplavku a za ní je prostý veliký dům (č. 111-42), v němž byla od roku

1615, kdy byl postaven, zbrojnice. Roku 1767 byla zbrojnice přenesena do Michnovského paláce (dnešní Tyršův dům) a zde zřízena káznice. V letech 1833—1896 tu byly jatky. Nevelký domek naproti (č. 112-19), zvaný U bílé košile, je
226 pěkná ukázka pozdně barokního klasicismu. U domku je vstup do **Vojanových sadů.** Tato stinná zahrada francouzského typu překvapuje svým klidem, prostotou a hustou zelení stromů. Je to vlastně jedna z nejstarších pražských zahrad, jež vznikla v 2. polovině 17. století na místě bývalého dvora pražských biskupů. Její minulost připomínají dvě kaple (kaple sv. Eliáše, postavená v polovině 17. století na způsob krápníkové jeskyně, a kaple sv. Terezie, barokní stavba z poloviny 18. století) a altán se sochou Jana Nep. z 2. poloviny 18. století (dílna I. Platzera staršího). Po prohlídce sadů jdeme dále vlevo ulicí U Lužického semináře. Před posledním domem vpravo (č. 116-48) je dnes nevelký sad. Je to místo, na němž do roku 1775 stál kostel sv. Petra, farní kostel osady Rybáře, která bývala v těchto místech.

227 Ulice U Lužického semináře ústí na **Klárov.** Vpravo je předmostí Mánesova mostu, postaveného v letech 1911 až 1914. Za malým parkem vede vpravo nábřeží kpt. Jaroše
228 k budově předsednictva vlády (č. 128-4), bývalé Strakově akademii, novobarokní stavbě, která byla postavena v letech 1891—1895. Dům má vznosnou kopuli a pod ní sochy Vlastenectví a Zbožnost (J. Mauder). V těchto místech se v 15. století rozkládala veliká zahrada, kterou roku 1600 dostali darem jesuité, zřídili v ní botanickou zahradu a postavili tu kapli sv. Ignáce a letní dům.

Na východní straně uzavírá Klárov rozlehlá budova bý-
229 valého Klárova ústavu slepců (č. 131-3), dnes část úřadu předsednictva vlády. V domě, vybudovaném v empirovém slohu v letech 1831—1844, je pěkná kaple s malbami podle

kartonů J. Führicha a se sochou sv. Rafaela od E. Maxe. Za bývalým Klárovým ústavem slepců je moderní budova pražské transformační stanice, postavená roku 1929. Na tomto místě stály v letech 1779—1930 kasárny v Brusce a tu - o něco výše - také bývala až do roku 1829 Písecká brána, vybudovaná za primátora V. Krocína z Drahobejle roku 1588. Na protější straně, při vstupu na Staré zámecké schody, je dům Richterův (č. 147-1), na jehož nároží je pamětní deska Eduarda Vojana (M. Beutler).

Proti Klárovu ústavu vychází z Klárova jedna z nejzajímavějších pražských ulic - **Valdštejnská.** Po levé straně ji lemuje vysoká zeď Valdštejnského paláce, na pravé straně několik znamenitých paláců. První vpravo je palác Fürstenberský (č. 153-8), dnes polské velvyslanectví. Již v době **230**
Hájkově na jeho místě stál dům, zvaný Vápenice. Držel jej Jindřich Berka z Dubé a snad v něm byla tištěna Hájkova kronika. Nynější pozdně barokní budovu postavil neznámý architekt mezi lety 1743—1760. Rod Fürstenberků ji držel od roku 1822. Současně se stavbou paláce byla založena terasovitá zahrada na jižním svahu Pražského hradu, náležející k nejkrásnějším barokním zahradám v Praze. Dále je palác Kolovratský (č. 154-10), dnes ministerstvo školství **231**
a kultury. Také tento palác má starou historii. Dnešní budova byla postavena ve slohu pozdně barokním podle projektu Ignáce Palliardiho okolo roku 1780. Posledním držitelem paláce byl Zdeněk z Kolovrat. Od roku 1920 je v majetku čs. státu.

Zahradními vraty paláce vstoupíme do **palácových zahrad pod Pražským hradem** - Černínské, Pálffyovské **232**
a Ledeburské. Z nevelkého přízemního parteru vystoupíme po schodišti na třetí terasu k otevřené loggii, na jejímž průčelí je štítový nástavec se dvěma znaky -

černínským a schafgotchským (bývalí majitelé paláce). Z loggie je malebný pohled; hluboko pod námi prejzová střecha malého Fürstenberského paláce, za ním rozlehlý areál Valdštejnského paláce a dál kouzelný obraz pražského města. Tato zahrada, zvaná Černínská, vznikla sice již roku 1732, ale teprve po roce 1779 byla vybudována architektonicky (projektoval ji Ignác Palliardi). Je nejzachovalejší ze zahrad pod Hradem. Na jejím nejvyšším bodě je malý domek s věžičkou. Z loggie Černínské zahrady jdeme na západ po vyhlídkové cestě a dostaneme se do zahrady Pálffyovské (dříve zvané Fürstenberské). Zahrada (i s palácem č. 158-14) náležela až do roku 1881 Fürstenberkům a pak přešla do rukou hraběte Pálffyho. Zahrada se sice nemůže rovnat Černínské, ale má s ní mnoho společného - tři terasy, spojené vzhůru stoupajícím schodištěm a vyhlídkovou loggií. S Pálffyovskou zahradou sousedí Ledeburská zahrada, poslední zahrada na valech. Původní zahrada byla založena roku 1665, později ji přestavěl Leopold z Trautmansdorfu, jenž zejména založil parter zahrady se sallou terrenou, postavenou asi roku 1716 Janem Santinim. Terasy na svahu a pavilón na nejvyšším místě

zahrady stavěl po roce 1787 Ignác Palliardi, vysoký parapet terasy vyzdobil již kolem roku 1730 V. V. Reiner freskovým obrazem Bitvy s Turky. V 19. století však zahrada zpustla a mnohé balustrády na zdech teras i zeď s Reinerovým obrazem se zřítily. Po roce 1952 byly architektury v zahradě obnoveny a současně provedena nová úprava i dalších dvou zahrad; všechny tyto zahrady mají velký význam pro Prahu nejen pro svou architektonickou krásu, ale především pro kouzelné výhledy na pražské panoráma.

Za Kolovratským palácem následuje palác Pálffyovský (158-14), dnes ministerstvo školství a kultury. V 17. století 233
byl jeho majitelem Volf Vilém z Lamingeru, který konfiskacemi získal také domažlický hrad. Jeho syn Volf Maxmilián z Lamingeru je pověstný Lomikar, nepřítel chodského lidu a původce popravy Jana Koziny-Sladkého. V místě před palácem se Valdštejnská ulice ohýbá k jihozápadu. Zde uzavírala Malou Stranu stará gotická Písecká brána, zbořená až roku 1623 při stavbě Valdštejnského paláce. Za ní bylo území neobydlené, zvané Na písku; tady podle pověsti ležel Libušin dvorec Libec. Poslední palác na pravé straně je palác Ledeburský (č. 162-3). Vystavěl ho Jan Santini kolem 234
roku 1716, po roce 1787 ho přestavěl Ignác Palliardi. Zahrady se sallou terrenou se dnes používá v letním období pro kulturní podniky.

Valdštejnská ulice ústí na Valdštejnské náměstí, malebný malostranský prostor, jemuž dominuje **Valdštejnský palác,** 235
uzavírající jej na východní straně. Tento palác, první monumentální světská stavba pražského baroka, náleží k nejvýznamnějším pražským stavebním památkám. Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna, vévoda frýdlantský, obdařený mocí i prostředky, chtěl svým palácem zastínit nejen všechny panské paláce v Praze, ale i královské sídlo na Hradě.

Skoupil proto 23 domy, 3 zahrady a městskou cihelnu pod Hradem a na tomto rozlehlém území vybudoval v letech 1623—1628 palác neobvyklých rozměrů. Projekt vypracoval Ondřej Spezza a Mikuláš Sebregondi a stavbu provedli Jan Marini, Zachariáš Bossi de Campione a Vincenc Bocaccio za vedení Jana Pieroniho a za účasti Baccia Bianca. Po Valdštejnově smrti (1634) byl palác zabaven, ale roku 1639 byl vrácen Maxmiliánovi z Valdštejna. Palác je volná stavba v prostoru mezi Valdštejnským náměstím, Valdštejnskou ulicí, Klárovem a Letenskou ulicí. Má 5 nádvoří a velikou zahradu. Průčelí, v němž se spojují prvky pozdní

italské renesance se severskými články barokními, je členěno třemi velkými portály. Z vnitřku paláce je nejzajímavější velký sál, který prostupuje obě patra levé části hlavní budovy. Jeho klenba je bohatě zdobená štukami s náměty vojenských trofejí a freskou znázorňující Albrechta z Valdštejna jako boha Marta na triumfálním voze (Baccio Bianco, kolem 1630). Roku 1853 byl sál nově upraven Achilem Wolfem a současně bylo zasazeno do portálu starší (z roku 1720) mramorové ostění, přenesené sem z Černínského paláce. K hlavnímu sálu se pojí tři místnosti, vyzdobené vlašskými koženými tapetami a jezdeckým portrétem Albrechta z Valdštejna od F. Leuxe. V křídle souběžném s těmito komnatami je tzv. audienční síň, zdobená štukaturami a nástropní malbou Triumfálního vozu a alegorií čtyř ročních počasí. Před velkým sálem je se schodiště vstup do kaple sv. Václava, prostupující z přízemí až do 2. poschodí. Je vystavěna podle projektu Ondřeje Spezzy a ozdobena štukaturami a obrazy s výjevy z legendy o sv. Václavu (Baccio Bianco). Její oltář, na němž je obraz Zavraždění sv. Václava (Jan Schlemüller), je nejstarší barokní oltář v Praze (z roku 1630). Z ústředního nádvoří je vstup do palácové zahrady. (Protože pro veřejnost je příchod z Letenské ulice, navštívíme ji až při procházce touto ulicí.) Dnes je v paláci ministerstvo školství a kultury, v representačních sálech se konají vládní a jiné recepce. Naproti Valdštejnskému paláci je Aueršperský palác (č. 16-1), dnes rovněž ministerstvo školství a kultury, postavený v 2. polovině 18. století.

Podél severní strany Aueršperského paláce přijdeme na Pětikostelní náměstí (nazvané podle domu č. 170-15, jenž patřil v 1. polovině 17. století měšťanu Fünfkirchenovi). Vlevo do něho ústí **Sněmovní ulice** s několika zajímavými domy. Na východní straně je rozlehlá budova bývalé sně-

236 movny (č. 176-4), kdysi palác hraběte Thuna, který tu byl postaven na místě pěti domů v letech 1696—1720. Z domů na západní straně jsou pozoruhodné: raně barokní stavba mikulášské fary (č. 177-3) od A. Luragha asi z roku 1707; bývalý palác Lažanských (č. 175-5), postavený F. Hennetem po roce 1741; bývalý palác Černínský (č. 174-7) v podobě z roku 1713 od F. M. Kaňky a konečně pěkný raně barokní palác Bylandt-Rheidtovský (č. 171-13), v němž je dnes sídlo Charity. Byl postaven okolo roku 1700 a byla u něho zřízena krásná terasovitá zahrada. K paláci přiléhá již uvedený dům U Fünfkirchenů (č. 170-15), v němž se roku 1719 narodil historik Gelasius Dobner. Severní konec Sněmovní ulice
237 uzavírá dům U zlaté studně (č. 166-4) s pěkným reliéfem Krista u studně asi z roku 1820 podle modelu J. Malínského. V domě je známá restaurace U zlaté studně, z níž je velmi pěkná vyhlídka na Prahu. Od tohoto domu se vrátíme na Pětikostelní náměstí a prohlédneme si ještě dům U zlaté
238 labutě (č. 165-6). Je to slohově zajímavý renesanční dům s čestným dvorem, původní bránou, galerií a štíty, postavený roku 1589 Oldřichem Avostalisem.

Odtud se vrátíme na Valdštejnské náměstí a pak jdeme doprava **Tomášskou ulicí.** Ještě při náměstí je pěkný empirový dům U tří čápů (č. 20-16), proti němu na západní straně ulice je barokní dům U Klárů (č. 15-15), na němž je pamětní deska hudebního skladatele V. J. Tomáška. Zde zemřel roku 1875 Vincenc Morstadt, kreslíř staré Prahy. Téměř na konci levé strany Tomášské ulice je její nejkrásnější barokní dům
239 U zlatého jelena (č. 26-4) se sousoším sv. Huberta s jelenem na průčelí. Dům stavěl K. I. Dienzenhofer, sousoší je dílo F. M. Brokoffa z roku 1726. Poslední dům vlevo je empirový dům U Schnellů (č. 27-2), přestavěný roku 1811 a dnes známý plzeňskou pivnicí U Schnellů.

Za tímto domem odbočíme vlevo do Letenské ulice. Při jejím začátku vlevo se rozkládá bývalý augustiniánský **klášter s kostelem sv. Tomáše.** Kostel byl založen na místě starého kostelíka stejného zasvěcení po roce 1285, když Václav II. uvedl do Prahy řád augustiniánů eremitů, jemuž daroval pozemek při městské zdi. Augustiniáni vystavěli nový kostel (vysvěcen r. 1379) a při něm klášter a pivovar. Několik velkých požárů (1420, 1503 a 1641) budovy velmi poškodilo, proto bylo nutno kostel i klášter přestavět. Když potom roku 1723 kostel znovu vyhořel, byla provedena nová úprava za vedení K. I. Dienzenhofera, která dala gotickému jádru kostela barokní formu: prostor byl snížen klenbou, vystavěno nové průčelí, provedeno nové vnitřní dělení a presbytář obohacen kopulí s lucernou. Z gotické stavby se zachovala jen sakristie a v podkroví chóru čelní oblouky původní klenby. Kostel je trojlodní basilika, v jádru gotická, zbarokisovaná. Průčelí je mohutné, ve slohu ilusivního baroka z doby Dienzenhoferovy přestavby (v letech 1725—1727), hlavní portál je renesanční od Jana Campiona de Bossi z roku 1617. Nad hlavním portálem ve výklenku je socha sv. Augustina (Jeroným Kohl, 1648), nad bočním portálem (proti Josefské ulici) socha sv. Tomáše od téhož sochaře. Vnitřek kostela má starou gotickou disposici zahalenou bohatou barokní výzdobou. Na stropě jsou monumentální fresky, jež v chóru zobrazují legendu o sv. Tomáši a v hlavní lodi legendu o sv. Augustinu (V. V. Reiner, 1728—30). Na hlavním oltáři jsou kopie Rubensových obrazů Sv. Augustin a Umučení sv. Tomáše (originály v Národní galerii), jež objednal roku 1637 v Antverpách převor J. Svitavský, sochy Mikuláše z Tolentina a Tomáše z Villanovy od Jana Antonína Quitainera z roku 1713. Také na ostatních oltářích jsou obrazy a sochy vysoké umělecké hodnoty. Na oltáři sv.

240

Šebestiána (v chóru vlevo) je obraz od Bartoloměje Sprangera, na oltáři N. Trojice (v chóru vlevo), na oltáři Tomáše z Villanovy (1. oltář v pravé boční lodi) a na oltáři Nanebevzetí P. Marie (v chóru vpravo) jsou obrazy Karla Škréty, na oltáři Všech svatých (u vchodu vlevo) sochy od Jana Michala Brüderle (1725), na oltáři Jana Nep. (druhý v levé boční lodi) sochy sv. Václava a Víta od Ondřeje Filipa Quitainera (1720). Krásná je kazatelna (na triumfálním oblouku) od truhláře Kristiána Kováře a sochaře I. A. Quitainera (?) a pozoruhodné jsou také varhany, jež vytvořil J. Fr. Fassmann roku 1730. Tomášský klášter je vzácná gotická stavba. Jeho ambit byl nejprve upraven v letech 1604—1634 Dominikem de Bossi a v 2. polovině 17. století Janem de Capauli. Na severu se k ambitu připojuje sakristie, pěkně zachovaný gotický prostor, a bývalá kapitulní síň, goticky sklenutá na dva střední pilíře. V této síni, jež byla později upravena na kapli, je oltář s krásným obrazem Kateřiny a Barbory od Josefa Heinze z doby kolem r. 1600. Z dalších místností je zajímavá bývalá knihovna (z r. 1603), refektář (1689—1690), ložnice pro nemocné mnichy (1695) a dormitář (1708). V křížové chodbě kláštera je pamětní deska anglické básnířky A. J. Westonové († 1612). V budově je dnes Domov odpočinku ÚNV hlav. města Prahy.

Od kostela sv. Tomáše jdeme ještě průjezdem do západní části Letenské ulice. Po pravé straně průjezdu je bývalý
241 palác Lobkovický (č. 34-23). Palác je stavebně významný; byl přestavěn kolem r. 1548 a po roce 1723 byl zbarokisován. První dům na levé straně Letenské ulice - č. 29 a 30 - je zajímavý tím, že patřil kdysi mlynáři Hynkovi Kommovi, jemuž připsal K. H. Mácha báseň „Máj". Dále přijdeme
242 k rozsáhlému objektu starého pivovaru u sv. Tomáše (č.

33-12), založeného roku 1656, s velkou zahradou a známým kabaretem. V těchto místech na protější straně ulice je budova ministerstva financí (č. 525-15), nová přístavba bývalého kláštera anglických panen, vybudovaná v letech 1929 až 1931. V ohybu Letenské ulice vlevo je vstup do zahrady **Valdštejnského paláce,** největší a nejstarší barokní zahrady **243** v Praze. Podle projektu Ondřeje Spezzy založil ji po roce 1623 Baccio Bianco. Vlevo je čtvercový prostor, jehož středem prochází alej bronzových soch antických božstev, které byly roku 1913 odlity podle původních plastik nizozemského sochaře Adriana de Vries z let 1626—1627. Švédové je ukořistili roku 1648 v Praze a dnes jsou umístěny v královském zámku v Drottningholmu ve Švédsku. Dále se prostírá rozlehlé giardinetto, v jehož středu je bronzová fontána z roku 1630 se sochou Venuše (nový bronzový odlitek sochy od Benedikta Wurzelbauera z roku 1599, jejíž originál je uložen v Národní galerii). Tuto část zahrady uzavírá na severu monumentální salla terrena, postavená před rokem 1627 podle projektu Jana Pieronniho, s nástropními freskami s náměty z Trojské války od B. Bianca, obnovenými roku

1954. V této části zahrady se konají asi od roku 1938 letní divadelní představení a koncerty. Druhou část zahrady (východní), do níž přijdeme alejí habřin, zaplňuje z velké části vodní zrcadlo bazénu, v němž konal pokusy s parní loďkou Josef Božek. Uprostřed bazénu je ostrůvek se sochou Herkula (odlitek původní de Vriesovy sochy). Tuto část zahrady uzavírá arkádová zeď Valdštejnské jízdárny, upravené roku 1955, v níž má dnes Národní galerie vystavena nejvzácnější díla našich malířů 19. století. Valdštejnská zahrada, obnovená v letech 1950—1955, působí kontrastem širokých prostorů proti stinným průsekům vysokého habří, půvabem sochařské výzdoby a především vzájemnou vazbou architektury a zeleně. Zvlášť půvabný je také pohled od jízdárny na Pražský hrad, který se zdvihá nad zahradou a zrcadlí se v hladině vodního bazénu.

Letenskou ulicí se vrátíme ke kostelu sv. Tomáše a proti jeho bočnímu průčelí vlevo do ulice Josefské. Na její levé
244 straně ustupuje mezi domy **kostel sv. Josefa.** Byl postaven v letech 1686—1692 asi podle projektu Abrahama Parigiho. Vnitřní výzdoba kostela pokračovala až do roku 1714 a později provedeny ještě některé přístavby. Kostel je centrální barokní stavba s eliptickým půdorysem. Úzké průčelí je členěno sloupovými podporami, kladím a římsami. Krajní podpory vyznívají nad atikou volutami, na nichž stojí sochy sv. Terezie a Jana od kříže (M. V. Jäckel, 1691). Ve středu průčelí nad vysokým oknem je reliéf císařského orla s iniciálou L (Leopold) a ve výklenku socha sv. Josefa (M. V. Jäckel). Vnitřní prostor je obklopen výklenky s oltáři a sklenut kopulí. Z uměleckého zařízení jsou cenné obrazy Petra Brandla (Sv. Rodina na hlavním oltáři a Vidění Terezie na oltáři téže svaté) a plastiky M. V. Jäckla (socha sv. Václava a Ludmily na oltáři sv. Tekly, sochy proroků

Eliáše a Elisea a Madona na oltáři sv. Terezie). Jižně a východně od kostela sv. Josefa se rozkládá bývalý klášter s rozlehlou zahradou. Klášterní budova byla postavena v letech 1657—1672. Zprvu tu byly bosé karmelitky, ale po zrušení kláštera roku 1782 odešly. Již následujícího roku se tu usadil řád anglických panen. Po roce 1918 přešel objekt do majetku čs. státu a bylo v něm umístěno ministerstvo financí, jež budovy upravilo současně s výstavbou nové budovy. Konvent je stavebně nesourodý celek, skládá se z dvouramenné stavby pozdně renesančního slohu, na niž se kolmo připojuje podélný raně barokní trakt se zazděnými arkádami. Do budovy se vcházelo z Josefské ulice domem, nad jehož portálem je socha sv. Josefa (asi z r. 1750). Klášterní vchod je ozdoben karmelitským znakem (hora Karmel a nad ní kříž mezi 3 hvězdami). Uvnitř je pozoruhodný bývalý refektář se štukovou výzdobou stropů ze 17. století. Nejzajímavější je malířská výzdoba dvou místností v 1. poschodí na východním konci podélného křídla (z doby okolo 1670). Lunetová pole nad okny arkýře mají nástěnné malby sv. Václava, Víta, Vojtěcha, Zikmunda a Ludmily a trámový strop sálu i arkýře je vyplněn symbolickými obrazci. Pod stropem obíhá vlys, v jehož kartuších jsou obrazy, představující výjevy a postavy významné pro dějiny karmelitského řádu. Strop v předním sále je vyzdoben stylisovanými květinami a rozvilinovými pásmy s monogramem Krista a Marie. Klášterní zahrada byla otevřena pro veřejnost a zřízeny tu Vojanovy sady (viz ulice U Lužického semináře).

Josefskou ulicí přijdeme do Mostecké ulice, právě proti **245**
paláci Kaunickému (č. 277-15), půvabné rokokové stavbě, postavené v letech 1773—1775 podle plánu Antonína Schmidta. Průčelí je zdobeno štukovou dekorací a na atice plastikami z dílny Ig. Platzera st. V místech, kde stojí domy

jižní strany ulice, byly kdysi městské a maltézské hradby. Jedna z hradebních věží je dosud zachována v domě čís. 289-9 v Lázeňské ulici, nejlépe viditelná je však z domu č. 276-17 zde v Mostecké ulici. Odtud se nám již také otvírá půvabný pohled na nejvýznačnější architekturu pražského baroka - kostel sv. Mikuláše a za malou chvíli přijdeme na Malostranské náměstí, hlavní náměstí bývalého samostatného města Malé Strany.

Toto druhé nejstarší město pražské bylo založeno roku 1257 králem Přemyslem II. na nevelkém prostranství pod Pražským hradem, kde již předtím vzniklo několik románských trhových osad. V době Karla IV. bylo rozšířeno na jih až k dnešnímu Újezdu a obehnáno novými hradbami, z nichž se zachovala část, zvaná Hladová zeď. Malá Strana byla téměř pobořena v revolučních bouřích roku 1419 a velkou její část zničil také požár roku 1541. Když byla potom obnovována, byly tu vybudovány mnohde na místě starých měšťanských domů rozměrné a honosné šlechtické paláce, které daly starému gotickému městu ráz aristokratické čtvrti. Roku 1784 byla Malá Strana spojena s ostatními městy pražskými v město Prahu.

Malostranské náměstí je staré tržiště, střed podhradí na levém břehu Vltavy, na němž již na počátku našich dějin byl postaven kostelík sv. Václava. V nově založeném městě se stalo hlavním náměstím a v jeho středu byl postaven farní kostel sv. Mikuláše (1283). Kolem kostela vznikla skupina domů, jež rozdělila prostor náměstí na dvě části - horní (západní) a dolní (východní). Na obvodě náměstí byly vybudovány stavebně zajímavé měšťanské a šlechtické domy, typické doklady českého stavitelství od 17. do 19. století.

246 První dům na jižní straně náměstí je U Petržilků (č.

272-1), postavený mlynářem Janem Petržilkou roku 1502 na místě starého raně gotického domu, z něhož jsou některé zbytky zachovány ve sklepě. V pozdější době byl dům několikrát upravován, tak nárožní arkýř je z doby kolem roku 1600 a dnešní klasicistní fasáda z roku 1782, kdy byl dům zvýšen o 3. poschodí. V tomto domě vznikl roku 1503 první veliký požár na Malé Straně, při němž shořelo 60 domů na jižní a východní straně náměstí a v ulicích Mostecké a Lázeňské. Sousední dům (č. 271-2) vznikl (r. 1746) spojením dvou starých domů - U šesti sloupů a U tří medvědů, z nichž v prvém byla v letech 1436—1478 malostranská radnice. Památkou na ni jsou dvě gotická vězení s původními železnými dveřmi ve dvoře. Rohový dům (č. 270-3) je z roku 1904, kdy byl proveden v těchto místech průlom do Karmelitské ulice.

Odtud přijdeme na východní stranu náměstí. První, rohový dům (č. 38-24), v tomto prostředí nevhodný (na místě dvou pěkných raně barokních domů), je býv. Malostranská záložna v novorenesančním slohu z r. 1895. Půvabný však je sousední dům U Petzoldů (č. 37-23), bývalý palác Kaiser- **247**
štejnský, krásná barokní stavba. Dříve zde stály dva domy, z nichž v severním měl od roku 1601 Jiří Pichl z Pichelzberku dvorskou poštu. Roku 1700 přešly sňatkem do majetku Helfrída z Kaiserštejna, který téhož roku na jejich místě vystavěl podle návrhu J. Křt. Alliprandiho dnešní palác. Nad vchodem na balkón je Kaiserštejnský znak a na atice raně barokní sochy čtyř ročních období. Dále je rovněž barokní dům U Splavínů (č. 36-22), správně U Flavínů, který vznikl asi roku 1720 ze dvou renesančních domů, z nichž **248**
v jednom byla v 2. polovině 17. století tiskárna Jana Arnolda z Dobroslavína. Na průčelí je nástěnný obraz Korunování P. Marie. Na konci této strany náměstí stojí nejvýznamnější

249

malostranská budova, **bývalá radnice** (č. 35-21). Dům koupila obec roku 1478, ale teprve v letech 1617-1622 byl přestavěn do dnešní pozdně renesanční podoby pravděpodobně Janem Campionem de Bossi, úpravy vnitřku provedl roku 1660 Vilém Oppenrieder. Roku 1822 byly sneseny tři věže na střeše a střešní vikýře, čímž byla výtvarná hodnota radnice porušena. Přesto i dnes je dům stavebně zajímavý, pěkné je zejména průčelí, členěné vysokými pilastry. V loubí zůstal krásný portál z roku 1660 s malostranským městským znakem. Intarsované dveře s nápisem Senatus jsou dnes před vstupem do radní světnice na Staroměstské radnici. Pro historii radnice je významné, že roku 1575 byla v ní sepsána Česká konfese. Když roku 1784 byla pražská města spojena a utvořeno město Praha, ztratila malostranská raddice význam. Později tu byla Malostranská beseda, dnes Osvětová beseda. Je zajímavé, že toto je již třetí radnice Malé Strany. První, o níž máme zprávu z roku 1407, stála uprostřed náměstí, tam, kde je dnes vchod do domu č. 2-25, druhá byla v dnešním domě č. 271-2 na jižní straně Malostranského náměstí.

Od radnice přejdeme na severní stranu náměstí. Rohový dům (č. 518-20) má renesanční fasádu a nárožní arkýř asi z roku 1585. Sgrafita jsou nová, provedl je C. Klouček při

opravě domu r. 1899. Sousední **dům Šternberský** (č. 7-19) **250**
vznikl spojením domu zvaného Bašta a Fuksovského. V prvním domě vznikl roku 1541 veliký požár, který se brzy rozšířil až na Hrad, takže shořely domy na Malé Straně i na Hradčanech a byl velmi poškozen Hrad i Svatovítský chrám. Před rokem 1684 domy koupil Adolf Vratislav ze Šternberka a přestavěl je v dnešní palác. Palác je historicky významný. Koncem 18. století seskupil tu držitel domu hrabě F. Šternberk přední české učence, Dobrovského, Dobnera, Borna, Pelcla a jiné a spolu s nimi založil roku 1770 Soukromou společnost nauk, od roku 1790 zvanou Královská společnost nauk, jež soustřeďovala přední osoby ze všech vědních oborů. Velký význam pro rozvoj kulturního života v Praze měl i Kašpar ze Šternberka, první předseda Společnosti vlasteneckého musea v Čechách. Vedle stojí **dům Smiřických,** **251**
také U Montágů (č. 6-18). Také tento dům vznikl spojením dvou starších domů, z nichž jeden patřil do roku 1502 význačnému humanistovi Bohuslavu Hasištejnskému z Lobkovic. Okolo roku 1603, kdy již byl v majetku rodu Smiřických, byl přestavěn a dostal pozdně renesanční podobu s nárožními arkýři. Fasáda byla upravena po roce 1763 Josefem Jägrem. V průjezdě domu je zajímavost: kámen s důlky pro zhasínání pochodní. Také s tímto domem je spjat kus české historie. Dne 22. května 1618 se tu konala porada českých šlechticů, na níž byly projednány přípravy na stavovské povstání a pražskou defenestraci. Porady se zúčastnil Albrecht Smiřický, Matyáš Thurn, Oldřich Vchynský a Václav Budovec. Smiřický byl jedním z třiceti českých direktorů a značně přispěl k vyzbrojení stavovského vojska.

Od domu Smiřických jdeme zpět po západní straně náměstí. Veliká budova všedního vzhledu (č. 2-25) je bývalá **252**
jesuitská kolej, postavená koncem 17. století podle návrhu

Dominika Orsiho. Po zrušení jesuitského řádu (1773) byl v domě zemský výbor, dnes je zde Státní notářství a Vysoká škola dopravní. V risalitu na severozápadním nároží domu je vestavěn kostel sv. Václava, který tu postavili jesuité na místě starého románského kostelíka v letech 1685—1687. Na místě, kde dům stojí, byla dříve skupina 20 domů, hřbitov, farní škola a fara. Od tohoto domu vybíhá do dolní části náměstí ještě skupina tří domů (č. 3-5), které vytvářejí vlastně podnož kostela sv. Mikuláše. Nejdále vybíhá dům
253 U kamenného stolu (č. 5-28), v němž je Malostranská kavárna. Je to krásný rokokový dům, zdobený na atice mythologickými plastikami od Ig. Platzera st. Stavěl ho po roce 1780 J. Jägr. Až do připojení Malé Strany k městu Praze (1784) bylo na dolní části Malostranského náměstí živo. Před domem U kamenného stolu stála budova masných krámů, vedle ní pranýř a dřevěná kašna, dále velká kamenná kašna zdobená českým lvem, držícím štít s malostranským znakem. Před radnicí byla vojenská strážnice a na volném prostranství stály dřevěné boudy, v nichž se prodávaly potraviny i jiné věci denní potřeby, takže tu byla jakási tržnice. (Po roce 1784 byly tyto krámy přeneseny do dolní části Vlašské ulice, kde je dnes Tržiště.)

Za domem U kamenného stolu jdeme vpravo podél jižního průčelí kostela sv. Mikuláše. Vlevo máme ještě několik domů jižní strany náměstí, typických a zajímavých staveb. Rohový dům U zlatého hroznu (č. 267-4) patřil začátkem 15. století Janu z Jesenic, právnímu zástupci Jana Husa. Dnešní pěkné barokní průčelí je z roku 1710 asi od B. Scottiho. Další dům - U zeleného stromu nebo také U Glaubiců (č. 266-5) patřil kdysi malostranskému primasovi B. Globicovi z Bučiny. Klasicistní průčelí je z konce 18. století. Nejkrásnější v této
254 řadě je dům Červený jelen (č. 265-6), který od roku 1779

náležel Ignáci Palliardimu. Ten ho po roce 1784 přestavoval a dal mu krásnou klasicistní fasádu. Jádro domu je však renesanční, jak dokládá dosud zachovaná renesanční disposice domu s mázhausem. Sousední dům U tří hvězd (čís. 263-8) je empirový, vyzdobený antikisujícími štukaturami, a další dům č. 262-9 je klasicistní s bohatým průčelím v podobě z konce 18. století od Ig. Palliardiho. Stavebně cenný je pak poslední dům s loubím (č. 261-10), zvaný kdysi Trostovský, jediný dům na náměstí, který si dodnes zachoval čistě renesanční podobu. Byl postaven roku 1587 a roku 1608 přestavěn podle plánu Petra Pisciny. Pěkná stavba je také následující dům, zv. U tří korunek (č. 260-11), který koupil roku 1684 proslulý lékař J. F. Löw z Erlsfeldu a kolem roku 1710 dal přestavět od Kryštofa Dienzenhofera. V 1. polovině 19. století byl přestavěn empirově, zvlášť pěkně na jižní straně (do Tržiště), kde dostal krásný empirový portál. Poslední dům na této straně, již v koutě náměstí, je bývalý palác Hartigovský, také Glauchovský a Senftenberský (čís. 259-12), nazývaný tak podle bývalých majitelů, pak se stal majetkem zemským. Roku 1702 byl dům přestavován, ale přestavba dokončena roku 1725. **255**

To jsme již vstoupili na horní Malostranské náměstí. Východní stranu tvoří bývalá jesuitská kolej a západní průčelí **chrámu sv. Mikuláše** - půvabné dominanty Malé Strany, díla, kterým vyvrcholila tvůrčí síla českého baroka. Brzy po bělohorské porážce zabrali jesuité starý gotický kostel sv. Mikuláše, který byl patrně postaven brzy po založení Malé Strany (před r. 1283). Musel jim ustoupit poslední farář podobojí Jan Rosacius Hořovský, který provázel 12 českých šlechticů a měšťanů r. 1621 na staroměstské popraviště (napsal o tom spis Koruna neuvadlá mučedlníků božích českých). Malostranská obec dlouho bránila jesuitům v je- **256**

jich stavební činnosti, takže mohli teprve roku 1691 začít se stavbou koleje a r. 1703 nového chrámu. Dříve však zbořili starý kostel sv. Mikuláše a velkou část domů uprostřed náměstí. Kostel se stavěl podle plánu neznámého architekta za vedení Kryštofa Dienzenhofera. Do roku 1713 byla postavena mohutná loď a hlavní průčelí. Po Kryštofu Dienzenhoferovi (od roku 1737) řídil stavbu K. Ig. Dienzenhofer, ale již podle vlastního plánu. Uzavřel hlavní loď, vybudoval v letech 1737—1752 krásný přesbytář a stavěl věž s kopulí. Po něm přišel Anselm Luragho, aby stavbou malebné zvonice a spojením kněžiště s lodí dílo dokončil (1755). Je to jednolodní barokní stavba s kněžištěm a čtyřmi páry kaplí, s mohutnou kopulí a hranolovitou zvonicí. Průčelí, vzorný doklad ilusivního baroka římského směru v Praze, je členěné sloupy, pilastry a římsami a zdobené znakem donátora Fr. Libštejnského z Kolovrat a sochami čtyř církevních otců. Jsou to kopie, jež podle původních plastik pravděpodobně od J. B. Kohla provedl B. Seeling a T. Seidan roku 1889. Postranní osy končí ve 2. poschodí atikou, na níž jsou sochy svatých, střed vybíhá nástavcem, na němž je socha sv. Mikuláše. Vnější strana kněžiště je zdobena sochou Víry (Ig.

Fr. Platzer, 1760) na stěně a sochou Krista ve štítě. Vnitřek chrámu udivuje monumentalitou, bohatstvím a pompésností vrcholného baroka. Loď je sklenuta třemi elipsoidickými, kopulovými klenbami, jež jsou neseny čtyřmi páry pilířů. Klenba hlavní lodi je vyzdobena freskovou malbou obrovských rozměrů, představující oslavu sv. Mikuláše (Jan Lukáš Kracker, v letech 1761—1770), velmi pečlivě konservovanou v letech 1954—1955. Po stranách lodi jsou položeny tři páry bočních kaplí, z nichž dvě západní (pod kruchtou) jsou starší a pojaty jako samostatné celky. Kaple mají klenby zdobené freskami, které se obsahově připínají k světcům, jimž jsou kaple zasvěceny. Pod kruchtou je nástropní freska Hold andělů N. Trojici (Josef Hager). Kněžiště má půdorys trojlistu a je vymezeno čtyřmi páry sloupů, u jejichž paty jsou umístěny čtyři veliké sochy církevních učitelů a nad kladím sochy čtyř božských ctností (Ig. F. Platzer, v letech 1750—1769). Klenbu kopule nad presbytářem pokrývá freskový obraz otevřeného nebeského prostoru, v němž je N. Trojice oslavována sborem světců (Fr. X. Balko, J. Hager a J. Redelmayer, 1751). Ve vrcholu hlavního oltáře je socha sv. Mikuláše a po stranách oltáře bělostné sochy Ignáce z Loyoly a Františka Xav. (Ig. Fr. Platzer, 1760). Na bočních oltářích po stranách kopule jsou obrazy od J. L. Krackera (Navštívení P. Marie a Smrt sv. Josefa). Velmi hodnotné jsou obrazy i na oltářích v bočních kaplích. Vlevo (od vchodu počínaje) je obraz sv. Kříže (Karel Škréta, 1646), sv. Barbory (Ludvík Kohl, 1769), sv. Michala (Fr. Solimena), sv. Ignáce a sv. Aloise (Ig. Raab). Vpravo (od hlavního oltáře počínaje) visí obraz Jana Nep. (Ig. Raab), Smrt Františka Xav. (Fr. X. Balko), sv. Kateřina (Ig. Raab) a sv. Anna (anonym). Plastiky na kazatelně - alegorické sochy Víry, Lásky a Naděje a výjevy z legendy o Janu

Křt. - jsou od Richarda Jiřího a Petra Prachnerů z doby kolem r. 1765. Také varhany, postavené Tomášem Schwarzem (1747), mají bohatou plastickou výzdobu s pěknou ornamentikou a skupinou andělů - hudebníků.

Hlavním vchodem se vrátíme na horní Malostranské náměstí. Také tento prostor byl až do roku 1784 místem stálého
257 trhu. Dnes v jeho středu stojí jen morový sloup, postavený podle návrhu J. Křt. Alliprandiho roku 1715. Na sloupu je sousoší N. Trojice a zdobí jej ještě sochy českých patronů a P. Marie (J. O. Mayer a F. Geiger). Horní (západní) stranu náměstí zaujímá klasicistní stavba bývalého Lichtenštejnské-
258 ho paláce (č. 258-13), postavená roku 1791 podle návrhu Matyáše Hummla. Roku 1850 byla koupena rakouským státem a přestavěna pro potřeby vojenské správy, při čemž byla zbavena slohové výzdoby. Uvnitř je zajímavé schodiště a ve dvorním křídle velký sál s klasicistním dekorem. Na místě paláce stálo dříve pět domů, které spojil po roce 1591 Jan z Lobkovic. Po bitvě bělohorské se domů zmocnil krvavý místodržitel Karel z Lichtenštejna, jenž přispěl značnou měrou k odsouzení účastníků stavovského odboje. Sídlil v nárožním domě, jehož pozdně renesanční charakter byl při přestavbě domu zachován. Nějaký čas (v letech 1750—1791) byl v domě poštovní úřad a roku 1827 tu konána druhá pražská uměleckoprůmyslová výstava. Za světové války 1914 až 1918 byl v budově nejvyšší vojenský úřad a dne 28. října 1918 tím, že se jí členové revolučního národního výboru zmocnili, byl v Praze proveden „vojenský" převrat.

Na severní straně horní části Malostranského náměstí stojí ještě novorenesanční dům U černého orla (č. 203-14) z r. 1888, kde bývala po staletí lékárna. K tomu přiléhá rozsáhlý komplex domu č. 1, v němž si jesuité kdysi zřídili
259 gymnasium. Po zrušení řádu se stal sídlem gubernia (od r.

1850 místodržitelství). Je to barokní stavba z počátku 18. století, koncem toho století přestavěná na straně do náměstí. Pozoruhodné jsou její dva portály: barokní z roku 1727 v ulici Sněmovní a klasicistní z konce 18. století u domu č. 17. Po roce 1918 tu byla zemská sněmovna, v níž zasedalo zemské zastupitelstvo. Vrátíme se zpátky na horní část Malostranského náměstí.

Ze severozápadního rohu náměstí vychází půvabná staropražská **Nerudova ulice.** Je to nejkrásnější úsek staré Královské cesty, po níž se ubíraly korunovační průvody českých králů. Její výtvarný charakter dovršil barok, který však svými fasádami jen zahalil renesanční a gotické zbytky starých měšťanských domů. Ulice je úzká a prudce stoupá k Hradu. Lemují ji dvě řady drobných domů, jejichž půvab jen zdánlivě porušuje několik rozlehlých staveb. První význačný dům po levé straně je bývalý **palác Morzinský** (č. 256-5), dnes rumunské velvyslanectví. Je to výrazná barokní 260
stavba se zajímavým průčelím, které zdobí dvojice postranních portálů, organicky spjatých středním balkónem. Krásu jeho architektury dovršují sochařská díla F. M. Brokoffa: symbolické postavy dvou mouřenínů, jež podpírají balkón, dvě milostně laděná poprsí (Den a Noc) nad postranními portály a čtyři alegorie světadílů na atice. Nad středním oknem v 1. poschodí je znak Morzinů. Palác byl vybudován roku 1670, roku 1713 ho přestavěl Jan Santini. Historicky je zajímavé, že tu byla po vydání tolerančního patentu (1781) zřízena první protestantská modlitebna v Praze.

Protější strana ulice začíná drobnými domy. První je dům U černého orla (č. 205-2), v němž byla již od 14. století znamenitá lékárna, zvaná královská a dvorská, jež byla teprve v 19. století přenesena do protějšího domu (č. 203-14) na Malostranském náměstí. Zajímavý je dům U tří housliček

(č. 210-12), jehož pěkné domovní znamení připomíná, že dům v 17. a 18. století držely po sobě tři houslařské rodiny, z nichž vynikl zvláště houslař Tomáš Edlinger z Augšpurka, jehož „Edlingerovky" byly proslulé. Dále je dům Valkounský (č. 211-14), přestavěný r. 1704 Kryštofem Dienzenhoferem. Vedlejší dům U zlatého poháru (č. 212-16) má typické domovní znamení, jež vzniklo v době, kdy dům držel zlatník B. Schumann (1660).

261 O něco výše je **palác Thun-Hohenštejnský** (č. 214-20), dnes italské vyslanectví. Také jeho průčelí zdůrazňuje mohutný portál, ozdobený dvěma orlicemi, jež byly erbovním znamením Norberta Kolovrata, a sochami Joviše a Junony (z dílny Matyáše Brauna). Palác je částí renesančního domu pánů z Hradce, později Slavatovského (č. 193-1), jehož hlavní průčelí hledí na Zámecké schody a který roku 1672 spojil Jan Jáchym Slavata s pěti přilehlými domy v Nerudově ulici, jež pak přestavěl Dominik Orsi v část paláce. Dnešní palác byl zbudován v letech 1710—1720 podle plánů Jana Santiniho. Z jeho majitelů možno připomenout Viléma Slavatu z Chlumu, předního činitele španělsko-habsburské kliky u císařského dvora, jenž byl roku 1618 svržen z okna Pražského hradu. Stavebně zajímavou částí paláce je barokní vestibul s Braunovými sochami v nikách a krásné schodiště

z doby okolo roku 1870, dílo umělců z generace Národního divadla (projekt J. Zítek a malby J. Tulka, F. Ženíšek a J. Scheiwl).

Za veřejným schodištěm (z roku 1793), jež vede po boku Thunovského paláce na Zámecké schody, stojí kostel P. 262
Marie ustavičné pomoci, který tu postavil ve slohu italského barokního klasicismu v letech 1691—1717 řád theatinů, zvaných též kajetáni. Nad kostelem je barokní budova bývalého kláštera. Za Josefa II. byl klášter zrušen a kostel dočasně uzavřen, později však byly obě stavby - kostel roku 1786 a klášter roku 1869 - vráceny náboženským účelům. Nějaký čas (v letech 1834—1837) se v jídelně bývalého kláštera, proměněného zatím v činžovní dům, konala česká divadelní představení, která řídil J. K. Tyl. Toto „divadélko v Kajetánském domě" Tyl zřídil, protože chtěl „jazyku našemu a spolu i chudině otevříti alespoň maličký vlastní chrámeček". Mezi mladými divadelníky, kteří tu hráli, počal svou uměleckou dráhu herec Jan Kaška i velký dramatický umělec Josef Jiří Kolár a působili tu i jiní čeští vlastenci, např. J. B. Malý, J. Pichl, K. Sabina, Fr. Trojan, K. H. Mácha, B. Jablonský, K. V. Zap. Kostel je prostá stavba křížového půdorysu, jeho průčelí, upravené okolo roku 1715 J. Santinim, je ve slohu italského barokního klasicismu. Vnitřek kostela je barokní. Plastiky jsou od J. O. Mayera, obrazy od různých umělců: sv. Tekla od F. X. Balka, sv. Rodina od M. Halbachse, P. Maria se sv. Kajetánem od J. V. Callota, sv. Kajetán od Fr. Rothmayera.

Proti kajetánskému kostelu na druhé straně Nerudovy ulice je dům U zlaté koruny (č. 249-15), bývalý majorátní dům Kinských ze Vchynic, který byl přestavěn po roce 1669 a dodnes si zachoval renesanční podobu. V těchto místech také končí dolní (výstavnější) část Nerudovy ulice; až sem

sahalo město založené Přemyslem II. (1257). Uzavírala je městská brána Strahovská, jíž se časem říkalo také Černá (podle tmavého zdiva) nebo Hansturkovská, ježto nějaký čas patřila Janu (Hans) Turkovi, který měl hostinec v sousedním domě (č. 248-17). Tento dům patřil kdysi městskému rychtáři a byl snad z nejstarších na Malé Straně. Byl jistě prostorný, neboť při hospodě byly stáje pro 58 koní.

Za Strahovskou bránou pokračovala ulice již v předměstí „Na dlážděném". Pravá strana ulice patřila k Hradčanům a levá ke vsi Oboře. Domy v této části byly vždy méně výstavné a jakoby se krčily pod Hradem, byla to „Malá Strana malých lidí". Jediný větší dům je tu rokokový **palác Bret-**
263 **feldský** (č. 240-33), postavený po roce 1765. V domě byly pořádány nádherné plesy, jichž se zúčastnil (1787) také Mozart a dobrodruh Casanova. Reliéf sv. Mikuláše a skupina na schodišti jsou z dílny Ignáce Platzera. V 1. poschodí je bývalá jídelna s nástěnnými malbami, znázorňujícími pohledy na Bretfeldské domy v Praze a okolí. Zajímavý je ještě dům U zlaté podkovy (č. 220—34) na protější straně ulice nejen pro své domovní znamení, ale především proto, že roku 1749 v něm zřídil Josef Bischof první lékárnu (U zlatého lva) pro Hradčany.

Na konci ulice vlevo je dům s dvěma pěknými štíty z konce
264 17. století, zvaný U dvou slunců (č. 233-47), v němž žil a své literární dílo tvořil Jan Neruda. Narodil se sice (1834) v Újezdských kasárnách, ale ještě v dětství (asi r. 1845) se přestěhoval sem, do Ostruhové ulice. Připomíná to pamětní deska na průčelí domu, kterou podle modelu V. R. Smolíka tepal Fr. Houdek (1895). Malebným závěrem Nerudovy ulice je třípatrový barokní dům (č. 171-48) a Radniční schody, které byly zřízeny v 2. polovině 17. století. U jejich paty stojí socha Jana Nep. od M. J. Brokoffa z roku 1709

a socha sv. Josefa pravděpodobně od Fr. Santiniho Aichla z roku 1714. Na tomto místě, snad nejpůvabnějším v Praze, odbočuje od staré Královské cesty, která pokračovala dále přímo Úvozem, nová cesta, vybudovaná roku 1663 pod vedením J. Santiniho de Bossi a dnes zvaná ulice Ke Hradu. Tou dojdeme na Hradčanské náměstí, k Pražskému hradu.

Pražský hrad, sídlo českých knížat a králů i československých presidentů, byl založen některým z prvních Přemyslovců asi koncem 9. století, když kmen Čechů vnutil svou nadvládu ostatním kmenům v zemi, jako sídlo vládnoucího rodu. Hrad byl vybudován na ostrohu, nad vyústěním potoka Brusnice do Vltavy, při cestě, vedoucí z Prahy na západ, a byl opevněn hliněným valem a příkopem. Asi uprostřed hrazení stál knížecí palác. Od vstupu křesťanství na naši půdu dostal Hrad ještě zvláštní ráz - vedle střediska politické moci se tu vytvářelo i centrum moci církevní. Poblíž hradní brány založil Bořivoj prvý pražský kostel (P. Marie), nedaleko knížecího paláce postavil kníže Vratislav kostel sv. Jiří a na nejvyšším bodě vybudoval kníže Václav rotundu sv. Víta. Na půdě Pražského hradu vznikl (973) také první ženský klášter v Čechách - svatojiřský. Pravděpodobně současně byl přestavěn kostel sv. Jiří v trojlodní kamennou basiliku a od roku 1060 byla basilikou nahrazena i původní Václavova rotunda. **265**

Pro dějiny Pražského hradu je významná doba vlády So-

běslava I. Tehdy se změnilo staré slovanské hradiště v pevný románský hrad. Soběslav vybudoval pevné opukové hradby s třemi vstupními věžemi (Černou na východě, Bílou na západě a jižní při paláci) a řadou pětibokých věžic. Na místě starého paláce postavil kamenný románský palác (jeho přízemí je zachováno pod Vladislavským sálem). Soběslavovo opevnění rozšířil v polovině 13. století Přemysl II. novou gotickou zdí a trojím příkopem na západní straně. Požárem

roku 1303 byl Hrad velmi poškozen, proto Karel IV., jakmile se ujal správy země, přestavěl starý palác v gotickém slohu. Položil také základy k novému (dnešnímu) chrámu sv. Víta. V jeho díle pokračoval Václav IV., ale když se přestěhoval do Králova dvora na Starém Městě a když vzplanuly bouře lidu, stavba se zastavila. Teprve po roce 1483, když se král Vladislav Jagellovec vrátil na Hrad, byly tu opět zahájeny stavební práce - provedena přestavba paláce, při níž byl zřízen Vladislavský sál, a přistavěna dvě příčná křídla. Nové stavební období bylo zahájeno až za vlády prvních Habsburků - vzniklo 2. nádvoří, postaveny konírny a za Jelením příkopem založena Královská zahrada s letohrádkem. V té době si vybudovali v blízkosti Hradu svá sídla nejmocnější z českých feudálů - nejvyšší purkrabí, Rožmberk a Pernštejn. Velikou péči věnoval Hradu císař Rudolf II., který tu okolo sebe soustřeďoval přední evropské učence a umělce. Vybudoval nový palác na jižní straně 2. nádvoří a na jeho severní straně dva veliké sály, Španělský a Galerii. Rudolfův nástupce Matyáš přispěl k výzdobě Hradu raně barokní bránou, kterou se vcházelo do Hradu od Hradčanského náměstí. Po neúspěšném stavovském povstání, jehož prvním činem bylo svržení místodržících z oken Hradu, přenesli Habsburkové své sídlo do Vídně a Pražský hrad ztratil svůj význam. Ferdinand III. tu kolem roku 1640 podnikl některé větší stavby (na jižní straně 3. nádvoří vedle Rudolfova paláce vybudoval palác pro královnu s dvorní kaplí a nad starou západní hradbou mezi 2. a 3. nádvořím postavil příčné křídlo), ale jinak byl na Hradě klid, rušený jen občasnými návštěvami dvora, korunovacemi a sněmy.

Teprve po stu letech, za Marie Terezie, když prožil dvojí nepřátelskou okupaci a pruské bombardování roku 1757, byl Hrad nově přestavěn. Tehdy byl setřen jeho středověký ráz

a vybudováno podle plánu vídeňského architekta Mikuláše Pacassiho novodobé královské sídlo. Byla přitom spojena různorodá stavení 2. a 3. nádvoří v jednotný stavební útvar ve slohu prostého rokoka a současně Hrad rozšířen o tzv. čestný dvůr (1. nádvoří). Tím byla dokončena výstavba Pražského hradu, dokreslena jeho silueta. Bývalý život se však na Hrad nevrátil a lesk dvora tu zazářil jen ve dnech královské korunovace. Dějinný obrat v roce 1918 přivedl na Hrad českých králů presidenta Československé republiky a tím započalo jeho nové období. Rozsáhlými obnovovacími pracemi byl restaurován starý palác a v novém duchu upraveny jihoslovanským architektem Josipem Plečnikem 1. a 3. nádvoří, nádvoří Na baště, zahrada Na valech a Rajská i byt presidenta republiky. V roce 1929 byla dokončena také stavba chrámu sv. Víta. Rozsáhlý vědecký průzkum Hradu, prováděný v poslední době, přináší stále nové zajímavé objevy a poznatky z nejstarších dějin naší vlasti.

Na Pražský hrad vstupujeme od Hradčanského náměstí bránou, jejíž pilíře nesou skupiny zápasících gigantů (kopie Č. Vosmíka a A. Procházky podle původních plastik Ignáce Platzera st. z roku 1768).

I. nádvoří (čestný dvůr) je nejmladší část Pražského hradu. Vzniklo podle plánů Mikuláše Pacassiho v letech 1756 až 1774 vybudováním dvou bočních křídel a křídla východního, do něhož pojata i raně barokní Matyášova brána, za jejíhož autora je prohlašován stavitel Vincenc Scamozzi. Z brány vede vpravo schodiště k přijímacím pokojům presidenta republiky a vlevo je sloupová síň Plečnikova (okolo r. 1935), tvořící dnes slavnostní předsíň ke schodišti do Španělského sálu. Matyášovou bránou projdeme na **2. nádvoří,** vybudované na místě středověkého předhradí. V jeho středu se zdvihá veliká barokní kašna, tesaná Františkem de Torre

a zdobená plastikami Jeronýma Kohla (1686), a studna s kulatým železným krytem (ze 17. století). V jihozápadním koutě stojí hradní kaple sv. Kříže, která byla postavena roku 1753 Anselmem Luraghem a v letech 1852—1858 zevně přestavěna a na průčelí vyzdobena sochami sv. Petra a Pavla od E. Maxe (1854).

Vpravo uzavírá 2. nádvoří jižní křídlo Hradu, v němž je byt presidenta republiky. Je to původní Rudolfův palác, postavený J. B. Avostalisem de Sala po roce 1576. Na protilehlé straně je severní hradní křídlo, jež nad Ferdinandovými konírnami vybudoval asi v letech 1586—1588 Jan Gargioli a v němž jsou dva representační sály - Španělský sál a Galerie. Proti Matyášově bráně stojí východní trakt z roku 1642, zvaný spojovací. Trakt byl postaven v místech příkopu z doby Přemysla II. a staré románské hradby, jejíž část je zachována až do 2. poschodí nové budovy. Tímto traktem projdeme na **3. nádvoří** - vlastní jádro Hradu.

Proti průchodu se náhle zdvihá hlavní průčelí **katedrály sv. Víta.** Tento chrám, největší a nejkrásnější z pražských kostelů, je odkazem počátků křesťanské kultury u nás, mausoleem českých králů a klenotnicí symbolů české samostatnosti - královské koruny a korunovačních klenotů. První svatyni na půdě dnešního Svatovítského chrámu postavil kolem roku 927 kníže Václav. Na jejím místě (po roce 1060) založil kníže Spytihněv a do roku 1096 vystavěl Břetislav II. románskou basiliku. Když papež roku 1344 povýšil pražské biskupství na arcibiskupství, založil Karel IV. na místě této basiliky gotickou katedrálu. Projekt podle vzoru francouzských katedrál, zejména dómu v Narbonnu, vypracoval a stavbu do roku 1352 vedl Francouz Matyáš z Arrasu. Postavil presbytář chrámu s ochozem a věncem (pětibokých) kaplí od sakristie ke kapli sv. Kříže. Po jeho smrti pokračoval

ve stavbě Petr Parléř, povolaný z Gmündu. Vystavěl další (pravoúhlé) kaple a chodbu ochozu, nad arkádami vyvedl triforium, okenní stěnu chóru, klenbu a spodek hlavní věže s přilehlou Zlatou bránou a vytvořil i některé z plastik, např. sochu sv. Václava pro svatováclavskou kapli a sochy Přemyslovců - Přemysla I., Přemysla II. a Spytihněva II. pro jejich náhrobky. Jeho huť provedla další vzácné plastiky: náhrobky ostatních Přemyslovců, portrétní poprsí ve vnitřním triforiu a poprsí světců v horním triforiu. V Parléřově díle pokračovali jeho synové - ale po vzplanutí husitského revolučního hnutí se stavba zastavila. Později se Vladislav Jagellovec a pak Leopold I. pokoušeli v díle pokračovat, ale neměli velké úspěchy. Teprve v nové době (v letech 1860 až 1929) se podařilo Svatovítský chrám dokončit - dostavěna křížová loď a přistavěno západní pětilodí s kaplemi a dvojicí věží v průčelí. O dobudování se zasloužili stavitelé Josef Kranner, Josef Mocker a Kamil Hilbert.

Chrám sv. Víta je gotická katedrála s příční lodí, ochozem, věncem kaplí za chórem a s třemi věžemi. Východní část (chór o 5 polích a pětidílném závěru a velká jižní věž) je dílem vrcholné gotiky 14. a 15. století (Matyáš z Arrasu a Petr Parléř), západní část (příční loď, trojlodí a průčelí s věžemi) je novodobá přístavba ve slohu staré části. Chrámový prostor je 124 m dlouhý, 60 m široký a 33 m vysoký. Západní průčelí chrámu s dvěma štíhlými věžemi a s velkým barevným oknem od Fr. Kysely (Stvoření světa) je zdobeno 14 sochami světců, Karla IV. a poprsími J. Mockera, K. Hilberta, Z. Wirtha a F. Kysely (V. Sucharda, 1929). Vstup do chrámu otvírají tři portály s bronzovými vraty, jejichž plastickou výzdobu vymodeloval O. Španiel podle návrhu V. H. Brunnera. Reliéfy na středních vratech zobrazují výjevy z dějin stavby katedrály (925—1929) a na

bočních vratech je zobrazena dvojí legenda - svatováclavská (vlevo) a svatovojtěšská (vpravo).

Vnitřek chrámu je úchvatný monumentální gotický prostor. Mohutná klenba hlavní lodi je nesena 28 vysokými pilíři, které tvoří v dolní části arkády a v hoření veliká skleněná okna. Nad arkádami probíhá celým chrámem portrétní galerie (triforium). Je tu umístěno 21 poprsí členů panovnické rodiny a osob zasloužilých o stavbu chrámu. Ve staré části je Jan Lucemburský, Eliška Přemyslovna, Václav Lucemburský a Jan Jindřich (bratři Karla IV.), Karel IV. a Václav IV. a jejich manželky, tři arcibiskupové (Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimě a Jan z Jenštejna), ředitelé stavby (Leonard Bušek, Mikuláš Holubec, Václav z Radče, Beneš Krabice z Weitmile) a oba stavitelé (Matyáš z Arrasu a Petr Parléř). V nové části je kanovník V. Pešina, Fr. Thun, J. Kranner, J. Mocker, B. a Fr. Thun, kardinálové Schwarzenberg a Schönborn, K. Hilbert, J. Javůrek, arcibiskup Kordač, biskup Podlaha, V. Schönborn, J. Zlatník. Starší plastiky, nejpozoruhodnější portrétní díla středoevropská, jsou prací huti Parléřovy, novější vytvořili sochaři J. Štursa, B. Kafka, J. Kavan, L. Kofránek, B. Benda a J. Lauda. Hlavní oltář je novogotický, opukový, z let 1868—1873 podle návrhu J. Krannera. Po stranách chóru jsou lavice pro kanovníky Svatovítské kapituly, řezané v 2. polovině 17. století, vlevo stojí křeslo arcibiskupovo. Před chórem je **královská hrobka** (mausoleum), renesanční dílo z bílého mramoru z let 1564—1589, obepjaté uměleckou kovanou mříží z roku 1589 a zdobené sochami a reliéfy od nizozemského sochaře Alexandra Collina. Na vrchní desce je stojící Salvátor a ležící postavy - Ferdinanda I., jeho choti Anny Jagellovny a syna Maxmiliána II., jejichž těla jsou uložena uvnitř tumby. Na bočních stěnách jsou v medailónech zobrazena

poprsí českých králů a královen - Karla IV. a jeho čtyř manželek, Václava IV., Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad, kteří spolu s několika dalšími členy panovnického rodu odpočívají v klenuté hrobce pod mausoleem (přístupné z kaple sv. Kříže).

Od královské hrobky se vrátíme ke vchodu do chrámu a začneme prohlídku kaplí, nejprve v jižní lodi. První je **kaple sv. Ludmily** (křestní). Oltář je novogotický, socha sv. Ludmily od E. Maxe (1845), křtitelnice raně barokní. Obrazy na barevném okně znázorňují seslání Ducha sv. (M. Švabinský, 1936) a plastické skupinky zobrazují výjevy ze života sv. Ludmily (J. Horejc, 1938).

Druhá kaple **(Božího hrobu)** také má barevné okno - obraz představuje Skutky milosrdenství (K. Svolinský, 1933), na stěnách visí dva vzácné obrazy ze 17. století: Kladení Krista do hrobu (Michelangelo Carravaggio) a Maří Magdaléna(Aurelius Lommi). Sousední kaple je **Thunovská,** na jejím oltáři je tabulový obraz Ukřižovaného mezi anděly (konec 16. století). Malba na barevném okně je komposicí na žalm „Kdo v slzách zasévají, v radosti budou žít" (Fr. Kysela). Z této kaple je vchod do bývalé kapitulní síně, v níž dnes jsou uloženy nejvzácnější rukopisy kapitulní knihovny.

Vedle Thunovské kaple je vchod do **hlavní věže.** Jeho nový tympanon je ozdoben reliéfem Františka Seraf. a Karla Boromejského a portrétními plastikami dárců v rozích (V. Sucharda, 1929). Po schodišti vystoupíme až na renesanční ochoz pod měděnou bání. Rozhled, který se tu otvírá shora na Svatovítský chrám, na skupinu hradních staveb i na celou Prahu s dalekým okolím, je překrásný. V prvním poschodí věže je největší zvon v Čechách, zvaný Zikmund (váží 17 tun, je 2 m vysoký a 2,56 m v průměru),

který ulil roku 1548 Tomáš Jaroš z Brna. Pod věží je Hazmburská kaple s barevným oknem, jehož obraz představuje Kladení základního kamene k nové stavbě chrámu sv. Víta (C. Bouda, 1937). Východní stěnu kaple zdobí veliká freska, na níž jsou vyobrazeni nahoře čeští patronové a dole okolo kříže císař Ferdinand I. s rodinou (Matěj Mayer, 1631).

Za věží vstupujeme do jižního ramene příční lodi, jež nahoře uzavírá okno, největší v chrámu, s obrazem Posledního soudu (M. Švabinský, 1939). Na východní stěně prostoru jsou osazeny náhrobky z let 1607—1763 a Památník padlým (K. Pokorný, 1921), v jižní je východ do Zlaté brány a v západní je vedlejší portál do svatováclavské kaple; nad ním je slepé okno, vyplněné mosaikou (M. Foersterová, 1925). Na nároží při svatováclavské kapli je pozdně gotická Madona. Arkádou v ose pravé boční lodi, nad níž je mosaika státního znaku (M. Foersterová, 1925), vstupujeme do staré části chrámu.

Vlevo u chrámového pilíře stojí památník Leopolda Šlika, navržený Fr. M. Kaňkou a zdobený plastikami od M. Brauna (lev, Mars, Pallas Athéna a Fáma). Naproti náhrobku je gotický portál svatováclavské kaple se železnými dveřmi ze 14. století, na nichž je raně gotické klepadlo - lví hlava s kruhem. **Svatováclavská kaple,** nejposvátnější místo katedrály, vrcholné dílo české gotiky, byla postavena Petrem Parléřem v letech 1362—1367 nad hrobem knížete Václava na místě Václavovy rotundy a pozdější Spytihněvovy baziliky. Uměleckou výzdobou se řadí mezi největší výtvarné hodnoty Karlovy doby. Půdorys kaple je čtvercový, klenba hvězdicovitá, stěny jsou vodorovně členěny kordonovou římsou. Až po římsu jsou stěny vyloženy českými polodrahokamy, spojenými zlacenou sádrou. Mezi nimi jsou nástěnné malby neznámého malíře z let 1372—1373, znázorňující

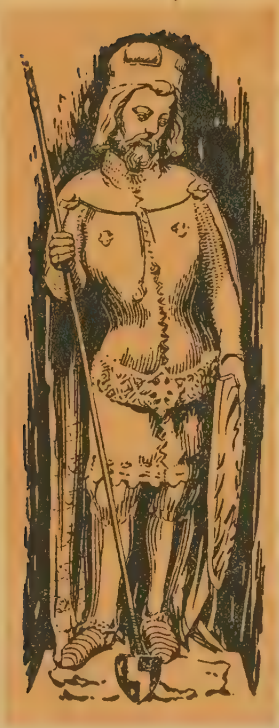

výjevy z utrpení Kristova; končí skupinou Kalvárie, při níž jsou zobrazeny podobizny Karla IV. a čtvrté jeho choti Elišky z Pomořan. Neméně cenný je renesanční cyklus nad římsou. Byl vymalován neznámým umělcem na počátku 16. století a přemalován roku 1614 Danielem Alexijem z Květné. Obrazy znázorňují výjevy ze života sv. Václava. Na východní stěně je cyklus přerušen dvěma anděly držícími drapérii za Parléřovou sochou sv. Václava, stojící na římse. Nad sochou je okno a po jeho stranách malované postavy krále a královny (Vladislava Jagellonského a jeho choti Anny). Pod sochou knížete Václava je nový oltář, do něhož je vsazena mensa oltáře ze 14. století. Téměř uprostřed kaple, nad hrobem sv. Václava, stojí kamenný náhrobek knížete ze 14. století, upravený K. Hilbertem (1913). Na náhrobku je schránka, v jejíž čelní stěně je stříbrná relikviářová busta Václava, pozdně gotická práce z konce 15. století. V koutě pod oknem kaple stojí věžovitý relikviář ze 14. století a v protějším rohu renesanční svícen se sochou sv. Václava (z r. 1532). U vchodu do kaple visí renesanční tabulový obraz Zavraždění Václava, dílo monogramisty I. W.

z roku 1543. V jihozápadním rohu kaple je portál, vedoucí ke schodišti do komory nad klenutím Zlaté brány, v níž jsou uloženy korunovační klenoty země České. Její dveře jsou uzavřeny sedmi zámky, k nimž mají klíče: 1. Národní shromáždění, 2. kancelář presidenta republiky, 3. vláda Čs. republiky, 4. ministerstvo vnitra, 5. pražská konsistoř, 6. svatovítská kapitula, 7. pražský primátor. Ve svatováclavské kapli došlo roku 1526 k osudovému rozhodnutí českých stavů, aby po smrti Ludvíka Jagellovce byl na český trůn povolán Ferdinand I. Při vchodu do kaple stojí renesanční náhrobek nejvyššího purkrabí Jiřího Popela z Lobkovic (konec 16. století).

Za svatováclavskou kaplí je **kaple sv. Ondřeje** (Martinická), postavená Petrem Parléřem. Je v ní náhrobek Jana Popela z Lobkovic (z r. 1569) a některých členů martinického rodu. Vedle je **kaple sv. Kříže,** jejíž východní část stavěl Matyáš z Arrasu a západní Petr Parléř. Na stěně jsou zbytky gotických maleb ze 14. století, nad oltářem kříž z cedrového dřeva a vedle oltáře na zdi Veraikon (obraz pravé Kristovy tváře) v rámu spolu s obrazy českých patronů (po roce 1400). Z kaple možno sestoupit po schodišti do vykopávek starších staveb sv. Víta a do nově upravené hrobky českých králů. Vedle kaple sv. Kříže je **královská oratoř** z roku 1493, připisovaná Benediktu Rejtovi z Pístova. Je vpředu zdobená spletí kamenných sukovitých větví a na jejím zábradlí jsou umístěny znaky - (zleva) dalmatský, hornolužický, bosenský, polský, uherský, český, moravský, lucemburský, slezský a dolnolužický. Pod oratoří je postranní vchod do chrámu s dveřmi z roku 1629. Z druhé strany oratoře je **kaple Valdštejnská** (Maří Magdalény) s rodinnou hrobkou Valdštejnů. Na stěně kaple jsou zbytky gotických maleb a obrazy ze života Maří Magdalény

(Z. Rudl, 1907), u bočních stěn náhrobní desky obou prvních stavitelů chrámu, Matyáše z Arrasu a Petra Parléře, které byly roku 1928 nalezeny v dlažbě pod zpovědnicemi. Naproti kapli, v ochozu mezi pilíři, jsou dubové zástěny lavic, zdobené řezbou Pustošení Svatovítského chrámu kalvinisty za Fridricha Falckého roku 1619 (Kajetán Bendl, 1630). Sousední je **kaple Jana Nep.** (také Vlašimská). Vpravo u boční zdi je mramorový gotický náhrobek arcibiskupa Jana Očko z Vlašimě s ležící sochou zesnulého na víku, dílo parléřovské huti, a na stěnách zbytky gotických maleb. Na oltáři je olověná rakev s ostatky sv. Vojtěcha a sv. Pěti bratří a stříbrné busty sv. Víta, Václava, Vojtěcha a Cyrila (1699). Barokní stříbrný náhrobek Jana Nep. v ochozu u kaple navrhl Jan Fischer z Erlachu, model provedl A. Corradini, náhrobek zhotovil J. Würth (1736). Ostatky jsou uloženy v rakvi, na níž je klečící postava světcova a kterou nesou dva andělé. Náhrobek je obepjat zábradlím s alegorickými sochami (J. Seitz, 1746) a nad ním se vznáší baldachýn nesený anděly (Ig. Novák, 1771). Další je **kaple Ostatků,** v níž na oltáři jsou uloženy ostatky svatých, mnohé ze sbírky Karla IV. U bočních stěn stojí vzácné náhrobky - vpravo krále Přemysla I., vlevo Přemysla II., oba z Parléřovy huti, první snad dílo Petra Parléře (1377). Bombardování chrámu pruským vojskem r. 1757 připomíná dělová koule zavěšená na pilíři. V ose hlavní lodi je **kaple P. Marie** (Císařská). Také zde odpočívají Přemyslovci - vpravo u zdi je náhrobek Břetislava I. a jeho choti Jitky, vlevo náhrobek Spytihněva II. Ležící postavy tesané na náhrobcích jsou nepochybně dílem Parléřovy huti. V ochozu proti kapli je oltářík sv. Víta s ostatky světcovými a s jeho sochou (J. Max, 1840), pod podlahou ochozu hrobky čtrnácti pražských biskupů, přenesených roku 1374 z románské basiliky. Dále

již pokračují kaple na severní straně chrámu. První je **kaple Jana Křtitele** (Arnoštova), postavená r. 1352 a v 2. polovině 19. století nově upravená. U stěn jsou náhrobky dalších Přemyslovců - vpravo Břetislava II. a vlevo Bořivoje II. - ozdobené opět plastikami z Parléřovy hutě. Vlevo u oltáře stojí bronzový svícen (tzv. Jeruzalémský), jehož dolní část je vzácná románská práce porýnského původu z 1. poloviny 12. století, přinesená roku 1162 českým vojskem z výpravy do Milána, horní část (dřík a rameno) je pozdně renesanční (z r. 1641). Vedle je **kaple arcibiskupská** (Pernštýnská), pod níž je hrobka pražských arcibiskupů z 18. a 19. století (od Antonína Petra Příchovského do kardinála Františka Paula Schönborna). Vlevo při stěně je náhrobek Vratislava z Pernštýna. Poblíž této kaple je bronzová socha klečícího kardinála Bedřicha Schwarzenberka, vrcholné dílo J. V. Myslbeka (z let 1892—1895), a v ochozu mezi arkádami chóru obraz Útěk Fridricha Falckého z Prahy po bitvě na Bílé hoře, dřevořezba Kajetána Bendla z roku 1630. Další je **kaple Anny** (Nostická), v jejíž oltářní predele je zasazena raně gotická ostatková deska z roku 1266, pocházející z chrámu sv. Martina v Trevíru a do Prahy přinesená za francouzské revoluce; je to vzácná zlatnická práce. S touto kaplí sousedí **stará sakristie** (dříve zároveň kaple Michala), zevně vedle vchodu označená barokní sochou sv. Michala (z počátku 17. století). Na stěnách sakristie je soubor portrétů pražských arcibiskupů od Jana Lohelia (počátek 17. století) až po Kordače. Na stěně před sakristií jsou zavěšeny některé cenné obrazy - kopie Tizianova Triumfálního pochodu Kristova, obraz Křtu Kristova od Petra Brandla a obraz Navštívení P. Marie od Jana Jiřího Häringa. Následující **kaple Zikmunda** (Černínská) zakončuje na severní straně obvod původního Karlova chrámu. Je to stavba Petra Parléře,

obnovená v letech 1918—1920. Její západní stěnu zdobí nástěnné renesanční malby ze života sv. Zikmunda (kolem r. 1600) a na čelní straně jsou náhrobky, z nichž je umělecky nejvýznamnější náhrobek Humprechta Černína z Chudenic († 1682) a historicky zajímavý náhrobek sedmihradského knížete Zikmunda Báthoryho z roku 1629. Potom vstoupíme do příčné lodi, která již náleží k novostavbě a od staré části je oddělena barokním zábradlím. Na středních pilířích křížení hlavní a příční lodi jsou veliké zlacené sochy českých patronů od neznámého sochaře (z let 1681—1701). Severní rameno příční lodi je uzavřeno renesanční kruchtou, jež byla postavena v letech 1557—1561 podle plánů Boniface Wohlmuta před západní zdí, oddělující starou část chrámu od nové, a sem přenesená roku 1925 při nové úpravě chrámu. Zevní stěna je ve slohu palladiánské renesance, vnitřek sklenut goticky žebrovanou sítí. V 1. poschodí kruchty jsou dvojvarhany a v 2. poschodí staré barokní skříně varhanové. Pod Wohlmutovou kruchtou je kůrová **kaple Svatovítské kapituly,** uzavřená v postranních arkádách dveřmi ze starého průčelí (z r. 1630) a v prostřední arkádě novými dveřmi. Uvnitř kaple je pozdně renesanční retabl z roku 1579, v něm reliéf Kalvárie (Horejc, 1927), a dřevěný trůn arcibiskupský s bohatou barokní ornamentikou. Při kůrové kapli je **nová sakristie.** Pod její klenbou jsou umístěny kopie 8 bust ze staré části triforia (V. Levý) a na její vnější zdi v chrámové lodi oltář s mysticky pojatou skulpturou Ukřižovaného (F. Bílek, 1899). Tu je vchod k schodišti, jež vede do chrámové **klenotnice,** umístěné v patře nad sakristií. Nad schodištěm je barevné okno s obrazy ze života sv. Štěpána (C. Bouda, 1934). Komora byla upravena v letech 1925 až 1929 a je v ní uložen svatovítský poklad, který obsahuje velikou sbírku liturgických i jiných předmětů z doby od 8. do

19. století, zejména vzácné relikviáře, monstrance, kříže kalichy, kasule. Tu je také chována drátěná košile a přilba knížete Václava, svatoštěpánský meč a korunovační ostatkový kříž z doby Karla IV. Za vchodem ke klenotnici je nová **arcibiskupská kaple,** v níž je hrobka posledních pražských arcibiskupů. Nástěnný obraz Nanebevzetí P. Marie nad oltářem pochází z roku 1593 (sign. V. S.) a byl sem přenesen ze svatováclavské kaple, malba na okně představuje alegorii Slovanstva (A. Mucha, 1931). Dále k západu je **Schwarzenberská kaple.** V ní je vzácný gotický triptych z počátku 16. století (Klanění tří králů). Na barevném okně jsou zobrazeny události z dějin Schwarzenberského rodu a ze života Abrahámova (K. Svolinský, 1931). Poslední kaple v severní lodi je **kaple Bartoňů z Dobenína** s nástěnnou mosaikou (Fr. Kysela, 1935). Vpravo při stěně je krásný gotický oltář z doby kolem roku 1400 (práce benátské školy).

Hlavním vchodem opustíme chrám a jdeme vlevo k 3. nádvoří. Cestou míjíme barokní budovu starého proboštství (Kulturní dům zaměstnanců Pražského hradu), která je přestavěným románským palácem biskupovým. Na jeho východní zdi je znát románská konstrukce z 12. století (kvádříkové zdivo a sdružené románské okno). Nároží domu zdobí socha sv. Václava (Jiří Bendl, 1622). U budovy je monolit z mrákotínské žuly (18 m vysoký), postavený roku 1928 jako pomník obětem první světové války, a při východní zdi přístřešek nad vykopávkami románské kaple sv. Mořice a západní části Spytihněvovy basiliky.

Třetí nádvoří je jádro a střed celého hradního okrsku. V těchto místech začínal více než před tisíci lety život na Pražském hradě. Archeologickým výzkumem, prováděným v letech 1920—1928 v jižní polovině nádvoří, byly tu na-

lezeny a pod novou dlažbou jsou zachovány některé pozůstatky středověkého hradu: hliněné valy z 10. a 11. století, skupina dřevěných staveb, stará cesta vyložená kamením a dřevem, pohřebiště z 10. století s hrobem významného bojovníka (snad knížete Bořivoje), kaple s ambitem z 12. stol. a zbytky kamenných domů z 12. století. Dnešní 3. nádvoří bylo postupně budováno po požáru roku 1541. Jeho severní stěnu tvoří jižní průčelí Svatovítského chrámu. Uprostřed se zdvihá mohutná boční věž, založená Petrem Parléřem (1396), do roku 1419 stavěná jeho syny a teprve roku 1562 uzavřená dnešní renesanční galerií (Bonifác Wohlmut a Hans Tirol), jež byla roku 1770 opatřena cibulovitou střechou (Mikuláš Pacassi). Na věži je orloj z doby Rudolfa II. s dvěma číselníky (horní ukazuje celé hodiny, spodní čtvrthodiny). Vedle věže vystupuje příční loď z průčelní linie portálovou předsíní, otevírající se třemi arkádami, tak zvanou Zlatou bránou. Uzavírá ji nová mříž, ozdobená dvanácti plastickými alegoriemi měsíců od Jaroslava Horejce. Nad ní je komora českých korunovačních klenotů a okolo jejích oken na čelní stěně gotická mosaika, provedená v letech 1370—1371 benátskými umělci. Obraz představuje Poslední soud s Kristem v mandorle, s postavami českých patronů, Karla IV. a Elišky Pomořanské. V portiku brány je nová mosaika zobrazující Adama s Evou a Ukřižování, nad portálem je velké okno, jehož oblouk i prolamovaná galerie nad ním je dílem Parléřovy huti z let 1362 až 1420, kdežto kružba okna je nová, dokončená K. Hilbertem roku 1916. Vlevo od věže je již část vybudovaná v 19. a na počátku 20. století (Mocker a Hilbert), vpravo za věží pokračuje původní gotická stavba Parléřova a Matyášova. Téměř ve středu 3. nádvoří stojí na novém podstavci jezdecká socha sv. Jiří, dílo Jiřího a Martina z Kluže z roku 1373,

zčásti (kůň a drak) přelitá po roce 1562 Wolfem Hofpruckerem a Tomášem Jarošem.

Na jihu a západu uzavírá nádvoří táhlá třípatrová fronta hradních křídel s průběžnou rokokovou fasádou Mikuláše Pacassiho, za níž se skrývají renesanční a raně barokní stavby. Na západě je to příčné křídlo mezi 2. a 3. nádvořím, na jihu hlavní obytný hradní trakt, vzniklý spojením a přestavbou starších budov - části císařského paláce Rudolfa II., paláce císařovny a budov císaře Maxmiliána. Uprostřed křídla je sloupový portikus se skupinou světlonošů (Ig. Platzer, okolo r. 1770) a pod ním vchod do kanceláře a representačních místností presidenta republiky. Ve 2. poschodí je soukromý byt presidentův, do něhož se přichází bránou v jihozápadním koutě nádvoří. Je to bývalá západní brána středověkého Hradu a věž, která je zachována ve zdivu příčného traktu, je románská Bílá věž, pozdější státní vězení. V jihovýchodním koutě nádvoří je přístřešek nad vstupem na schodiště, vedoucí do zahrad na úbočí Hradu - Rajské a Na valech.

Na východě uzavírá 3. nádvoří krátký trakt, v němž je skryt pod Pacassiho fasádou středověký **královský palác,** postavený na místě starého paláce Přemyslova ve 14. století Karlem IV. a Václavem IV. a přestavěný koncem 15. století za Vladislava Jagellovce.

Vstup do královského paláce je pod Pacassiho portikem. První místnost je předsíň, z níž je vchod do tzv. zelené světnice, která byla zřízena ve 14. století a v níž se konaly menší soudy a od počátku 16. století soud komorní a dvorský. Za zelenou světnicí jsou dvě pozdně gotické síně v úpravě z konce 15. století; obě jsou zdobeny znaky (zemí koruny české a členů komorního a dvorského soudu). Dveřmi proti vstupu do předsíně je vchod do Vladislavského sálu, nej-

většího světského sálu středověké Prahy (62 m dlouhý, 16 m široký a 13 m vysoký), nejvýznamnějšího díla pozdně gotické středoevropské architektury. Byl vystavěn podle plánů Benedikta Rejta z Pístova v letech 1487—1500 pro krále Vladislava Jagellovce na místě tří místností Karlova paláce. Sál je sice prostor pozdně gotický, ale zevní strana oken je již renesanční. Jsou tudíž okna první renesanční stavební památkou na sever od Alp. Pozoruhodná je odvážná hvězdová klenba s lípanými, vzájemně se prostupujícími žebry. Lustry jsou renesanční (tři původní z poloviny 16. století, dva jsou novodobé kopie). V podzemí sálu je zachována nejstarší část Hradu - přízemní sál Soběslavova románského paláce (asi z r. 1130) a spodní část románské kaple Všech svatých. V tomto sále byly v době okupace uloženy korunovační klenoty a náhrobek Jana Nep. ze Svatovítského chrámu. Nad tímto románským prostorem je zachováno přízemí gotického paláce Karla IV. a Václava IV. V jedné z jeho síní zasedal po roce 1548 apelační soud, který tu roku 1693 vynesl rozsudek nad „chodskými rebely" a jejich vůdcem Janem Sladkým Kozinou. Vladislavský sál je prostor historicky významný. Byl trůnním sálem českých králů a místem valných sněmů českých stavů (naposled r. 1836). Konaly se tu korunovační hostiny, slavnostní holdy, turnaje, pasování na rytíře apod. V roce 1547 tu byl vynesen rozsudek nad účastníky odboje proti Ferdinandovi I., v době Rudolfově zde byly prodejní stánky s různým zbožím. Za našich dnů se opět v tomto sále pořádají významné státní slavnosti, především volba presidenta republiky. V severní stěně ústí do sálu jezdecké schody, jimiž se jezdilo koňmo k slavnostem do sálu. Postavil je kolem roku 1500 rovněž Benedikt Rejt z Pístova. Jejich klenbu podpírají vzájemně se prostupující žebra ve tvaru volně utvářených hvězdic.

Na konci severní strany Vladislavského sálu je ještě raně renesanční portál, kterým vstoupíme do staré sněmovny (soudní světnice), v níž zasedal nejvyšší zemský soud a konány sněmy českých stavů až do roku 1847. Zde se tedy po plných 400 let vytvářely politické dějiny českého národa a rozhodovalo se o osudech českého státu. Místnost byla vybudována za Václava IV. a přestavěna Vladislavem Jagellovcem, roku 1541 vyhořela a v letech 1559—1563 byla Bonifácem Wohlmutem obnovena. Její bohatá síťová kroužená klenba, která prostoru dodává monumentality a vznešenosti, napodobuje pozdně gotickou klenbu Vladislavova sálu. Na stěnách visí kopie podobizen - Marie Terezie, František Lotrinský, Josef II., Leopold II. a František I. Nábytek - královský trůn, arcibiskupské křeslo, lavice nejvyšších zemských úředníků, duchovenstva, stavu panského a rytířského i zástupců předních měst a pavláčka při oknech pro zástupce ostatních měst - pochází z 1. poloviny 19. století, ale jeho uspořádání odpovídá stavu, zavedenému po vydání tzv. Obnoveného zřízení zemského (1627). V levém zadním rohu stojí renesanční tribuna, dílo neznámého italského kameníka (z r. 1564), na níž zasedal nejvyšší písař zemský s písaři. Ze staré sněmovny se vrátíme do Vladislavského sálu. Východní stěnu zaplňuje veliké renesanční trojdílné okno s dvěma portály, vedoucí kdysi do dvorku mezi palácem a kostelem Všech svatých, ale po prodloužení kostela až k paláci (1580) byl do prostředního dílu vsazen pozdně renesanční portál Jana Gargioliho, který sál spojil s emporou kostela Všech svatých. Nad oknem je monogram Vladislava Jagellovce s letopočtem 1500, se znaky Čech a Uher a letopočty panování Vladislava v těchto zemích. Jihozápadním koutem Vladislavského sálu vstoupíme do tzv. Ludvíkova paláce, který byl k staré-

mu paláci přistavěn v letech 1503—1510 podle projektu Benedikta Rejta a jehož zevní průčelí je již renesanční. V úrovni Vladislavského sálu je místnost bývalé české kanceláře, v níž měli po dvě století úřadovnu královští čeští místodržitelé a z jejíhož okna také byli vyhozeni českými stavy místodržící Vilém Slavata a Jaroslav Bořita z Martinic spolu s písařem Fabriciem. Z předsíně kanceláře vyjdeme po schodišti do dalšího patra, kde je síň bývalé říšské dvorské rady. Tato místnost, v níž zasedala v době vlády Rudolfa II. říšská dvorská rada, spravující celou říši římskou, je památná tím, že v ní byl 19. června 1621 čten rozsudek nad 27 členy stavovského odboje proti Ferdinandu II. Stěny zdobí kopie portrétů českých králů z rodu Habsburského od Rudolfa II. do Marie Terezie, kopie Velasquezova portrétu Filipa IV. Španělského a Raabův obraz Obléhání Prahy roku 1757.

Po prohlídce říšské kanceláře sestoupíme do přízemí, prohlédneme si gotické síně z doby Karla IV. a Václava IV. a pod nimi Soběslavův románský palác a vyjedeme na severní palácový dvorek, uzavřený ze tří stran stěnami palácových budov. Na západní straně je křídlo, postavené v době Karla IV., Václava IV. a Vladislava Jagellovce, na jižní - nad gotickými arkádami - je severní průčelí traktu s Vladislavským sálem a na východní straně renesanční křídlo zemských desk. Odtud vystoupíme na náměstí **U sv. Jiří.** Zde za východním křídlem Hradu stojí kostel Všech svatých, postavený na místě románské knížecí kaple z 3. čtvrti 12. století Petrem Parléřem v letech 1370—1387 a po požáru 1541 teprve v letech 1570—1574 renesančně přestavěný. Kostel vynikal nádherou i nad Svatovítský chrám; jeho význam byl zdůrazněn tím, že Karel IV. při něm založil (1342) kolegiátní kapitulu, jejíž členové byli později voleni jen z mistrů Karlova učení, a že roku 1588 byly do něho přeneseny ostatky sv. Pro-

kopa z kláštera sázavského. Roku 1755 byl chrám Všech svatých připojen k protilehlému Ústavu šlechtičen, založenému Marií Terezií, jehož budovu postavil Anselm Luragho podle plánu Mikuláše Pacassiho roku 1755. Ve zdech budovy je zachována stavba Rožmberského paláce postaveného v letech 1545—1573; v jižním průčelí byly ponechány zbytky jeho 6 věží, jež mají zřejmě základ v románských věžicích. Od bývalého Ústavu šlechtičen dále na východ stojí po pravé straně Jiřské ulice někdejší palác Lobkovický (č. 3-1). Byl vystavěn v 2. polovině 16. století ve slohu italské renesance, později několikrát přestavován. Náležel původně pánům z Pernštejna, od roku 1602 byl nepřetržitě v držení Lobkoviců. Na nádvoří jsou zachovány zbytky renesančních stavebních detailů a sgrafit. (Dnes je v paláci Historický ústav Čs. akademie věd.)

Naproti Lobkovickému paláci je **staré purkrabství,** do něhož se vchází portálem se znaky purkrabí Adama z Valdštejna, Jaroslava z Martinic, Jana z Vrtby a Karla Fürstenberka. Sídlil tu knížecí kastelán, později purkrabí a konečně nejvyšší purkrabí Pražského hradu, jenž byl nejvyšším zemským úředníkem a královým zástupcem. Dům byl vystavěn po požáru r. 1541 Janem Venturou pro nejvyššího purkrabí Jana z Lobkovic. Uvnitř v purkrabské světnici, v níž zasedal do konce 18. století purkrabský soud, je na stropě zachována renesanční freska Šalamounův soud.

Jiřskou ulici uzavírá východní brána, při níž stojí Černá věž, zbytek románského Soběslavova opevnění Hradu (z 2. čtvrti 12. století). Koncem 15. století byl její průjezd zazděn a vystavěna nová brána mezi Černou věží a Lobkovickým palácem. Touto branou vyjdeme na nevelké prostranství bývalé dělostřelecké bašty z roku 1568, z něhož je krásný pohled na pražské město. Odtud možno sejít po Starých

zámeckých schodech na Klárov. Je to stará cesta, která spojuje město s Hradem.

Východní bránou se vrátíme zpět do hradního prostoru a za purkrabstvím po krátkých schodech přijdeme do **Zlaté uličky,** která se táhne podél hradeb nad Jelením příkopem. Na její severní straně je řada drobných domků vestavěných do oblouků hradební ochranné chodby, v nichž od roku 1597 bydlili hradní střelci a snad i někteří alchymisté. V letech 1952—1955 byly domky opraveny a zřízeno v nich museum života drobného lidu na Hradě. Z oken domků je pěkně vidět Jelení příkop a královský letohrádek. Na východním konci Zlaté uličky je přístup do Daliborky, věže pozdně gotického Vladislavova opevnění, zbudované roku 1496 Benediktem Rejtem z Pístova a nazvané podle prvního z vězňů rytíře Dalibora z Kozojed. Ve věži bylo státní vězení a v přízemí je zachována cela pro zvláště těžké vězně. Na západním konci Zlaté uličky, již za svatojiřským klášterem, je další věž Vladislavova hradního opevnění - Bílá. I zde bylo vězení - byli zde uzavřeni někteří z českých stavů před popravou roku 1621 - ještě dnes jsou zde uložena některá středověká mučidla.

Ze Zlaté uličky se vrátíme do Jiřské ulice a pokračujeme

dále na náměstí U sv. Jiří. Na jeho východní straně stojí **kostel sv. Jiří,** jedna z nejvzácnějších staveb v Praze. Tato románská basilika, druhý kostel na Hradě, je nejstarší a nejlépe uchovaná památka románského období Pražského hradu a i celé románské architektury české. Kostel postavil kníže Vratislav před r. 920 (zbytky základů nalezeny r. 1959), ale když roku 973 ustavil při něm kníže Boleslav II. se svou sestrou Mladou první ženský klášter benediktinek, byl zbořen a na jeho místě postavena trojlodní románská basilika. Za obléhání Pražského hradu Konrádem Znojemským (1142) byl klášter zničen a kostel zčásti vyhořel. Po požáru byl kostel obnoven v trojlodní románskou basiliku a přistavěny dvě věže. Koncem 14. století byl kostel prodloužen ve směru západním, v 17. století bylo zřízeno raně barokní průčelí chrámu a v letech 1718—1722 přistavěna k jeho jižnímu boku kaple Jana Nep. se sochou světce nad portálem (F. M. Brokoff). Roku 1782 byl klášter zrušen a proměněn v kasárny, ale kostel zůstal zachován pro církevní účely. Restauračními pracemi v letech 1888—1912 byl kostel z valné části uveden do původní románské podoby a byla mu vrácena jeho stylová prostota.

Krásu chrámu možno nejlépe vidět z Jiřské ulice. Tu vi-

díme jižní věž gotické kaple sv. Ludmily asi z 3. čtvrtiny 14. století a jižní průčelí chrámového trojlodí s renesančním sloupovým portálem z počátku 16. století; vystavěla je huť Benedikta Rejta z Pístova. Zajímavá je kopie pozdně gotického reliéfu sv. Jiří v tympanonu, jejíž originál je uložen v klášterní chodbě. Hlavní průčelí má raně barokní podobu ze 17. století. Dole uprostřed je vchod do kostela a nad ním sochy zakladatelů, knížete Vratislava a abatyše Mlady; nahoře je uzavírá trojhranný štít s reliéfem sv. Jiří.

Do kostela vstupujeme dveřmi vlevo od kostelního průčelí (fortna bývalého kláštera). Vejdeme do severní (boční) lodi, v jejíž apsidě jsou zbytky románských maleb a na oltáři socha Piety ze 14. století, a odtud do hlavní lodi. Arkády jsou zde původní z 10. a 11. století a okna tribun z doby po roce 1142.

V přední části lodi je náhrobek zakladatele kláštera Boleslava II. († 999), za ním na podstavci gotická tumba náhrobku zakladatele kostela, knížete Vratislava († 926). Za Boleslavovým náhrobkem vstoupíme do východní krypty (z doby kolem roku 1000) se sloupy z 12. století. Nad kryptou je kněžiště chrámu, na jehož klenbě jsou zbytky nástěnné malby (Nebeský Jeruzalém s evangelisty a světci) z 2. poloviny 12. století. Na pravé straně kněžiště je kaple sv. Ludmily z 1. poloviny 13. století, upravená ve 3. čtvrtině 14. století, s renesanční klenbou. Uprostřed je gotický náhrobek sv. Ludmily (z doby kolem roku 1370) s postavou ležící světice.

Z presbytáře sejdeme po schodišti do pravé boční lodi, v jejíž východní části se otvírají dvě arkády do kaple P. Marie pod jižní románskou věží, zdobené v apsidě, na klenbě i stěnách románskými malbami z 2. poloviny 12. století. Na západní stěně této kaple je trojdílný reliéf, zobrazující upro-

střed Madonu s klečícími postavami abatyše Mlady a Berty, v pravém křídle Přemysla I. a v levém jeho sestru abatyši Anežku. Tento reliéf, který vznikl asi okolo roku 1220 a pravděpodobně zdobil tympanon někdejšího portálu kostela, je nejvzácnější památka českého románského sochařství. Z kaple P. Marie přejdeme do dolní hlavní lodi - v níž na stěnách jsou čtyři čelní oblouky někdejší klenby západní krypty z doby okolo roku 1000, odbourané asi po roce 1142. Zajdeme ještě do klášterního ambitu. Tu je uložen originál reliéfu Zápasu sv. Jiří s drakem (okolo r. 1520), jehož kopie je v tympanonu jižního portálu kostela. Při severním křídle ambitu je kaple sv. Anny, v níž jsou ve výklenku uloženy ostatky abatyše Mlady († 994), a rovnoběžně s ní druhá kaple s kamennou sochou tzv. Brigitkou, vytesanou roku 1726 sochařem B. Spinettim.

Od chrámu sv. Jiří projdeme náměstím U sv. Jiří, jež na severu uzavírá novogotická budova bývalého nového proboštství (dnes Stavební správa Pražského hradu) z roku 1879 od Josefa Mockera, rušící kouzlo těchto památných míst, a podél severního průčelí Svatovítského dómu přijdeme do Vikářské ulice. Z jejích domů je význačný dům kapitulního děkana (č. 37-2) s románskými základy a vrcholně barokní fasádou. V domě č. 38-4 je vstup do věže Mihulky, postavené v době Vladislava Jagellovce v severním opevnění Hradu, a v domě č. 39-6 je známá restaurace Vikárka, kterou proslavil Svatopluk Čech ve Výletech pana Broučka.

Pak projdeme spojovacím křídlem zpět na 2. nádvoří a protějším průchodem v příčném křídle se dostaneme do zahrady Na baště, upravené J. Plečnikem, a odtud portikem vstoupíme do severního křídla Hradu, v němž jsou dva representační sály - Španělský a Galerie. **Španělský sál** byl postaven podle projektu Antonína Valentiho a Jana Gar-

gioliho v letech 1589—1596 nad částí Ferdinandových stájí a nad Rudolfovou konírnou. Začátkem 17. stol. byl vyzdoben malbami Vredemana de Vries a plastikami Adriana de Vries a Jana Quadriho. Dnešní novorenesanční úprava sálů je z let 1865—68 a provedl ji Ferdinand Kirchner, sochařskou výzdobu (Věda, Obchod, Průmysl a Umění) vytvořil belgický sochař Paul de Vigne. Druhý sál, zvaný **Galerie,** byl také vybudován nad starými stájemi podle návrhu Valentiho a Gargioliho za Rudolfa II. v letech 1589—96. Sál byl několikrát upravován, poslední pseudobarokní úprava je z let 1865—68 od J. Ferstela a Ferd. Kirschnera. V tomto sále a v přilehlém křídle byla umístěna Rudolfova galerie - obrazy, sochy, uměleckoprůmyslové výrobky a různé kuriosity. Dnes se v těchto sálech konají významná zasedání Komunistické strany Československa, shromáždění celostátního významu, udílení státních cen a řádů apod. Tu se také každoročně pořádá Novoroční slavnost pionýrů, které se zúčastní na pozvání presidenta republiky nejlepší pionýři z celého státu.

Po prohlídce sálů se vrátíme do zahrady Na baště a jdeme vpravo podél severního hradního křídla k Prašnému mostu. Tento most - dnes již jen násep - spojuje Hrad od roku 1450 se zahradní oblastí za Jelením příkopem. Dále pokračujeme ulicí U Prašného mostu. Po levé straně je vstup do horního Jeleního příkopu, kde je zřízen malý medvědinec, a za ním bývalá jízdárna (J. Křt. Mathey, okolo 1694), upravená v letech 1946—1948 na výstavní síň. Na severní straně budovy je půvabná vyhlídková terasa, proti vchodu do jízdárny portál Královské zahrady. Na konci ulice U Prašného mostu vpravo je bývalý Lví či Medvědí dvůr, zřízený za Ferdinanda I., v němž byla až do roku 1740 chována divoká zvěř. Odtud jdeme podél zahradní zdi směrem k východu - ke Královskému letohrádku.

Královský letohrádek postavili v roce 1535—1563 pro Ferdinanda I. vlašští umělci (podle modelu Paola della Stella Jan Spatio a Jan Maria del Pambio), avšak konečnou formu ve slohu vyspělé vlašské renesance mu dali Hans Tirol a Bonifác Wohlmut, kteří stavbu dokončili v letech 1557—1563. Vnitřek byl nádherně zařízen, zejména v době Rudolfa II., ale za Josefa II. byl letohrádek proměněn v dělostřeleckou laboratoř. Koncem 1. poloviny 19. století byl opět obnoven a opatřen novým schodištěm a v letech 1851—1865 byl vyzdoben nástěnnými freskami. V naší době (1953—1956) byl letohrádek pečlivě restaurován a upraven a je v něm umístěna galerie Pražského hradu. Z ochozu letohrádku je krásný výhled na Prahu a na severní středověkou část Pražského hradu s řadou věží - Černou, Daliborkou, Bílou a Mihulkou. Na západ od letohrádku až k Prašnému mostu se rozkládá **Královská zahrada.** **266**

Zahrada vznikla v souvislosti s renesančními úpravami Hradu. Založil ji roku 1534 zahradník Francesco ve slohu

italské zahradní architektury a byly v ní pěstovány i exotické rostliny, za Rudolfa II. první tulipány. V letech 1729—1734 tu byly umístěny plastiky Den a Noc z dílny Matyáše Brauna. Úprava zahrady se několikrát měnila, až v 19. století dostala vzrostlou vegetací ráz přírodního parku. Nově bylo v letech 1955—1956 upraveno giardinetto před letohrádkem. V jeho středu se zdvihá bronzová „zpívající" fontána, dílo sochaře Františka Terzia, jež ulil (1558—1568) Tomáš Jaroš podle modelu Jana Ventury a Campiona Bracca. Dále v zahradě nad Jelením příkopem stojí krásná renesanční stavba klaudiánského typu, tzv. Velká míčovna (Bonifác Wohlmuth a Oldřich Avostalis v letech 1567 až 1569); po květnu roku 1945, kdy vyhořela, byla obnovena v původním stavu a její síň upravena v representační sál presidenta republiky. Průčelí zdobí vzácná sgrafita, v nichž jsou komponovány symboly věd, ctností a živlů, a před prostřední arkádou stojí skupina Noci (Antonín Braun, 1734).

Od Královského letohrádku se vrátíme k Prašnému mostu, u hradní brány se dáme vpravo opět podél severního křídla Hradu a přes zahradu Na baště se dostaneme k vedlejší bráně, kterou vyjdeme na Hradčanské náměstí.

Hradčanské náměstí, od počátku Hradčan ústřední jeho prostor, obklopují ze všech stran výstavné paláce. Na se-
267 verní straně je první **palác arcibiskupský** (č. 56-16), barokní stavba s rokokovým průčelím, provedeným v letech 1764 až 1765 podle návrhu J. J. Wircha. Jeho plastická výzdoba - znak arcibiskupa Petra Příchovského, vázy a sošky na průčelí - jsou současné s přístavbou (Ig. Platzer starší), sochy Víry a Naděje byly doplněny ve 3. čtvrtině 19. století (T. Seidan). Jádrem paláce je starý renesanční dům Gryspekův, věnovaný Ferdinandem I. pražskému arcibiskupovi Anto-

nínu Brusu z Mohelnice a v letech 1669—1694 barokně přestavěný J. Kř. Matheyem. V paláci jsou obytné místnosti arcibiskupa, kanceláře a několik representačních sálů, v nichž je série 8 krásných tapiserií na námět Nová Indie (podle návrhů Nelsonových provedl pařížský ateliér Desportův r. 1753 a 1756); ve dvoře jsou zachovány zbytky renesančních sgrafit.

Průchodem za arcibiskupským palácem dojdeme k paláci Šternberskému (č. 57-15), vzácné vrcholně barokní stavbě, 268
zdobené v nádvoří štukovými medailóny s hlavami římských imperátorů a s výjevy Héraklových činů. Palác postavili v letech 1698—1730 J. Křt. Alliprandi a J. Santini podle projektu Dominika Martinelliho. V letech 1821—1847 tu bylo sídlo Národního musea, nyní je zde **Národní galerie** (sbírka starého umění). Mezi jejími obrazy, od gotických až po barokní, jsou díla vzácných hodnot. Z českého umění jsou zde gotické cykly obrazů (Mistr vyšebrodský, Theodorik, Mistr třeboňský, Mistr rajhradský), řada českých madon a votivní obraz Jana Očka z Vlašimě i vynikající díla barokní (K. Škréta, Petr Brandl, V. V. Reiner, J. Kupecký). Ve sbírce jsou i vzácné obrazy cizích malířských škol - italské (Palma Vecchio, A. Bronzino, Kvido Reni), španělské (El Greco, Murillo, Goya), německé (L. Cranach, Hans Holbein, A. Altdorfer, A. Dürer), nizozemské (P. Brueghel, F. Hals, Rembrandt van Rijn), vlámské (P. P. Rubens, A. v. Dyck) a francouzské (N. Poussin, C. J. Vernet, P. Mignard).

Další domy na této straně náměstí, barokní a rokokové, tiché a malebné, byly většinou obývány svatovítskými kanovníky. V domě č. 62-10 bydlil roku 1372 Petr Parléř a na
rohu náměstí je palác Martinický (č. 67-8), renesanční 269
stavba s krásnými štíty, postavená v 3. čtvrtině 16. století Ondřejem Teyffem z Kinsdorfu. Na východní stěně dvora

jsou zbytky figurálních sgrafit - výjevy ze Samsonova života z 3. čtvrtiny 16. století a činy Herkulovy z doby okolo r. 1634.

270 Střed náměstí zdobí nevelký sad, v němž stojí morový sloup, postavený r. 1726 na paměť odvrácení moru r. 1713. Sochu P. Marie na trojhranném pilíři, postavy osmi světců a znak Starého Města pražského na čelní stěně vytesal F. M. Brokoff.

Na jižní straně stojí dva paláce Schwarzenberské. Krajní (č. 186-1),

271 dnes sídlo švýcarského vyslanectví, byl postaven na místě dvou starších domů v letech 1800—1810 Fr. Pavíčkem pro arcibiskupa V. Fl. Salm-Salma (připomíná ho písmeno S nad vraty). Sousední palác (č. 185-2), v němž je

272 dnes **Vojenské historické museum,** je vzácné dílo české renesance domácí disposice s vlašským dvorem, sgrafitovou rustikou a s vysunutou lunetovou římsou. Byl vybudován Augustinem Vlachem na spáleništi 4 domů v letech 1545 až 1563 pro Jana ml. Lobkovice. Roku 1593 byl palác Lobkovicům zkonfiskován a přešel na Petra Voka z Rožmberka, po vymření rodu přes Švamberky a Eggenberky (1719) na Schwarzenberky. Vojenské historické museum, založené roku 1919, bylo nejprve umístěno v Černínském paláci (do r. 1924), potom v Invalidovně a od r. 1939 již na Hradča-

nech. Musejní exposice ukazuje vývoj evropského válečnictví od období husitského revolučního hnutí do konce první světové války, v nádvoří jsou umístěny těžké palební zbraně i z novější doby.

Se Schwarzenberským palácem sousedí bývalý klášter karmelitek (dříve barnabitů) s kostelem sv. Benedikta. Kostel, o němž je první zápis z roku 1353, byl vybudován jako farní pro město Hradčany, až ho roku 1627 dostali barnabité, kteří ho přestavěli a postavili při něm klášter. Ten byl sice roku 1786 zrušen, ale roku 1792 darován karmelitkám, které dříve byly u kostela sv. Josefa na Malé Straně. 273

Západní stranu Hradčanského náměstí uzavírá **Toskánský palác** (č. 182-5), dnes vedlejší budova ministerstva zahraničních věcí. Palác postavil J. Křt. Mathey a roku 1718 ho koupila velkovévodkyně Toskánská. Je to raně barokní stavba římského slohu s dvěma věžemi a dvěma balkóny v průčelí, zdobená na atice sedmi sochami mythologických postav od A. F. Kitzingera. Nad dveřmi balkonů jsou znaky vévodů Toskánských, na jižním nároží socha Michala (Ottavio Mosto, kolem r. 1700). 274

Z jihozápadního rohu náměstí vstoupíme do Loretánské ulice, nejvýstavnější a nejstarší hradčanské ulice. Po její levé straně při ústí Radnických schodů stojí památný dům - bývalá **hradčanská radnice** (č. 173-1). V tomto domě je radnice asi od roku 1488, ale dnešní stavba je renesanční a byla provedena Kašparem Omichenem z Oberheimu v letech 1601 až 1604. Na průčelí se dosud částečně zachovala původní sgrafitová výzdoba se znakem císařským a hradčanským. Z dalších domů Loretánské ulice jsou významné některé palácové stavby, především bývalý palác Ditrichštejnský (č. 176-1), postavený v 1. čtvrtině 17. století a počátkem 18. století barokně přestavěný, a dům Hrzánovský (č. 177-9) 275 276

s pozdně barokní fasádou z konce 18. století, který byl vybudován v 2. polovině 16. století na místě domu stavitele Petra Parléře. V nedávné době (1953—1954) byl upraven pro representační účely ministerstva školství a kultury. Na dvoře je bronzová busta malíře Karla Engelmüllera, který měl v domě ateliér. Až skoro u Loretánského náměstí je zajímavá barokní kaplička sv. Barbory z roku 1725, vybudovaná Fr. M. Kaňkou a zdobená obrazem V. V. Reinera. Na nároží ulice Loretánské a U kasáren je bývalý dům Trautmansdorfský (č. 180-6) a pod ním bývalý palác Martinický (č. 181-4), barokní stavba z roku 1702 od Bartoloměje Scottiho. V těchto místech stála stará Strahovská brána (od 14. století do počátku 19. století) a končilo tu kdysi město Hradčany.

Odtud přejdeme ulicí U kasáren, vedoucí v místech původních hradčanských hradeb, do ulice Kanovnické - právě proti raně baroknímu domu (č. 70-4), který kdysi patřil Albrechtu Hložkovi ze Žampachu. Na levé straně ulice U kasáren je bývalý voršilský klášter a při něm **kostel Jana**
277 **Nep.**, který stavěl K. Ig. Dienzenhofer v letech 1720—1729. Ačkoli je to první Dienzenhoferova kostelní stavba, patří

mezi nejkrásnější pražské barokní kostely. Zvlášť půvabný je jeho vnitřek, především monumentální freska V. V. Reinera z roku 1728, představující výjevy ze života Jana Nep. Na hlavním oltáři a v bočních kaplích jsou obrazy od Jana Kryštofa Lišky z roku 1705, přenesené sem ze zbořeného kostela sv. Vojtěcha u Prašné brány. Vpravo od kostela je dům čp. 73, stojící na místě starého špitálu sv. Antonína, založeného roku 1574 Ferdinandem I. V těchto místech stála až do roku 1885 Špitálská brána.

Kanovnickou ulicí přijdeme do bývalého hradčanského předměstí zvaného **Nový Svět,** kde kdysi přebývala hradčanská chudina. Prochází jím stejnojmenná ulička. Mezi drobnými domky vyniká jen dům U zlatého hroznu (č. 78-5 v Kapucínské ulici) a hostinec U zlaté hrušky (č. 77-3 v ulici Nový Svět). V domě č. 90-25 v ulici Nový Svět se narodil dne 29. dubna 1857 český houslista František Ondříček (na domě je pamětní deska s reliéfním portrétem). Na konci ulice Nový Svět odbočíme vlevo a jdeme Černínskou ulicí na Loretánské náměstí. Nalevo při ústí ulice stojí rozlehlá stavba bývalého kapucínského kláštera (č. 99-6) s kostelem **278** P. Marie, vystavěným v prostém a jednoduchém slohu v letech 1600—1602. Z kostelního zařízení je pozoruhodná socha P. Marie v kapli na evangelní straně z r. 1602. Kapucínský cyklus (14 gotických deskových obrazů) z doby před rokem 1410, největší poklad tohoto chrámu, je dnes v Národní galerii. Klášter je spojen visutou chodbou s Loretou, druhým kostelem kapucínů, který uzavírá Loretánské náměstí na východní straně. **Loreta** byla postavena podle vzoru **279** tzv. Svaté chýše v italském Lorettu. Ústřední stavbou pražské Lorety je kopie této Svaté chýše, vybudovaná za vedení Jana Kŕt. Orsiho v letech 1626—1631. Svatá chýše byla zevně původně malovaná, ale po roce 1664 vyzdobena

figurálními štukaturami od Jakuba Agosty, Jana Kř. Colomby a Jana Bart. Comety. Po roce 1661 byla Loreta rozšířena o krytý ochoz (ambit), který byl kolem roku 1740 zvýšen o vrchní patro a roku 1750 ozdoben v přízemí freskami s náměty z Loretánské litanie (Felix Antonín Scheffler). Hlavní průčelí s věží, na níž je zvonková hra hodináře Petra Neumanna z roku 1694, bylo přestavěno v letech 1721—1724 Kryštofem a K. Ig. Dienzenhoferem. Kostel Narození Páně uprostřed východní strany ambitu byl postaven v letech 1734—1735 za vedení Jana Jiřího st. Aichbauera. O něco později (1739—1740) byly umístěny v nádvoří dvě kašny se sousošími od Jana Michala Brüderle. (Jedno sousoší je kopie od V. Suchardy.) V chrámovém interiéru jsou pozoruhodné dva obrazy na bočních oltářích (sv. Apolena a Agaty) od malíře A. Kerna. Vynikající je také oltář Františka Seraf. s obrazem světce od Petra Brandla a se sochami andělů od M. V. Jäckla (1718).

V západním ambitu je vstup do chrámové klenotnice, v níž je uložen proslulý Loretánský poklad - sbírka liturgického nádobí a rouch z doby od 16. do 18. století. Z nich jsou nejvzácnější: 1. diamantová monstrance z roku 1698 vyrobená podle návrhu J. B. Fischera z Erlachu z pozlaceného

stříbra a posázená 6222 diamanty; 2. gotický kalich se smaltovanými obrázky z roku 1510 (nejstarší předmět pokladu); 3. perlová monstrance z arabského zlata z 1. poloviny 18. století, snad největší ve střední Evropě.

Loretánské náměstí, jež se dříve zvolna sklánělo k Loretě, bylo při poslední úpravě rozděleno vysokou zděnou terasou, která sice umožňuje nové pohledy na Loretu shora, ale úzký prostor před ní nedovoluje přehlédnout krásné barokní průčelí po celé jeho šíři. Na jižním okraji zvýšené části náměstí je v dlažbě vyznačen půdorys bývalé barokní kaple sv. Matouše, postavené podle projektu Fr. M. Kaňky v letech 1728—1732 a roku 1791 zbořené. V těchto místech stálo též sousoší Pádu kněžny Drahomíry do pekel, dílo M. Brauna z roku 1728.

Na druhé straně náměstí proti tiché a vážné Loretě stojí monumentální **Černínský palác** (ministerstvo zahraničních 280
věcí, č. 101-5). Byl vybudován podle plánů vlašského architekta Františka Carattiho ve zmonumentalisovaných formách palladiánské renesance v letech 1669—1692 pro Humprechta Černína z Chudenic, císařského vyslance v Benátkách. Caratti stavbu řídil až do své smrti (r. 1677), staviteli paláce byli pak Jan de Capauli a Abraham Leuthner. V letech 1718-1720 byl nádherně nově upraven pod vedením Fr. M. Kaňky vnitřek a při opravách, jež prováděl po francouzském a pruském dobývání Prahy v polovině 18. století Anselm Luragho, byly vystavěny portály a portikus. V následujících letech palác pustl a r. 1851 byl proměněn v kasárny. Po první světové válce (1928—1934) byl uveden do původního stavu. Palác je volná, raně barokní čtyřkřídlá stavba s dvěma nádvořími. Průčelí dlouhé 150 m je členěno řadou 30 polosloupů, které nesou silně vysunutou hlavní římsu. Severní průčelí má v přízemí dvě sally terreny ve slo-

hu severoitalských palladiánských architektur a mezi nimi je portál a nika se sochou Herkula (Ig. Platzer starší, 1746). Uvnitř paláce je krásné schodiště, zbudované roku 1718 podle návrhu Fr. M. Kaňky, jehož klenbu zdobí freska Zápas Titánů (V. V. Reiner, 1718). Při paláci je rozlehlá zahrada založená roku 1718 Fr. M. Kaňkou a rekonstruovaná v letech 1934—1935 podle starých plánů. Na severní straně paláce je přístavba z nové doby.

Nad Černínským palácem se rozkládá **Pohořelec,** kdysi hradčanské předměstí, založené roku 1375 místopurkrabím Alšem z Malkovic. Středem Pohořelce je náměstí, vroubené dvěma řadami domů, z nichž je nejpůvabnější krajní dům
281 na severní straně (č. 114-22), bývalý palác Kučerův, rokoková stavba z let 1775—1780. Západní stranu uzavírá kasárenská budova (č. 120-21), postavená roku 1890. V místě (severně od kasáren), kde je dnes škola č. 26, stál od roku 1593 dům Jakuba Kurze ze Senftenavy, v němž bydlel a roku 1601 zemřel dánský hvězdář Tycho Brahe. Na Pohořelci, v domě U Šliků (č. 11-25) se narodil roku 1849 jeden ze zakladatelů organizovaného dělnického hnutí, proletářský básník Josef Boleslav Pecka-Strahovský. Na jižní straně je zajímavý jen dům č. 155-15, bývalý špitál sv. Alžběty, postavený roku 1664 strahovským klášterem a doplněný roku 1726 schodištěm s kalvárií. Před špitálem stojí raně barokní dům Trautmansdorfský, kdysi Trčkovský (č. 110-26) s půvabnými střešními štíty. Uprostřed náměstí je sousoší Jana Nep. (Tadeáš Hochhaus, 1752).

Z Pohořelce vlevo vzhůru přijdeme k Strahovu, starému premonstrátskému klášteru, v němž je dnes **Památník ná-**
282 **rodního písemnictví.** Strahov založil roku 1140 na popud olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka kníže Vladislav II. a povolal k němu členy premonstrátského řádu z kláštera ve

Steinfelsu. Původní klášterní budova byla dřevěná, ale po r. 1143 byla nahrazena románskou kamennou stavbou. Po pohromách, jež Strahov stihly - při požáru roku 1258 a při bojích o Hrad roku 1420 - klášter živořil až do počátku 17. století, kdy byl kostel a částečně i klášter renesančně přestavěn. K velkým stavebním úpravám došlo v 2. polovině 17. století, při nichž byl klášter zbarokisován a rozšířen. Dnešní podobu dostal při úpravách po francouzském dobývání Prahy roku 1741 a v letech 1782—1797 byl ještě obohacen o krásnou budovu knihovny. Při archeologickém průzkumu v letech 1952—1953 byly zjištěny rozsáhlé zbytky románské stavby a současně provedena rekonstrukce konventní budovy. Strahov je rozsáhlý stavební celek, skládající se z kostela, kláštera s provisoriátem k severu a s budovou opatství k jihu a z knihovny. Vstupní barokní bránou z roku 1742, ozdobenou sochou sv. Norberta (J. A. Quitainer, 1755) vejdeme do nádvoří. Za bránou na levé straně stojí kostel sv. Rocha, postavený ve vyznívajícím gotickém slohu v letech 1603—1612 císařem Rudolfem II. V době Josefa II. (1784) byl sice kostel zrušen, ale později (1882) byl od základů obnoven. Kolem štíhlého sloupu se sochou sv. Norberta přijdeme k opatskému chrámu Nanebevzetí P. Marie. Jeho základem je románská basilika z 12. století, příční loď

je gotická, kněžiště renesanční, obě věže z poloviny 18. století; z té doby je i sochařská výzdoba hlavního průčelí (J. A. Quitainer). Kostel je trojlodní basilika. Klenba je pokryta štukovými kartušemi od J. Palliardiho, v nichž je 8 obrazů ze života P. Marie (J. Kramolín) a 32 mariánských symbolů (Ig. Raab, 1744). Nad arkádami boční lodi je 12 obrazů z legendy o sv. Norbertu (V. Neunherz, 1744), v podkruchtí na klenbě freska, představující Zjevení P. Marie sv. Norbertu (1727). V chóru je hlavní oltář z roku 1768 s reliéfem Nanebevzetí P. Marie a se sochami od Ig. Platzera. V kapli sv. Voršily, jež přiléhá k levé boční lodi, je nástropní freska Umučení sv. Voršily (Siard Nosecký, 1746). V kapli sv. Kříže v závěru boční lodi je nástropní freska Krista před Pilátem (S. Nosecký), v kapli sv. Kateřiny v závěru pravé boční lodi nástropní freska Trojice a sv. Kateřiny (S. Nosecký). V kapli P. Marie Pasovské po straně pravé boční lodi je freska bitvy u Lützenu roku 1632, v níž padl generál Bohumír Jindřich z Pappenheimu, který je v kapli pochován (S. Nosecký), a nad svatostánkem kopie obrazu P. Marie Pasovské. Na kůru jsou velké varhany z 2. poloviny 18. století. Prostranství před kostelem uzavírá na jižní straně průčelí Strahovské knihovny, vybudované roku 1783 podle plánu D. Kolbeho stavitelem Ig. J. Palliardim, které je pokládáno za nejvýznačnější stavební památku josefínské doby v Praze. Jeho plastickou výzdobu - vázy, ornamentiku a symbolické atributy s medailónem Josefa II. - provedl Ig. Platzer mladší. Uvnitř této budovy je filosofický sál.

Do Památníku národního písemnictví vstoupíme v jihovýchodním rohu nádvoří - za kostelem. Portálem vejdeme do hlavního nádvoří, které po levé straně uzavírá dlouhý trakt bývalé prelatury, vybudovaný v 1. polovině 17. století a v zadní části upravený v letech 1680—1688 podle plánů

J. Křt. Matheye. V tomto traktu je bývalá opatská jídelna (dnes síň Boženy Němcové). Po pravé straně nádvoří je závěr kostela a za ním vstup do hlavní budovy. Novým vchodem vstoupíme do bývalé kapitulní síně z roku 1742, zdobené freskami S. Noseckého, a odtud do ambitu, stavěného do čtverce o straně velikosti 40 m, jehož obvodní zeď je románská, kvádříková, kdežto pilíře a klenba jsou z počátku 17. století. Ambity uzavírají bývalý klášterní tzv. Rajský dvůr, v jehož středu je zachován původní bazén, patrně sádka na ryby. Po stěnách ambitů jsou zachovány části čelních oblouků románské klenby. V západním křídle se zachovaly tři obdélné místnosti, vzácné zbytky původní románské stavby. Od vstupní místnosti procházíme exposicemi Památníku národního písemnictví, které byly dne 8. května 1953 odevzdány československému lidu. Je to krásné museum, dokumentující v nesčetných památkách vývoj české literatury od nejstarších dob až po naše časy, přehled práce našich vědců, spisovatelů a politiků všech věků našich dějin, pečlivě vybraný akademikem Janem Mukařovským a prof. Felixem Vodičkou. Exposice rozdělená na 33 úseků vychází od základů a počátků slovanské kultury a končí v bývalém letním refektáři literaturou socialistickou, která vyrostla v naší velké době a čerpá svou sílu z lásky k pracujícímu lidu. V 1. poschodí západního křídla hlavní budovy je theologický sál bývalé klášterní knihovny, vlastní základ této vzácné knihovny, vybudovaný nad tehdejším konventním refektářem ve slohu vrcholného baroka roku 1671 J. D. Orsim. Nástropní fresky, oslavující studium, vzdělání a knihy, komponované na vybrané citáty a malované S. Noseckým, dodávají ve spojení s bílým bohatstvím štuků sálu kouzelný kolorit. Podél stěn jsou rozestavěny skříně s knihami, převážně theologického obsahu, mezi nimiž je i velký soubor

biblí v nejrůznějších jazycích. Zasklené skříňky nad dveřmi byly určeny pro zakázáné knihy (libri prohibiti). Ve středu je řada globů z 1. poloviny 17. století a pulty s pozoruhodnými exponáty. Z theologického sálu projdeme do severní příčné chodby, v níž je umístěno oddělení lékařsko-právnické a v níž jsou vystaveny nejmenší tištěné knihy Strahovské knihovny. Na konci chodby je nevelká místnost, v níž najdeme malé museum přírodnin, archeologických vykopávek, zbraní apod. Odtud vstoupíme do filosofického sálu, který je již v části stavěné Ig. Palliardim. Sál, jistě jedna z nejpůvabnějších architektur své doby, upoutá především monumentální nástropní freskou, provedenou roku 1794 A. Fr. Maulbertschem a představující duchovní zápas lidstva o poznání pravé moudrosti, filosofie. Začíná na východní straně řeckým mythem, pokračuje na západní straně řeckou filosofií, na severu Starým zákonem a na jihu končí Novým zákonem. Uprostřed je alegorie Věčné moudrosti. Při stěnách sálu jsou knižní regály, jež roku 1790 získala Strahovská knihovna ze zrušeného kláštera v Louce u Znojma a jimž byla přizpůsobena celá stavba knihovny. Zhotovil je truhlář Jan Lahofer z Tasovic (za deset let). V sálovém prostoru je několik zajímavostí: barokně empirová skříň s knihami, jež Strahovu za jeho pohostinství darovala roku 1813 Marie Louisa, choť Napoleona I., otáčecí čtenářský pult ze 17. století a rozkládací stolek. Jižní příční chodbou, v níž je exposice nejvzácnějších knižních památek Strahovské knihovny, vrátíme se do theologického sálu a pak vyjdeme z knihovny, jež patří k nejcennějším pražským památkám. Udivuje nejen půvabnou architekturou, ale i knižním bohatstvím, neboť obsahuje přes 130 000 svazků z nejrůznějších vědních oborů - historie, umění, práv, přírodních věd, filologie, germanitisky, hebraistiky atd.

Ze Strahovského nádvoří jdeme dále vlevo Strahovskou ulicí nahoru podél klášterní zahrady na **Petřín.** Památný vrch zdvihající se nad vltavskou kotlinou je zakončením táhlého výběžku Bílé hory. Jeho východní stráně byly již v době Karla IV. osázeny vinnou révou, ale od počátku 17. století tu bylo pozvolna vysazováno stromoví a vznikaly rozsáhlé zahrady, jež v nové době byly spojeny v jeden celek - Petřínské sady. Na jeho temeni je několik zajímavých objektů. Nejprve přijdeme ke kopulovité budově Městské lidové hvězdárny, postavené roku 1928 Čs. astronomickou společností. Odtud až k Břevnovu se rozkládá pražské „sportovní město".

Brankou ve zdi vejdeme do Petřínských sadů. V jejich nejvyšším místě po pravé straně cesty stojí kostelík sv. Vavřince. Pověst vypráví, že ho založil kníže Boleslav II. z podnětu sv. Vojtěcha. První zpráva o něm je z roku 1135. Dnešní barokní stavba byla započata v třicátých letech 18. století a dokončena za vedení Ig. Palliardiho roku 1770, přičemž starší stavba byla pojata do jižního ramene chrámového prostoru. Roku 1784 byl kostel zrušen, ale po roce 1836 obnoven a znovu vysvěcen. Na hlavním oltáři je obraz sv. Vavřince (Jan Claudemann, 1693). **283**

Poblíž kostelíka je kaple Božího hrobu, postavená roku 1732 podle vzoru jeruzalémského hrobu, nad ní se klene kopule, nesená 8 sloupky. Vedle stojí jiná nevelká kaple, v níž je Kristus na kříži a jejíž průčelí zdobí sgrafito podle kartonu M. Alše (J. Riedl, 1934). Na prostranství pod kostelem jsou roztroušeny kapličky křížové cesty, postavené roku 1836. Jsou vyzdobeny obrazy, jež podle kreseb J. Führicha maloval J. Müller a J. Holzmaier. Opodál se zdvihá železná Petřínská rozhledna, 60 m vysoká věž, postavená roku 1891 podle vzoru pařížské Eiffelovy věže. Z rozhledny je pře- **284**

285

krásný pohled na město i do širého českého kraje, za jasného dne až ke Krušným horám a Krkonošům. Při věži stojí pavilón v podobě staré gotické Karlovy vyšehradské brány, postavený roku 1891 pro Jubilejní výstavu. Je v něm dioráma Boj Pražanů se Švédy na Karlově mostě r. 1648 od Karla a Adolfa Liebschera a Vojt. Bartoňka. Vede k němu zrcadlová chodba, bludiště, poskytující návštěvníkům svou spletitostí mnoho obveselení.

Jestliže je z Petřínské rozhledny vidět širý český kraj, s petřínských strání a cestiček je úchvatný pohled na Malou Stranu, nejkrásnější část Prahy. S Petřína je možno sjet lanovou dráhou do ulice Na Újezdě, ale nejkrásnější cesta dolů je přes Malou Stranu. S vrcholu Petřína přijdeme podél kaplí křížové cesty ke schodům, po nichž sestoupíme do **Vlašské ulice.** Zatímco procházíme mezi zahradou Strahovského kláštera a Lobkovickou zahradou, objevují se nám obrazy nové a nové krásy, jejichž dominujícím bodem zůstává zelená báň svatomikulášská. Vlašská ulice je zajímavá tím, že se při ní v 16. století usadila kolonie vlašských přistěhovalců. Regulaci této části Malé Strany provedl Oldřich Avostalis, jenž si tu postavil dům č. 365-1, který se dodnes zachoval ve své původní renesanční podobě, i když byl spojen se sousedním palácem Schönbornským.

Nedaleko ústí do Vlašské ulice leží nemocnice Pod Petřínem (dříve Milosrdných sester, č. 38-40), postavená v letech 1851—1854 spolu s pozdně empirovým kostelem sv. Karla Boromejského. Z vnitřního zařízení kostela mají hodnotu jen oltářní obrazy od Viléma Kandlera a dvě sochy (Jan Evang. a Maří Magdaléna) od Václava Levého. U vchodu nemocnice je sousoší P. Marie Bolestné z roku 1695 od J. Brokoffa, přenesené sem roku 1859 z Karlova mostu, z místa, kde je dnes Maxova Pieta. Proti kostelu je vchod do Lobkovické zahrady a dále do Petřínských sadů. S nemocnicí sousedí Vlašský špitál, později sirotčinec (č. 335-34). Tento raně barokní dům s arkádovým dvorcem byl vybudován po roce 1602 přistěhovalými Vlachy, současně s přilehlým špitálním kostelem sv. Karla Boromejského. Kostel, zbudovaný asi Dominikem Bossim, je sálová barokní svatyně s kopulí, jedna z prvních toho slohu v Praze, zdobená bohatými štukami. Dnes je v bývalém sirotčinci společenské středisko italské kolonie v Praze a v kostele přednášková síň. 286 287

Proti Vlašskému sirotčinci stojí **Lobkovický palác** (č. 347-19). Byl postaven v letech 1702—1707 pravděpodobně podle návrhu J. Křt. Alliprandiho. Roku 1753 připadl věnem Lobkovicům a ti ho roku 1769 podle projektu Ignáce Palliardiho přestavěli a zvýšili o 2. poschodí. Palác náleží k nejvýznamnějším pražským barokním palácům, umělecky cenné jsou i palácové prostory, zdobené nástropními a nástěnnými malbami z doby okolo roku 1720. Mřížovou branou, na jejíchž pilířích stojí skupiny Únosu Proserpiny a Únosu Orechtheie (anonym, kolem r. 1720), je vchod do palácové zahrady na svahu Petřína. Značná část zahrady, z níž jsou jedinečné výhledy na město a Hrad, je veřejně přístupna vchodem proti nemocnici. 288

Vlašská ulice přechází ve své dolejší části v Tržiště, ne-

velké náměstí, jež vzniklo na pozemku raně gotických hradeb po rozšíření Malé Strany v době Karlově. Je tu několik zajímavých domů. Při ústí Vlašské ulice stojí a jižní stranu
289 Tržiště vytváří **Schönbornský palác** (č. 365-15), dnes sídlo velvyslanectví Spojených států amerických; je to raně barokní stavba, postavená v letech 1643—1656, okolo roku 1715 částečně přestavěná a uvnitř upravená podle plánů J. Santiniho. Na petřínském svahu za palácem je rozlehlá raně barokní zahrada, zřízená roku 1650. Průjezdem, jehož oblouk nesou dva obři od neznámého sochaře (omylem se uvádí Matyáš Braun), je vstup do nádvoří, z něhož pak vystupuje ve svahu zahrady dvojramenné schodiště s balustrádou. Na nejvyšším bodě zahrady v ose schodiště stojí novorenesanční pavilón. Odtud, ale i z jiných míst zahrady, jsou překrásné výhledy na Prahu, od Hradčan až k Vyšehradu. Také v sousedním Vratislavském domě (č. 366-13) je půvabná terasovitá zahrada. V čelní straně Tržiště stojí dům č. 364-17, v němž bydlil a zemřel Cyril Merhout, zasloužilý historiograf Malé Strany (pamětní deska na domě), a vedle něho je pěkný dvoudílný renesanční dům U Ježíška (č. 303-22). Bydlil v něm František Palacký po svém příchodu do Prahy (v letech 1823—1825). Po pravé straně Tržiště je ještě zajímavý dům č. 371-3 s renesanční fasádou ze 16. století, na níž jsou dosud zachovány rozlehlé plochy sgrafitované rustiky. Poslední dům vpravo, na rohu Tržiště a Karmelitské ulice je bývalý Vrtbovský palác (č. 373-25), o němž byla zmínka již dříve. Z Tržiště vstoupíme do Karmelitské ulice, tu odbočíme doleva a jdeme na Malostranské náměstí. Odtud můžeme pokračovat pěšky Mosteckou ulicí a pak přes Karlův most do Starého Města nebo nastoupit do tramvaje č. 2, 7, 12.

VNĚJŠÍ OBVODY MĚSTSKÉ

SMÍCHOV - BŘEVNOV - BUBENEČ - HOLEŠOVICE - BUBNY - TRÓJA - KARLÍN - ŽIŽKOV - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY VRŠOVICE

SMÍCHOV

míchov patří k nejstarším pražským osadám před městskými hradbami. První zpráva o něm je z roku 1297, kdy území Smíchova nebylo ještě osídleno; byla to veliká louka, na které se konala korunovační hostina krále Václava II. Jen v místech dnešního Arbesova náměstí byla kolem kostela sv. Filipa a Jakuba osada Újezd, pod Petřínem se rozkládal dvůr opata plaských cisterciáků a při řece byl dům mělnických proboštů. Na ostatním území byly zahrady a na svazích vinice, mezi nimiž byly rozsety ojedinělé dvorce. Roku 1321 založil Jan Lucemburský v blízkosti kostela Filipa a Jakuba veliký klášter kartuziánský s kostelem P. Marie. Idylický klid se udržel na Smíchově až do 19. století, kdy sem pronikl rychle se rozvíjející průmysl. První byly kartounky - Příbramova roku 1815 a Porgesova roku 1816, roku 1852 porcelánka Portheimka a Ringhofferova továrna; od těch let přibývá obyvatelstva i domů a Smíchov roste. Císařským ediktem z r. 1838 je prohlášen pražským předměstím, 1848 dostává vlastní samosprávu, roku 1903 se stává městem a roku 1922 je spojen s Prahou.

Nejstarší smíchovská památka - kostel Filipa a Jakuba - byla zbořena roku 1898, ale zachovalo se tu ještě několik významných objektů. Procházkou po Smíchově začneme na náměstí Sovětských tankistů (tramvaj č. 5, 9, 12, trolejbus 53).

Náměstí Sovětských tankistů vzniklo po roce 1892, kdy byla zbořena Újezdská brána, oddělující Malou Stranu od Smíchova. V jeho středu stojí **pomník Sovětských tan-**
290 **kistů,** vybudovaný na paměť osvobození Prahy sovětskými tankisty (vedenými gen. Leljušenkem) dne 9. května 1945. Na podstavci ze žulových kvádrů je umístěn tank č. 23, který vjel první do Prahy. Naproti pomníku je vchod do jižní části **Petřínských sadů,** bývalé zahrady Kinských, založené roku 1825. Na kraji sadu při cestě je půvabné dílo Karla Dvořáka, bronzová socha Čtrnáctileté. Opodál vpravo stojí empirová hospodářská budova z roku 1830. V letech 1918 až 1946 bylo v ní Zemědělské museum, nyní je zde část
291 národopisného oddělení Národního musea. Hlavní budova tohoto musea je v bývalé vile Kinských, která stojí výše v sadech. Je to ušlechtilá empirová stavba z let 1827—1831. Národopisné oddělení, jehož základem se staly původní sbírky z Národopisné výstavy roku 1895 a jež bylo v nové době doplněno sbírkami Národního musea a Náprstkova musea, shromažďuje dokumentační materiál, který je dokladem vysoké kultury čs. lidu a slovanských národů; jsou tu především památky zvykoslovné, ukázky lidového bydlení, soubory lidového malířství, keramika, kroje, výšivky apod. Vedle musea v sadě směrem k Holečkově ulici je pomník
292 dramatické umělkyně Hany Kvapilové (J. Štursa, 1913), za museem dřevěná zvonička z Valašska a dřevěný kříž z Dolních Bojanovic u Hodonína. Nedaleko stojí dřevěný pravoslavný kostelík z 2. poloviny 18. století, přenesený sem roku

1929 z Medvědovců u Mukačeva. Pod levým křídlem Národopisného musea je průchod na schodiště, vedoucí do Holečkovy ulice. Tudy projdeme, dáme se vlevo a za malou chvíli přijdeme opět na náměstí Sovětských tankistů, načež pokračujeme dále vpravo třídou S. M. Kirova směrem k Arbesovu náměstí. Po pravé straně je Realistické divadlo Zdeňka Nejedlého, postavené roku 1881. Na místě, kde se dnes rozkládá Arbesovo náměstí, byl střed bývalé osady Újezd a zde také stál její farní kostel Filipa a Jakuba. Začátkem 19. století byla jižně od těchto míst na břehu Vltavy postavena jedna z největších pražských kartounek, náležející Porgesům z Portheimu, v níž došlo roku 1844 k prvním dělnickým bouřím v Čechách.

293

Z Arbesova náměstí jdeme Kořenského ulicí na nábřeží Legií. Proti ose ulice stojí bývalá vodárenská věž, kterou postavili Malostranští roku 1562 při Petržilkovském mlýně a která zásobovala vodou městské kašny. Po nábřeží Legií přijdeme k předmostí Jiráskova mostu. V těchto místech se rozkládala jedna z nejkrásnějších pražských barokních zahrad - Slavatovská, zřízená koncem 17. století na místě bývalé vinice kartouzského kláštera. Vchod do zahrady zdobil krásný portál, dnes uložený v lapidáriu Národního musea, v zahradě stála Medvědí fontána a pavilón, který postavil roku 1735 K. Ig. Dienzenhofer pro jesuity, jimž

Náměstí
Sovět.
tankistů
Barrandova
Zubatého
Arbesovo
nám.
Kořenského
Dienzenhofer
sady
Matouš ova
Lesnická
Nám. 14. října
Lidická

v té době patřila Slavatovská zahrada. Při stavbě Jiráskova mostu byla tato vzácná barokní architektura zbořena. Zbytkem Slavatovské zahrady jsou nevelké Dienzenhoferovy sady při ústí mostu. Je v nich socha Jaro od Ladislava Beneše 294
(z r. 1929). Na západní straně uzavírá sady budova Krajského národního výboru v Praze. Vedle ní stojí bývalý smíchovský Národní dům, dnes **Kulturní dům** pracujících ve strojí- 295
renství, secesní stavba z let 1907—1908. Budova je spjata s bojem revoluční marxistické levice uvnitř čs. sociální demokracie, zde se též konal ve dnech 30. X.—1. XI. 1921 slučovací sjezd KSČ, na němž došlo ke sloučení české, slovenské a německé komunistické strany, jež se pak během roku 1921 ustavily v jedinou Komunistickou stranu Československa. V dubnu 1936 se tu konal VII. sjezd KSČ. S tímto domem je na západní straně spojena Smíchovská tržnice a od Zborovské ulice až k náměstí 14. října se rozkládá městský sad, upravený na pozemcích starých zahrad - Slavatovské a Portheimovy. Uprostřed jeho východní části je již zmíněná Medvědí fontána s Neptunovou sochou (Jeroným Kohl, 1689), která sem byla přemístěna z bývalé Slavatovské zahrady. Sadem přijdeme na náměstí 14. října. V jeho středu stojí jedna z významných památek české architektury 2. poloviny 19. stol. - novorenesanční **basilika sv. Václava,** vystavě- 296
ná podle plánů A. Barvitia v letech 1881—1885. Průčelí zdobí majoliky s poprsími českých patronů od L. Šimka. Na výzdobě vnitřku kostela pracovali přední umělci. V hlavní apsidě je mosaikový obraz Krista a českých světců (J. Trenkwald), pod ním výjevy ze života sv. Václava (Fr. Sequens), v bočních apsidách malby Nanebevzetí Páně (Z. Rudl) a Korunování P. Marie (M. Pirner). Naproti kostelu je bývalá Smíchovská radnice, prosté stavení s věží a se sochařskou výzdobou od A. Poppa, upravené roku 1874 ze soukromého domu.

297 Na nároží třídy S. M. Kirova a náměstí 14. října je půvabná stavba, tzv. Portheimka, také Buquojka (č. 68-12), barokní letohrádek se zahradou, který si tu - tehdy za městem - postavil K. Ig. Dienzenhofer. Uvnitř budovy je zachován pěkný sál s nástropní malbou od V. V. Reinera z roku 1728.

Odtud pokračujeme dále třídou S. M. Kirova ke křižovatce U anděla, zde odbočíme doprava Plzeňskou třídou, která vede podél bývalé Ringhofferovy továrny, založené roku 1840 na bývalém Mariánském náměstí a roku 1852 přenesené na Smíchov. Nedaleko za křižovatkou odbočíme
298 Mozartovou ulicí a tou se dostaneme k **Bertramce** (č. 169-2). Tato stará usedlost byla koncem 18. století v majetku skladatele Fr. X. Duška, jehož chotí byla operní pěvkyně Jos. Dušková. V letech 1786 a 1791, když W. A. Mozart navštívil Prahu, byl většinou jejich hostem a bydlel buď v jejich domě na Uhelném trhu v Starém Městě nebo v Bertramce. Zde složil předehru opery Don Juan, která se poprvé hrála v Praze ve Stavovském divadle 29. X. 1787, a tady také roku 1791 komponoval operu Titus, objednanou ke korunovačním slavnostem téhož roku od českých stavů. Vila Bertramka byla velmi pečlivě restaurována v letech 1955—1956. Interiéry jsou zachovány ve slohu doby Mozartovy, ale zařízení - mimo klavír, na nějž snad Mozart hrával - není původní.

V zahradě, kde stával pavilón, v němž Mozart složil překrásnou arii „Bella mia fiamma" pro paní Duškovou, je dnes Mozartův pomník s bustou od Tomáše Seidana (2. polovina 19. století). Od Bertramky jdeme vlevo ulicí Duškovou k Malostranskému hřbitovu, který je položen na jih od Plzeňské třídy. Pamětní deska na domě č. 1041-20 v Duškově ulici připomíná, že se zde narodil roku 1903 národní hrdina Julius Fučík.

Na **Malostranském hřbitově** se pohřbívalo od roku 1680, 299
kdy sem byly pohřbívány oběti pražských morů (v letech 1680, 1713—1715 a 1771—1772). Když byly za Josefa II. zrušeny hřbitovy uvnitř města, byli tu pochováváni obyvatelé Malé Strany a Hradčan. Rychlý růst města Prahy koncem 19. století si však vynutil, že již roku 1884 tu bylo pohřbívání zastaveno. Od té doby je hřbitov kulturní reservací, lapidáriem romantické a empirové funerální pražské plastiky. U hřbitovní brány stojí kaplička sv. Rocha z roku 1680, ve východní části hřbitova jednolodní empirový kostel N. Trojice, vystavěný v letech 1831—1837 na místě staré barokní kaple z roku 1713. Střed hřbitova ovládá náhrobek pasovského biskupa Thuna-Hohenštejna, významné dílo českého empiru od Václava Prachnera, ulité ze železa roku 1830 až 1831. Cenné jsou i další náhrobky. Od Thunova náhrobku směrem ke kostelu je náhrobek skladatele J. N. Vitáska (J. Max), před průčelím kostela na severní straně náhrobek kanovníka Václava Pešiny z Čechorodu (E. Max), nedaleko kostela vlastní náhrobek sochaře Josefa Malínského a při zdi náhrobky spisovatelů Gustava Pflegra-Moravského, dr. Václava Matějovského (Fr. Wurzel) a astronoma J. J. Böhma. Při západní zdi I. oddělení jsou dva nejcennější náhrobky na hřbitově: Žofie z Valdštejna (V. Prachner) a Ehrenbergů (Ig. Platzer ml.). Při střední aleji v I. oddělení je ještě

významný mohutný náhrobek skladatele Václava Tomáška (R. Platzer) a hrobka rodiny Pinkasovy s reliéfem od S. Pinkase (1866). Na II. oddělení je pozoruhodnější jen hrob pražského vedutisty Vincence Morstadta a deska na paměť historika F. M. Pelzla.

Od hřbitova jdeme Plzeňskou třídou vzhůru a na konci
300 Smíchova, vpravo od této ulice, dorazíme na Klamovku; je to rozlehlý sad, zbytek bývalé usedlosti, kterou proměnil po roce 1757 hrabě Clam-Gallas v empirový park v anglickém stylu s drobnými stavbami a pomníčky kuriosního obsahu. Při vstupu do parku je novogotický altán z roku 1820, o něco výše nad novou mateřskou školou klasicistní chrámek Noci z doby kolem roku 1790 a nad ním rokokový zahradní altán.

Z Klamovky se vrátíme na Plzeňskou třídu a jdeme zpět k městu. Zakrátko odbočíme vlevo Holečkovou ulicí. V její severovýchodní části, za ústím Švédské ulice, je bývalý
301 klášter benediktinek, postavený v letech 1888—1891 v pseudorománském slohu. U něho je kostel sv. Gabriela, slohově velmi zajímavý, neboť je ukázkou kombinace románské a starokřesťanské basiliky; je bohatě zdobený malbami. Kostel je veřejně přístupný, v klášteře je dnes umístěno Poštovní museum, kde jsou shromážděny písemnosti i hmotné doklady vývoje poštovnictví v Československu a některé vzácné ukázky poštovnictví v jiných státech, zejména ve Francii, Švédsku a Číně. O něco doleji, na pravé straně
302 Holečkovy ulice je ještě bývalý klášter sester Srdce Ježíšova s kostelem téhož zasvěcení, vystavěným v letech 1882—1884 v pseudogotickém slohu.

Holečkovou ulicí se vrátíme na náměstí Sovětských tankistů, odtud tramvají č. 5 nebo 9 do středu města.

BŘEVNOV

Břevnov vznikl jistě v souvislosti s osídlením prvého mužského kláštera českého, který založil biskup Vojtěch a kníže Boleslav II. roku 993, takže lze soudit, že to je nejstarší dosud dochovaná osada na území dnešní Prahy. Byla to dlouho osada malá a kolem ní se rozložilo časem několik hospodářských usedlostí (Kajetánka, Malovanka, Petinka apod.). Když se v polovině 19. století v důsledku pronikajícího průmyslu začala rozvíjet pražská předměstí, vyrůstají při břevnovských ulicích rychle drobné domky a začátkem 20. století obec Břevnov dosahuje takového významu, že mohla být v roce 1907 povýšena na město. Pak již výstavba Břevnova rychle pokračovala, zvláště po roce 1922, kdy byl spojen s Prahou.

Procházku Břevnovem začneme z Pohořelce (tramvaj č. 1 a 22) Bělohorskou třídou. Hned na začátku ulice vystoupíme serpentinovitou cestou k **strahovským stadiónům.** Je to 303
největší sportovní a tělovýchovné prostranství u nás; konaly se tu poslední všesokolské slety a roku 1955 naše I. celostátní spartakiáda. Prostor zaujímá rozlehlé území mezi Strahovem, Smíchovem a Břevnovem a jsou na něm tři sportovní stadióny. Velký strahovský stadión, postavený roku 1933 a v dalších letech ještě doplněný, je dnes největší stadión pro hromadná tělocvičná vystoupení na světě. Cvičební plocha má rozměry 200 × 300 m a může na ní najednou cvičit asi 16 000 cvičenců. Kolem cvičební plochy jsou vybudovány veliké tribuny - hlediště pro 250 000 diváků. Na tomto stadiónu se konají hromadná vystoupení, závody na ploché dráze i na umělé překážkové terénní dráze. Dále je tu Stadión čs. armády, který je největším pražským stadiónem s fotbalovým hřištěm a kompletním atletickým zařízením. Konají se na

něm význačná utkání v kopané, ragby, pozemním hokeji a lehké atletice, jež může zhlédnout 60 000 diváků. Sportovní zařízení doplňuje ještě Malý strahovský stadión. Je tu moderní tělocvična, tréninkové plochy pro všechny sporty a překážková dráha.

Od strahovských stadiónů jdeme směrem k Břevnovu, na Královce se vrátíme na Bělohorskou ulici, pokračujeme dále
304 vlevo a zakrátko přijdeme k **Museu počátků čs. dělnického hnutí,** jež stojí vpravo od ulice. Bylo zřízeno ve starém hostinci U kaštanu, který je památný pro dějiny dělnického hnutí u nás, neboť se zde v dubnu 1878 konal „břevnovský" sjezd zástupců českého dělnictva, mezi nimiž byli i Josef Boleslav Pecka a Ladislav Zápotocký. Na tomto sjezdu byla založena první politická organizace českých dělníků - česká sociálně demokratická strana dělnická. Při 75. výročí této historické události (v dubnu 1953) bylo v nově upraveném hostinci U kaštanu založeno Museum počátků čs. dělnického hnutí, v němž byly do pěti sálů soustředěny doklady o počátcích třídního boje proletariátu u nás a o jeho růstu až do „břevnovského sjezdu". Místnost, v níž se sjezd konal, je pietně uchována v původním stavu.

Pokračujeme Bělohorskou ulicí a nedaleko místa, kde se sbíhá s ulicí Pionýrů, odbočíme vpravo k bývalému **bene-**
305 **diktinskému klášteru v Břevnově.** V těchto místech založil

roku 993 biskup Vojtěch a kníže Boleslav II. první mužský klášter v Čechách, při němž vznikl kostel sv. Markéty, zprvu románský, později gotický. Také konventní budova prošla několika stavebními změnami a v 2. polovině 17. století byla rozšířena o novou část. Za opata Otmara Zineka (v letech 1700—1738) byla provedena barokní přestavba kláštera a vystavěn nový kostel. Stavbu vedl nejprve Kryštof Dienzenhofer, po jeho smrti (1722) jeho syn Kilián Ignác. Klášter je jednotný barokní komplex budov, stavěný do čtverce okolo nádvoří. Vstoupíme do něho bránou, postavenou K. I. Dienzenhoferem roku 1740 a zdobenou sochou sv. Benedikta a znakem kláštera s monogramem opata Löbla (K. I. Hiernle, 1740). V nádvoří stojí po stranách hospodářská stavení a na severu je uzavírá klášterní budova s kostelem. Kostel sv. Markéty je barokní dílo z let 1708—1715 podle projektu K. I. Dienzenhofera. Nad hlavním portálem je štít se sdruženým znakem břevnovských opatů a na jižní stěně průčelí náhrobek bl. Vintíře z 1. poloviny 14. století v ilusivní malbě J. Hagera z roku 1761. Na římse kostela jsou čtyři sochy řádových světců od M. V. Jäckla z roku 1772. Před průčelím stojí socha Jana Nep. (K. J. Hiernle, kolem r. 1745). Vnitřek kostela je jednolodní prostor podélného půdorysu, složeného ze vzájemně se protínajících elipsoidů. Nástropní malby provedl v letech 1719—1721 Jan Jakub Steinfels. Představují čtyři skupiny: sv. Vojtěch s bratřími; oslavení sv. Kříže patrony chrámu Alexiem, Bonifácem a Markétou; světci benediktinského řádu, kteří měli vztah ke klášteru, a čeští patroni. Okolo těchto obrazů jsou ještě podobizny příznivců kláštera (papežové Jan XV. a Bonifác IX., knížata Boleslav II. a Břetislav I., králové Přemysl I., Jan Lucemburský, Rudolf II. a Ferdinand II.) od A. Hübnera z roku 1853. Sochy svatých po stranách oltářů jsou od M. V.

Jäckla, ale největší vzácností kostela jsou oltářní obrazy - všechny jsou dílem Petra Brandla. Při bočních stěnách chóru stojí pozdně barokní lavice, zdobené figurálními plastikami od R. Prachnera. Varhany jsou z roku 1725 a jejich korpus má bohatou plastickou dekoraci, představující andělský chór (M. V. Jäckl). V klášterní budově byly byty řeholníků i sídlo opata (prelatura). V přízemí i v 1. poschodí je ambit, zdobený malbami od Karla Kováře z doby kolem roku 1740. V 1. poschodí prelatury je byt opata a Tereziánský sál, zdobený nástropní freskou Zázrak blah. Vintíře, dílo bavorského malíře Kosmy Damiána Assama z roku 1727, jedna z nejzachovalejších a nejvzácnějších nástěnných maleb pražského baroka. Za tímto sálem je klasicistní pokoj s malovanými supraportami od A. Tuvory a s klasicistními kamny a čínský salón s obrazy exotických krajin rovněž od A. Tuvory (1787). Vlastní konvent byl ve středním traktu. V přízemí má zimní refektář, sakristii, kapitulní síň a letní refektář, v poschodí bylo museum, knihovna a archiv. Zimní refektář je zdoben nástěnnými obrazy ze života sv. Benedikta (snad J. V. Neunherz, okolo r. 1740), sakristie nástropní freskou Anděl zvěstuje Zachariášovi zrození Jana Křtitele (tentýž umělec); v kapitulní síni je freska Krista umývajícího nohy apoštolům (Fr. Richtenreiter), plastiky (K. J. Hiernle) a obrazy sv. Benedikta, Alexia a Bonifáce (P. Molitor). V refektáři je kulečníkový salón s malbou „Čechie věnuje jako květ klášter břevnovský" (J. Hager). Klášterní knihovna je zdobena nástropní freskou Církve a čtyř věd (asi J. Hager) a na oratoři je pozdně gotický obraz Krista s Marií a Janem Křt. z konce 15. století. V klášterní zahradě, dosud udržované v barokním stylu, je letohrádek s kaplí nad studánkou, zvaný Vojtěška. Klenba nad studánkou je raně gotická (z 13. století) a uvnitř v otevřené salle terreně je

plastická skupina Setkání Boleslava II. se sv. Vojtěchem a Založení kláštera (kolem r. 1750). Na západní straně se k zahradě připojuje břevnovský hřbitov, založený roku 1739, s kaplí sv. Lazara z roku 1762. U kaple stojí socha sv. Prokopa (K. J. Hiernle, 1743). V současné době byl klášter upraven pro potřeby Stát. ústředního archivu, který zde umístil část novodobých fondů.

Silnicí podél hřbitova přijdeme do městské části Horní Liboce, v níž navštívíme **oboru Hvězdu** (hlavní vchod u domku správce). Tato kdysi královská obora byla založena roku 1534 králem Ferdinandem I. a obehnána zdí s dvěma branami, libockou a břevnovskou. V oboře byla chována až do dob Marie Terezie lovná zvěř pro kratochvíli českých králů. Počátkem 19. století se obora změnila v přírodní park a během doby se stala oblíbeným výletním místem Pražanů. Uprostřed obory byl vybudován v letech 1555 až 1556 letohrádek v podobě šesticípé hvězdy. Stavbu vedli zpočátku Jan Maria del Pambio a Jan Luchese, dokončili ji Hans Tirol a Bonifác Wohlmut. Letohrádek Hvězda nám připomíná národní pohromu na Bílé hoře - neboť

306

právě u jeho zdí vykrvácely zbytky stavovského vojska, zejména Moravané a Slezané, pod vedením mladého Šlika. Teprve po roce 1918 byl letohrádek částečně opraven, ale řádná stavební úprava byla provedena až roku 1951, kdy tu bylo vybudováno Museum Aloise Jiráska. Letohrádek je renesanční stavba o průměru 40 m. V přízemí je střední sál, obklopený v cípech pěti pokoji a na stropě bohatě zdobený jemnou štukaturou, představující obrazy z řecké mythologie a z antických dějin. V 1. poschodí jsou bývalé obytné místnosti a v 2. poschodí hodovní síň. Dnes jsou v těchto síních exposice Musea Aloise Jiráska. V přízemí jsou dokumenty k Starým pověstem českým a k Jiráskovým románům z dějin husitství (Proti všem, Bratrství) i z doby národního ponížení (Temno), v 1. poschodí jsou instalovány památky a doklady k dílům z období národního obrození (F. L. Věk, U nás) a Jiráskova tvorba dramatická.

Z obory vyjdeme opět hlavním vchodem a ulicí U Hvězdy na konečnou stanici tramvaje č. 20, odkud se vrátíme do středu města.

BUBENEČ, HOLEŠOVICE-BUBNY, TRÓJA

V oblouku, který vytváří Vltava v místech na sever od historické Prahy, vznikly a průběhem staletí vyrostly ve výstavné městské čtvrti čtyři staré osady: Dejvice, Bubeneč, Bubny a Holešovice, dnešní obvod Praha 6 a 7.

Osada Dejvice (původně Dehnice) vznikla při silnici do Liboce a její jméno se připomíná již roku 1088. Roku 1320 tu daroval Jan Lucemburský veliké poplužní probošství u sv. Víta, z něhož vyrostl hospodářský dvůr s několika

usedlostmi, později tu byla vybudována řada dvorců a založeny rozlehlé vinice. Podobně poblíž staré Královské obory vznikala osada Bubeneč. Prvá zpráva o ní je již z roku 1197, kdy ji kníže Jindřich Břetislav daroval tepelským premonstrátům. Nejstarší osídlení bylo kolem knížecího ovčince, proto se zde až do roku 1880 říkalo Přední Ovenec. Jistě velmi brzy byl v osadě postaven farní kostel sv. Gotthárda. Počátkem 19. století se začínají obě osady Dejvice a Bubeneč rozšiřovat a rychle dostávají městský vilový ráz. Nový rozvoj pak nastal v období první republiky. Byly tu vybudovány krásné vily pražských boháčů, výstavné úřední budovy, rozsáhlý komplex vysokých škol technických a rozlehlá nová sídliště, takže v krátké době se obě obce spojily. Obec Bubny vyrostla ze staré rybářské osady, která bývala od dávných dob při významném brodu u Štvanice (na předmostí dnešního Hlávkova mostu). Středem osady byl panský dvůr, kolem něho několik stavení a při nich vinice. Bubny si dlouho udržely vesnický ráz. Teprve začátkem 19. století, když v nedalekých Holešovicích a v Karlíně vznikají první průmyslová střediska, Bubny se rozrůstají a konečně roku 1869 se spojují s Holešovicemi v jednu obec. Na západ od Buben se rozkládala rozlehlá pláň, připomínaná již v 11. století a nazývaná Leteň nebo Letná. Při severním oblouku Vltavy vznikla podobná ves, a to Holešovice, nevelká a dlouho bezvýznamná. Teprve zprůmyslnění jejího území, vhodného pro zakládání průmyslových podniků, položilo základy k jejímu rozkvětu. Již po založení první kartounky roku 1823 se tu staví řada nových domků (v okolí starých Zátor), takže roku 1857 již mají Holešovice a Bubny 110 domků a 1200 obyvatel. Záhy však přibývaly další závody. V letech 1865—1868 byly Holešovice spojeny s pražským městem novým mostem (později Štefánikovým), roku

1869 spojeny s Bubny a spojená obec Holešovice-Bubny byla povýšena roku 1884 na VII. čtvrť Prahy. Od té doby dostává další podmínky pro rychlý rozvoj - roku 1884 zřízena koňská dráha, r. 1891 lanová dráha na Letnou a od ní první pražská elektrická dráha ke Královské oboře, r. 1891 vybudováno výstaviště a v letech 1893—1894 holešovický přístav; v letech 1893—1895 provedena stavba jatek a v letech 1897 až 1902 zřízena plynárna, elektrárna, vodovod a kanalisace. To již měly Holešovice-Bubny (1900) 780 domů a 31 000 obyvatel. Pak již tu rychle vyrostla moderní pražská čtvrť a nejživější část města.

Tyto čtyři bývalé samostatné obce srostly dnes v jediný městský celek. Chceme-li projít nejzajímavější místa, musíme ho rozdělit na dva úseky.

307 Na první procházku vyjdeme od mostu Svatopluka Čecha, postaveného roku 1908 a nově upraveného v letech 1953—1956. Na levém břehu Vltavy jižně od mostu stojí kaple Maří Magdalény, postavená r. 1635. Tato stavba elipsovitého půdorysu (o váze asi 315 tun) byla při úpravě pobřežní komunikace r. 1956 posunuta o 32 m jižně od původního místa. Bylo to prvé technické dílo toho druhu v Praze. Od mostu se zvedá dvouramenné schodiště, vedou-
308 cí k **pomníku J. V. Stalina,** největšímu skupinovému sousoší v Evropě; vybudoval ho v letech 1953—1956 československý lid z vděčnosti za osvobození v květnu 1945. Na podstavci 15 m vysokém stojí 15 m vysoké žulové sousoší: J. V. Stalin, za ním jsou zástupci lidu sovětského (dělník, vědec, kolchozník a krasnoarmejec) a lidu československého (dělník, zemědělská dělnice, zlepšovatel a vojín). Sousoší je provedeno podle návrhu sochaře Otakara Ševce, architekturu projektovali Jiří a Vlasta Štursovi.

Od pomníku se nám otevírá jeden z půvabných pohledů

na Prahu, zejména na tok Vltavy, její mosty a na Staré Město, ležící na druhém břehu řeky.

Široká pláň, zvaná Letná, jež se táhne od Holešovic až k Hradčanům, byla kdysi na svém okraji podél řeky opevněna náspy; po zrušení městských hradeb, když Letnou koupila pražská obec (1867), byly stráně a přilehlá část roviny upraveny v sad. Letenská pláň, rozložená od Letenských sadů až k třídě Obránců míru, zůstávala dlouho neupravená. Bývalo tu sletiště, sportovní hřiště apod., ale po roce 1950 byla velmi pěkně upravena pražskými brigádníky a na jejím prostranství se nyní koná každého roku 9. května vojenská přehlídka. Od Stalinova pomníku jdeme sadem k východu. Na vyvýšeném místě tu stojí tzv. Hanavský pavilón, dnes restaurace. Byl postaven pro Jubilejní výstavu roku 1891 a roku 1898 sem z výstaviště převezen.

Z Letenských sadů vyjdeme ulicí Na baště sv. Tomáše do ulice J. V. Mičurina. U této křižovatky stojí vila sochaře Bílka, provedená podle jeho vlastního návrhu, a před ní sousoší Komenský se loučí s vlastí (Fr. Bílek, 1926). Pokračujeme ke křižovatce U špejcharu a odtud dále Majakovského ulicí. Za malou chvíli odbočíme vpravo do Slavíčkovy ulice, v níž je několik zajímavých vil. Na pravé straně vila č. 153-17, postavená roku 1896 ve slohu české lidové stavby.

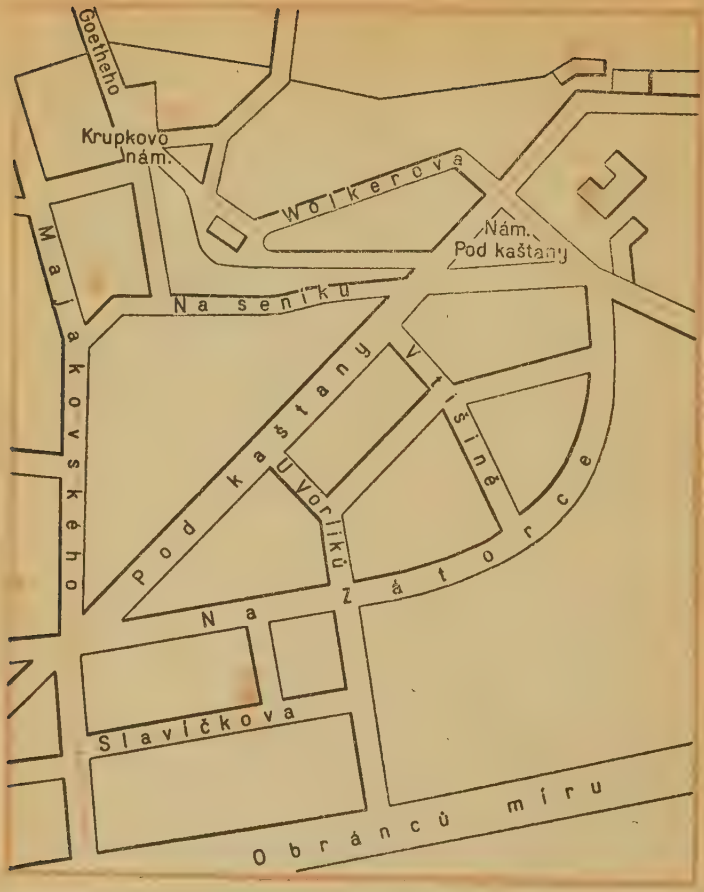
Goetheho
Krupkovo nám.
Wolkerova
Nám. Pod kaštany
Na seníku
Malakovského
Pod kaštany
U voříků
Vítězné
Na Zátorce
Na
Slavíčkova
Obránců míru

Na štítech budovy jsou barevná sgrafita od J. Kouly a v nice vstupního průčelí plastika sv. Ivana od V. Suchardy. V sousedství stojí vila č. 151-15, vystavěná v letech 1895—1896. Na jejím štítě je obraz Božetěcha s křížem, provedený podle kartónů Mikoláše Alše. Na protilehlé straně, na nároží Slavíčkovy ulice a ulice Suchardovy, je vila č. 248-6, která byla postavena roku 1904. V přilehlé budově č. 628-8 měl St. Sucharda ateliér a vytvořil tu své vrcholné dílo - **309**
pomník Františka Palackého. Ve vile jsou zachovány některé místnosti, v nichž Sucharda pracoval, a řada jeho děl.

Vrátíme se do Majakovského ulice a pokračujeme po ní na křižovatku s ulicí Pod kaštany, kde stojí pomník skladatele Karla Bendla od St. Suchardy (1916). V další části Majakovského ulice, po její levé straně, stojí za povšimnutí stavebně pozoruhodná budova (č. 299-19), a dále dvě výstavné vily z let 1868—1869 (č. 75-21 a č. 1-24). Průčelí vily č. **310**
1-24 zdobí fresky, které maloval V. Barvitius podle kartónů J. Mánesa. Bohaté jsou také nástěnné obrazy uvnitř vily, provedené malíři H. Makartem, A. Menzlem a L. Rottmannem.

Před vilou pak odbočíme vpravo a od bývalé (třetí) Petschkovy vily (č. 44-2) pokračujeme vlevo ulicí V sadech. Tudy se dostaneme do starého Bubenče - na Krupkovo náměstí. V jeho středu stojí pozdně barokní kostel sv. Got- **311**
harda, postavený roku 1801 na místě starého románského kostelíka. Obraz sv. Gotharda na hlavním oltáři je od vídeňské malířky B. Kraftové. Malebné a drobné empirové domky, které se tu kolem kostela seskupily, připomínají minulost této městské části a jsou posledním zbytkem, který tu ponechala rozpínavost pražských boháčů. Staré bubenečské dvory (purkrabský, obornický a Kocínský), které stávaly v místech dnešních domů čp. 4, 5 a 6, již odtud zmizely.

Naproti kostelu je školní budova, bývalá bubenečská radnice, která byla vybudována roku 1909. Na tomto místě ve staré chalupě čp. 8 byla od r. 1796 umístěna tzv. triviální škola. Vedle stojí druhá školní budova (č. 26-4), rovněž z roku 1909. Pod kostelem sv. Gotharda se krčí stará hospoda Na slamníku, jež bývala středem krejčovské jarní slavnosti zv. Slamník (Štrozok).

Gothardskou ulicí sejdeme dolů a branou vstoupíme do bývalé štěpnice, připojené ke Královské oboře, dáme se sadovou cestou doleva a za železničním podchodem přijdeme
312 za malou chvíli k pražské papírně v **Císařském mlýně** (č. 22-4). O tomto mlýně jsou první zmínky již v 13. století. Při rozšiřování Královské obory jej koupili roku 1584 čeští stavové a darovali císaři Rudolfovi (odtud jméno Císařský). V té době tu byla postavena grotta (umělá jeskyně), zvaná později Rudolfova lázeň, a při mlýně vybudována také brusírna drahokamů. Začátkem 19. století (1825) bylo zřízeno bělidlo a barvírna, o málo později i papírna. Měla značný význam v počátcích našeho papírenského průmyslu a v ní také byl použit první stroj na výrobu papíru v Čechách. V prvních desetiletích našeho století papírna upadala a roku 1922 zastavila provoz. Od roku 1946 se tu opět pracuje. Budovy Císařského mlýna byly původně renesanční, ale v 1. polovině 19. století byly empirově upraveny. Pozdně renesanční podobu si však zachovala mohutná vstupní brána.

Po prohlídce Císařského mlýna se vrátíme do Gothardské ulice, vstoupíme na Schwaigrovo náměstí, kde stojí dům č. 59-6, v němž bydlel malíř Hanuš Schwaiger, a pokračujeme Wolkerovou ulicí do ulice Pod kaštany. Tou se zakrátko dostaneme k novogotické bráně (z r. 1814) do Královské obory a vstoupíme dovnitř. Před námi se zdvihá

bývalý místodržitelský **letohrádek.** Založil ho koncem 15. **313**
století Vladislav Jagellonský jako lovecký zámeček, ale za Rudolfa II. dostal renesanční podobu a sloužil jako vyhlídková loggiová stavba. Roku 1814 byl zámeček přestavěn v novogotickém slohu a od té doby až do roku 1918 tu bylo letní sídlo českého místodržitele. Dnes je v budově oddělení novin a časopisů knihovny Národního musea. Od letohrádku je velmi pěkný pohled na níže položenou Královskou oboru, z věže pak je rozhled i po Bubenči a jeho širším okolí.

Od letohrádku se vrátíme do ulice Pod kaštany. Těsně za bránou vlevo stojí pseudobarokní vila, ve které je velvyslanectví Sovětského svazu. U náměstí Pod kaštany odbo- **314**
číme vlevo Korunovační třídou, jejíž levou stranu vroubí ohradní zeď bývalé zahrady Buquoyské. Za tratí státní dráhy, na nároží ulice Korunovační a ulice Nad Královskou oborou, stojí bývalá bubenečská sokolovna (č. 630-29), postavená v letech 1926—1927. O něco níže, na nároží ulice Korunovační a Sládkovy, je školní budova (č. 164-8), kterou postavila obec roku 1899. Korunovační ulicí přijdeme na třídu Obránců míru. Zde můžeme odbočit vpravo. Po pravé straně je řada moderních činžovních domů, zvaná Molochov, postavená v letech 1936—1937 a dále je stadión T. J. Spartak Sokolovo. Za ním se zdvihá pseudo- **315**
renesanční bývalá letenská vodárna, postavená obcí pražskou roku 1885. Od roku 1936 jsou zde byty a skladiště. Při stadiónu je tribuna pro vojenskou přehlídku 9. května.

Odtud se vrátíme třídou Obránců míru. Na konci letenské pláně stojí kachlíková konstruktivistická budova mi- **316**
nisterstva vnitra, postavená roku 1938. Za budovou vpravo Nad štolou a na jejím konci před tunelem dáme se vlevo Letohradskou ulicí k dvěma novým monumentálním

stavbám - Zemědělskému a Národnímu technickému museu (č. 1320-42). Obě budovy byly postaveny v moderním konstruktivistickém slohu v letech 1938—1941. Zemědělské museum zde není dosud instalováno, ale Národní technické museum již tu je od roku 1945. **Národní technic-**
317 **ké museum** bylo založeno roku 1908, zprvu bylo umístěno ve Schwarzenberském paláci na Hradčanském náměstí a od roku 1941 v Invalidovně. Jeho účelem je ukázat významné památky vývoje výrobních prostředků, proto najdeme v jeho sbírkách a exposicích, jež patří k největším a nejcennějším v Evropě, stroje a přístroje, plány, výkresy, fotografie, knihy ze všech oborů průmyslu, dopravy a techniky. Ze zajímavostí lze uvést první kopřivnický automobil typu President, první motocykly Laurin a Klement, model Božkova parovozu, první lokomotivu, první české letadlo inž. J. Kašpara apod. Od Technického musea sejdeme Kostelní ulicí do Holešovic-Buben. U jejího konce
318 vpravo je barokní kostelík sv. Klimenta, farní kostel bývalé osady Bubny, postavený v letech 1659—1677 na místě původního románského kostela, připomínaného již roku 1234, zničeného však v době třicetileté války. Odtud sejdeme na třídu Dukelských hrdinů. V těchto místech při Vltavě stojí
319 rozlehlá budova Státního úřadu plánovacího, postavená v letech 1926—1929 pro bývalou úrazovou pojišťovnu. Původnímu určení budovy odpovídají i plastiky na průčelí (čtyři odvětví průmyslu a řemesel) od J. Mařatky a reliéfy K. Pokorného. Od plánovacího úřadu se vrátíme tramvají č. 3, 11, 17 do středu města.

Do východní části obvodu Prahy 6 a 7 si vyjdeme od předmostí Hlávkova mostu (stanice tramvají č. 6, 8, 12, 13,
320 14, 18). Hlávkův most se od roku 1958 přestavuje a značně rozšiřuje. Část při levém břehu je z betonu a byla

vystavěna v letech 1909—1912, kdežto část jižní je železná a byla postavena v letech 1908—1910. Obě části rozděluje ostrov Štvanice, na jehož jižní části je Zimní stadión, vystavěný r. 1934, dějiště ligových i mezinárodních hokejových utkání. Na předmostí stojí volná **budova Dopravního podniku** hlav. města Prahy, jedna z nejlepších pražských konstruktivistických staveb, postavená roku 1927. Podél budovy Průjezdní ulicí přijdeme na Strossmayerovo náměstí. V jeho středu stojí pseudogotický kostel sv. Antonína, postavený v letech 1908—1911. Od křižovatky západně od náměstí jdeme třídou Dukelských hrdinů. Zanedlouho dojdeme k bývalému Veletržnímu paláci, v němž bývala část exposice Pražských vzorkových veletrhů, dnes jsou tu kanceláře podniků zahraničního obchodu. Budova je monumentální, konstruktivistická a byla postavena v letech 1925—1928. Za tímto palácem je seskupení provisorních výstavních pavilónů, bývalé Nové výstaviště, postavené v letech 1929—1930.

321

322

323

Za viaduktem se ulice rozšiřuje v malé náměstí, z kterého lze vstoupit do **Parku kultury a oddechu Julia Fučíka.** Toto pražské kulturně osvětové zařízení vzniklo roku 1953 v prostorách bývalého Starého výstaviště, které bylo vybudováno pro Jubilejní výstavu roku 1891 na celkové ploše

324

300 000 m². Zde byla také uspořádána Národopisná výstava roku 1895, výstava architektů a inženýrů roku 1898 a výstava Obchodní a živnostenské komory roku 1908. V době buržoasní republiky se tu konaly Pražské vzorkové veletrhy. Roku 1953 byla provedena úprava Starého výstaviště pro Park kultury za účasti řady našich výtvarníků. Zvlášť pečlivě a umělecky byl přestavěn Průmyslový palác, stojící v ose parteru. V únoru 1948 se tu konal sjezd závodních rad a v upravených prostorách pak zasedal X. a XI. sjezd KSČ; proto palác dostal jméno Sjezdový. Park kultury byl otevřen v den 10. výročí Fučíkovy smrti. Před vchodem do Parku kultury je umístěno 12 fontán, za vstupní branou je lapidárium Národního musea, bývalý Pavilón hlav. města Prahy, postavený roku 1891 a secesně upravený roku 1907. V lapidáriu je sbírka památek (originálů nebo odlitků) architektonické a kamenné plastiky monumentálního rázu od začátku 11. století až do 2. poloviny 19. století. (Ro-

mánské památky: sloupy ze Svatovítské basiliky a z kostela P. Marie na Louži; okno, dlaždice a konzoly z ostrovského kláštera; dlaždice z kostela sv. Vavřince na Vyšehradě; votivní reliéf z kostela sv. Jiří a z malostranské mostecké věže; tympanon z kostela sv. Lazara. Gotické: socha sv. Jiří na Pražském hradě; tympanon z kostela P. Marie Sněžné; chrliče a dekorativní plastiky ze Svatovítského chrámu; sochy a busty z Parléřovy huti; plastiky ze Staroměstské mostecké věže; tympanon Týnského kostela; náhrobky ostrovské. Renesanční: pernštejnský portálek z Pardubic; hlavice z Novoměstské radnice; reliéfy z Melantrichova domu; Krocínova kašna. Z období barokního: díla sochařů Jiřího Bendla, Jana Jiřího Bendla, Jana Brokoffa, Ferd. Maxm. Brokoffa, Matyáše Bern. Brauna, Ignáce Fr. Platzera a dalších. Z 19. století: plastiky Prachnerovy a Malínského. Vedle lapidária stojí tzv. Strojovna, postavená roku 1907. Za střední částí Sjezdového paláce je veliká ústřední fontána a za ní dále ve volném prostoru různé stavby a zařízení pro zábavu a osvěžení pražského obyvatelstva. Výstaviště vzniklo na území Královské obory, která se rozkládá na pobřežní rovině při Vltavě od Císařského mlýna až k Holešovicům. Po prohlídce Parku kultury můžeme zajít do této obory. Na jejím okraji vpravo stojí pavilón, v němž je umístěno Maroldovo panoráma Bitvy u Lipan. Panoráma bylo postaveno jako součást výstavy Architektury a inženýrství (1898). Obraz maloval (1898) malíř L. Marold za spolupráce V. Jansy, K. Raška, Th. Hilšra a L. Vacátka. Plastické popředí před plátnem je dílem K. Štapfera. Nedaleko pavilónu, již v Královské oboře, stojí Pražské
planetárium. Stavba, budovaná od roku 1958, má kru- 325
hový půdorys o průměru 24 m, je vysoká 24 m. Je to v podstatě kino, v němž na projekční plochu v kopuli hlavního

sálu v I. poschodí je pomocí optických přístrojů, dodaných Zeisovými závody v Jeně, promítána noční obloha obou polokoulí i pohyby nebeských těles (otáčení země kolem osy, pohyb země kolem slunce i pohyby pěti planet). Zvláštní je také střecha kopule, složená z 216 kusů prefabrikovaných dílců.

326 **Královská obora** byla založena králem Janem Lucemburským a byla po staletí v majetku českých králů. Král Vladislav v ní postavil lovecký letohrádek, který později při rozšiřování Královské obory upravil císař Rudolf II. Zřídil tu také veliký umělý rybník, do něhož byla vedena zvláštní štolou voda z Vltavy, z místa u dnešního mostu Svatopluka Čecha. Tato Rudolfova štola patří k nejstarším a největším podnikům tohoto druhu. Koncem 18. století byla obora upravena v anglickém zahradním slohu a roku 1804 byla proměněna v lidové sady a zpřístupněna veřejnosti; od té doby je Královská obora vyhledávaným městským rekreačním prostorem. Z historického hlediska je zajímavé, že tu roku 1815 předváděl J. Božek svůj parní vůz a roku 1817 v nedalekém vltavském rameni zkoušel svou parní loď. Uprostřed Královské obory uvnitř okruhu silnice je starý rybník, při němž je renesanční portál Rudolfovy štoly (začínající u mostu Svatopluka Čecha) s Rudolfovým
327 monogramem. Nedaleko rybníka je tzv. Šlechtova restaurace; je to bývalá královská dvorana, postavená v letech 1681—1692 a roku 1792 upravená v restauraci. Roku 1885 byla přestavěna a rozšířena v novogotickém slohu. V restauraci je zachován původní velký sál zdobený freskami, představujícími Apollóna na slunečním voze, antické bohy a mythologické výjevy (Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu, 1691). Z Královské obory jdeme cestou k viaduktu státní dráhy a dále přes umělý plavební kanál a vlastní řečiště

Vltavy až do Tróje, do zoologické zahrady a k bývalému Šternberskému zámku.

Trója, připomínaná již roku 1197 a nazývaná Zadní nebo Horní Ovenec, byla dlouho nevelkou osadou obklopující zámeček. V 18. století dostala dnešní název a v nové době vzrostla na městskou vilovou čtvrť.

V letech 1679—1685 postavil na jejím území J. Křt. Mathey **zámek** ve slohu římského klasicismu, jeden z krás- **328**
ných pražských raně barokních objektů. Od jižního průčelí zámku vede do zahrady dvouramenné schodiště, zdobené sochami olympských bohů a bohyň, bojujících s giganty, jež vytvořili drážďanští sochaři Jan Jiří a Pavel Heermannové. Uvnitř zámku je nádherný sál, jehož stěny a strop pokrývají fresky (Apotheosa Habsburků) od nizozemského malíře Abrahama Godina. Také přilehlé místnosti jsou zdobené freskami (obrazy z antické mythologie a oslavení stavebníků zámku) od italského malíře Jana Marchettiho a jeho syna Jana Františka. Pozoruhodná je i zámecká

zahrada v barokní úpravě s terasami, zdobenými raně barokními vázami a bustami z pálené hlíny. Za zámkem stojí pomník M. Jana Husi (podle návrhu V. Amorta tesal V. Brůžek, 1926). Ve vilové skupině východně od zámku v ulici Pod Havránkou je vila Havránka (č. 134-15), v níž od roku 1903 bydlil básník Svatopluk Čech.

329 V těsném sousedství barokního zámku se rozkládá pražská **zoologická zahrada.** Byla založena zásluhou prof. Jiřího Jandy v roce 1931. Rozkládá se na pozemcích bývalého trojského velkostatku v rozloze nad 40 ha v krásné povltavské krajině. Po celé délce zahrady od východu k západu probíhá skalnatá stěna, strmá a skloněná k jihu. Při jejím úpatí v jižní části zahrady se prostírá údolní rovina, chráněná skalní stěnou před severními větry. V prostoru na sever od stráně je náhorní pláň, větrná a chladná, částečně porostlá lesem. Tak jsou vytvořena tři podnební pásma, jež jsou respektována při dislokaci zvěře. Žije tu asi 2000 kusů zvířat ve 450 druzích (savci, ptáci, plazi, ryby a nižší živočichové). Od zoologické zahrady jedeme do města autobusem 112 a u mostu Barikádníků přestoupíme na tramvaj 3, 12 nebo 17.

KARLÍN

Území na východ od Nového Města bylo osídleno již v 10. století. Později (v 13. století) je získali špitálníci kláštera bl. Anežky (později křižovníci s červenou hvězdou). Proto se tu říkalo Špitálsko. Počátkem 16. století tu postavili poblíž Vltavy špitál pro nemocné nakažlivými chorobami s kostelem sv. Pavla (na místě dnešního domu č. 224-20 v Pobřežní ulici). Teprve v 1. polovině 18. století byla na území dnešního Karlína postavena Invalidovna a od po-

čátku 19. století se tu začalo rychle stavět. Roku 1817 pak bylo založeno na pravidelném geometrickém půdorysu nejstarší pražské předměstí a nazváno Karlín. Zakládání průmyslových závodů a některá technická zařízení - r. 1847 první pražská plynárna, první pražská elektrická dráha - daly základy rychlému rozvoji předměstí: r. 1817 mělo 30 domů, r. 1832 již 100 domů. Roku 1903 byl Karlín povýšen na město a roku 1922 spojen s Prahou.

Karlín, mladý městský útvar, nemá staré historické památky. Jen ojediněle zachované pozdně empirové domy a některé velké stavby mohou vzbudit náš zájem. V místě, kde stávala Poříčská brána a kde je dnes velmi živá křižovatka Na Poříčí, začneme procházku jeho ulicemi.

Zpočátku jdeme Sokolovskou třídou, starou komunikací, která vede středem bývalého Špitálska. V této třídě je památný dům č. 17-13, v němž byl od roku 1924 sekretariát Ústředního výboru KSČ až do rozpuštění strany v říjnu 330
1938. Zde pracoval s. Klement Gottwald, odtud vedl stranu v období hospodářské krize i v dalších letech bojů za lidovou frontu a proti fašistickému nebezpečí. Sokolovskou třídu přetíná železniční viadukt, postavený v letech 1846—1848 331
a spojující hlavní nádraží přes Karlín a Vltavu s nádražím Praha-Bubny. Spočívá na 90 obloucích a v době svého vzniku byl jedním z nejdelších a největších na evropských železnicích.

Za viaduktem jdeme vpravo ulicí Prvního pluku až do Křižíkovy ulice. Zde si můžeme zajít doprava k **Státnímu divadlu** v Karlíně, bývalému pražskému Variété. Budova 332
byla postavena roku 1881 a v letech 1896—1898 upravena v pseudobarokním slohu. V době okupace, když Stavovské divadlo zabrali Němci, byla zde zřízena druhá scéna Národního divadla. Po revoluci roku 1945 se divadlo změnilo

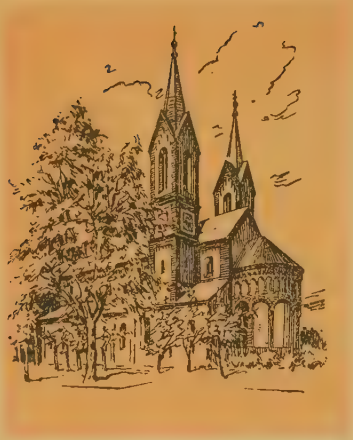

333

v Operetu v Karlíně, od roku 1954 je zde Státní divadlo, určené pro operetní program. Odtud jdeme Křižíkovou ulicí do Karlína. Ulici přerušuje Cyrilometodějské náměstí, upravené v městský sad.

V jeho středu stojí novorománský **kostel Cyrila a Metoděje,** postavený v letech 1854—1863. V období let 1885—1897 byla dokončována ještě jeho vnitřní výzdoba. Průčelí kostela je prolomeno kruhovým oknem a ozdobeno obloučkovou galerií se sochami Krista a českých patronů (Č. Vosmík, 1913.) Vchází se do něho třemi portály. Vrata středního zdobí 8 medailonů s výjevy ze života českých patronů (L. Šimek a K. Dvořák podle návrhů J. Mánesa). Tympanony nad portály jsou dílem V. Levého. Vnitřek chrámu je bohatě polychromován, okna jsou barevná. Obrazy (českých patronů) na nich jsou provedeny podle kartonů J. Mockera, Fr. Ženíška a Fr. Sequense. Na klenbě jsou nástropní malby (nebe s českými patrony a s jinými svatými), v arkádách obrazy ze života Cyrila a Metoděje, ve vlysu nad oblouky arkád výjevy ze života Kristova a apoštolů, v apsidě Spasitel, Marie a apoštolové (J. Trenkwald). Vysokou uměleckou cenu mají obrazy na průčelních stěnách bočních lodí (v pravé lodi výjevy ze života kn. Václava, v levé obrazy ze života P. Marie) od P. Maixnera

a obrazy na predele oltáře sv. Václava v pravé boční lodi (sv. Vojtěch, Radim, Ludmila a Prokop) od J. Mánesa. Hlavní oltář je baldachýnový, obrazy evangelistů na retablu maloval Fr. Sequens, sochy u oltáře jsou od J. Klímy (1916).

Za kostelem je novorenesanční budova (č. 316-7) bývalé karlínské radnice, od r. 1950 Krajský dům pionýrů a mládeže. Dům byl postaven roku 1886, plastikami ho ozdobil J. Čapek. Odtud se vrátíme do Křižíkovy ulice. **334**

Po levé straně je hostinec **U Zábranských** (č. 330-89), památný pro dějiny dělnického hnutí v Praze. Dne 15. září 1920 se tu konala historická porada důvěrníků sociálně demokratických organisací Velké Prahy a pražských závodů, na níž bylo usneseno konat proti vůli zastupitelstva strany XIII. sjezd strany ve dnech 25—28. září 1920. I později zde bylo významné středisko pražských komunistů. Dále pokračujeme Křižíkovou ulicí až k ulici Hybešově. Zde stojí bývalý Národní dům karlínský (č. 14-10), jenž se stal památným v dějinách Komunistické strany Československa, neboť se v něm konal ve dnech 14.—16. května 1921 ustavující sjezd Komunistické strany Československa, jejíž založení a ustavení bylo historickým mezníkem ve vývoji dělnického hnutí v našich zemích. Od roku 1945 je zde provozní oddělení Čs. rozhlasu. **335** **336**

Projdeme Hakenovými sady, ulicí U invalidovny a dostaneme se k bývalé vojenské Invalidovně, která leží při pravé straně Sokolovské třídy. Před Invalidovnou je nevelký sad, na jehož kraji stojí pomník P. Strozziho, zakladatele nadace pro vojenské invalidy (M. Černil, 1898) a pomník dvaceti vojínů, utonulých ve Vltavě při záchranných pracích za povodně v roce 1890. **Invalidovna** byla budována v letech 1731—1737 podle plánů K. Ig. Dienzenhofera, byla však provedena jen devítina projektu, který měl obsáhnout devět takových dvorů oddělených křídly složité **337**

budovy s kostelem uprostřed. Ve vestibulu Invalidovny jsou sádrové sochy generálů Gallase a Bianchiho od F. Seidana, uvnitř je arkádový dvůr. V budově je dnes umístěna část Národního technického musea, přestěhovaná sem v době okupace nacisty z bývalého Schwarzenberského paláce na Hradčanech. (Hlavní část Technického musea je v nové budově na Letné.) Na ploše vedle Invalidovny, kde dnes stojí nové budovy Státního úřadu statistického, bylo až do roku 1945 volné místo, používané pro vojenská cvičení a pro různé atrakce a slavnosti. Při invalidovně byly vojenské hřbitovy, dnes jsou však již zrušené. Památník ruských vojáků, kteří byli raněni v bitvě u Lipska a u Chlumu roku 1813 a pak zemřeli v Praze, byl přenesen na Olšany.

Od Invalidovny je možno se vrátit zpět tramvají č. 5, 8, 10, 15, 19.

ŽIŽKOV

Jako před Špitálskou bránou vznikl začátkem 19. století Karlín, tak o něco později se začíná osídlovat rozsáhlé území před Horskou a Koňskou bránou, ruší se zde staré vinice a kolem starých zemědělských usedlostí (Hrabovky, Bezovky, Pražačky aj.) se rozvíjí zvolna stavební ruch a vzniká osada, která se nazývá Vinohrady. Již roku 1875 se však nová osada dělí na dvě obce - Vinohrady I. a II. a po dvou letech se jejich jména mění: jižní část se dále nazývá Vinohrady a severní část dostala jméno Žižkov. Tato část se lišila od jižní také svým charakterem. Domy, které zaplnily nejprve pozemky podél Kutnohorské silnice, byly stavby sériové bez jakékoli architektonické a estetické ceny a noví obyvatelé, kteří se nastěhovali do nevzhledných a šedých bytů, byli převážně dělníci. Rozvoj průmyslových závodů v blízkém

Trocnovská
Husitská
Tachovské nám.
Husitská
Prokopovo nám.
Příběnická
Řehořova
Kostnické nám.
Husinecká
Havlíčkovo nám.
Náměstí G. Klimenta
Kalininova
Chlumova
Lipanská

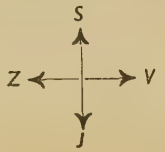
S
Z
V
J

Karlíně a jinde v okolí položil pak základy k rychlé výstavbě Žižkova, takže již roku 1881 mohl být povýšen na město. Nový vzrůst Žižkova pak nastal až v době buržoasní republiky. Tehdy vznikla nová sídliště při hranici Vinohrad a ve východní části města.

Od křižovatky U Bulhara za nádražím Praha-střed jdeme hlavní žižkovskou třídou Kalininovou. Hned za podjezdem pod železniční tratí je náměstí Gustava Klimenta, na němž stojí desetipatrová budova bývalého Všeobecného pensijního
338 ústavu, dnes sídlo Ústřední rady odborů, postavená v letech 1930—1932 podle plánů J. Havlíčka a K. Honzíka. Dále pokračujeme Kalininovou třídou k Sladkovského náměstí. Odtud dále Kalininovou třídou a druhou ulicí vlevo (Lipanskou) se dostaneme na Havlíčkovo náměstí. Uprostřed pro-
340 stranství stojí pomník Karla Havlíčka Borovského od Josefa Strachovského. Pokračujeme Prokopovou ulicí přes Prokopovo náměstí a Chlumovou ulicí na Tachovské náměstí, odkud vystoupíme k Národnímu památníku.

341 **Národní památník** (čp. 1900) byl vybudován na historickém místě, kde 14. července 1420 husité, vedeni Janem Žižkou, svedli vítěznou bitvu s mnohonásobnou přesilou křižáckého vojska, jež proti Čechům postavila spojená reakce celého tehdejšího světa. Budovu, monumentální formou i materiálem, projektoval a vybudoval architekt Jan Zázvorka. Základní kámen byl položen 28. října 1928 a stavba trvala až do roku 1938. Po okupaci dostal Národní památník nové poslání. Již v roce 1949 byly do něho uloženy ostatky Neznámého československého bojovníka, exhumované na bojišti u Dukly, a od roku 1951 jsou tu ukládáni k poslednímu odpočinku největší synové naší dělnické třídy, kteří zasvětili celý svůj život boji za vítězství pracujícího lidu.

Příchod do Národního památníku je od západu. Nejprve

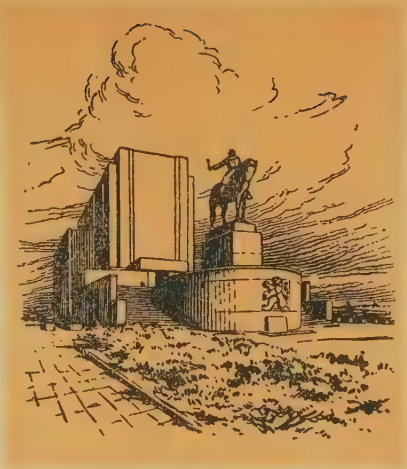

vstoupíme na Čestný dvůr, který je uzavřen mohutným západním průčelím vlastní stavby. Před ním stojí (od r. 1950) Kafkova jezdecká socha Jana Žižky z Trocnova (výška sochy 9 m, délka koně 9,6 m, váha 16,5 tuny) na prostém hranolovitém podstavci, založeném na terase, na jejíž přední oblé ploše je státní znak (J. Novák) a uvnitř hrob Neznámého čs. bojovníka. Dvěma schodišti se vystupuje na plošinu před průčelím Památníku. Hlavním vchodem, jehož dveře jsou zdobeny bronzovými reliéfy s náměty z dějin revolučních bojů československého lidu (J. Malejovský), vstoupíme do Předsálí; odtud vedou v bocích velkého krychlového bloku z mramoru, na němž spočívá mohutný vavřínový věnec (K. Štipl, 1954), dvě schodiště do Slavnostní síně. Je to trojlodní prostor, jehož stěny i pilíře jsou obloženy světle šedým mramorem a na průčelní stěně je umístěn státní znak. Nad ním je symbolická reliéfní plastika Hlas Svobody (K. Kotrba). Na protilehlé (vstupní) straně prostor uzavírá hudební tribuna, pod ní (nad hlavním vchodem) je velká mosaika na téma Kde domov můj (J. Obrovský). Po prohlídce Slavnostní síně se vrátíme opět do Předsálí a po schodišti sestoupíme do Ústřední síně, která má rovněž tři lodi a je obložena

černým mramorem. V bočních lodích pod vysokými okny, na nichž jsou jména měst a míst, významných pro dějiny revolučního hnutí, je řada hrobek z šedého mramoru. Na severní straně (vlevo) na první hrobce je pamětní deska Julia Fučíka, na jižní straně na první hrobce jméno Jana Švermy, na druhé Gustava Klimenta a na třetí Václava Noska. Na čelní a zadní straně bočních lodí jsou mramorové reliéfy (K. Pokorný), připomínající hrdinství českých zahraničních vojsk v období první světové války. Ve střední lodi je umístěno 10 sarkofágů z tmavě červeného mramoru; v prvním vpravo je urna s ostatky presidenta Antonína Zápotockého. Na východní straně navazuje na Ústřední síň prostor Spojovací síně, k níž na severu přiléhá Síň padlých bojovníků, vynikající dílo českého monumentálního umění, neboť její strop i stěny jsou vyzdobeny mosaikami podle kartonů M. Švabinského. Spojovací síní vstoupíme do Mausolea. Uprostřed ztemnělého prostoru v sarkofágu je uloženo tělo presidenta Klementa Gottwalda a u jeho pravého boku stojí bronzová urna v podobě lotosového květu s ostatky Marty Gottwaldové. Odtud se vracíme do Ústřední síně a na její západní straně sestoupíme po schodišti do Kolumbaria. V jeho středu je skupina čtyř mramorových sarkofágů s figurálními svícny (J. Horejc), v čelní stěně jsou urny s ostatky předních bojovníků dělnického hnutí (Bohumil Šmeral, Josef Haken, Stanislav Kostka Neumann, Bohuslav Vrbenský, Ivan Olbracht), po stranách sochy vojenských ctností (Mlčenlivost a Odvaha) od O. Ševce, v zadní stěně jsou ostatky Bohuslava Novotného a Antonína Zmrhala. Na stěně jsou verše Jana Nerudy „Té cesty lidstva ke spasení…“

342 Na východní straně Národního památníku je **síň Sovětské armády,** památník sovětských vojáků, kteří položili své životy v boji za naši svobodu. Byla vybudována ve formě

apsidy a otevřena v den 10. výročí osvobození Československé republiky Sovětskou armádou. V čele síně je bronzová busta maršála P. S. Rybalka (K. Kolumek, 1956), uprostřed bílý mramorový sarkofág s ostatky Neznámého sovětského bojovníka a před ním schránka s prstí ze Stalingradského bojiště, věnovaná občany města Stalingradu roku 1956 československému lidu. Stěny síně jsou obloženy mramorem, meziokenní pilíře vyzdobeny mosaikami na téma osmi bitev, v nichž si sovětská vojska (v osmi symbolických postavách vojáků) klestila cestu od východních hranic ku Praze. Pod mosaikami je Nezvalovo čtyřverší o historické úloze Sovětské armády, na modrém stropě pěticípé zlaté hvězdy a malý státní znak Československa. Mosaiky byly provedeny podle návrhu V. Sychry.

Ze síně Sovětské armády se vrátíme na Čestný dvůr a odtud sejdeme sadovou cestou do ulice U Památníku osvobození. Na úpatí svahu stojí budova Vojenského historického ústavu (č. 1600-2), postavená v letech 1927—1929, kde je také Museum čs. armády; jsou v něm soustředěny dokumenty o boji československého lidu za státní a národní svobodu a samostatnost v letech 1914—1919 a 1938—1945. 343

Odtud sejdeme do Husitské ulice a ze stanice Památník osvobození jedeme tramvají č. 9 nebo 21 na Ohradu a dále tramvají č. 16 do stanice Olšanské hřbitovy.

Olšany byla stará vesnická osada daleko za městskými hradbami, uprostřed polí a vinic, připomínaná již roku 1394 jako majetek novoměstského kláštera ambrosiánů. V době moru roku 1680 tu koupila staroměstká obec velkou zahradu a zřídila na jejím pozemku hřbitov pro oběti morové nákazy. Současně byl na hřbitově postaven kostelík zasvěcený morovým patronům, sv. Rochu, Šebestiánu a Rozálii. Také v čase dalších morů (v letech 1713—1714 a 1771) se na Olšanech 344

pochovávalo. Když pak roku 1784 Josef II. zakázal pohřby na hřbitovech u farních kostelů uvnitř města, byl zde založen hřbitov pro města a obce na pravém břehu Vltavy, později ústřední pro celou Prahu. Původní hřbitov nestačil dlouho svou rozlohou a byl stále rozšiřován. Dnes je tu 10 hřbitovů zádušních, 2 obecní a hřbitov židovský; hřbitovní pozemky jdou od ulice Jičínské až na hranice Strašnic. Na hřbitovech je mnoho funerální plastiky z doby pozdního rokoka či empiru a díla sochařů F. X. Lederera, V. Prachnera, J. Malínského, F. Pischelta, Fr. Linka, Maxů, Platzerů atd. Jsou tu i díla umělců mladších - Myslbeka, Strachovského, Schnircha, Suchardy, Šalouna, Štursy, Bílka a jiných. Na I. hřbitově, kde se již od roku 1860 nepochovává a který je upraven jako sad, stojí dosud morový kostelík z roku 1680, barokní stavba na oválném půdorysu, stavěný snad podle plánu J. Křt. Matheye.

Na Olšanských hřbitovech jsou pochovány mnohé vynikající osobnosti, státníci, spisovatelé a umělci. Je to řada jmen velikých a slavných, která můžeme číst na náhrobcích a náhrobních deskách. Zde několik nejvýznamnějších:

NA I. HŘBITOVĚ

malíř František Tkadlík 1-85
spisovatel Jan Erazim Vocel 1-413
malíř Josef Navrátil 2-268
Kateřina Smetanová, choť Bedřicha Smetany 2-590
novinář Václav Matěj Kramerius 3-164
spisovatel Václav Kliment Klicpera 5-123
Ferdinand Náprstek a Anna Náprstková 7-28
lékař Julius Vincenc Krombholz 8-26
mechanik Josef Brožek 9-27
novinář Karel Havlíček Borovský 10-68

NA III. HŘBITOVĚ

malíř Ferdinand Engelmüller 2-151
spisovatel Ladislav Stroupežnický 3-11
malíř Bedřich Havránek 3-93
básník František Ladislav Čelakovský 4-278
historik Jaroslav Goll 6-34
spisovatel Karel Sabina 6-187
radikální demokrat, osmačtyřicátník Emanuel Arnold 8-8

radikální demokrat, kněz Jan Arnold 8-9
filolog a buditel Josef Jungmann 8-28a
spisovatel Bernard Bolzano 9-107
sochaři Josef a Emanuel Maxové 10-107

NA IV. HŘBITOVĚ

estetik Otakar Hostinský 1-30
filosof František Čáda 6-116
politik Karel Sladkovský 6-135
malíř Vilém Kandler 6-455
zoolog Antonín Frič 7—1
malíř Jaroslav Čermák 7-1a
historik Antonín Gindely 7-176
spisovatelka Karolina Světlá 8-8
historik umění Karel Chytil 9-81
dram. umělkyně Otýlie Sklenářová-Malá 11-116
sochař Bohumil Schnirch 13-128
malíř František Ženíšek 14-17
básník Šebestián Hněvkovský 14-121

NA V. HŘBITOVĚ

spisovatel Matěj Anastazius Šimáček 5-88
sochař Ludvík Šimek 7-11
malíř Josef Mánes 7-23
malíř Quido Mánes 7-23
malíř Petr Maixner 7-41
zakladatelé Sokola Jindřich Fügner a Miroslav Tyrš 8-164
novinář Servác Heller 10-21
herečka Marie Hübnerová 10-57
sochař Tomáš Seidan 10-148
sochař Vilém Amort 10-209
sochař J. V. Pekárek 10-232
básník Karel Jaromír Erben 11-44a
historik Antonín Rezek 11-44a
spisovatelka Žofie Podlipská 13-1
skladatel Vilém Blodek 13-33
spisovatel Jan Lier 16-153
herec Ferdinand František Šamberk 17-57
spisovatelka Tereza Nováková 20-25
architekt Antonín Barvitius 21-173
malíř Luděk Marold 23-108

NA VI. HŘBITOVĚ

spisovatelka Eliška Krásnohorská 3-38
malíř Karel Liebscher 3-213
sochař Josef Mařatka 7a-52
básník Aug. Eug. Mužík 7c-177
herec Eduard Vojan 10b-28
zoolog Jiří Janda 12a-59
hudební skladatel Karel Bendl 16-9
skladatel Karel Kovařovic 16-32

NA VII. HŘBITOVĚ

malíř Bedřich Wachsmann 6-9
básník Viktor Dyk 13-26
historik Josef Kalousek 22-48
stavitel Svatovítského chrámu Josef Kranner 14b-2

NA VIII. HŘBITOVĚ

malíř Antonín Slavíček 1-32

NA 1. OBECNÍM HŘBITOVĚ

slavista Pavel Josef Šafařík - střed hlavní aleje
básník Jan Kollár - střed hlavní aleje
malíř Václav Jansa 2-14-15
herec Jindřich Mošna 5-8
spisovatel Jan Herben 8-1k
cestovatel E. St. Vráz 10-290
filosof Augustin Smetana 8-3

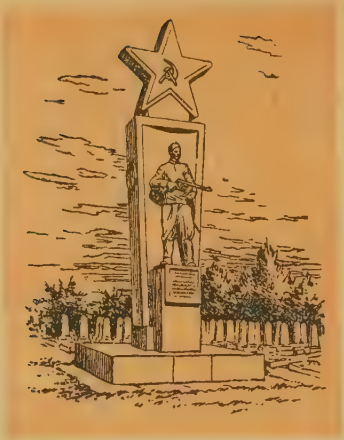

Ulice Jana Želivského odděluje od Olšanských hřbitovů II. jejich oddělení - 2. obecní hřbitov. Zde vpravo od vchodu jsou hroby vojáků, zemřelých v první světové válce, hroby čs. legionářů a Hrob v dáli, tj. oddělení, v němž jsou pouze tabulky se jmény českých vojáků padlých nebo zemřelých v letech 1914—1918 na vzdálených bojištích. V severní části je nové oddělení, v němž je pohřebiště krasnoarmejců. Již proti bráně upoutá naši pozornost malebný pravoslavný kostelík, k němuž vede topolová alej. Byl vybudován roku 1928 ve staroruském stylu (vzorem byl novgorodský chrám Spasa Něredici). Nad portálem je monumentální mosaika (bohorodice), nahoře stavba vrcholí měděnou kopulí. Vnitřek cerkve je vyzdoben freskami podle staroruského stylu, jež provedli malíři Bilibin, Rjezanov, Koljagin, Pjaskovskij, Kosinská. Na stěně jsou dvě řady postav významných pro rané údobí slovanských dějin. Mezi ruskými knížaty je i novgorodský kníže Alexandr Něvský, vítěz nad německými rytíři roku 1242.

Od ruské cerkve jdeme po cestě vpravo až na vojenský hřbitov, kde jsou pohřbeni pražští barikádníci. Opodál (na
345 12. a 13. oddělení) se rozkládá **pohřebiště krasnoarmejců,** kde odpočívá 436 vojínů a důstojníků I. ukrajinské fronty, která přišla dne 9. května 1945 pod velením maršála Koněva

na pomoc bojující Praze. Hřbitov byl vybudován v letech 1945—1947 a byly sem postupně přeneseny ostatky padlých hrdinů, pohřbených na různých místech v Praze. Nad každým hrobem je pomníček, ozdobený emblémem (dva zkřížené praporce, dva automaty a pěticípá hvězda); nad šesti hroby, v nichž jsou pochováni vojáci - hrdinové SSSR, jsou pomníky větší, náhrobek gardového generálmajora Kozyrova, hrdiny SSSR, má tvar velké pěticípé hvězdy. Uprostřed hrobů se zdvihá sousoší dvou krasnoarmejců (v letním a zimním obleku), kteří tu symbolicky stojí na stráži u hrobů svých soudruhů. Na vrcholu pomníku je pěticípá hvězda. Náhrobky a pomníčky byly upraveny jednotně podle návrhu Sovětské armády tak, jak tomu je u hřbitovů Sovětské armády v jiných evropských městech. Sochy na pomníku jsou dílem J. Brůhy. Ve středu zadní části hřbitova je také empirový pomník padlým hrdinům napoleonské války, přenesený sem od karlínské Invalidovny. Jsou na něm vepsána jména ruských důstojníků a vojáků, raněných u Drážďan a Chlumce, kteří zemřeli na následky zranění roku 1813 v Praze.

Ze hřbitova vyjdeme opět na Stalinovu třídu a tu od stanice Mezi hřbitovy jedeme tramvají č. 16 do města.

KRÁLOVSKÉ VINOHRADY

Královské Vinohrady jsou podobně jako Žižkov nejnovější městská čtvrť. Jsou také původem a polohou se Žižkovem velmi těsně spjaty, i když se na jejich území, rozkládajícím se za Koňskou a Žitnou bránou, projevoval vliv Prahy mnohem dříve. Také zde již od dob Karla IV. byly převážně vinice, při nichž později vznikly četné usedlosti, které nám dnes připomínají některá jména, jako Kozačka, Kravín,

Pštroska, Smetanka, Zvonařka. Na rozlehlých pozemcích vznikaly od konce 18. století veliké zahrady, které se rychle měnily v půvabné sady. Jednou z nejstarších byla zahrada Kanálka, zřízená po roce 1783 v místech za Koňskou bránou (nad dnešním Národním museem), která se stala významnou nejen jako vzácný útvar zušlechtěné přírody, ale i jako středisko pražského společenského života. V téže době byly založeny na území od Kanálky až ke Karlovu rozsáhlé Wimmrovy sady s krásnými alejemi. Před polovinou 19. století se začalo rozšiřovat v tato místa za branami pražské město a rychle tu vznikala obec Vinohrady. Od té doby narůstaly Vinohrady rychlým tempem ve velké pražské předměstí a roku 1879 byly povýšeny na město. Pro novou výstavbu byl tu velmi příznivý terén; proto se zde usazovaly zejména bohatší vrstvy, které měly možnost budovat nákladné a výstavné domy. Zejména po první světové válce se Vinohrady staly typickou měšťáckou čtvrtí a tehdy byla osídlena i východní část vinohradského katastru.

Středem města Královských Vinohrad bylo v starším období náměstí Míru. Odtud můžeme projít některými místy, kde jsou soustředěny stavebně zajímavější budovy. (Na náměstí Míru možno jet tramvají č. 1, 2, 16, 20 nebo trolejbusem č. 54, 57, 60.)

346 Uprostřed náměstí stojí **kostel sv. Ludmily,** postavený v letech 1888—1893. Stavba je pseudogotická, s příční lodí a výrazným průčelím, při němž se zdvihají dvě věže. Tympanon hlavního portálu zdobí reliéf Krista, sv. Václava a Ludmily (J. V. Myslbek), nad portálem je veliké růžicové okno, v jehož rozích jsou basreliéfní emblémy čtyř evangelistů (J. Čapek). Ve štítech hlavní a příční lodi jsou sochy českých patronů: Ludmila (L. Šimek), Cyril a Metoděj (B. Seeling), Prokop (Fr. Hergesel) a Vojtěch (A. Procházka).

Vnitřek kostela je zdoben malbami od J. Jobsta. Také okna jsou barevná a jejich obrazy jsou provedeny podle návrhů malířů Fr. Sequense, Fr. Ženíška, A. Liebschera a Fr. Urbana.

Proti severnímu průčelí kostela sv. Ludmily je **Ústřední divadlo československé armády,** dříve Městské divadlo vinohradské, zbudované v letech 1905—1907. Bylo to druhé největší české divadlo v Praze a svým významem a uměleckou úrovní se mnohdy velmi přiblížilo Národnímu divadlu. Stavba je secesní, průčelí vrcholí pylony se symbolickými plastikami (Pravda a Skutečnost) od M. Havlíčka. Na terase II. poschodí jsou hermovky od B. Kafky. Bohatou uměleckou výzdobu má i vnitřek divadla. Na stropě hlediště je alegorická malba Hold umění vlasti od Fr. Urbana, opona je od V. Županského, sochařská výzdoba proscénia a lóží od A. Máry, ve foyeru od A. Poppa. 347

Za kostelem mezi Slezskou ulicí a třídou Wilhelma Piecka je Kulturní dům železničářů a zaměstnanců v dopravě (býv. Národní dům vinohradský), novorenesanční stavba, vybudovaná v letech 1893—1894. Průčelí je zdobeno plastikami A. Poppa, hlavní sál malbami Ad. Liebschera a poprsími od J. Strachovského. 348

Z náměstí Míru jdeme podél východní strany divadla Šubrtovou ulicí a dále první ulicí vpravo - Římskou. Na rohu

349 této ulice a ulice Blanické stojí Dům čs. svazu požární ochrany (č. 2135-45), kde je také Divadlo Spejbla a Hurvín-
350 ka. Naproti vpravo je Dům Čs. akademie zemědělských věd (č. 100-46), dílo J. Gočára z let 1924—1926. Uvnitř je pamětní deska bratří Veverků, vynálezců ruchadla, od Jana Laudy (1928). Moderní stavba je i na nároží ulice Slezské
351 a Blanické - Dům ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů (č. 2000-9), postavený v letech 1926—1928 a vyzdobený na nárožích reliéfy od J. Jiříkovského. Slezskou ulicí jdeme
352 dále až k sadům Svatopluka Čecha, v nichž je pomník Svatopluka Čecha od J. Štursy (1924). Projdeme sady a pak jdeme vpravo ulicí U vodárny. Na jejím konci se zdvihá vinohradská vodárna, postavená roku 1882.

353 Za vodárnou při Hviezdoslavově ulici je **Husův sbor** československé církve, konstruktivistická stavba se skeletovou zvonicí, postavená v letech 1932—1935. V předsíni modlitebny je busta Karla Farského, prvního patriarchy čs. církve, a v sále na průčelní stěně reliéfy významných osob (Cyril a Metoděj, Hus, Blahoslav, Komenský aj.) od Jana Znoje (1936). Při sboru je kolumbárium, vybudované roku 1940 a zdobené freskou Očištěných od F. Jakuba.

Vrátíme se ulicí U vodárny, přejdeme Stalinovu třídu a dostaneme se na náměstí Jiřího z Poděbrad. Je to druhé velké vinohradské náměstí, kolem něhož v nové době vyrostla moderní část Vinohrad. V sadově upravené ploše stojí
354 zvláštní pozoruhodná stavba - **kostel Srdce Páně.** Byl postaven v letech 1928—1932 podle projektu Josipa Plečnika. Plečnik dal touto stavbou Praze chrám nového, zcela osobitého typu, v němž spojil svou touhu po nové formě prostoru i hmoty s účinným výrazem středověkých klášterních chrámů. Nová je komposice chrámové hmoty s věží i rozvržení průčelních ploch a původní je i formát a tvar vnitřního

prostoru. Kostel je sálová stavba se širokou věží. Z vnitřku je pozoruhodný hlavní oltář, konstruovaný po vzoru starokřesťanských typů. Nad oltářem je v kruhu veliká socha Srdce Páně (Krista) a na čelní chrámové stěně šest soch českých patronů v nadživotní velikosti od Damiána Dušana. V zadní části chrámu při stěně jsou dvě působivé plastiky (vlevo Ukřižovaný a vpravo Pieta).

Z náměstí Jiřího z Poděbrad jdeme zpět Stalinovou třídou, hlavní pražskou tepnou, jdoucí od Václavského náměstí přes Vinohrady a Strašnice na okraj města. Podél ní vyrostly bloky moderních staveb, většinou činžovních. Za sady Svatopluka Čecha po levé straně ulice je několik významných budov. Je to škola č. 920-54, o něco níže vinohradská tržnice (č. 1200-50), postavená roku 1902 a pod ní budova nakladatelství a tiskárny Orbis (č. 1896-46), moderní stavba z roku 1925. Od vinohradské tržnice odbočíme vpravo Budečskou ulicí, abychom si prohlédli Riegrovy sady. Na **355** jejich okraji stojí moderní tělocvična T. J. Spartak Stalingrad, vybudovaná roku 1936. Za ní pak na mírném návrší je již půvabná zeleň sadů, založených roku 1902 na místě starých usedlostí Heineovky, Saracinky, Švihovky a Kuchynky. V západním okraji sadu stojí pomník Fr. L. Riegra, dílo J. V. **356**

Myslbeka z roku 1913. Na této straně uzavírá sady velká škola na Smetance, postavená roku 1888.

Od školy na Smetance se vrátíme Italskou ulicí na Stalinovu třídu a jdeme dále směrem dolů. Za křižovatkou s Balbínovou ulicí po levé straně je budova Čs. rozhlasu (č. 1409-12), postavená v letech 1929—1931. O tuto budovu byl sveden těžký boj v prvních chvílích květnové revoluce roku 1945, odtud zazněly první rozhlasové výzvy k povstání proti okupantům.

357

VRŠOVICE

V místě jižně od Královských Vinohrad, tam, kde protéká potok Botič, byla asi v 11. století založena vyšehradskou kapitulou vesnice Vršovice. Protože ležela daleko od pražského města a mimo hlavní dopravní spoje, udržela si dlouho vesnický ráz, nevzdalovala se příliš od svého kostelíka sv. Mikuláše a podnikatelská rozpínavost, která tak silně zasáhla do vývoje obcí za městskými hradbami, nejevila zájem o její pozemky. Teprve v 2. polovině 19. století sem proniká stavební spekulace, zastavují se místa při starých cestách a přibývá obyvatelstva, takže roku 1902 mohly být Vršovice povýšeny na město. Ale opravdový rozmach zde nastal až po první světové válce. Stavební horečka se zmocnila dosud volné plochy a rychle zde vznikala nová sídliště. Dnes počítáme Vršovice mezi nejmodernější pražské čtvrti a v současné době rostou ještě o další nové části, zaplněné především obytnými budovami. Proto zde najdeme tak málo historických památek.

Prohlídku Vršovic můžeme začít od Havlíčkových sadů, které sice ještě patří do katastru Královských Vinohrad, ale svou polohou náleží spíše do vršovické oblasti. Jedeme

tramvají č. 1 a 20 až do stanice Makarenkova ulice a odtud pak na rohu Máchovy a Francouzské ulice odbočíme vpravo Rybalkovou ulicí. Po její straně je vchod do **Havlíčkových sadů,** založených v letech 1879—1881 jako součást letoviska, postaveného ve slohu italské renesance, tzv. Gröbovky. Budova patří k nejvýznačnějším pražským novorenesančním stavbám. V roce 1945 byla velmi poškozena angloamerickým náletem, ale roku 1953 byla pečlivě obnovena a proměněna v Ústřední dům pionýrů a mládeže Julia Fučíka. 358
Krásná její zahrada, dnes již veřejný sad, je obohacena četnými terasami, grottami, vodotryskem apod. Na jejím jižním svahu pod vilou se rozkládá veliká městská vinice.

Od Havlíčkových sadů jdeme Košickou ulicí až na Moskevskou třídu a tou vpravo na Vršovické náměstí, střed starých Vršovic. V jeho jihozápadním rohu stojí barokní kostel sv. Mikuláše, postavený roku 1704 na místě starého 359
románského kostelíka, připomínaného již roku 1028. Za kostelem je moderní vršovická tělocvična, postavená roku 360
1930, a pod tělocvičnou pěkný sportovní stadión T. J. Spartak ČKD Stalingrad. Dále při Moskevské ulici stojí Husův sbor čs. církve, stavba rovněž z roku 1930. Z vršovic- 361
kého náměstí pokračujeme Moskevskou ulicí na náměstí Svatopluka Čecha. Uprostřed jeho prostranství stojí **kostel sv. Václava,** jediný pražský konstruktivistický katolický 362
chrám, postavený v letech 1929—1930 podle projektu J. Gočára. Je to sálová stavba s průčelní věží 80 m vysokou, směrem ke kněžišti stupňovitě zvyšovaná. Vnitřek je prostý, jednoduchý a monumentální. Chór je ozařován intensivním světlem, padajícím okny neobyčejně vysokými a ozdobenými obrazem sv. Václava podle návrhu J. Kaplického a slovy Svatováclavského chorálu. Na hlavním oltáři je veliký kříž s ukřižovaným Kristem od Č. Vosmíka. Také ostatní oltáře

mají vysokou uměleckou hodnotu. Oltář P. Marie tesal K. Pokorný, oltář Srdce Páně J. Kubíček, reliéf na oltáři českých patronů Č. Vosmík, reliéf na oltáři sv. Josefa J. Kubíček, Křížová cesta je od B. Stefana.

Od náměstí Svatopluka Čecha jdeme dolů Moskevskou třídou až ke třídě SNB a odtud dále vlevo třídou SNB k nejnovější části města. Na tomto rozlehlém území, kde dříve býval zábavný park Eden, vyrostlo v posledních letech veliké moderní sídliště s výstavnými obytnými domy a širokými ulicemi, které se sbíhají k hlavní tepně - třídě Sboru národní
363 bezpečnosti. Vpravo od této třídy je moderní stadión primátora dr. Vacka, který patří T. J. Dynamo Praha. Odtud ze stanice Eden je možno se vrátit tramvají č. 1 nebo 4 do města.

TEMATICKÉ PROCHÁZKY

JEDEN DEN V PRAZE
ROMÁNSKÝM A GOTICKÝM MĚSTEM - BAROKNÍ PRAHOU - PRAHOU NOVÉ DOBY
PO STOPÁCH HUSITSKÉHO REVOLUČNÍHO HNUTÍ - PAMÁTNÁ MÍSTA DĚLNICKÉHO HNUTÍ - PAMÁTKY PŘÁTELSTVÍ [NEJKRÁSNĚJŠÍHO - KULTURNÍ PRAHOU - PRAŽSKÉ POMNÍKY - POHLEDY NA MĚSTO

JEDEN DEN V PRAZE

d Národního musea (174) jdeme po Václavském náměstí (str. 105) dolů, vpravo třídou Na příkopě až k Prašné bráně (1) a Obecnímu domu (2), odtud Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí (str. 35). Prohlídka Staroměstské radnice (18) a Týnského kostela (24). Pokračujeme Pařížskou třídou ke Staronové synagoze (80) a Starému židovskému hřbitovu (83), Břehovou ulicí do ulice 17. listopadu a pak na náměstí Krasnoarmejců (str. 86). Odtud tramvají č. 22 na Pohořelec.

Z Pohořelce jdeme do Památníku Národního písemnictví (282) na Strahově, vrátíme se zpět a přes Loretánské náměstí, kde si prohlédneme loretánský poklad (279), sejdeme Loretánskou ulicí na Hradčanské náměstí. Projdeme Pražský hrad (265), především Svatovítskou katedrálu, královský palác, chrám sv. Jiří a Zlatou uličku. Vyjdeme východní branou u Černé věže a sejdeme po Starých zámeckých schodech na Klárov, odbočíme vpravo Valdštejnskou ulicí, lemovanou barokními paláci, a navštívíme palácové zahrady pod Hradem (232). Valdštejnskou ulicí

přijdeme na Valdštejské náměstí s Valdštejnským palácem (235) a jdeme dále Tomášskou na Malostranské náměstí s kostelem sv. Mikuláše (256). Zajdeme ještě Karmelitskou ulicí k Vrtbovskému paláci, jehož zahrada (212) patří k nejkrásnějším pražským zahradám. Projdeme Prokopskou ulicí na Maltézské náměstí s kostelem P. Marie pod řetězem (216) a Lázeňskou ulicí přijdeme do Mostecké ulice. Alejí barokních sousoší na Karlově mostě (53) se dostaneme na Křižovnické náměstí se Staroměstskou mostní věží (52), kostelem sv. Františka (57), kostelem sv. Salvátora a Klementinem (59, 60). Odtud jdeme po Smetanově nábřeží až k Národnímu divadlu (129). Zde nastoupíme do tramvaje č. 17 a jedeme do stanice Výtoň. Za Železničním mostem vystoupíme po schodovité cestě na Vyšehrad (157) s kostelem sv. Petra a Pavla, Slavínem, kaplí sv. Martina a ze starých bašt se ještě jednou zahledíme na kouzelnou krásu pražského města. Cihelnou bránou a Vratislavovou ulicí sejdeme do ulice Na slupi a odtud se tramvají č. 4 nebo 14 vrátíme do vnitřního města.

ROMÁNSKÝM A GOTICKÝM MĚSTEM

Z náměstí Republiky projdeme Prašnou bránou (1) do Celetné ulice, zabočíme vlevo na Ovocný trh a prohlédneme si Karolinum (31). Havelskou ulicí pokračujeme na Uhelný trh a ke kostelu sv. Martina (41). Odtud půjdeme Martinskou ulicí na Perštýn a dále na Betlémské náměstí s Betlémskou kaplí (46). Konviktskou ulicí můžeme zajít ke kapli sv. Kříže (48), ale pak se vrátíme do Husovy ulice, ke kostelu sv. Jiljí (67). Za kostelem lze odbočit do Řetězové ulice ke zbytkům románského domu č. 222-3 (66). Na konci Husovy

třídy přes náměstí dr. V. Vacka a vpravo Platnéřskou ulicí dojdeme k nové radnici (69) a odtud Maislovou ulicí ke Staronové synagoze (80); vrátíme se pak zpět Pařížskou třídou na Staroměstské náměstí s cennými gotickými památkami: Staroměstská radnice (18), Rejskův dům (13) na nároží Železné ulice, loubí Týnské školy (23) a kostel P. Marie před Týnem (24).

Týnskou ulicí kolem severního portálu Týnského kostela a dále Týnským dvorem dorazíme ke svatojakubskému klášteru (27), pak Jakubskou ulicí do Rybné, tou vlevo až na Haštalské náměstí s kostelem sv. Haštala (88) a Anežskou ulicí do bývalého kláštera bl. Anežky (86). Po nábřeží Na Františku pokračujeme vpravo k Švermovu mostu a ze stanice Dlouhá třída tramvají (č. 2 do stanice Chotkovy sady, zde přestup na č. 22) na Pohořelec. Odtud do Památníku Národního písemnictví (282) a pak přes Loretánské a Hradčanské náměstí na Pražský hrad (265) s významnými románskými zbytky (starší stavby Svatovítského chrámu, Soběslavův palác a basilika sv. Jiří) i gotickými památkami (socha sv. Jiří, Svatovítský dóm, kostel Všech svatých, Vladislavský sál).

Po Starých zámeckých schodech sejdeme na Klárov, odbočíme Letenskou ulicí ke kostelu sv. Tomáše (240), od něho Josefskou ulicí do Mostecké a dále Lázeňskou na Maltézské náměstí až ke kostelu P. Marie pod řetězem (216). Odtud zpět do Mostecké ulice a na Karlův most, na jehož začátku je dům č. 56-1 se vzácným románským reliéfem (54). Po Karlově mostě (53) jdeme pak na Křižovnické náměstí, kde je gotická Staroměstská mostní věž (52). Odtud se dáme vpravo na stanici Karlovy lázně a tramvají č. 17 jedeme až k Vyšehradu (stanice Výtoň).

Za Železničním mostem vystoupíme na Vyšehrad a pro-

hlédneme si zejména rotundu sv. Martina, zbytky basiliky sv. Vavřince (159) a zbytek gotické brány. Z Vyšehradu Cihelnou bránou a dále ulicí Na slupi dojdeme k chrámu P. Marie (163), za ním Apolinářskou ulicí kolem kostela sv. Apolináře (166) a ulicí Ke Karlovu přijdeme na Karlov (165). Odtud zpět ulicí Ke Karlovu, za Michnovým letohrádkem Kateřinskou ulicí, v níž je kostel sv. Kateřiny s gotickou věží (169), vpravo ulicí Lipovou a dále do Štěpánské s kostelem sv. Štěpána (170) a rotundou sv. Longina (171). Odtud se vrátíme opět do Lipové ulice a ulicí U nemocnice přijdeme na Karlovo náměstí. Z jeho jihozápadního rohu zajdeme ke klášteru Na Slovanech (151). Pokračujeme pak přes Karlovo náměstí s bývalou Novoměstskou radnicí (143) a dále Jungmannovou ulicí na Jungmannovo náměstí, při němž stojí kostel P. Marie Sněžné (120). Odtud přijdeme klášterní zahradou do Vodičkovy ulice, pak vlevo přes Václavské náměstí do Jindřišské, na jejímž konci je kostel sv. Jindřicha (183). Pokračujeme na náměstí Maxima Gorkého a z něho Dlážděnou, Havlíčkovou a Zlatnickou ulicí na Petrské náměstí. Nedaleko stojí vzácná památka románská i gotická - kostel sv. Petra Na Poříčí (195). Zde končíme jednu z nejkrásnějších pražských procházek, procházku Prahou předhusitskou.

BAROKNÍ PRAHOU

Barokní umění se nejvýznamněji uplatnilo na Malé Straně a na Hradčanech, proto odtud vyjdeme za jeho památkami. Z Pohořelce zajdeme nejprve do Památníku národního písemnictví (282) a do Strahovského kostela, odtud přes Pohořelec na Loretánské náměstí s Černínským palácem (280) a Loretou (279). Odtud přijdeme Loretánskou ulicí

na Hradčanské náměstí s barokními paláci - Toskánským (274), arcibiskupským (267) a Šternberským (268), projdeme barokní stavby na Pražském hradě (265) a vrátíme se na Hradčanské náměstí.

Odtud jdeme ulicí Ke Hradu do Nerudovy ulice, z ní po schodech Jánského vršku a dále Šporkovou ulicí do Vlašské ulice a na Tržiště, kde je palác Lobkovický (288) a Schönbornský (289). Průchodem se vrátíme do dolní Nerudovy ulice se dvěma význačnými paláci: Thun-Hohenštejnským (261) a Morzinským (260). Pak projdeme horní Malostranské náměstí a prohlédneme si kostel sv. Mikuláše (256), Sněmovní ulici s několika barokními paláci (236) a Valdštejnské náměstí, uzavřené Valdštejnským palácem (235). Z něho pokračujeme Valdštejnskou ulicí, vroubenou paláci (233): Ledeburským, Pálffyovským, Kolovratským a Fürstenberským, nad nimiž se zdvíhají terasové zahrady (232). Potom zpět na Valdštejnské náměstí, dále Tomášskou ulicí s domem U zlatého jelena (239) a přes dolní Malostranské náměstí do Karmelitské ulice, kde je zahrada Vrtbovská (212) a kostel P. Marie Vítězné (211). Harantovou ulicí pak projdeme na Maltézské a Velkopřevorské náměstí. Tu je řada staveb, palác Nostický, Deylův ústav, kostel P. Marie pod řetězem, maltézský konvent, velkopřevorský palác, Buquoyský palác. Pokračujeme Lázeňskou ulicí do Mostecké ulice a přejdeme přes Karlův most (53) na Křižovnické náměstí, na němž je kostel sv. Františka (57), Klementinum (60), kostel sv. Salvátora (59). Karlovou ulicí podél paláce Colloredo-Mansfeldského (61), Vlašské kaple (62) a kostela sv. Klimenta (63) přijdeme do Husovy ulice v místě proti Clam-Gallasovu paláci (65), odtud vlevo na náměstí primátora dr. V. Vacka a Platnéřskou ulicí kolem chrámu sv. Mikuláše (19) na Staroměstské náměstí (palác Goltz-Kinských).

Kdo prošel Prahou a viděl památky a stavby, které tu byly vybudovány do konce 19. století, jistě rád s nimi srovná díla, jež Praze dala nová doba (20. století). Jsou roztroušeny po celém městě, můžeme však projít jen místa nejzajímavější. Procházku začneme od Můstku po Příkopech. Tu je několik význačných staveb: dům bývalé Všeobecné české bankovní jednoty (101), palác Koruna (102), Dětský dům (99), bývalý palác Ústředního svazu čs. průmyslu (98), budova Čedoku (95), Státní banka čs. (92) a budova sekretariátu ÚV KSČ (91). Prašnou bránou zajdeme do Celetné ulice, v níž na nároží Ovocného trhu stojí dům U Černé Matky boží (5), a pak se vrátíme na náměstí Republiky k Obecnímu domu (2). Dále pokračujeme ulicí Na Poříčí, v jejíž východní části jsou zajímavé dvě budovy ministerstva spotřebního průmyslu (192), palác Axa (191) a obchodní dům Bílá labuť (194). Od křižovatky Na Poříčí pokračujeme ulicí Na Florenci a Havlíčkovou k nádraží Praha-střed, za ním vlevo přes křižovatku U Bulhara do Kalininovy ulice, při níž za viaduktem stojí budova ÚRO (338).

Odtud se vrátíme k nádraží Praha-střed a ulicí Dlážděnou na náměstí Maxima Gorkého, jehož jižní stranu uzavírá budova ministerstva potravinářského průmyslu; dále jdeme Jindřišskou ulicí, ulicí Politických vězňů (Petschkův palác) až do třídy Vítězného února a podél budovy Národního shromáždění (175) na Václavské náměstí (102—116). Také zde vidíme kus nové Prahy: Dům potravin, Dům módy, Dům strojního exportu, Investiční banku, hotel Jalta, palác Praha, palác Lucerna, dům Turisty, palác Alfa, hotel Tatran, Dům obuvi a Lindtův dům.

Od Můstku jdeme vlevo ulicí 28. října (117, 118), na jejíž

severní straně je palác bývalé Pražské úvěrní banky a obchodní dům Perla. U Perly zabočíme vlevo na Jungmannovo náměstí s palácem Moskva (121). V Jungmannově ulici - na jejím začátku - je krásný dům Mozartea (č. 748-30), postavený v letech 1911—1913 a na průčelí vyzdobený plastikami Jana Štursy, vedle něho obchodní dům Vývoj (č. 477-28), konstruktivistická stavba z roku 1933, naproti budova Leninových závodů (č. 35-29), vynikající stavba z let 1924 až 1927 s plastickou výzdobou Karla Dvořáka. Z Jungmannovy jdeme dále Vodičkovou ulicí na Karlovo náměstí. Na jeho východní straně je nová poliklinika, postavená v letech 1936—1950. Z Karlova náměstí sejdeme Resslovou ulicí na Jiráskovo náměstí (132) - nedaleko odtud je budova bývalého spolku Mánes - a pak jdeme po nábřeží Bedřicha Engelse na Palackého náměstí, nad nímž se zdvihá skupina ministerských budov, skvěle vyřešená v souladu s okolím Emauz (153). Odtud jedeme tramvají č. 16 na náměstí Míru na Vinohradech. V jeho okolí je několik pozoruhodných budov: Ústřední divadlo čs. armády (347), Dům Čs. svazu požární ochrany (349), Dům Čs. akademie zemědělských věd (350) a Dům ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů (351). Blanickou ulicí sejdeme na Stalinovu třídu a tou pokračujeme až na náměstí Jiřího z Poděbrad (354). Odtud Nitranskou ulicí do Slezské na trolejbusovou stanici a trolejbusem č. 54 na konečnou stanici ve Vršovicích (Bělocerkevská). V těchto místech se buduje nová Praha, sídliště s moderními obytnými domy, tu je také stadión primátora dr. V. Vacka (T. J. Dynamo Praha). Ze stanice Východní náměstí jedeme tramvají č. 1 na náměstí Svatopluka Čecha, na němž stojí moderní kostel sv. Václava (362) a odtud Moskevskou ulicí na Vršovické náměstí, kde je Husův sbor čs. církve a při něm tělocvična T. J. Spartak Koh-i-noor.

Z Vršovického náměstí tramvají č. 20 zajedeme na náměstí Krasnoarmejců. I zde je moderní budova - filologická fakulta Karlovy university (73). Odtud jdeme ulicí 17. listopadu, při jejímž konci stojí budova právnické fakulty Karlovy university (78), dále podle Vltavy, kde stojí za sebou řada velikých staveb: budova bývalého Spolku inženýrů a architektů, dnes sídlo světové odborové federace, nemocnice Na Františku, ministerstvo těžkého strojírenství, Krajský ústav národního zdraví (č. 1235-11), ministerstvo dopravy, vyzdobené plastikami J. Pekárka; ministerstvo zemědělství s hlavním průčelím na Těšnov, na němž jsou alegorické plastiky prof. J. Drahoňovského.

Po nábřeží můžeme jít až k Hlávkovu mostu (320), po jehož levé straně je Zimní stadión a na holešovickém předmostí vynikající moderní stavba Dopravního podniku. Průjezdní ulicí a přes Strossmayerovo náměstí přijdeme do třídy Dukelských hrdinů, v níž stojí Veletržní palác (323). Za ním odbočíme Veletržní ulicí a přijdeme na Letenské náměstí, odtud vpravo třídou Obránců míru. V tomto místě stojí budova ministerstva vnitra, naproti ní blok moderních domů tzv. Molochov a za nimi stadión T. J. Spartak Praha Sokolovo.

Zde nastoupíme do tramvaje č. 11 nebo 18 a jedeme do Dejvic na náměstí Říjnové revoluce. To je střed jedné z nejmodernějších městských částí. Náměstí bylo vybudováno podle projektu Ant. Engla a obklopují je domy postavené v letech 1928—29.

Z východního rohu náměstí zajdeme třídou Čs. armády na náměstí Svobody, na jehož jižní straně stojí budova ministerstva národní obrany (č. 471-27) z roku 1924, proti ní školní budova (č. 930-2) z let 1928-1930 a na západní straně náměstí sedmipatrový zalomený zasklený skelet obytného

domu (č. 728-1), jedna z nejlepších pražských staveb nové doby, postavená roku 1937. Odtud se vrátíme na náměstí Říjnové revoluce a šikmo doleva jdeme Zikovou ulicí okolo nových budov Vysokého učení technického, Vysoké školy zemědělské (č. 1903-3) a Vysoké školy chemicko-technologické (č. 1905-5) až k bývalému arcibiskupskému semináři (č. 676-3). Dále pokračujeme Sadovou ulicí k Biologickému ústavu Čs. akademie věd (č. 542-2), přejdeme ulici Nikoly Tesly do třídy Jugoslávských partyzánů a jdeme až na náměstí Družby. Zde je jedna z nejnovějších pražských architektur - výšková budova hotelu International, vybudovaná v letech 1952—1954. Za náměstím Družby jdeme vlevo a ulicí Na Julisce a Na Fišerce vystoupíme na návrší Babu, kde vznikla po roce 1928 stejnojmenná nejmodernější pražská čtvrť, táhnoucí se až ke kostelíku sv. Matěje. Odtud autobusem č. 125 sjedeme ulicí Na pískách moderní vilovou čtvrtí Hanspaulkou, vybudovanou v letech 1925—1930, na Bořislavku a dále tramvají č. 23 se vrátíme do vnitřního města. (Bylo by možno zajet do jiných čtvrtí, kde se v nové době intensivně staví, ale prošli jsme alespoň nejtypičtější sídliště.)

PO STOPÁCH HUSITSKÉHO REVOLUČNÍHO HNUTÍ

Nesporně významným místem pro počátky husitského revolučního hnutí je kostel P. Marie Sněžné (120), proto odtud začneme procházku. Projdeme bývalou klášterní zahradou do Vodičkovy ulice, pak palácem Lucernou do Štěpánské ulice ke kostelu sv. Štěpána a za ním vpravo Žitnou ulicí na Karlovo náměstí proti Novoměstské radnici (143). Zajdeme ještě do středu náměstí, kde stávala kaple

Božího těla a pak zpět Jungmannovou ulicí na Národní třídu, zde vlevo průchodem v Platýzu ke kostelu sv. Martina (41). Pokračujeme Skořepkou na Perštýn a dále na Betlémské náměstí k obnovené kapli Betlémské (46), odtud Husovou třídou kolem domu U červeného beránka a kostela sv. Jiljí (67), vpravo do Jilské ulice a z ní průchodem v Železných dveřích do Michalské ulice (zrušený kostel sv. Michala), dalším průchodem do Melantrichovy ulice, zde vlevo na Staroměstské náměstí, do radnice (18) a kolem pomníku M. Jana Husi (11) do Týnského kostela (24). Ulicí Železnou přijdeme ke Karolinu (31) a ke kostelu sv. Havla (33), odtud přes Ovocný trh do Celetné ulice, pak Prašnou bránou na náměstí Republiky s Výstavním domem U hybernů (198). Ze stanice Prašná brána možno zajet tramvají č. 9 do stanice Památník osvobození a odtud ulicí U Památníku osvobození vystoupit na vrch Žižkov (341), kde vzpomínkou na slavné Žižkovo vítězství skončíme procházku husitskou Prahou.

PAMÁTNÁ MÍSTA DĚLNICKÉHO HNUTÍ

Počátky dělnického hnutí v Praze si připomeneme na Arbesově náměstí, kam přijedeme tramvají č. 5 nebo 9, neboť tu - od náměstí až k řece - stály pověstné smíchovské kartounky. Z Arbesova náměstí jdeme k Vltavě a za Dienzenhoferovými sady k bývalému Národnímu domu smíchovskému (295), odtud přes Jiráskův most do Resslovy ulice, kdo vzpomeneme, že při kostele sv. Václava stály Svatováclavské lázně, v nichž se konala 11. března 1848 památná schůze pražského lidu za velké účasti dělnictva. Vrátíme se na Gottwaldovo nábřeží a za budovou Mánesa jdeme vpravo Myslíkovou ulicí. Zde v domě č. 6 měl své

sídlo ÚV KSČ v letech 1921—1924 a v domě č. 15, kde byla tiskárna Grafia, bylo tištěno v prvních letech Rudé Právo. Z Myslíkovy ulice Lazarskou a Vodičkovou přijdeme na Václavské náměstí. U Národního musea se dáme vlevo třídou Vítězného února, z ní vlevo ulicí Politických vězňů kolem „Pečkárny" (179), dále Panskou a Havířskou, v níž byl roku 1905 při demonstracích zastřelen učeň Hubáč, do Rytířské, kde je ústav dějin KSČ (32) a Museum Klementa Gottwalda (34). Odtud pokračujeme přes Ovocný trh do Celetné ulice, v níž došlo před bývalým generálním komandem k prvním obětem v revolučním roce 1848. Od Prašné brány kolem sekretariátu ÚV KSČ (91) pak jdeme Hybernskou ulicí do Musea V. I. Lenina (187), u nádraží Praha-střed vlevo Havlíčkovou ulicí do Švermových sadů - v těchto místech bylo v Praze r. 1844 poprvé střileno do dělnictva - a odtud do Křižíkovy ulice (hostinec U Zábranských (335) až k Hybešově ulici (Národní dům v Karlíně) (336), odtud zpět Sokolovskou třídou (v domě č. 13 byl v letech 1924—1938 sekretariát ÚV KSČ) na náměstí Republiky. Pak zajdeme vpravo do Truhlářské ulice, kde v domě č. 16 bydlil K. Marx, z ní do Dlouhé, vpravo Rybnou na Haštalské náměstí k rodnému domu Ladislava Zápotockého (89). Kozí a Dlouhou ulicí přijdeme na Staroměstské náměstí a z náměstí Krasnoarmejců tramvají č. 22 zajedeme do Břevnova, kde prohlídkou Musea počátků čs. dělnického hnutí (304) ukončíme procházku.

PAMÁTKY PŘÁTELSTVÍ NEJKRÁSNĚJŠÍHO

O veliké lásce všeho československého lidu k Sovětskému svazu nás přesvědčí procházka po památkách, které jsou dokladem tohoto přátelství. Procházku začneme na ná-

městí Sovětských tankistů na Smíchově (tramvaj č. 5, 9, 12), jehož střed zdobí pomník Sovětských tankistů (290), pak jdeme po Újezdě, vpravo Vítěznou třídou a přes most Legií k Národnímu divadlu; tu si vzpomeneme, že v něm roku 1888 řídil P. I. Čajkovskij svou operu Evžen Oněgin. Pokračujeme vlevo po Smetanově nábřeží. Zde v prvním domě, bývalém Lažanském paláci, je od roku 1953 Vysoká škola ruského jazyka a v posledním domě před malým parkem dům č. 18, v němž v roce 1945 bylo velitelství Sovětské armády. Dnes je tu ústředí Svazu československo-sovětského přátelství. Přes Křižovnické náměstí se dostaneme na náměstí Krasnoarmejců, jehož střed zdobí rudá hvězda v květinovém záhonu. Na severní straně stojí Dům umělců (74), místo, kde po roce 1945 vystoupila řada sovětských umělců, mezi nimi i Alexandrov, autor sovětské hymny. Odtud ulicí 17. listopadu jdeme k mostu Svatopluka Čecha, nad nímž se zdvihá pomník J. V. Stalina (308). Od mostu pokračujeme Pařížskou třídou na Staroměstské náměstí (kostel sv. Mikuláše a Staroměstská radnice s pamětní deskou I. S. Koněva). Dále jdeme Celetnou ulicí a přes křižovatku u Prašné brány přejdeme do Hybernské ulice, kde je bývalý Lidový dům, v kterém se konala roku 1912 Pražská konference a v němž je dnes Museum V. I. Lenina (187). Odtud dále Hybernskou a Husitskou ulicí a za viaduktem vlevo ulicí U Památníku osvobození až k Národnímu památníku na Vítkově, kde je síň Sovětské armády (341). Pokračujeme dále až na Ohradu, pak vpravo třídou Jana Želivského na Olšanské hřbitovy - a tu vlevo vstoupíme na pohřebiště krasnoarmejců (345). Prohlídkou hřbitova procházku končíme a ze stanice Židovské hřbitovy se tramvají č. 10, 11, 16 vrátíme do vnitřního města.

Od křižovatky u Prašné brány, při níž stojí společenské a kulturní středisko Prahy - Obecní dům (2) a Výstavní dům U hybernů (198) zajdeme nejprve do Hybernské ulice, kde je Museum Vladimíra Iljiče Lenina (187). Pak se vrátíme k Prašné bráně a odtud Celetnou ulicí a přes Ovocný trh (Tylovo divadlo a Karolinum) jdeme dále Rytířskou ulicí, kde je Ústav dějin KSČ (32) a Museum Klementa Gottwalda (34), až na Uhelný trh, kde je na nároží Skořepky dům s pamětní deskou W. A. Mozarta (40). Odtud jdeme Skořepkou na Betlémské náměstí k Betlémské kapli (46) a k Náprstkovu Museu všeobecného národopisu (47), načež Náprstkovou ulicí dojdeme na Smetanovo nábřeží a po Novotného lávce k Smetanovu museu (51). Potom pokračujeme na Křižovnické náměstí, projdeme budovou Klementina (největší naše knihovny) na náměstí primátora dr. Vacka. Zde v bývalém paláci Clam-Gallasově (65) je archiv hlavního města Prahy a naproti budova Městské lidové knihovny (71), v níž je i část Národní galerie. Platnéřskou ulicí jdeme pak na Staroměstské náměstí do grafické sbírky Národní galerie v Paláci Goltz-Kinských (22), odtud Pařížskou třídou, u Staronové synagogy vlevo Červenou ulicí do ulice U Starého židovského hřbitova, v níž je Státní židovské museum (82) a Starý židovský hřbitov (83). Břehovou ulicí přejdeme do ulice 17. listopadu, v níž je právnická fakulta Karlovy university (78) a Uměleckoprůmyslové museum (76) a pak na náměstí Krasnoarmejců, kde je Dům umělců (74), filologická fakulta Karlovy university a Vysoká škola uměleckoprůmyslová (72).

Z náměstí Krasnoarmejců tramvají č. 22 zajedeme k Museu počátků čs. dělnického hnutí (304) v Břevnově, odtud

zpět na Pohořelec do Památníku národního písemnictví na Strahově (282) a Loretánskou ulicí na Hradčanské náměstí, kde je Národní galerie (268) a Vojenské historické museum (272). Nerudovou ulicí pokračujeme na Malostranské náměstí, dále Karmelitskou, v níž je Státní ústřední archiv (207) a Újezdem kolem Státního musea čs. tělesné výchovy a sportu (205) až na náměstí Sovětských tankistů. Odtud možno zajít do národopisného oddělení Národního musea v Petřínských sadech (291), do Poštovního musea v Holečkově ulici a do Realistického divadla Zdeňka Nejedlého v třídě S. M. Kirova.

Z těchto míst se vrátíme na Újezd a Vítěznou třídou a přes most Legií přijdeme na Národní třídu, v jejíž západní části je Národní divadlo (129) a budova Čs. akademie věd (127), na Smetanově nábřeží Vysoká škola ruského jazyka. Z Perštýna jdeme vpravo Spálenou ulicí až na Karlovo náměstí, na jehož západní straně je budova Českého vysokého učení technického (139) a na jižní straně lékařská čtvrť (148) s několika klinikami a ústavy lékařské fakulty Karlovy university. Z Karlova náměstí zajdeme Vyšehradskou ulicí na Vyšehrad, kde na hřbitově a ve Slavíně (161) odpočívají přední naší kulturní pracovníci a umělci. Z Vyšehradu na stanici tramvaje do ulice Na slupi, odtud tramvají č. 14 na Václavské náměstí. Zde je Národní museum (174), nedaleko Smetanovo divadlo (176), na kraji Stalinovy třídy budova Čs. rozhlasu a za ní ulicí Anny Letenské dojdeme k Ústřednímu divadlu čs. armády (347) na náměstí Míru. Zde končíme procházku, ale mohli bychom dále procházet i ostatními pražskými obvody - všude bychom našli doklady o vysoké kulturní úrovni našeho hlavního města.

PRAŽSKÉ POMNÍKY

Procházíme-li v Praze místy, jež vyzdobily pomníky významných osob národa, neubráníme se dojmu, že procházíme národní galerií volné plastiky, v níž jsou nashromážděna díla našich umělců za posledních sto let. Na tuto zajímavou procházku můžeme vyjít od Můstku. Jdeme na Jungmannovo náměstí (Josef Jungmann, 119), po Národní třídě k Slovanskému ostrovu (Božena Němcová, 131), na Křižovnické náměstí (Karel IV., 56) a dále na náměstí Krasnoarmejců, kde u Domu umělců stojí pomník Josefa Mánesa (75). Pokračujeme Kaprovou ulicí na Staroměstské náměstí (Jan Hus, 11), Pařížskou třídou (Mojžíš, 79) a přes most Svatopluka Čecha na Letnou (Stalin, 308). Odtud Gogolovou ulicí do Chotkových sadů, v nichž je romantický pomník básníka Julia Zeyera. Vstoupíme do ulice Mariánské hradby a pak jdeme na III. hradní nádvoří (monolit a socha sv. Jiří). Z Hradu vyjdeme na Hradčanské náměstí, odtud Nerudovou ulicí, přes Malostranské náměstí do Karmelitské, dále Újezdem (dr. Miroslav Tyrš, 206) a vpravo Hellichovou ulicí do Petřínských sadů, 201—204), v jejichž východní části je několik pomníků (Vítězslav Novák, K. H. Mácha, Ferdinand Laub, Jan Neruda). Od křižovatky Újezda a Vítězné ulice na náměstí Sovětských tankistů (Sovětský tank, 290), z něho opět do Petřínských sadů k budově Národopisného oddělení Národního musea, za níž stojí pomník Hany Kvapilové (292). Vrátíme se na náměstí Sovětských tankistů a pokračujeme třídou S. M. Kirova až na křižovatku U Anděla, odtud Lidickou ulicí přes Palackého most na náměstí Palackého (František Palacký, 154) a dále po Moráni na Karlovo náměstí (Bonedikt Roezl, 147; Karolina Světlá, 140; Eliška Krásnohorská, 141; Hálek, 144), Žitnou ulicí do

Mezibranské a pak na Václavské náměstí (kn. Václav, 107). Obejdeme Národní museum (Otýlie Sklenářová-Malá) a pokračujeme Římskou ulicí až na křižovatku s Italskou ulicí, zde doleva Italskou ulicí k západní části Riegrových sadů (Fr. L. Rieger, 356), od vinohradské tělocvičny vpravo Budečskou ulicí na Stalinovu třídu a po ní k sadům Svatopluka Čecha (Svatopluk Čech, 352). Od náměstí Jiřího z Poděbrad jedeme tramvají č. 10, 11 a 22 až na Olšanské hřbitovy (stanice Židovské hřbitovy), kde na 2. obecním hřbitově je pohřebiště krasnoarmejců (pomník Sovětských bojovníků, 345). Z Olšan třídou Jana Želivského (možno jet tramvají č. 16) na Ohradu, odtud k Národnímu památníku (Památník s Mausoleem Kl. Gottwalda a se síní Sovětské armády) a k pomníku Jana Žižky z Trocnova (341). Odtud sejdeme po jižním svahu do Husitské ulice, z ní Chlumovou a Prokopovou ulicí na náměstí Havlíčkovo (Karel Havlíček Borovský, 340), pak Lipanskou ulicí do Kalininovy a ze stanice Sladkovského náměstí tramvají č. 2 nebo 7 do vnitřního města.

POHLEDY NA MĚSTO

Praha má zajímavé ulice, výstavné domy a paláce, architektonicky cenné kostely, umělecké památky, ale ze všeho nejpůvabnější je její přirozené kouzlo, v němž se spojuje dílo přírody s dílem lidských rukou. Proto jsme tak okouzleni její krásou. Nejvýrazněji se nám projevuje při prohlídce s některých vyvýšených míst na jednotlivé části města či na jeho celek. Těch míst je celá řada. Nejkrásnější pohled je z Petřínské rozhledny a z věže Svatovítského chrámu, ale mnoho vidíme od Národního památníku na Žižkově i s vyšehradských bašt. Nový pohled se nám otevřel od pomníku

J. V. Stalina na Letné a vstoupíme-li do Strahovské zahrady, máme dojem, že odtud je Praha nejkrásnější. Známý pohled na město z rampy před Pražským hradem je jistě malebný, ale podíváme-li se na město z vyhlídkové terasy u Vladislavského sálu, poznáme, že odtud je vše krásnější, větší, barevnější. Také pohledy z pražských věží (věž Staroměstské radnice, Prašná brána a Staroměstská mostní věž) nám ukáží nové kouzlo města. Vidíme tu přímo do ulic, na jejich život, na prejzové střechy domů. Krásné je také panoráma Hradčan, Malé Strany a Petřína. Projdeme-li podél toku Vltavy od Vyšehradu až do Libně, můžeme ze všech míst pohledět na tuto typickou pražskou siluetu a potěšit se její krásou. Chceme-li vidět nejkrásnější obraz, zajdeme si na Smetanovo nábřeží, kde se nám od Národního divadla nebo z Novotného lávky otvírá pohled, na který nelze zapomenout. Sem snad by měl zajít každý, než se rozloučí s naším hlavním městem.

JMÉNA VEPSANÁ DO KOVU A KAMENE

Aleš Mikoláš,
Vinohrady, Bělehradská 42
Arbes Jakub,
Smíchov, Švédská 23
Archangelskij Alexandr,
Vinohrady, Máchova 2
Bendl Karel,
Nové Město, Soukenická 12
Benešová Božena,
Bubeneč, J. M. Sverdlova 2
Beethoven Ludvík,
Malá Strana, Lázeňská 4
Blagoev Dimitr,
Staré Město, Betlémská 5
Brahe Tycho,
Hradčany, Pionýrů 2
Brokoff Jan a Ferdinand,
Staré Město, Martinská (kostel sv. Martina)
Budovec Václav,
Staré Město, Týnská 7
Čech Svatopluk,
Holešovice, Šimáčkova 23
Holešovice, Letohradská 44

Čelakovský František Ladislav,
Nové Město, Myslíkova 13

Čermák Jaroslav,
Staré Město, Betlémské nám. 10

Doucha František,
Malá Strana, Karmelitská 23

Dvořák Antonín,
Nové Město, Žitná 14

Dyk Viktor,
Vinohrady, Hviezdoslavova 23

Engelmüller Ferdinand,
Hradčany, Loretánská 9

Erben Karel Jaromír,
Staré Město, Michalská 11

Fibich Zdeněk,
Nové Město, Divadelní 4

Foerster Josef Bohuslav,
Malá Strana, Velkopřevorské nám. 1

Fučík Julius,
Dejvice, Jugoslávských partyzánů 11
Smíchov, Duškova 20

Fügner Jindřich,
Nové Město, Sokolská 39
Nové Město, Růžová 5

Gončarenko Ivan Grigorjevič,
Malá Strana, U bruských kasáren

Hálek Vítězslav,
Staré Město, Betlémské nám. 6

Havlíček Borovský Karel,
Nové Město, Palackého 5
Nové Město, Havlíčkova 3

Hašek Jaroslav,
Nové Město, Školská 16

Hlaváč Oldřich dr.,
Smíchov, U Nikolajky 15

Hlaváček Karel,
Libeň, Podlipného 19

Hoffmann Karel,
Smíchov, Na Mrázovce 25

Hollar Václav,
Nové Město, Soukenická 14
Holub Emil dr.,
Malá Strana, Nerudova 39
Hus Jan,
Staré Město, Betlémské nám. 6
Hynais Vojtěch,
Nové Město, Ostrovní 6
Chateaubriand Francois René,
Malá Strana, Lázeňská 6
Chmelenský Josef Krasoslav,
Nové Město, Vodičkova 34
Ježek Jaroslav,
Staré Město, Kaprová 10
Jirásek Alois,
Nové Město, Resslova 1
Jungmann Josef,
Nové Město, Jungmannova 32
Kafka Bohumil,
Střešovice, Na Ořechovce 41
Kašpar Adolf,
Malá Strana, Kampa 9
Keppler Jan,
Malá Strana, Petřínská 12
Kisch Egon Ervín,
Staré Město, Kožná 1
Klecanda Jiří,
Nové Město, Mezibranská 11
Kolár Josef Jiří,
Nové Město, Na Zderaze 7
Koněv Ivan Štěpanovič,
Staré Město, Staroměstské nám. 1
Kotěra Jan,
Staré Město, nám. Krasnoarmejců 3
Král Josef dr.,
Staré Město, Melantrichova 20
Kramerius Václav Matěj,
Staré Město, Husova 10
Krásnohorská Eliška,
Nové Město, Černá 15

Křižík František
Smíchov, Plzeňská, Křižíkovy sady
Vinohrady, Nitranská 1
Kvapil František,
Vinohrady, Čermákova 3
Laub Ferdinand,
Staré Město, Újezd 31
Lenin Vladimír Iljič,
Nové Město, Hybernská 7
Bubenče, Na výšinách 2
Mácha Karel Hynek,
Malá Strana, Újezd 35
Nové Město, Karlovo nám. 34
Mánes Josef,
Nové Město, Spálená 16
Marold Luděk,
Vinohrady, U Zvonařky 1
Marx Karel,
Nové Město, Truhlářská 16
Mařatka Josef,
Nové Město, Žitná 14
Matoušek Josef Dr.,
Smíchov, Švédská 31
Merhout Cyril
Malá Strana, Vlašská 2
Mikovec Ferdinand Břetislav,
Nové Město, Tylovo 2
Mozart Wolfgang Amadeus,
Staré Město, Skořepka 10
Myslbek Josef Václav,
Staré Město, Smetanovo nábř. 22
Nejedlý Vít,
Smíchov, Dienzenhoferovy sady 1
Nejedlý Zdeněk,
Staré Město, Betlémské nám., Betlémská kaple
Němcová Božena,
Nové Město, Ječná 28
Nové Město, Na příkopě 14
Neruda Jan,
Malá Strana, Nerudova 51
Nové Město, Vladislavova 14

Novák Vítězslav,
Nové Město, Gottwaldovo nábř.
Nováková Tereza,
Nové Město, Žitná 28
Ondříček František,
Hradčany, Nový Svět 25
Opletal Jan,
Nové Město, Jenštejnská 1
Ostrčil Otakar,
Smíchov, Zborovská 38
Palacký František,
Nové Město, Palackého 7
Podlipný Jan dr.,
Staré Město, Bartolomějská 13
Presl Karel Bořivoj,
Staré Město, Na Perštýně 17
Puchmajer Antonín Jaroslav,
Jinonice, zámek
Purkyně Jan Evangelista,
Nové Město, Purkyňova 2
Rais Karel Václav,
Vinohrady, Čermákova 3
Rieger František Ladislav,
Nové Město, Palackého 7
Senefelder Alois,
Staré Město, Rytířská 10
Sládek Josef Václav
Nové Město, Václavská 33
Slavíček Antonín,
Holešovice, Dobrovského 3
Smetana Bedřich,
Staré Město, Staroměstské nám. 20
Staré Město, Smetanovo nábřeží 2
Sokol Rudolf dr.,
Staré Město, Elišky Krásnohorské 10
Sova Antonín,
Josefov, Široká 11
Suvorov A. V.,
Nové Město, Národní 38

Svátek Josef,
Malá Strana, Jánský vršek 9
Světlá Karolína,
Staré Město, Karolíny Světlé 22
Šafařík Pavel Josef,
Nové Město, Krakovská 14
Staré Město, Karlova 1
Škréta Karel,
Staré Město, Týnská 2
Škroup František,
Nové Město, Myslíkova 13
Štúr Ľudevít,
Nové Město, Slovanský ostrov
Šverma Jan,
Karlín, Thámova 28
Thomayer Josef MUDr.
Nové Město, Mezibranská 23
Tomášek Václav Jan,
Malá Strana, Tomášská 15
Tyl Josef Kajetán,
Staré Město, Linhartská 2
Nové Město, nám. Republiky 1
Tyrš Miroslav dr.,
Malá Strana, Karmelitská 18
Vacek Václav dr.,
Staroměstské náměstí, vestibul Staroměstské radnice
Vagner Jaroslav,
Hradčany, II. hradní nádvoří
Vančura Jindřich,
Smíchov, Holečkova 22
Vančura Vladislav,
Nové Město, Klimentská 4
Věšín Jaroslav,
Nové Město, Žitná 14
Vojan Eduard,
Malá Strana, Pod Bruskou 5
Vrchlický Jaroslav,
Nové Město, B. Engelse nábř. 12
Zápotocký Ladislav,
Staré Město, Haštalská 5

Zítek Josef,
Malá Strana, nábř. Legií 53
Želivský Jan,
Staré Město, Staroměstská radnice
Ženíšek František,
Nové Město, Žitná 21

VYSVĚTLIVKY ODBORNÝCH VÝRAZŮ

ambit - loubí (chodba nebo ochoz) kolem nádvoří kláštera nebo jiné církevní budovy

antifonář - sbírka církevních zpěvů k nešporám a k jitřní mši

apsida - místo v kostele, kde je umístěn oltář

arkáda - oblouk nesený sloupy nebo pilíři

arkýř - přístavek, umístěný na vyšších patrech věže nebo domu a umožňující výhled do stran

atika - nízká zídka nad hlavní římsou, zakrývající částečně střechu

balustráda - ozdobné zábradlí z kuželovitých sloupků, ohražující vyvýšené místo

barok - výtvarný sloh období od počátku 17. století do sklonku 18. stol.

barokisace - přestavení starší architektury do barokního slohu

basilika - podélná chrámová stavba o jedné lodi střední a několika (2—4) lodích bočních, při čemž střední loď převyšuje lodi bočné

bašta (bastion) - okrouhlá, čtvercová nebo pětihranná pevnostní stavba, vysunutá před hradby

dormitář - společná ložnice mnichů v klášteře

dvůr čestný - prostranství před zámeckým průčelím, obklopené po třech stranách budovami a na vstupní straně uzavřené zpravidla ozdobnou mříží s vraty

dvůr rajský - čtverhranné nádvoří v klášteře, obklopené křížovou chodbou nebo ambitem

empír - slohový projev z rozhraní 18. a 19. století, oživující antické formy

empora - hoření vedlejší prostor zpravidla nad bočními loděmi, spojený s hlavním prostorem pomocí oken

epitaf - náhrobní pamětní deska zapuštěná do zdi

evangelistář - kniha výňatků z evangelií, určených pro bohoslužby

freska - nástěnná vápenná malba, provedená do čerstvé, ještě vlhké omítky

giardineto - ozdobná část zahrady, osázená květinami a keři sestříhanými do figur

gotika - výtvarný sloh období vrcholného feudalismu (od počátku 12. století do konce 14. století)

graduál - kniha obsahující stupňové zpěvy a jiné chorální části mše

grotta - jeskyně uměle vybudovaná

chiaroscuro (kiaroskuro) - grafická technika, při níž se vypracují jen kontury obrazu a stíny a nejsvětlejší místa obrazu zůstanou v tónu podkladu

chór - východní část kostela, mezi závěrem a lodí

ilusionismus - umělecké podání usilující vyvolat výtvarným dílem dojem skutečnosti (hloubky prostoru, architektury apod.)

kalvárie - ukřižovaný Kristus a skupina osob (Marie, Jan a Magdaléna) pod křížem

kapitulní síň - klášterní sál, v němž se shromažďovali mniši k poradám a pobožnostem

kartuš - oválné, kruhové aj. pole, orámované figurální nebo rostlinnou dekorací

kasule - ornát, svrchní roucho, v němž kněz slouží mši

katedrála - hlavní diecésní chrám

klasicismus - umělecký směr v letech 1780—1800, usilující o čistotu a dokonalost formy podle antických vzorů

klenák - přitesaný kámen tvořící součást klenebního oblouku

klenba křížová - klenba, v níž se křižují dvě valené klenby o stejné výšce a stejném rozpětí

klenba síťová - klenba, jejíž žebra připomínají svým sestavením podobu sítě

klenba valená - klenba, jež má tvar poloválcového pláště ve vodorovné poloze a spočívá v celé délce na podpůrných zdech

klenba žebrová - klenba spočívající na žebrech, vedených obloukem uhlopříčně s pilíře na pilíř a protínajících se ve svorníku

komenda - klášter nebo dům rytířského řádu a příslušný pozemkový majetek

konsola - kamenný nosník, zpravidla umělecky opracovaný, vysunutý ze zdi jako podpěra nějakého břemene

kopule - klenba ve tvaru polokoule

krypta - podzemní klenutá stavba, umístěná nejčastěji pod chórem kostela

křížení - prostor, v němž se kříží příčná loď s hlavní

lapidárium - sbírka kamenných zbytků starých stavebních nebo sochařských památek

loggie (lodžie) - stavební prostor, otevřený (pomocí arkád) do nádvoří nebo na vnější stranu budovy

luneta - do valené klenby příčně pronikající klenba o menším poloměru

mandorla - svatozář (mandlovitého tvaru) kolem celé postavy Kristovy

mázhaus - velká klenutá síň při vchodu a schodišti měšťanského domu

nadpraží - vodorovný trám, uzavírající nahoře dveřní nebo okenní otvor

nika - výklenek ve stěně určený pro umístění sochy, vázy apod.

novobarokní umění - umění v období romantismu (1875—1895), napodobující původní sloh barokní

ovogotické umění - umění v období romantismu (1875—1895), napodobující formy slohu gotického

novorenesance - umění v době romantismu (1875—1895), napodobující renesanční formy

oratoř (oratorium) - místo v kostele určené pro patrona, zakladatele nebo majitele

kostela: okna oratoře nebo celý prostor se otvírá do kostelního prostoru

otonský sloh - výtvarný sloh otonské doby (od poloviny 10. století do poloviny 11. století)

parapet - podprseň, podprsní zeď, zeď pod okenním otvorem

pendentiv (pándantiv) - sférický trojúhelník tvořící rohovou výseč visuté kopule

pieta - socha představující P. Marii držící na klíně mrtvé tělo Kristovo

pilastr - pilíř ve stěně, rozčleněný ve sloupy nebo polosloupy

pozdní gotika - výtvarný sloh v době od počátku 15. do počátku 16. století

predela - tabule tvořící spodní část oltářního obrazu

prelatura - část klášterní budovy, kterou obývá opat

presbytář (presbyterium, kněžiště) - část kostela, v níž kněz slouží mši

pseudogotika - umělecký sloh v období romantismu, napodobující původní gotické formy

pseudorománský sloh - sloh v období romantismu, napodobující původní románské formy

purismus - směr, který odstraňoval na památkách nánosy pozdějších slohů a domníval se, často mylně, že památku uvádí do původní slohové čistoty

putti - dětské postavičky nebo andílkové ve výtvarném umění

refektář - společná jídelna v klášteře nebo v řádovém domě

reliéf - plastická práce, modelovaná do plochy

relikviář - schránka na ostatky svatých

renesance - výtvarný sloh v době od počátku 15. do počátku 16. století, tvarově navazující na antické umění

risalit - část budovy, vystupující (buď ve středu nebo na nárožích) před ostatní p ochu zdiva

okoko - poslední období barokního slohu (1750—1790)

okoko druhé - výtvarný sloh 2. poloviny 19. století, napodobující rokoko

románský sloh - výtvarný sloh raně feudálního období (od počátku 11. do poloviny 13. století)

romantismus - směr v době (1875—1895), kdy se architektura vrací k původním slohům a vznikají slohy novo(pseudo)-románský, novogotický a novorenesanční

rotunda - okrouhlá stavba s apsidou, zpravidla zaklenutá kopulí

rozvilina - ornamentálně rozvinuté tvary listu, zvláště akantového, zdobící obvod nebo rám obrazu

rustika - zdivo ze silně vystupujících kvádrů, jejichž tvar bývá jen hrubě opracován (často bývá kvádrování napodobeno sgrafitem)

salla terrena - klenutá stavba spočívající na sloupech a spojující palácovou budovu se zahradou

sanktuář (sanktuarium, svatostánek) - místo na oltáři, kde je uložena svátost oltářní

sarkofág - kamenná rakev, později náhrobní pomník ve tvaru rakve

secese - umělecké hnutí z konce 19. a začátku 20. století

sedile - kamenné sedadlo v kněžišti, umístěné ve výklenku a sklenuté obloukem s kamennou kružbou

sgrafito - černá nebo barevná výzdoba zdiva, která vzniká tak, že se nanese dvojí vrstva omítky (spodní barevná nebo černá a vrchní bílá) a pak se vrchní vrstva vyškrabe, až se objeví barva spodní vrstvy

svornik - kámen zavírající na vrcholu oblouku klenební žebra

štuko - plastická výzdoba z písku, vápna a sádry užívaná k výzdobě stropů, stěn atd.

tambur - válcový plášť mezi kopulí a její okrouhlou základnou

triforium - trojobloukové, sloupková galerie a druh ochozu v pozdně románských a gotických chrámech ve výšce středu chrámové lodi

triga - trojspřeží

triptych - trojdílný obraz

tumba - část náhrobku, v níž jsou uloženy tělesné pozůstatky zemřelého

tympanon - zpravidla trojúhelníkové pole nad portálem, zdobené malbou nebo reliéfem

veraikon - obraz pravé Kristovy podoby, jak prý se otiskla do roušky, kterou Kristovi, krví se potícímu, podala sv. Veronika

vlys - vodorovný pás na stěně jednotně plasticky zdobený

SEZNAM VÝZNAMNÝCH UMĚLCŮ ARCHITEKTŮ A STAVITELŮ, KTEŘÍ SVÝMI DÍLY PŘISPĚLI KE ZKRÁŠLENÍ MĚSTA PRAHY

Alliprandi Jan Křtitel,
† 1720, stavitel (barok)
z Arrasu Matyáš,
† 1352, stavitel (gotika)
Avostalis (Austalis) Oldřich
† 1597, stavitel (renesance)
Barvitius Antonín,
1823—1901, stavitel (novorenesance)
Bendl Jan Jiří,
1630—1680, sochař (raný barok)
Bianco Baccio,
1604—1656, malíř a štukatér (raný barok)
Brandl Petr,
1668—1735, malíř (pražský barok)
Braun Antonín,
1709—1742, sochař (vrcholný barok)
Braun Matyáš Bernard,
1683—1738, sochař (pražský barok)
Brokoff Ferdinand Maxmilián,
168 —1731, sochař (pražský barok)
Brokoff Jan,
1652—1718, sochař (pražský barok)
Brokoff Michal Josef Jan,
1687—1721, sochař (pražský barok)
Brüderle (Biderle, Biederle, Jan Michal
†1740, sochař (vrcholný barok)
Canevalle Jan Dominik,
1637—1685, stavitel (raný barok)
de Capauli Jan,
† 1678, stavitel (raný barok)
Caratti František,
† 1679, stavitel (raný barok)
Dienzenhofer Kilián Ignác,
1690—1752, stavitel (vrcholný barok)
Dienzenhofer Kryštof,
1655—1722, stavitel (barok)
Fischer z Erlachu Jan,
1650—1723, stavitel (barok)
Gargioli Jan,
působil v Praze 1585—98, stavitel (renesance)

Gočár Jose,
1880—1945, architekt (kubismus a konstruktivismus)

Haffenecker Antonín,
*1725, stavitel (klasicismus)

Heermann Jan Jiří,
působil v Praze 1685—1700, sochař (barok)

Heermann Pavel,
1673—1732, sochař (barok)

Heintsch Jan Jiří,
1647—1712, malíř (barok)

Hergesel František,
1857—1929, sochař (realismus)

Hirnle František,
1726—1772, sochař (vrcholný barok)

Hiernle Karel Josef,
1693—1748, sochař (barok)

Hynais Vojtěch,
1854—1925, malíř (impresionistický realismus)

Jäckel (Jaeckel) Matěj Václav,
1655—1738, sochař (barok)

Jäger Josef,
1731—1793, stavitel (barok a rokoko)

Kafka Bohumil,
1878—1942, sochař (realismus)

Kaňka František Max,
1674—1766, stavitel (vrcholný barok)

Kofránek Ladislav
*1880, sochař (impresionalistický realismus)

Kohl Jeroným
1622—1709, sochař (raný barok)

Luragho Anselm,
1701—1765, stavitel (vrcholný barok)

Luragho Karel,
1608—1684, stavitel (raný barok)

Martinelli Dominik,
1650—1718, stavitel (barok)

Mařatka Josef,
1874—1937, sochař (impresionismus)

Mathey Jan Křtitel,
1630—1696, malíř a architekt (barok)

Mauder Josef,
1854—1920, sochař (realismus)

Maulbertsch Antonín František,
1724—1796, malíř (barok)

Max Emanuel,
1810—1901, sochař (klasicismus)

Max Josef,
1804—1855, sochař (klasicismus)

Mayer Jan Oldřich,
1666—1721, sochař a řezbář (barok)

Mocker Josef,
1835—1899, architekt (novogotika a purismus)

Mosto Ottavio,
† 1701, sochař a štukatér (barok)

Myslbek Josef Václav,
1848—1922, sochař (realismus)

Nosecký František Kristián (Siard),
1693—1753, malíř (barok)

Orsi Jan Dominik,
† 1679, stavitel (raný barok)

Orsi Jan Křtitel,
† 1640, stavitel (raný barok)

Pacassi Mikuláš,
1716—1790, architekt (pozdní barok)

Palko (Balko) František Xaver,
1724—1767, malíř (barok)

Palliardi Ignác Nepomuk,
1737—1821, stavitel (klasicismus)

Parléř Petr,
1330—1399, stavitel (gotika)

Pieroni Jan,
stavitel pevností (raný barok)
Platzer Ignác František,
1717—1787, sochař (barok a rokoko)
Plečnik Josip,
*1872, architekt
Quittainer Jan Antonín,
1709—1765, řezbář a sochař (barok)
Quittainer Ondřej Filip,
1679—1729, řezbář a sochař (raný barok)
Raab Ignác,
1715—1787, malíř (pozdní barok)
Reiner (Rainer) Václav Vavřinec,
1689—1743, malíř (barok)
Rejsek Matěj,
1445—1506, stavitel a řezbář (pozdní gotika)
Rejt (Reyt) Benedikt z Pístova 1451—1534, stavitel (pozdní gotika)
Santini Jan,
1667—1723, architekt a malíř (barok)
Scotti Bartoloměj,
1685—1737, stavitel (barok)
Seidan Tomáš,
1830—1890, sochař (klasicismus)
Schnirch Bohuslav,
1845—1901, sochař (novorenesance)
Spezza Ondřej,
† 1628, stavitel (raný barok)
della Stella Pao o,
† 1538, sochař a kameník (renesance
Sucharda Stanislav,
1866—1916, sochař (realismus)
Sucharda Vojta,
nar. 1884, sochař (realismus)
Šaloun Ladislav,
1870—1946, sochař (impresionismus)
Škréta Karel,
1610—1674, malíř (raný barok)
Šlansovský Jan Jiří,
1682—1752, sochař a řezbář (barok)
Špillar Jaroslav,
1869—1917, malíř (impresionismus)
Štursa Jan,
1880—1925, sochař (moderna)
Vosmík Čeněk,
1860—1944, sochař (realismus)
de Vries Andrian,
1560—1626, sochař (renesance)
Wirch Jan Josef,
1732—1787, stavitel (pozdní barok a rokoko)
Wohlmut Bonifác,
† 1579, stavitel (renesance)
Zítek Josef,
1832—1909, architekt (novorenesance)
Ženíšek František,
1849—1916, malíř (realismus)

INFORMACE O PRAZE

HRST STATISTICKÝCH ČÍSEL - MĚSTSKÉ OBVODY - DOPRAVA - ADRESÁŘ - ZMĚNY ULIČNÍCH NÁZVŮ

HRST STATISTICKÝCH ČÍSEL

Nadmořská výška města Prahy se pohybuje od 176 do 371 m n. m., nejvyšší bod je Vidoule—Hvězda (371) a nejnižší Bohnice (176, hladina Vltavy). Zeměpisná poloha 50°08' sev. šířky a 14°32' vých. délky. Průměrná roční teplota 9,6 °C a průměrné srážky 371 mm. Rozloha území 17 248 ha, z toho zastavěno 2444 ha. Hustota obyvatelstva na 1 ha celkové výměry katastrální 56,9, zastavěné plochy 401,70.

Počet obyvatel 978 049. Počet domů 43.434, z toho 1674 památkově chráněných, 35 640 obydlených domů obytných a 332 130 obydlených bytů.

Počet všeobecně vzdělávacích škol 332, z toho 111 osmiletých středních a 32 jedenáctiletých středních, odborných škol 41, vysokých škol 14, divadel 17, galerie 2, muzeí 11, kin 80, lidových knihoven 16, osvětových klubů 33, nemocnic 12, jeslí 95, územních zdravotnických středisek 24 a závodních 47, pionýrské domy 3, telefonních stanic 213 949, rozhlasových koncesí 305 229, televizních koncesí 35 110, ubytovacích zařízení 63 s 5635 lůžky.

Osobní městská doprava:

Elektrické dráhy: vozový park 1573 osobních vozů, z toho motorových vozů 732, délka linek 133,2 km, přepravených platících osob ročně 448 669 000.

Trolejbusy: 148 vozů, délka linek 48 km a přepravených platících osob ročně 42 781 000.

Autobusy: 117 vozů, délka linek 88 km a přepravených platících osob ročně 26 899 000.

Délka ulic 1152 km, rozloha sadů 654 ha, délka vodovodní sítě 1491 km a kanalisační sítě 1033 km.

STARÉ ROZDĚLENÍ HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

(1949—1960)

Praha	1	Holešovice (část), Hradčany (část), Josefov, Malá Strana, Staré Město
Praha	2	Nové Město (část), Nusle (část), Král. Vinohrady (část), Vyšehrad
Praha	3	Karlín (část), Nové Město (část)
Praha	4	Jinonice, Košíře, Motol, Smíchov (část)
Praha	5	Břevnov, Dolní Liboc (část), Střešovice (část)
Praha	6	Bubeneč (část), Dejvice, Holešovice (část), Hradčany (část), Dolní Liboc (část), Sedlec, Střešovice (část), Veleslavín, Vokovice
Praha	7	Bubeneč (část), Holešovice (část), Libeň (část), Trója (část)
Praha	8	Bohnice, Karlín (část), Kobylisy, Libeň (část), Střížkov, Trója (část)
Praha	9	Hloubětín, Hrdlořezy, Libeň (část), Prosek, Vysočany (část)
Praha	10	Hostivař, Malešice, Strašnice, Zahradní Město
Praha	11	Vysočany (část), Žižkov
Praha	12	Král. Vinohrady (část)
Praha	13	Michle (část), Spořilov, Vršovice, Záběhlice
Praha	14	Krč (část), Lhotka, Michle (část), Nusle (část)
Praha	15	Braník, Hodkovičky, Krč (část), Podolí
Praha	16	Hlubočepy, Malá Chuchle, Radlice, Smíchov (část)

NOVÉ ROZDĚLENÍ HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

(od roku 1960)

Praha 1	Hradčany (část), Holešovice—Bubny (část s Občanskou plovárnou), Josefov, Malá Strana (část), Nové Město (část), Staré Město
Praha 2	Nové Město (část), Nusle (část), Vinohrady (část), Vyšehrad
Praha 3	Strašnice (část), Vinohrady (část), Vysočany (část), Žižkov (část)
Praha 4	Braník, Hodkovičky, Krč, Lhotka, Michle, Nusle (část), Podolí, Záběhlice (část), Spořilov
Praha 5	Hlubočepy, Malá Chuchle, Jinonice, Košíře, Malá Strana (část), Motol, Radlice, Smíchov
Praha 6	Břevnov, Bubeneč (část), Dejvice, Hradčany (část), Liboc, Sedlec, Střešovice, Veleslavín
Praha 7	Bubeneč (část), Holešovice—Bubny (část), Trója (část)
Praha 8	Bohnice, Kobylisy, Karlín, Libeň (část), Nové Město (část), Trója (část), Střížkov, Žižkov (část)
Praha 9	Hloubětín, Hrdlořezy, Libeň (část), Malešice (část), Prosek, Vysočany (část)
Praha 10	Hostivař, Malešice (část), Strašnice (část), Vinohrady (část), Vršovice, Záběhlice (část)

MĚSTSKÁ DOPRAVA

Tramvaje

1 BŘEVNOV – VRŠOVICE

Bílá hora, Museum Al. Jiráska, Vypich, Museum děl. hnutí, Královka, vozovna Střešovice, Prašný most, Špejchar, Strossmayerovo nám., nám. Republiky, Prašná brána, nádraží Praha-střed, u Bulhara, Hlavní nádraží, Museum, nám. I. P. Pavlova, Tylovo nám., nám. Míru, Makarenkova, Vršovická radnice, Minská, Koh-i-noor, Eden, Východní náměstí.

2 OKRUŽNÍ FLORA – ŠPEJCHAR

Flora, Orionka, nám. Míru, Tylovo nám., nám. I. P. Pavlova, Štěpánská, Karlovo náměstí, Perštýn, Národní divadlo, Malostranské nám., Klárov, Špejchar, Strossmayerovo nám., nám. Republiky, nádraží Praha-střed, U Bulhara, Sladkovského nám., Olšanské nám., Flora.

3 KOBYLISY – KRČ

Vozovna Kobylisy, Střelničná, Vychovatelna, Pelc-Tyrolka, Plynární, Park kultury Julia Fučíka, Strossmayerovo nám., nám. Republiky, Václavské nám., Tylovo nám., Otakarova, Nuselská radnice, nám. Hrdinů, autobusové nádraží Pankrác, Budějovické náměstí.

4 HOSTIVAŘ – ZLÍCHOV

Hostivař, Zahradní město, nádraží Strašnice, Průběžná, Východní nám., Koh-i-noor, nádraží Vršovice, Otakarova, nádraží Vyšehrad, Výtoň, Palackého nám., U Anděla, nádraží Smíchov, autobusové nádraží Smíchov, Zlíchov-lihovar.

5 HLOUBĚTÍN – HLUBOČEPY

Hloubětín, Harfa, Libeň-horní nádraží, Palmovka, Cyrilometodějské nám., Městské museum, Poříčí, nám. Republiky, Můstek,

Perštýn, Národní divadlo, Újezd, U Anděla, nádraží Smíchov, autobusové nádraží Smíchov, Hlubočepy.

6 PARK KULTURY – DĚTSKÁ NEMOCNICE

Park kultury Julia Fučíka, Veletržní palác, Dopravní podnik, nádraží Těšnov, nádraží Praha-střed, Hlavní nádraží, Museum, nám. I. P. Pavlova, Dětská nemocnice.

7 PODBABA – ŽIŽKOV

Podbaba, nám. Říjnové revoluce, Prašný most, Špejchar, Klárov, Malostranské nám., Újezd, Národní divadlo, Můstek, Václavské nám., Museum, Hlavní nádraží, U Bulhara, Sladkovského nám., Olšanské nám., Nákladové nádraží Žižkov.

8 HARFA – KRÁLOVKA

Harfa, Libeň-horní nádraží, Balabenka, Palmovka, Cyrilometodějské nám., Městské museum, nádraží Těšnov, Dopravní podnik, Letenské nám., Špejchar, Prašný most, vozovna Střešovice, Královka.

9 ŽIŽKOV – MOTOL

Vozovna Žižkov, Vápenka, Ohrada, Žižkovská tržnice, Památník osvobození, U Bulhara, nádraží Praha-střed, Můstek, Perštýn, Národní divadlo, Újezd, Arbesovo nám., U Anděla, Klamovka, Zámečnice, Motolská nemocnice, Motol.

10 HLOUBĚTÍN – STRAŠNICE

Hloubětín, Elektra, Harfa, Libeň - horní nádraží, Balabenka, Palmovka, Cyrilometodějské nám., Městské museum, Poříčí, nádraží Střed, Hlavní nádraží, Museum, nám. Jiřího z Poděbrad, Flora, Olšanské hřbitovy, Vinohradská nemocnice, Krematorium, Průběžná, nádraží Strašnice.

11 VOKOVICE – STRAŠNICE

Divoká Šárka, vozovna Vokovice, nádraží Veleslavín, Bořislavka, nám. Říjnové revoluce, Prašný most, Špejchar, Strossmayerovo nám., nám. Republiky, Můstek, Václavské nám., Museum, nám.

Jiřího z Poděbrad, Flora, Olšanské hřbitovy, Vinohradská nemocnice, Krematorium, Solidarita, Černokostelecká.

12 HOLEŠOVICE – SMÍCHOV

Pelc-Tyrolka, most Barikádníků, Dělnická, Dopravní podnik, Strossmayerovo nám., Letenské nám., Špejchar, Klárov, Malostranské nám., Újezd, U Anděla, nádraží Smíchov.

13 LIBEŇ – KRČ

Vychovatelna, Bulovka, U kříže, Libeň-dolní nádraží, Dělnická, Dopravní podnik, nádraží Těšnov, Městské museum, nádraží Praha-střed, Hlavní nádraží, Museum, Tylovo nám., Otakarova, nám. Hrdinů, autobusové nádraží Pankrác, Budějovické nám., Ryšánka.

14 KOBYLISY – KRČ

Střelničná, Čimická, Vychovatelna, U kříže, Libeň-dolní nádraží, Dělnická, Dopravní podnik, nádraží Těšnov, Městské museum, nádraží Praha-střed. Václavské nám., U Myslíků, Karlovo nám., nádraží Vyšehrad, Otakarova, nám. Hrdinů, autobusové nádraží Pankrác, Kačerov.

15 VYSOČANY – KOŠÍŘE

Vysočany, nádraží Vysočany, Balabenka, Palmovka, Cyrilometodějské nám., Městské museum, Poříčí, nádraží Praha-střed, Václavské nám., U Myslíků, Jiráskovo nám., Palackého nám., U Anděla, Klamovka, Kotlářka.

16 ŽIŽKOV – SMÍCHOV

Vozovna Žižkov, Ohrada, Basilejské nám., Nákladové nádraží Žižkov, Olšanské hřbitovy, Flora, Vinohradská vodárna, nám. Míru, nám. I. P. Pavlova, Štěpánská, Karlovo nám., Jiráskovo nám., Palackého nám., U Anděla, nádraží Smíchov.

17 HOLEŠOVICE – BRANÍK

Pelc-Tyrolka, Plynární, Park kultury Julia Fučíka, Strossmayerovo nám., Právnická fakulta, nám. Krasnoarmejců, Národní divadlo, Jiráskovo nám., Výtoň, Podolí, Dvorce, Modřanská, Ledárny.

18 PODBABA – RADLICE

Podbaba, nám. Říjnové revoluce, Prašný most, Špejchar, Strossmayerovo nám., Dopravní podnik, nádraží Těšnov, Městské museum, nádraží Praha-střed, Václavské nám., U Myslíků, Jiráskovo nám., Palackého nám., U Anděla, Křížová, Radlice.

19 HLOUBĚTÍN – SPOŘILOV

Nový Hloubětín, Vysočany, nádraží Vysočany, Balabenka, Palmovka, Cyrilometodějské nám., Městské museum, Poříčí, nám. Republiky, Můstek, Václavské nám., Museum, nám. I.P. Pavlova, Bělehradská, Otakarova, nádraží Michle, Chodovská, Spořilov.

20 LIBOC – VRŠOVICE

Horní Liboc-Petřiny, Vojenská nemocnice, Andělka, vozovna Střešovice, Prašný most, Špejchar, nám. Krasnoarmejců, Národní divadlo, Jiráskovo nám., Karlovo nám., nám. Míru, Makarenkova, Ruská, Vršovická radnice, Koh-i-noor, Čechovo nám.

21 HRDLOŘEZY – BRANÍK

Hrdlořezy, Ohrada, Prokopova, U Bulhara, Jindřišská, Václavské nám., U Myslíků, Jiráskovo nám., Palackého nám., Výtoň, Podolí, Dvorce, Modřanská, Ledárny.

22 BŘEVNOV – OLŠANY

Vypich, Museum dělnického hnutí, Královka, Strahov, Královský hrad, nám. Krasnoarmejců, Národní divadlo, Můstek, Václavské nám., nám. Jiřího z Poděbrad, Flora, Olšanské hřbitovy.

23 BOŘISLAVKA – ZÁBĚHLICE

Bořislavka, nám. Říjnové revoluce, Prašný most, Špejchar, nám. Krasnoarmejců, Národní divadlo, Můstek, Václavské nám., Museum, Tylovo nám., Otakarova, Michelská, Chodovská, Záběhlice.

V pracovní dny v době největšího provozu:

24 POŘÍČÍ – VRŠOVICE

25 PALMOVKA – VYSOČANY

52 VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ – JINONICE

Václavské nám., Štěpánská, Karlovo nám., Jiráskovo nám., Zborovská, Knížecí, Santoška, Malvazinky, Motorlet, Jinonice.

53 VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ – STADIÓNY

Václavské nám., Krakovská, Štěpánská, Karlovo nám., Jiráskovo nám., Arbesovo nám., Petřínské sady, Hřebenka, Stadión-jih.

54 JUNGMANNOVO NÁMĚSTÍ – VRŠOVICE

Jungmannovo nám., Lazarská, Štěpánská, nám. Míru, Nitranská, Orionka, Vlašimská, Zdravotní ústav, Bělocerkevská.

55 VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ – PANKRÁC

Václavské nám., Krakovská, Štěpánská, Botanická zahrada, Výtoň, Podolí, Doliny, nám. Hrdinů, autobusové nádraží Pankrác, Jawa.

56 VYSOČANY – ŽIŽKOV

Vysočany, Vysočanská radnice, Harfa, Vysočanské nám., Učňovské domovy, Ohrada.

57 VYSOČANY – NÁMĚSTÍ MÍRU

Vysočany, radnice, Harfa, Vysočanské nám., Učňovské domovy, Ohrada, Komenského nám., Táboritská, Grégrova, nám. Míru.

58 LIBEŇ – ČAKOVICE

U kříže, Prosek, Klíčovská, Průjezdní, Letňanské strojírny, Avia - Závod J. Dimitrova, Čakovice.

59 ÚJEZD – CHUCHLE

Újezd, Zborovská, Vltavská, nádraží Smíchov, Hlubočepy, Malá Chuchle, Velká Chuchle.

60 STRAŠNICE – JINONICE

Průběžná, Zdravotní škola, Volyňská, Vlašimská, Orionka, Nitranská, nám. Míru, Štěpánská, Karlovo nám., Jiráskovo nám., Zborovská, Knížecí, Santoška, Malvazinky, Motorlet.

61 VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ – PANKRÁC

Václavské nám., Krakovská, Štěpánská, Výtoň, Podolí, Děkanka.

Autobusy

101 VRŠOVICE – HOSTIVAŘ

Čechovo nám., Koh-i-noor, Bohdalec, Chodovská, V korytech, Záběhlická škola, Hostivařské náměstí, nádraží Hostivař.

102 KOBYLISY – BOHNICE

Čimická, Na přesypu, Pískovna, ubikace, ústav, Bohnice.

103 KOBYLISY – ĎÁBLICE – ČAKOVICE

Střelničná, Davídkova, hřbitov, Ďáblice, Čakovice, Avia.

104 ZLÍCHOV – HLUBOČEPY

Zlíchov, Na srpečku, škola, Hlubočepy.

105 ZLÍCHOV – BARRANDOV

Zlíchov, terasy, Nad terasami, Fučíkova škola, Barrandov, filmové ateliéry.

106 KOBYLISY – ČIMICE

Čimice, Pískovna, ubikace, Národní výbor, Čimická.

107 DEJVICE – SUCHDOL

Náměstí Družby, Hydrologický ústav, nádraží Podbaba, rozcestí, Budovec, Suchdol, Výhledy.

108 ŠÁRKA – LETIŠTĚ

Divoká Šárka, Ruzyně, nádraží-letiště.

109 HRDLOŘEZY – ŽIŽKOV – DOLNÍ POČERNICE

Spojovací, Pod Táborem, Za horou, Jahodnice, Hostavice, U váhy, Dolní Počernice.

110 HLOUBĚTÍN – KYJE

Hloubětín, pošta, Černý most, Máchova, křižovatka, Kyje.

111 STRAŠNICE – DOLNÍ MĚCHOLUPY

Černokostelecká silnice, Malešická továrna, Štěrboholská, Kabelovna, nádraží Hostivař, U továren, Dolní Měcholupy.

112 HOLEŠOVICE – ZOO

Pelc-Tyrolka, Trojská, Kazanka, Čechova škola, kovárna, Zoo.

113 KRČ – PÍSNICE

Kačerov, nádraží Krč, nemocnice Krč, Libušská, Jalodvorská, sokolovna, Písnice.

114 KRČ – KUNRATICE

Kačerov, nádraží Krč, nemocnice Krč, Ústav mateřství, Zelené domky, rozcestí, Kunratice.

115 VYSOČANY – STRAŠNICE

Vysočany, Vysočanská radnice, Harfa, Vysočanské nám., Spojovací, Malešice, Černokostelecká silnice.

116 DEJVICE – DOLNÍ ŠÁRKA

Náměstí Družby, Hydrologický ústav, nádraží Podbaba, Břetislavka, Žeźulka, Šatovka, Na mlýnku.

117 BRANÍK – KOMOŘANY

Ledárny, Černý kůň, Lidový dům, cukrovar, Komořany.

118 PANKRÁC – PODOLÍ

Zelená liška, Stallichova, V rovinách, kolonie Na strži, U schodů, Nové Podolí, Pod Pekařkou, Dvorecké náměstí.

119 NOVÝ HLOUBĚTÍN – KBELY
Nový Hloubětín, U vodojemu, PAL, křižovatka, Kbely.

120 SPOŘILOV – CHODOV
Spořilov, Chodovec, Chodov.

121 KRČ – BRÁNÍK
Kačerov, nádraží Krč, nemocnice Krč, Libušská, Lesní divadlo, Lhotka, Zátiší, Korandova, Vinutá, Ledárny.

122 CHODOV – HOSTIVAŘ
Chodov, U školy, Na košíku, U Botiče, nádraží Hostivař, Kablo.

123 KOŠÍŘE – VIDOULE
Kavalírka, Na sklonku, školka, Meopta, Vidoulská.

124 PODOLÍ – KRČ
Dvorecké n., Dobeška, Zelený pruh, Ryšánka.

125 ŠVERMŮV MOST – DEJVICE
Revoluční, Korunovační, Ždanova, Matěj, Bořislavka.

ADRESÁŘ

CESTOVNÍ A INFORMAČNÍ SLUŽBA

Pražská informační služba a Turista

44444	ústřední informační služba, Nové Město, Národní 10
241269	průvodcovská služba, Nové Město, Jungmannovo nám. 3
240139	středisko vlastivědné práce, Nové Město, Jungmannovo nám. 3
222778	předprodej vstupenek a jízdenek, Staré Město, Staroměstské nám. 20
60567	služba návštěvníkům Prahy - ubytování, Staré Město, nám. Republiky 5

Telefon, železnice, autobusy

222351	spojová telefonní informační služba
244441	ústřední informační služba železniční
221446	ústřední informační služba autobusová

STÁTNÍ ORGÁNY

0941	Kancelář presidenta republiky, Hradčany, Hrad
0943	Národní shromáždění, Vinohrady, tř. Vítězného února 4
0942	Předsednictvo vlády čs. republiky, Malá Strana, nábř. kpt. Jaroše 4

Ministerstva

212 dopravy, Nové Město, nábř. 1. čs. kyjevské brigády 12
225151 energetiky a vodního hospodářství, Nové Město, Lazarská 7
66151 financí, Malá Strana, Letenská 15
2115 hutního průmyslu a rudných dolů, Vinohrady, Slezská 9
244641 chemického průmyslu, Nové Město, Štěpánská 30
098 národní obrany, Dejvice, nám. Svobody 471
2119 paliv, Nové Město, Lazarská 7
237441 potravin., Nové Město, nám. M. Gorkého 21
2118 přesného strojírenství, Nové Město, Palackého nám. 4
218 spojů, Žižkov, Olšanská 5
241341 spotřebního průmyslu, Nové Město, Na poříčí 24
232231 spravedlnosti, Nové Město, Vyšehradská 16
41960 státní kontroly, Smíchov, Holečkova 31
247651 stavebnictví, Nové Město, Na poříčním právu 1
41651 školství a kultury, Malá Strana, Karmelitská 5
217 těžkého strojírenství, Staré Město, Na Františku 32
0946 vnitra, Holešovice, Obránců míru 85
61445 vnitřního obchodu, Staré Město, Staroměstské nám. 6
216 zahraničního obchodu, Nové Město, Politických vězňů 20
093 zahraničních věcí, Hradčany, Loretánské nám. 5
2110 zdravotnictví, Vinohrady, Wilhelma Piecka 98
2117 zemědělství, Nové Město, Těšnov 65

Ústřední úřady, ÚNV a soudy

77451 Státní úřad plánovací, Holešovice-Bubny, nábř. kpt. Jaroše 7
40841 Státní úřad sociálního zabezpečení, Smíchov, Křížová 25
81041 Státní úřad statistický, Karlín, Invalidovna
61451 Státní výbor pro výstavbu, Malá Strana, U Sovových mlýnů 4
215 Ústřední národní výbor, Staré Město, nám. dr. Vacka 2
930841 Nejvyšší soud, Nusle, nám. Hrdinů 11
248551 Krajský soud, Nové Město, Spálená 2
226151 Lidový soud civilní, Staré Město, Ovocný trh 14
248551 Lidový soud trestní, Nové Město, Spálená 2

ZASTUPITELSKÉ ÚŘADY

42949 Afgánské vyslanectví, Smíchov, nábř. Legií 39
75329 Albánské velvyslanectví, Bubeneč, Pod kaštany 22
66356 Americké velvyslanectví, Malá Strana, Tržiště 15
239542 Argentinské vyslanectví, Nové Město, Washingtonova 25

64627 Belgické vyslanectví, Malá Strana, Valdštejnská 6
78878 Brazilské vyslanectví, Bubeneč, Na Zátorce 19
66144 Britské velvyslanectví, Malá Strana, Thunovská 14
221319 Bulharské velvyslanectví, Nové Město, Krakovská 6
326141 Čínské velvyslanectví, Bubeneč, Majakovského 22
54715 Dánské vyslanectví, Vinohrady, U Havlíčkových sadů 1
69643 Finské vyslanectví, Střešovice, Sibeliova 6
67260 Francouzské velvyslanectví, Malá Strana, Velkopřevorské nám. 2
67293 Indické velvyslanectví, Malá Strana, Valdštejnská 6
71647 Indonéské velvyslanectví, Bubeneč, Pod kaštany 24
74373 Íránské vyslanectví, Bubeneč, Na Zátorce 18
49451 Izraelské vyslanectví, Nové Město, Voršilská 10
67641 Italské vyslanectví, Malá Strana, Nerudova 20
47713 Japonské velvyslanectví, Malá Strana, Maltézské nám. 6
325726 Jemenské vyslanectví, Střešovice, Pod hradbami 6
66326 Jugoslávské velvyslanectví, Malá Strana, Mostecká 15
327124 Kanadské vyslanectví, Hradčany, Mickiewiczova 6
74719 Korejské velvyslanectví, Bubeneč, V bubenečských vilách 9
75212 Libanonské vyslanectví, Bubeneč, Na Zátorce 22
40477 Maďarské velvyslanectví, Malá Strana, Šeříková 1
932556 Mexické velvyslanectví, Nusle, Na Bučance 13
325518 Mongolské velvyslanectví, Bubeneč, A. A. Ždanova 46
229263 Německé dem. republiky, velvyslanectví, Nové Město, Gottwaldovo nábř. 32
46378 Nizozemské vyslanectví, Malá Strana, Maltézské nám. 1
60856 Norské vyslanectví, Malá Strana, Karmelitská 14
63275 Polské velvyslanectví, Malá Strana, Valdštejnská 8
40047 Rakouské vyslanectví, Smíchov, Viktora Hugo 10
66532 Rumunské velvyslanectví, Malá Strana, Nerudova 5
247597 Řecké vyslanectví, Vinohrady, Španělská 14
247894 Sjednocené arabské republiky velvyslanectví, Vinohrady, Italská 39
74224 SSSR velvyslanectví, Bubeneč, Pod Kaštany 1
63802 Švédské vyslanectví, Hradčany, Úvoz 13
61772 Švýcarské vyslanectví, Hradčany, Hradčanské nám. 1
325419 Turecké vyslanectví Střešovice, Pevnostní 3
76815 Uruquayské vyslanectví, Bubeneč, V bubenečských vilách 7
41416 Vietnamské velvyslanectví, Smíchov, Holečkova 6

CELOSTÁTNÍ ORGANISACE A INSTITUCE

099 ústřední výbor KSČ, Staré Město, Na příkopě 33
0944 městský výbor KSČ, Nové Město, Hybernská 5

0944 krajský výbor KSČ, Nové Město, Hybernská 5
61555 Československá strana lidová, Staré Město, Revoluční 5
60445 Československá strana socialistická, Staré Město, nám. Republiky 7
244592 Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, Nové Město, Jungmannova 15
243341 Československá televize, Nové Město, Vladislavova 20
228751 Československá tisková kancelář, Nové Město, Opletalova 5
67141 Československý červený kříž, Malá Strana, Thunovská 18
232151 Československý rozhlas, Vinohrady, Stalinova 12
239051 Československý spisovatel, Staré Město, Národní 9
221041 Československý svaz mládeže, Nové Město, nám. M. Gorkého 24
63514 Československý svaz tělesné výchovy, Nové Město, Na poříčí 12
233056 Československý výbor obránců míru, Nové Město, Panská 7
236651 Revoluční odborové hnutí, Žižkov, nám. G. Klimenta 2
230943 Svaz československo-sovětského přátelství, Staré Město, Smetanovo nábř. 18
227441 Svaz československých novinářů, Vinohrady, Stalinova 3
233557 Svaz československých spisovatelů, Staré Město, Národní 11
42992 Svaz československých výtvarných umělců, Nové Město, Gottwaldovo nábř. 250
232441 Svaz pro spolupráci s armádou, Nové Město, Opletalova 29
56541 Svaz protifašistických bojovníků, Nové Město, Legerova 22
236651 Ústřední rada odborů, Žižkov, nám. G. Klimenta 2
0943 Ústřední výbor Národní fronty, Vinohrady, tř. Vítězného února 2

KULTURNÍ ÚSTAVY A ZAŘÍZENÍ

Vědecké ústavy

243441 Československá akademie věd, Staré Město, Národní 3
57541 Československá akademie zemědělských věd, Vinohrady, Slezská 7
230891 Československo-sovětský institut, Staré Město, Na příkopě 29
237451 Ústav dějin KSČ, Staré Město, Rytířská 31

Vysoké školy (rektoráty)

73587 Akademie výtvarných umění, Bubeneč, U akademie 4
45715 České vysoké učení technické, Nové Město, Myslíkova 7
48751 Institut tělesné výchovy a sportu, Malá Strana, Újezd 40
60308 Karlova universita, Staré Město, Pařížská 27
230649 Vysoká škola ekonomická, Žižkov, nám. G. Klimenta 4
322141 Vysoká škola chemicko-technologická, Dejvice, Technická 5
61831 Vysoká škola musických umění, Staré Město, nám. Krasnoarmejců 1

221218 Vysoká škola ruského jazyka a literatury, Staré Město, Smetanovo nábř. 2
65047 Vysoká škola uměleckoprůmyslová, Staré Město, nám. Krasnoarmejců 3
322241 Vysoká škola zemědělská, Dejvice, Technická 3
62914 Vysoká škola železniční, Karlín, Sokolovská 83

Archivy, knihovny, musea

239779 Archiv Československé akademie věd, Staré Město, Karlova 2
229273 Archiv hlavního města Prahy, Staré Město, Husova 20
324718 Archiv Národního musea, Dejvice, Obránců míru 133
62069 Literární archiv Národního musea, Hradčany, Strahovské nádvoří 1
41551 Státní ústřední archiv, Malá Strana, Karmelitská 2
234545 Národní knihovna, Staré Město, Křižovnické nám. 4
233470 Universitní knihovna, Staré Město, Křižovnické nám. 4
230168 Knihovna vysokých škol technických, Staré Město, nám. dr. Vacka 5
215 Městská lidová knihovna, Staré Město, nám. dr. Vacka 1
234545 Slovanská knihovna, Staré Město, Křižovnická 4
222576 Státní lékařská knihovna Nové Město, Sokolská 31
46851 Státní pedagogická knihovna Komenského, Nové Město, Mikulandská 5
228704 Státní knihovna společenských věd, Nové Město, Horská 3
57541 Ústřední zemědělská knihovna ČSAZV, Vinohrady, Slezská 7
323488 Museum Aloise Jiráska, Liboc, Obora Hvězda
228214 Museum Antonína Dvořáka, Nové Město, U Karlova 20
235670 Museum Bedřicha Smetany, Staré Město, Novotného lávka 1
237226 Museum čs. armády, Žižkov, U Památníku osvobození 2
234115 Museum dr. M. Tyrše a J. Fügnera, Nové Město, Sokolská 53
220406 Museum hlavního města Prahy, Nové Město, Švermovy sady 52
234008 Hrdličkovo museum člověka, Nové Město, Viniční 7
248451 Museum Klementa Gottwalda, Staré Město, Rytířská 29
43893 Mozartovo museum na Bertramce, Smíchov, Mozartova 2
233541 Národní museum, Nové Město, Václavské nám. 68
77461 časopisecké oddělení, Bubeneč, Král. obora čp. 56
64107 hudební oddělení, Malá Strana, Velkopřevorské nám. 4
222177 Náprstkovo museum všeobecného národopisu, Staré Město, Betlémské nám. 1
40617 národopisné oddělení, Smíchov, Petřínské sady
76134 Národní technické museum, Holešovice, Kostelní 42
67660 Památník národního písemnictví, Hradčany, Strahovské nádvoří 1
49590 Museum počátků čs. dělnického hnutí, Břevnov, Bělohorská 150
41124 Poštovní museum, Smíchov, Holečkova 10
48751 Státní museum čs. tělesné výchovy a sportu, Malá Strana, Újezd 40

61205 Státní židovské museum, Josefov, Jáchymova 3
60124 Uměleckoprůmyslové museum, Staré Město, ul. 17. listopadu 2
245614 Museum V. I. Lenina, Nové Město, Hybernská 7
66488 Vojenské historické museum, Hradčany, Hradčanské nám. 2
57541 Zemědělské museum ČSAZV, Vinohrady, Slezská 7

Divadla

228090 A B C, Nové Město, Vodičkova 28
241751 D 34, Nové Město, Na poříčí 26
220621 Dětského domu, Nové Město, Na příkopě 15
233915 Disk, Staré Město, Karlova 8
222562 Hudby, Nové Město, Opletalova 5
62480 Jiřího Wolkra, Staré Město, Dlouhá 35
231026 Komedie, Nové Město, Jungmannova 1
229034 Komorní, Nové Město, Hybernská 30
238512 Laterna magika, Nové Město, Jungmannovo nám. 47
226424 Loutka, Nové Město, Václavské nám. 28
930744 Na Fidlovačce, Nusle, Křesomyslova 4
236596 Na Zábradlí, Staré Město, Anenské nám. 5
43451 Národní, Nové Město, Národní 2
243720 Pražské lidové varieté, Nové Město, Vodičkova 20
45027 Realistické Zdeňka Nejedlého, Smíchov, S. M. Kirova 67
82992 S. K. Neumanna, Libeň, Rudé armády 34
236951 Smetanovo, Vinohrady, Vítězného února 8
579012 Spejbla a Hurvínka, Vinohrady, Římská 45
226262 Státní v Karlíně, Karlín, Křižíkova 10
221855 Tylovo, Staré Město, Železná 11
57041 Ústřední čs. armády, Vinohrady, nám. Míru 5
230834 Ústřední loutkové, Nové Město, nám. Maxima Gorkého 28

Galerie

239895 Špálova Galerie českého fondu výtvarných umělců, Nové Město, Národní 10
225902 Galerie mladých, Nové Město, Vodičkova 10
62867 Národní galerie - ředitelství, Hradčany, Hradčanské nám. 15
60844 české malířství 19. stol., Malá Strana, Valdštejnská ul.
RF 5493 české sochařství, Zbraslav, zámek
65478 grafika, Staré Město, Staroměstské nám. 12
66101 moderní umění, Staré Město, nám. dr. Vacka 1
65537 staré umění, Hradčany, Hradčanské nám. 15

Výstavní síně

342798 Alšova, Malá Strana, Besední 1
233726 Hollar, Staré Město, Smetanovo nábř. 6
64510 Jízdárna Pražského hradu, Hradčany, U Prašného mostu
42700 Mánes, Nové Město, Gottwaldovo nábř. 250
47313 Nová síň, Nové Město, Voršilská 1
65641 Obecní dům, Staré Město, nám. Republiky 5
232576 Purkyně, Nové Město, Na příkopě 16
46193 Slovanský ostrov, Nové Město,
248834 U hybernů, Nové Město, nám. Republiky 4

Koncertní síně

63856 Dům umělců, Staré Město, nám. Krasnoarmejců 1
234545 Klementinum - Zrcadlová kaple, Staré Město, nám. dr. Vacka 5
247138 Lucerna, Nové Město, Štěpánská 61
215 Městská lidová knihovna, Staré Město, nám. dr. Vacka 1
65641 Obecní dům, Staré Město, nám. Republiky 5
67660 Památník Národního písemnictví, Hradčany, Strahovské nádvoří 1

Kina (premiérová)

226135 Alfa, Nové Město, Václavské nám. 28
224160 Blaník, Nové Město, Václavské nám 56
226690 Čas, Nové Město, Václavské nám. 41
229187 Hvězda, Nové Město, Václavské nám. 38
239323 Jalta, Nové Město, Václavské nám. 43
235812 Laterna magika, Nové Město, Jungmannovo nám. 47
242220 Lucerna, Nové Město, Vodičkova 36
231953 Metro, Staré Město, Národní 25
227555 Moskva, Nové Město, Jungmannova 41
228930 Olympic, Nové Město, Spálená 16
240510 Paříž, Nové Město, Václavské nám. 22
223361 Pasáž, Nové Město, Václavské nám. 5
237465 Praha, Nové Město, Václavské nám. 17
238901 Sevastopol, Staré Město, Na příkopě 31
236510 Světozor, Nové Město, Vodičkova 39

Stadióny

322480 Stadión mládeže, Dejvice, Na Kotlářce 1
927227 Stadión primátora dr. Vacka, Vršovice, Eden
71968 Stadión Spartaku Praha Sokolovo, Holešovice, Letná

926800 Stadión Spartaku Praha Stalingrad, Vršovice
43010 Ústřední tělovýchovná zařízení ČSTV Praha-Strahov, Hradčany, Strahov
70595 Zimní stadión, Holešovice, Štvanice

Zařízení

47100 Dům kultury pracujících ve strojírenství, Smíchov, Zborovská 7
52898 Dům kultury pracujících v dopravě, Vinohrady, nám. Míru
320777 Kulturní dům Julia Fučíka, Dejvice, Dejvická 38
57475 Kulturní síň Víta Nejedlého, Vinohrady, Čáslavská 5
65641 Kulturní a společenské středisko - Obecní dům, Staré Město, nám. Republiky 5
65641 Kulturní a společenské středisko - Slovanský dům, Nové Město, Na příkopě 22
46305 Lidová hvězdárna Čs. astronomické společnosti, Hradčany, Petřín
215 Městský dům osvěty, Staré Město, Staroměstské nám. 4
62312 Městský rozhlas, Staré Město, U radnice 3
72015 Park kultury a oddechu Julia Fučíka, Holešovice, U Sjezdového paláce
60736 Pražská informační služba, Malá Strana, Letenská 2
098 Ústřední dům čs. armády, Dejvice, nám. Říjnové revoluce 5
73296 Zoologická zahrada, Trója

NEMOCNICE

56278 Dětská fakultní nemocnice, Nové Město, Ke Karlovu 2
242941 Fakultní nemocnice I., Nové Město, U nemocnice 2
242941 Fakultní nemocnice II., Nové Město, U nemocnice 2
923041 Fakultní nemocnice na Vinohradech, Vinohrady, Šrobárova 50
49672 Fakultní nemocnice pod Petřínem, Malá Strana, Vlašská 36
83241 Nemocnice na Bulovce, Libeň, Budínova 67
61034 Nemocnice Na Františku, Staré Město, Na Františku 8
56041 Nemocnice na Žižkově, Žižkov, Kubelíkova 16
238234 Nemocnice Prahy 2, Nové Město, Na slupi 6
63423 Nemocnice Prahy 7, Staré Město, U staré školy 1
291051 Nemocnice v Motole, Motol
84431 Nemocnice ve Vysočanech, Vysočany, Sokolovská 304
934751 Thomayerova nemocnice v Krči, Krč, Budějovická 103
323641 Ústřední vojenská nemocnice, Střešovice

OBCHODNÍ DOMY

60741 Bílá labuť, Nové Město, Na Poříčí 23
239134 Darex, Nové Město, Václavské nám. 11
220300 Dětský dům, Staré město, Na příkopě 15
240520 Dům módy, Nové Město, Václavské nám. 58
240041 Dům obuvi, Nové Město, Václavské nám. 6

222151 Dům potravin, Nové Město, Václavské nám. 59
73151 Letná, Holešovice, Obránců míru 62
222570 Perla, Staré Město, 28. října 1
222307 Tuzex, Nové Město, Palackého ul. 13
237554 Vývoj, Nové Město, Jungmannova 28

ZÁBAVNÍ A TANEČNÍ PODNIKY

245741 Alcron, Nové Město, Štěpánská 40
230540 Alfa, Nové Město, Václavské nám. 28
230824 Alhambra, Nové Město, Václavské nám. 5
45411 Barrandov, Hlubočepy (jen v létě)
20664 Embassy bar, Nové Město, Václavské nám. 5
228841 Est bar (hotel Esplanade), Nové Město, Washingtonova 19
247112 Lucerna, Nové Město, Vodičkova 36
43561 Mánes, Nové Město, Gottwaldovo nábř. 250
40192 Olympia Grill, Malá Strana, Vítězná 7
237588 Opera Grill, Staré Město, Divadelní 24
72225 Park kultury a oddechu Julia Fučíka, Holešovice
220072 Pasáž, Nové Město, Václavské nám. 5
243720 Pražské lidové varieté, Nové Město, Vodičkova 30
220566 Savarin, Nové Město, Na příkopě 10
64394 Vltava, Staré Město, Revoluční 25

STAROPRAŽSKÉ HOSPODY

234578 Malvaz, Staré Město, Karlova 10
40389 Na Knížecí, Smíchov, Nádražní 15
232229 U dvou koček, Staré Město, Uhelný trh 10
43902 U Fleků, Nové Město, Křemencová 11
236246 U kalicha, Nové Město, Na bojišti 14
67861 U krále brabantského, Malá Strana, Thunovská 15
66898 U malířů, Malá Strana, Maltézské nám. 11
242473 U medvídků, Staré Město, Na Perštýně 7
233732 U Pinkasů, Nové Město, Jungmannovo nám. 15
62772 U Tomáše, Malá Strana, Letenská 33
67396 U tří pštrosů, Malá Strana, Dražického nám. 12
64384 U zlaté hrušky, Hradčany, Nový Svět 3
221488 U zlatého tygra, Staré Město, Husova 17
62095 Valdštejnská, Malá Strana, Tomášská 20
64910 Vikárka, Hradčany, Vikářská 4
63165 Zlatá studně, Malá Strana, Sněmovní 4

ZMĚNY NÁZVŮ PRAŽSKÝCH ULIC A NÁMĚSTÍ

Starý název	*Obvod*	*Nový název*
Belcrediho	Dejvice	Obránců míru
Bořka-Dohalského	Vysočany	Zbuzkova
Bořkova	Nusle—Krč	Runczikova
Clam Martinicova (část)	Hradčany Střešovice	Obránců míru
Clam Martinicova (část)	Hradčany Střešovice	Myslbekova
Červenkova	Strašnice	Kolovratská
Divišova	Smíchov	Radlická
Dolnoměcholupská (část)	Strašnice	Za dráhou
Donátova	Košíře	Prachnerova
Dostálova	Bubeneč, Dejvice	V. P. Čkalova
Drtinova	Smíchov	Nikose Belojanise
Dukelská (část)	Vršovice	Jakutská
Dunkerkská	Bubeneč	Raisova
Durdíkova	Malá Strana	Rošických
Dvorecká (část)	Podolí	Jeremenkova
Dykova	Vinohrady	Hviezdoslavova
Fuchsova	Michle	Hanusova
Ganglova	Smíchov	Bieblova
Hakenova	Vršovice	K Botiči
Hašlerovo nám.	Nusle	Ostrčilovo nám.
Hopfenštokova	Nové Město	Navrátilova
Hřebíkova	Bubeneč	Heineho
Hybšmanka	Košíře	Pod Hybšmankou
Chalonská	Bubeneč	M. J. Lermontova
Chelčického nám.	Žižkov	Žižkovo nám.
Chesterská	Bubeneč	Vietnamská
Jakoubkova	Žižkov	Sabinova
Jinonická (část)	Jinonice	Na Hutmance
Jinonická (část)	Jinonice	Do polí

Starý název	*Obvod*	*Nový název*
Jinonická (část)	Jinonice	Puchmajerova
Jinonická (část)	Jinonice	Karlštejnská
Josefovská	Staré Město	Široká
Junácká	Břevnov	Olega Koševého
Kaizlovy sady	Karlín	Hakenovy sady
Kazaňská	Bubeneč	Jilemnického
Ke Královskému hradu	Hradčany	Ke Hradu
Kellerova	Smíchov	Janáčkova
Klapkova	Libeň	Vosmíkových
Kleinova	Nové Město	Odborů
Klikatá	Jinonice	Lukavského
Klímova	Vysočany	Emanuela Klímy
Königova	Vysočany	Klečákova
Korunní	Vinohrady	Wilhelma Piecka
Kostkova	Žižkov	Buchovcova
Kotkova	Bubeneč	Goetheho
Kounicova	Hradčany	Gogolova
Křesovcova (Vřesovcova)	Žižkov	Strážní
Malá Krušinova	Podolí	Brabcova
Malá Rohatecká	Jinonice	Šternova
Malá Šternberkova	Holešovice	Schnirchova
Mariánské náměstí	Staré Město	nám. primátora dr. Václava Vacka
Marxova	Libeň	Kurta Konráda
Mašínova	Nusle	Petra Rezka
Mezi lysinami I.	Hodkovičky	Mezi lysinami
Mezi lysinami II.	Hodkovičky	K dubinám
Mikešova	Nusle	Štětkova
Miletínkova	Nusle	Bohuslava ze Švamberka
Mozartova	Smíchov	Liebknechtova
Na Andělce (část)	Střešovice	Pod Andělkou
(část)		Sibeliova
Na Černém vrchu (část)	Smíchov	Fráni Šrámka
Na Habrové	Hlubočepy	Lumírů
Na Hřebenkách (část)	Košíře	U Okrouhlíku
Na Borovance	Vršovice	Rybalkova
Na křížku	Braník	Vlnitá
Na Lehovci	Hloubětín	Vaňkova

Starý název	*Obvod*	*Nový název*
Na obrátce	Hloubětín	Kbelská
Na Šmukýřce I.	Košíře	Na Šmukýřce
Na Šmukýřce II.	Košíře	Kvapilova
Na Šmukýřce III.	Košíře	Na Stárce
Na usedlosti (část)	Nusle, Podolí	U Ryšánky
Na věnečku	Smíchov	Ostrovského
Na výspě	Hodkovičky	Nad údolím
Na Zvoničce (část)	Braník	Na Zvoničce II.
Na Zvoničce (část	Podolí	Na Zvoničce I.
Nad Kavalírkou	Košíře	Nad Turbovou
Nad Kesnerkou I.	Smíchov	K Závěrce
Nad Kesnerkou II.	Smíchov	Nad Kesnerkou
Nad loužÍ	Vršovice	K louži
Nad Mlynářkou	Smíchov	Mošnova
Nad Turbovou I.	Košíře	Nad Turbovou
Nad Turbovou II.	Košíře	Nad Kulíškou
Nad Waltrovkou	Jinonice	Markova
náměstí Říjnové Revoluce	Nové Město	náměstí I. P. Pavlova
náměstí U pensijního ústavu	Žižkov	nám. Gustava Klimenta
Němcova	Libeň	Rosenbergových
8. listopadu (část)	Strašnice	Šultysova
Perštýnovo nám.	Žižkov	náměstí Barikád
Pod domky I.	Liboc	Pod domky
Pod domky II.	Liboc	Pod Hvězdou
Pod Kesnerkou	Smíchov	Pod Závěrkou
Pod krematoriem	Vršovice	Omská
Pod myslivnou I.	Braník	Pod myslivnou
Pod myslivnou II.	Braník	Machovcova
Pod myslivnou III.	Braník	Vostrého
Pod vrstvami	Braník, Podolí	Jeremenkova
Pod záložnou	Kobylisy	Nad záložnou
Podhájská	Braník	Na Zvoničce II.
Podle mlýna	Záběhlice	Podle náhonu
Potockého	Hradčany, Břevnov	Pionýrů
Přední Mozartova	Smíchov	Mozartova
Příbramova	Žižkov	Na hlídce

Starý název	*Obvod*	*Nový název*
Pulpánova	Vršovice	Rybalkova
Rovinná	Krč	U strže
Radlická (část)	Smíchov	Puchmajerova
Radlická (část)	Smíchov	Za Ženskými domovy
Remeská	Dejvice	Glinkova
Rošických	Vysočany	Malá Obročnická
Růženy Jesenské	Smíchov	Ostrovského
Říjnové revoluce nám.	Nové Město	nám. I. P. Pavlova
Salesiánská	Kobylisy	Pod Kynclovkou
Schäffleho	Hradčany	Morstadtova
Scheinerovo nám.	Nové Město	Tylovo nám.
	Vinohrady	
Schnellova	Bubeneč	Keramická
Sibiřská	Bubeneč	Štursova
Smetanovo náměst	Staré Město	náměstí Krasnoarmejců
Sokolovská (část)	Vysočany	Pod pekárnami
Sokolovská (část)	Vysočany	Ke Klíčovu
Sommská	Bubeneč	Sukova
Střední Rohatecká	Jinonice	Záluské
Sudoměřická	Žižkov	Sudoměřská
Světlá	Košíře	Na Hřebenkách
Světova	Libeň	Elsnicovo náměst
Svojsíkova	Karlín	Dobrovolného
Šámalova	Malá Strana	Hellichova
Šťastného	Hostivař	Šafářova
Štochlova	Košíře	Slávy Horníka
Švarcenberský ostrov	Podolí	Veslařský ostrov
Švihovského	Žižkov	Blahníkova
Švehlův sad	Malá Strana	sad Julia Fučíka
Targettská	Bubeneč	Chittussiho
Tayerlova	Žižkov	Radhošťská
Tomkova	Žižkov	Čajkovského
Tučného	Smíchov	Jindřicha Plachty
Tylovo náměstí	Nové Město	Gottwaldovo nábřeží
U botanického ústavu	Nové Město	Studničkova
U dětského útulku	Krč	Pecharova
U krčské vodárny I.	Krč	U krčské vodárny
U krčské vodárny II.	Krč	Antala Staška

Starý název	*Obvod*	*Nový název*
U krčské vodárny III.	Krč	Zachova
U krčské vodárny IV.	Krč	Ševce Matouše
U krčské vodárny V.	Krč	Rozárčina
U Pensijního ústavu nám.	Žižkov	nám. Gustava Klimenta
U Tylova divadla	Nusle	Na Fidlovačce
U vorového přístavu	Smíchov	Vladislava Vančury
U vysočanské mlékárny	Vysočany	Prouzova
Uralské náměstí	Bubeneč	Puškinovo náměstí
V dubině	Hodkovičky	V zátiší
V rovinách I.	Podolí	V rovinách
V rovinách II.	Podolí	K sídlišti
V Slatinách	Záběhlice	Na vinobraní
V Slatinách I.	Záběhlice	Pöslova
V Slatinách II.	Záběhlice	U vinné révy
V Slatinách III.	Záběhlice	Nad Trnkovem
V zátiší	Hodkovičky	V lučinách
Vančurova	Smíchov	Viktora Hugo
Vavákova	Hostivař	Miranova
Vávrova	Vysočany	Zbuzkova
Vedlejší	Jinonice	Lukavského
Velká Rohatecká	Jinonice	Rohatecká
Verdunská	Bubeneč	Thälmannova
Viléma Výmarského	Břevnov	Valentova
Vilímovská	Vinohrady	Laubova
Vinutá	Braník	Psohlavců
Vitoldova	Karlín	Hybešova
Vřesovcova (Křesovcova)	Žižkov	Strážní
Žižkovo nám.	Žižkov	Tachovské nám.

REJSTŘÍK OSOB, MÍST A PAMÁTEK

Adresář 342
Akademie věd 111
Akademie zemědělských věd 292
Aleš Mikoláš 26, 31, 68, 83, 85, 102, 107, 113, 245
Alliprandi Jan Křt. 30, 60, 198, 231
Archiv města Prahy 79
Archiv Státní ústřední 166
z Arrasu Matyáš 207
autobusy 340,
Avostalis Oldřich 184, 230, 244

Baba 307
banka státní 101, 102, 103, 106, 151, 152
Barvitius Antonín 107, 111
Benátky pražské 176
Belveder 229
Bendl Jan Jiří 74, 138
Bendl Kajetán 214, 215
Bertramka 254
Betlémská kaple 60
Bianco Baccio 182, 183, 187
Bílá labuť 156
Bílek František 89, 265
Biskupský dvůr 177
Böhm Josef Kamil 71
Bossi Santini 128
Bossi Jan Campion 185
Brahe Tycho 45, 238
brána Havelská 56
Leopoldova 130
Písecká 179, 181
Prašná 23
Strahovská 202
Brandl Petr 50, 78, 111, 236 260
Braun Antonín 41
Braun Matyáš, Bernard 69, 70, 78, 142, 144, 174
Brokoff F. M. 51, 69, 70, 72, 184, 199, 202, 232
Brokoff Jan 123
Brokoff Josef Michal 70, 164
Brožík Václav 40, 114, 148
Brůha Jaroslav 166, 289

Brüderle J. M. 186, 236

Canevalle Jan Dominik 41, 73
Canevalle Marc Antonio 110
de Capauli Jan 128, 164, 166, 237
Caratti František 74, 166, 171, 237
Carlone Carlo 80
Císařský mlýn 268
Collin Alexandr 209
Conti J. M. 128

Čermák Jaroslav 60
Černá věž 223
Čertův sloup 130

Daliborka 224
desky pamětní 315
Dětský dům 103
Dienzenhofer Kilián Ignác 41, 42, 103, 118, 123, 139, 142, 151, 166, 184, 185, 196, 234, 236, 251, 254, 259, 279
Dienzenhofer Kryštof 166, 196, 236, 259
divadla 51, 148, 251, 277, 281, 347
dům Čs. svazu požár. ochrany 292
Granovských 48
Hlaholu 116
módy 106
obuvi 107
potravin 106
Sixtův 30
Smiřických 193
Svazu čs. výtvar. umělců 116
Šternberský 193
Štorchův 31
Turisty 107
U černé Matky Boží 29
U černé růže 104
U dvou slunců 202
U dvou zlatých medvědů 32
U Halánků 63
U hybernů 159
U kohouta 37
U Montágů 193
U Petržilků 190
U Petzoldů 191
U tří pštrosů 71
U Vejvodů 59
U zlaté koruny 201
U zlaté podkovy 202
U zlaté studně (M. Strana) 184
U zlatého jelena 184
U zlatého stromu 97
Umělců 87
ÚRO 282
Vysoký 177
Wiehlův 106
Dvořák Karel 72, 109, 164
dvůr Králův 23

Emauzy 123

Faustův dům 123
Fischer z Erlachu 51, 80, 214, 236
Fügnerův dům 145

galerie 85, 231, 348
Gargioli Jan 207, 228
Gočár Josef 29, 292, 295
Godin Abrahám 275

Haffenecker Antonín 51, 153, 171, 173
Haffenecker Tomáš 173
Hähnel Arnošt 73
Hausknecht Jindřich 110
Heermann Jan Jiří a Pavel 275
Heger Filip 101
Hilbert Kamil 59, 208
hotel International 306
Jalta 105
Royal 155
Tatran 107
U modré hvězdy 101
Hrad 203
hostinec U kalicha 141
U kaštanu 258
U Zábranských 279
hostince 351
Hummel Matěj 103, 198
Hvězda 261
Hynais Vojtěch 114, 147

Invalidovna 279

Jäckel Matěj Václav 72, 73, 76, 121, 188, 236, 260
Jäger Josef 171
Jägrův dům 171
Jezulátko 168

Kabinet Zdeňka Nejedlého 176
Kafka Bohumil 88, 107, 109, 150, 283, 291
Kampa 175
Kaňka Fr. Maxm. 34, 53, 77, 85, 141, 143, 237
kaple Božího Těla 118
sv. Kříže 64
sv. Longina 144
sv. Martina 130
Karlov 139
Karolinum 52
kina 349
Klamovka 256
Klárov 178
klášter bl. Anežky 94
anglických panen 189
augustiánek 142
augustiniánský na Karlově 140
břevnovský 258
dominikánů 81
emauzský 123
kapucínský 235
karmelitánů u sv. Havla 54
křižovníků 74
maltézský 173
Milosrdných bratří 93
minoritů (Jakubský) 50
servitů 138
strahovský 238
tomášský 185
voršilek 110
Klementinum 75, 78, 85
z Kluže Jiří a Martin 218

knihovny 76, 346
Kofránek Ladislav 5, 87
Kohl Jan Bedř. 70, 72
koncertní síně 348
kostel sv. Ambrože 159
Antonína 271
Apolináře 141
Barbory 95
Benedikta 233
Cyrila a Metoděje (Karlín) 278
Cyrila a Metoděje (N. Město) 118
Františka 73
Gabriela 256
Gotharda 267
Havla 54
Haštala 96
Ignáce 121
Jakuba 50
Jana na Prádle 164
Jana na Skalce 123
Jana Nep. 234
Jiljí 81
Jindřicha 151
Jiří 225
Josefa (Malá Strana) 188
Josefa (Nové Město) 158
Kateřiny 142
Klimenta (Staré Město) 77
Klimenta (Holešovice) 270
Kosmy a Damiána 125
Kříže 103
Loreta 235
Ludmily 290
Magdalény 166
Marie Panny u alžbětinek 139
v Emauzích 123
u kajetánů 201
u kapucínů 235
na Karlově 139
pod řetězem 172
Na slupi 138
Sněžné 107
na Strahově 239
před Týnem 43
Vítězné 168
Markéty 259
Martina ve zdi 58
Michala 34
Mikuláše (Malá Strana) 195
Mikuláše (Staré Město) 40
Mikuláše (Vršovice) 295
Narození Páně 236
Petra 156
Petra a Pavla 129
Prokopa 170
Salvátora 74
Srdce Páně (Smíchov) 256
Srdce Páně (Vinohrady) 292
Šimona a Judy 94
Štěpána 143
Tomáše 185
N. Trojice 255
Václava (na Zderaze) 117
Václava (Smíchov) 253
Václava (Vršovice) 295
Vavřince (Vyšehrad) 129
Vavřince na Petříně 243

Vavřince pod Petřínem 166
Víta 203, 207
Voršily 110
Všech svatých 222
Kotěra Jan 87
Kotce 57
Kracker Jan Lukáš 197
Královská obora 274
Královská zahrada 229
královský letohrádek 229
Kramerius Václav Matěj 81
Kranner Josef 208, 309
Kulturní dům (Smíchov) 253
Kulturní dům železničářů 291
kulturní ústavy 346

lapidárium Národ. musea 273
Lidický Karel 54
Lidový dům 153
Loreta 235
Luragho Anselm 42, 103, 196, 207, 223
Luragho Karel 75, 122, 128, 131, 153, 172
Luragho Martin 54

Malostranský hřbitov 255
Mánes Josef 39, 88, 111, 278-9
Marold Luděk 273
Martinelli Dominik 231
Mařák Julius 114
Mathey J. Křt. 73, 228, 231, 233, 241, 275
Mauder Josef 60, 132, 146
Maulbertsch Antonín Fr. 242
mausoleum Klementa Gottwalda 284
Max Eman. 46, 69, 207
Max Josef 69, 72, 75, 141
Mayer Jan Oldř. 71, 72, 79
Mayer Melichar 158
Medvědí fontána 251
Menhartův dům 29
Míčovna 230
Michnovský letohrádek 141
mincovna 29
Mocker Josef 208, 209
Morstadt Vincenc 184, 256
most Svat. Čecha 264
Hlávkův 270
Jiráskův 116
Juditin 68, 74
Karlův 68
Legií 163
Mánesův 178
Palackého 126
Mosto Ottavio 50, 233
Mozart W. A. 52, 58, 254
musea 55, 62, 65, 91, 145, 153, 155, 164, 232, 250, 258, 262, 270, 346
Myslbek 65, 111, 112, 119, 131, 215, 290, 293

nábřeží Gottwaldovo 114
Smetanovo 64
nádraží Hlavní 150
Praha střed 154

náměstí Betlémské 60
14. října 253
Maxima Gorkého 152
Haštalské 96
Hradčanské 230
Jiráskovo 116
Jungmannovo 107
Karlovo 118
Krasnoarmejců 86
Krupkovo 267
Křižovnické 66
Loretánské 235
Malé 83
Malostranské 190, 198
Maltézské 172
Míru 290
Palackého 126
Republiky 158
Říjnové revoluce 306
Staroměstské 30
U sv. Jiří 222, 225
primátora Vacka 84
Václavské 105, 145
Valdštejnské 181
Velkopřevorské 173

Národní divadlo 111
Národní dům v Karlíně 279
Národní museum 103, 145
Národní památník 282
Národní shromáždění 148
nemocnice 350
Nosecký S. 139, 240, 241

Obecní dům 25
Oldřany 285
organisace celostátní 345
orloj 38
Orsi Dominik 54, 122, 200, 241
Orsi Jan 235
ostrov Slovanský 114
Střelecký 163
Štvanice 272
Židovský 163

Pacassi Mikuláš 206, 218, 223
palác arcibiskupský 230
Auersperský 183
Axa 156
Bretfeldský 202
Buquoyský 174
Buquoyský malý 174
Clam-Gallasův 79
Colloredo-Mansfeldský 77
Černínský 237
Dunaj 110
Fürstenberský 179
Goltz-Kinských 42
Hartigovský 195
Hrzánský (Hradčany) 233
Hrzánský (Malá Strana) 174
Hrzánský (Staré Město) 30
Kaiserštejnský 191
Kaunický 189
Kaunicovský 103
Kinských (Nové Město) 153
Kolovratský 51, 181
Koruna 103
Lannův 154
Lažanských 111

Ledeburský 181
Lobkovický 186, 223, 145
Lucerna 106
Martinický 231
Michnův 164
Millesimovský 30
Morzinský 199
Musconský 169
Nosticovský 171
Pachtův 27
Pállfyovský 181
Petschkův 150
Praha 105
Rohanský 168
Schönbornský 246
Schwarzenberský 232
Sjezdový 272
Straků z Nedabylic 172
Swerts-Šporkův 153
Sylva-Taroucca 103
Šporkovský 169
Šternberský 231
Thun-Hohenštejnský 200
Thunovský 184
Toskánský 233
Turbovský 171
Valdštejnský 181
Veletržní 271
Velkopřevorský 173
Vrtbovský 169
Palko (Balko) Fr. X. 197
Palliardi Ig. 153, 175, 179, 180, 181, 195, 240, 242
Památník Národní 282
Památník nár. písemnictví 238
panoráma bitvy u Lipan 273
Park kultury Julia Fučíka 271
Parléř Petr 66, 68, 208-216, 222
Pavíček Fr. 232
Pecka J. B. 238, 258
Perla 107
Petřín 164, 243
piaristická kolej 29, 103
piaristické gymnasium 103
Pieronni Jan 187
Pionýrský dům (Havlíčkovy sady) 295
Pionýrský dům (Karlín) 279
pivovar u Tomáše 185
planetárium 273
plánovací úřad 270
Platýz 58, 110
Platzer Fr. Ig. 110
Platzer Ign. st. 29, 42, 103, 153, 206
Plečnik Josip 292
Podskalí 125, 126
Pohořelec 238
pohřebiště krasnoarmejců 288
pomník Bendlův 267
Čechův 292
Dobrovského 175
Hálkův 121
Havlíčkův 282
Husův 31
Jungmannův 107
Karla IV. 73
Krásnohorské 119
Kvapilové 250

Laubův 164
Máchův 164
Mánesův 88
Nerudův 164
Němcové 116
Vít. Nováka 164
Palackého 126
Preslův 150
Riegrův 293
Roezlův 122
Sklenářové-Malé 145
Karoliny Světlé 119
J. V. Stalina 89, 264
Sovětských tankistů 250
Tyrše 166
Václava (Václavské nám.) 106
Václava (Vyšehrad) 136
Žižkův 283
pomníky 312
Portheimka 254
Prachner Richard 73, 82, 260
Prachner Václav 255
Pražská požární ústředna 145
Pražské vodárny 110
Prée Fr. Ig. 77
Priami J. 128
purkrabství 223

radnice Hradčanská 233
Malostranská 192
Novoměstská 120
Staroměstská 35
Staroměstská (nová) 84
Židovská 90
Reiner V. V. 50, 73, 82, 109, 143, 152, 181, 185, 235, 238
Rejsek Matěj 23, 32, 43, 46
Rejt Benedikt z Pístova 213, 220, 222, 224,
rotunda sv. Kříže 64
Longina 144
Martina 130
Víta 203
Rozhlas čs. 294
rozhledna Petřínská 243
rychta staroměstská 56

sady Čelakovského 145
Dienzenhoferovy 253
Havlíčkovy 295
Petřínské 164, 243
Švermovy 155
Vojanovy 178
Vrchlického 148
Santini Jan 180, 181, 199, 200, 201, 231, 246
sbor Husův 292
Scotti Bartoloměj 234
Sebregondi Mikuláš 182
Senefelder Alois 57
Schulz Josef 87, 111, 146
Schnirch Bohuslav 103, 112, 114, 121, 146
Schwaiger Hanuš 268
Slavín 133
Slovanský dům 101
sněmovna (stará) 184
Soldatti Tomáš 73, 122
Sokol Pražský 145
Spezza Ondřej 182, 187

stadión prim. Vacka 296
Spartaku Sokolovo 269
Spartaku Stalingrad 295
Strahovský 257
Zimní 272
stadióny 257, 349
Stella Paolo della 229
Strahov 238
Sucharda Stanislav 84, 103, 105, 267
Sucharda Vojtěch 210, 267
Suvorov A. V. 109
Svatováclavské lázně 118
Sychra Vladimír 285
synagoga Klausova 91
Pinkasova 88
Staronová 89
Vysoká (radniční) 90

Šaloun Ladislav 85, 112, 145, 155, 166
Šimek Ludvík 70, 107, 158
škola uměl.-průmyslová 87
Škréta Karel 46, 47, 144, 152, 159, 173, 186
Šlansovský J. J. 140, 141
Španělský sál 227
Švec Otakar 264, 284

technika Česká 119
Terzio František 230
Tirol Hans 218, 229, 261
Tomášek V. J. 184
tramvaje 335
trestnice Svatováclavská 118
trh Ovocný 51
Uhelný 58
Trója 275
trolejbusy 339
tržnice Staroměstská 57
Tulka Josef 113
Tyl J. K. 84, 158
Týn 47
Tyršův dům 164

ulice Albertov 122
Celetná 27
Dlouhá 97
28. října 107
Havelská 57
Husova 81
Hybernská 153
Jindřišská 151
Jiřská 223
Karlova 77
Karmelitská 166
Ke Karlovu 139, 141
S. M. Kirova 251
Letenská 185
Malá Štupartská 49
Melantrichova 32
Mostecká 189
Na Poříčí 156
Na příkopě 101
Na Rybníčku 143
Národní 109
Nerudova 199
Nový Svět 235
Resslova 116
Rytířská 54

17. listopadu 88
Skořepka 59
Slavíčkova 265
Sněmovní 183
Sokolovská 277
Sokolská 145
Karoliny Světlé 64
Štulcova 130
Tomášská 184
Tržiště 245
Týnská 47
U lužic. semináře 177
U nemocnice 122
U Prašného mostu 228
Újezd 164
V pevnosti 130
Valdštejnská 179
Vítězného února 148
Vlašská 244
Voršilská 110
Vyšehradská 123
Zlatá 224

ulice - změny názvů 351
universita Karlova - fakulta filosofická 87
fakulta právnická 88
rektorát 88
úřady zastupitelské 344
ústav Biologický 306
Deylův 172
dějin KSČ 54
pro péči o matku 131
Vojenský historický 285
ústředí KSČ 101
SČSP 65
Valenti Antonín 228
věž hradební 190
Vladislavský sál 219
Vlašská kaple 245
Vlašský špitál 245
Vobišová Karla 119
Vosmík Čeněk 94, 105, 122, 150, 278, 296
de Vries Adrian 155, 187, 228
výstavní síně 348
Vyšehradský hřbitov 132
Výtoň 126

Wagner Antonín 112, 146
Westonová A. J. 186
Wiehl Antonín 55, 59, 65, 107, 132
Wirch Jan Josef 230
Wohlmut Bonifác 216, 218, 221, 229, 230, 261

zábavné podniky 350
zahrada Andělská 151
Černínská 180
Královská 229
Ledeburská 180
Pálffyovská 180
Valdštejnská 187
Vrtbovská 169
Zoologická 276
zámek Trója 275
Zázvorka Jan 282

Zítek Josef 87, 111, 201
Zpívající fontána 230

Želivský Jan 108, 120

Ženíšek František 113, 148
Židovské město 89-93
Židovský hřbitov 91

Upozorňujeme čtenáře průvodce, že marginální čísla odpovídají číslům v pláncích a číslům v tematických procházkách.

OBSAH

Úvodem 7

Pražskou minulostí 9

Staré Město pražské a Josefov 21

Celetná - Staroměstské nám. - Melantrichova - Týn - Štupartská - Ovocný trh - Rytířská - Uhelný trh - Betlémské nám. - Smetanovo nábřeží - Křižovnické nám. - Karlův most - Karlova - Husova - Malé náměstí - nám. dr. V. Vacka - nám. Krasnoarmejců - Maislova - U starého hřbitova - U milosrdných - Anežská - Haštalské nám. - Dlouhá - Revoluční

Nové Město pražské a Vyšehrad 99

Na příkopě - Panská - Václavské nám. - 28. října - Jungmannovo nám. - Národní - Slovanský ostrov - Gottwaldovo nábř. - Resslova - Karlovo nám. - Vyšehradská - Na Moráni - Palackého nám. - nábřeží Bedřicha Engelse - Vyšehrad - V pevnosti - Na slupi - Albertov - Ke Karlovu - Kateřinská - Štěpánská - Sokolská - Václavské nám. - Vítězného února - Politických vězňů - Jindřišská - Hybernská - Havlíčkova - Švermovy sady - Na Poříčí - Biskupská - Petrská - Truhlářská - nám. Republiky

Malá Strana a Hradčany 161
Most Legií - Všehrdova - Karmelitská - Prokopská - Maltézské nám. - Velkopřevorské nám. - Kampa - U Sovových mlýnů - Dražického nám. - U lužického semináře - Klárov - Valdštejnská - Valdštejnské nám. - Sněmovní ulice - Tomášská - Letenská - Josefská - Mostecká - Malostranské nám. - Nerudova - Hrad - Hradčanské nám. - Loretánská - U kasáren - Kanovnická - Nový Svět - Loretánské nám. - Pohořelec - Strahovské nádvoří - Petřín - Vlašská

Vnější obvody městské 247
Smíchov - Břevnov - Bubeneč - Holešovice-Bubny - Trója - Karlín - Žižkov - Vinohrady - Vršovice

Tematické procházky po Praze 297
Jeden den v Praze - Románským a gotickým městem - Barokní Prahou - Prahou nové doby - Po stopách husitského revolučního hnutí - Památná místa dělnického hnutí - Památky přátelství nejkrásnějšího - Kulturní Prahou - Pražské pomníky - Pohledy na město

Jména vepsaná do kovu a kamene 316

Vysvětlivky odborných výrazů. 323

Seznam významných umělců, architektů a stavitelů 327

Informace o Praze 331
Hrst statistických čísel - Rozdělení hlavního města Prahy - Městská doprava - Adresář - Změny názvů ulic a náměstí

Rejstřík 357

VÁCLAV HLAVSA

PRAHA

Průvodce městem

Obálku navrhl a ilustroval Pavel Lisý
Vydalo Sportovní a turistické nakladatelství
ve sbírce turistických průvodců jako svou 529. publikaci
Graficky upravil František Morávek
Odpovědný redaktor Evžen Veselý
Výtvarný redaktor Zdeněk Šebesta
Z nové sazby písmem Baskerwille
vytiskl Mír, n. p., závod 3 v Praze
Přebal ofsetem vytiskla tiskárna Severografia, n. p.,
Červený Kostelec.
Formát papíru 70 × 100 cm. AA 16,40. VA 17,31.
D - 604097

Náklad 30 250 výtisků. Them. skupina 11-6. 2. vydání
Cena váz. 17,80 Kčs - 56-III-8

SIN